วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

Journal of MCU Peace Studies

JMPS

ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน 2562 Vol. 7 No. 2 March - April 2019

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – เมษายน 2562)
Vol. 7 No. 2 (March - April 2019)

P-ISSN : 2287-0962
E-ISSN : 2539-6765

● วัตถุประสงค์

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร กำหนดเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์, ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน, ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - มิถุนายน , ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม, ฉบับที่ 5 กันยายน - ตุลาคม, ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies published twice a year (1st issue January - February , 2nd issue March - April, 3rd issue May - June, 4th issue July - August, 5th issue September - October, 6th issue November- December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students.

The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Multidisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **เจ้าของ**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
092-556-4635, 063-561-5326
duangden.tun@mcu.ac.th
โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

- **บรรณาธิการบริหาร**

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Master of Arts Program in Peace Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Zone D, D423 4th floor, School Building,
79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, 13170,
Thailand.
Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528,
092-556-4635, 063-561-5326
duangden.tun@mcu.ac.th
Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **Advisors**

The Rector
Vice-Rector for Academic Affairs
Dean, Faculty of Buddhism
Dean, Graduate School
The Secretary-General of King Prajadhipok's Institute
The Secretary-General of the Office of the Judiciary

- **Executive Editor**

Phramaha Duangden Thitañāṇo,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

● กองบรรณาธิการ

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
ศ.ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. ปราโมทย์ ยอดแก้ว,
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร. รัตนะ ปัญญาภา,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร. ไกรฤกษ์ ศิลาคม,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร. เดโชพล เหมนาไลย,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร. ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. ถวิลวดี บุรีกุล,
สถาบันพระปกเกล้า
ดร. พูนสุข มาศรังสรรค์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. หิมพรรณ รักแต่งาม,
มหาวิทยาลัยมหิดล

● Editorial Board

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
Prof.Dr. Chamnong Adivadhanasit,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst.Prof.Dr. Pramote Yotkaew,
Suan Dusit University
Asst.Prof.Dr. Rattana Panyapa,
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr. Krairoek Silakom,
Udon Thani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr. Dechopol Hemnalai,
Thammasat University
Asst.Prof.Dr. Khantong Wattanapradith,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Thawilwadee Bureekul,
King Prajadhipok's Institute
Dr. Poonsuk Masrungson,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Himapan Ruktaengam,
Mahidol University

- **ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)**

  พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน : Phramaha Danai Upawattano
  พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี : Phramaha Polkrish Thitamedhi

- **ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)**

  คชาภรณ์ คำสอนทา : Kachaporn Kumsonta

- **ออกแบบปก (Cover Designed)**

  จุฬารัตน์ วิชานาติ : Jularatana Vichanati

- **จัดรูปเล่ม (Content Designed)**

  บุศกรณ์ สรรพกิจจานนท์ : Busakorn Subpakijjanone

- **กำหนดออกเผยแพร่**
  - ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
  - ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
  - ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
  - ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
  - ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
  - ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม
  - วารสารเผยแพร่ ฉบับเพิ่มเติม (supplemental issues) เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่บทความตามนโยบายของมหาวิทยาลัยในโอกาสเฉลิมฉลองวิสาขบูชา ประจำปี จำนวน 30 บทความ
  - วารสารกำหนดระบบการอ้างอิงเป็น APA เอกสารอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายบทความผู้เขียนจะต้องปรับเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อพัฒนาวารสารในการเตรียมเพื่อเข้าสู่ฐาน ACI และ Scopus ต่อไป

บทบรรณาธิการ

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – เมษายน 2562) วารสารได้รับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index-TCI) และจัดกลุ่มคุณภาพวารสาร ประจำปี พ.ศ. 2559 (ระหว่างเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์) วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้รับการจัดเข้าในกลุ่ม**วารสารกลุ่มที่ 1 : วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป** และวารสารได้ผ่านการประเมินการตรวจรูปแบบตามเงื่อนไขของ TCI (1 - 28 กุมภาพันธ์ 2560) เพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปเงื่อนไข และกติกาสากลต่อไป ทั้งนี้ตั้งแต่ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 2562 วารสารจะยกเลิกการเผยแพร่ในลักษณะรูปเล่ม โดยจะเน้นการเผยแพร่ในระบบออนไลน์ สามารถดาวน์โหลดบทความฉบับเต็มได้ที่ https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/index

บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารปีที่ 7 ฉบับที่ 2 ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ กองบรรณาธิการขอแนะนำบทความในฉบับนี้ที่น่าสนใจ ดังนี้

รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดย รัตนะ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุษย์ชญานนท์, ไพศาล พากเพียร และ เรืองเดช เขจรศาสตร์ บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอรูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทจังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสอบถามกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน จำนวน 364 คน ซึ่งคัดเลือกจากประชากร คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ด้วยการกำหนดขนาดจากประชากรตามเกณฑ์ร้อยละที่กำหนดจำนวนประชากรทั้งหมดเป็นหลักพัน และใช้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่าง 364 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ t-test และ F test ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดย **พระชยานันทมุนี, วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูฉันทเจติยานุกิจ, พระปลัดนฤดล กิตติภทฺโท และ อรพินท์ อินวงค์** การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน 3) วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน เป็นการวิจัยในแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพคือ การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยเชิงปริมาณใช้การตอบแบบสอบถาม และการจัดสนทนากลุ่มย่อย

การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา โดย **อาทิตยา โปณะทอง, ชัยณรงค์ สุวรรณสาร และ กาญจนา ภัทราวิวัฒน์** งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาและ 2) เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา การดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตและประเมินความต้องการจำเป็นของผู้ใช้บัณฑิต 2) การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา 3) การทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา 4) การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย **พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, พระสมุทรวชิรโสภณ, พระครูวิสุทธานันทคุณ, พระครูวาทีวรวัฒน์ และ พระมหา-กังวาล ธีรธมฺโม** การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ สร้างตัวแบบ และพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธีตามกระบวนการ วิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และแบบประเมินผลการปฏิบัติการรายตัวชี้วัด

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร โดย **วิทูล หนูยิ้มซ้าย, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, บรรพต ต้นธีรวงศ์** บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ 2) เพื่อศึกษารูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากสภาทนายความจำนวน 9 ท่าน ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลจำนวน 6 ท่านและด้านพระพุทธศาสนาเถรวาทจำนวน 5 ท่าน

การพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติวิธี โดย **รุ่งรัตน์ สุวนาคกุล, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และบรรจบ บรรณรุจิ** งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อสร้างชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี 2) เพื่อนำเสนอผลการจัดการความโกรธของวัยรุ่นที่เข้ารับกิจกรรมชุดฝึกอบรมฯ ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มทดลองเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีคะแนนการจัดการความโกรธระดับต่ำ-ปานกลาง 20 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ชุดฝึกอบรมการจัดการความโกรธของ

วัยรุ่น แบบสำรวจการจัดการความโกรธ แบบประเมินสติ แบบบันทึกการฝึกสติและการจัดการความโกรธ วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน 2 ทาง

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านทุกท่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

บทบรรณาธิการ v

บทความวิจัย : Research Articles

รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี: The Community Leader's View on Buddhist Creative Funeral Model in Rural Community of Ubon Ratchathani Province 287-301

รัตนะ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุษย์ชญานนท์, ไพศาล พากเพียร และ เรืองเดช เขจรศาสตร์: Rattana Panyapa, Prasit Kunbunya, Suchat Butjayanon, Paisarn Phakphian and Ruangdet Khechornsart

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร: A Model of the Mediation by Buddhist Peaceful Means: A Case of the Mediation Center of Lawyers Council, Bangkok 302-314

วิทูล หนูยิ้มซ้าย, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และ บรรพต ต้นธีรวงศ์: Witool Nuyimsai, Phramaha Hansa Dhammahaso, Banpot Tonteerawong

ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา: The Relation of the Cultural Tourism of Temple and Communities in Lanna 315-331

พระชยานันทมุนี, วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูฉันทเจติยานุกิจ, พระปลัดนฤดล กิตติภทฺโท และ อรพินท์ อินวงค์: Phrachayanantamunee, Worapat Kamphong, Phrakruchantajatiyanukit, Phranaroedon Chaiprasit and Orapin inwong

เรื่อง **หน้า**

การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา: Development of Change Leadership Training Course for Students in Higher Education Institutions **332-347**

อาทิตยา โปณะทอง, ชัยณรงค์ สุวรรณสาร และ กาญจนา ภัทราวิวัฒน์:
Arthittaya Ponathong, Chainarong Suvarnasara and Kanchana Pattrawiwat

พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์: Behavior and Relationship between Eating Habits and Monastic Life Practices **348-363**

เพชรัชน์ อ้นโต, กุหลาบ รัตนสัจธรรม, วสุธร ตันวัฒนกุล, สุนิศา แสงจันทร์:
Patcharuch Onto, Koolarb Rudtanasudjatum, Vasuton Tanvatanakul and Sunisa Sangjun

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน: Guidelines Developing Elderly's Quality of Life Via Community Learning Center **364-378**

ประยูร อิมิวัตร์, นำขวัญ วงศ์ประทุม, กฤษณะ สมควร และ สมเกียรติ ตุ่นแก้ว:
Prayoon Imiwat, Numkwan Wongpatum, Kritsana Somkuan and Somkiet Tunkaew

การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี: Development of the Well-Being base on Buddhism Network of the Floating-Market Community in Ratchaburi Province **379-391**

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต: Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก: Development of Model for Promotion Sustainable Community Participation in the Implementation of Integrated Health Management Sub-district of Phitsanulok Province **392-406**

พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา: Patcharadanai Watcharatanapattada

การพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติวิธี: A Development of Cognitive Behavioral Therapy for Adolescence's Anger Management by Buddhist Peaceful Means **407-423**

รุ่งรัตน์ สุวนาคกุล, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และบรรจบ บรรณรุจิ:
Rungrat Suvanakkul, Khanthong Wattanapradith and Banjob Bannaruji

เรื่อง **หน้า**

แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย:
An Approach for Promoting Kataññukatavedi in Thai Society **424-434**

สุวรรณฐา ลีม และ พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน):
Suvannatha Loem and Phrapalad Somchai Payago (Damnoen)

การวิเคราะห์อริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา:
An Analytical Study of Ariyavaṁsapatipadā in Buddhist Texts **435-446**

พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ, พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร และ สมิทธิพล เนตรนิมิตร:
Phramaha Wirat Ācārasubho, Phramaha Khwanchai Kittimethi,
Phramaha Somboon Vuddhikaro and Samiddhipol Netnimit

กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี:
A Process of Communication for Building Peaceful Organizations
By Buddhist Peaceful Means **447-464**

สีฟ้า ณ นคร, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ บรรจบ บรรณรุจิ:
Seefar Na Nakorn, Khanthong Wattanapradith and Banjob Bannaruji

ความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง: Work - Life Balance of the Employees
in Academic Field, Ramkhamhaeng University **465-483**

กิตติ ชุณหศรีวงศ์: Kitti Chunhasriwong

ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา:
The Bhikkhu Paṭimokkha as Tool to Preserve Buddhism **484-495**

พระมหาสุทธิพงษ์ สุทฺธิวโส: Phramaha Suthipong Suthivaṁso

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี: Good Governance Aspect in Budgeting
Management for Suphanburi Province's Local Government Agency **496-512**

ชาติชัย สาลีผล และ เอกพร รักความสุข:
Chatchai Saleephol and Eakkaporn Rakkhumsuk

เรื่อง **หน้า**

รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี: Private Schools Management Model under 20 years national Strategic Framework **513-526**

ศิรประภา โภชนจันทร์, ชัยณรงค์ สุวรรณสาร และ กาญจนา ภัทราวิวัฒน์: Sirapapar Podchanajun, Chainarong Suvarnasara and Kanchana Pattrawiwat

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม: Legal Mesures Governing the Lease of Agricultural Land **527-542**

รุ่งรัตนา เจริญจิตต์: Roongrattana Jaroenjit

การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง: Creative Inquiry Based Learning Management to Promote Strong Citizenship in the Development of Green Products by Lampang Technical College Students **543-557**

สิทธิพร มีมานะ, จารุณี มณีกุล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง: Sitthiporn Meemana, Jarunee Maneekul and Charin Mangkhang

รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง: Model of Performance Evaluation of Sub District Municipal Clerk in the Central Region **558-569**

พิเชต คงคาหลวง และวันชัย ปานจันทร์: Pichet Kongkaluang and Wanchai Panjan

พุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย: Buddhist Ethics and Guidelines for Solving Problem of Surrogacy in Thai Society **570-584**

พระมหานันทกรณ์ ปิยภาณี, พระมหาพรชัย สิริวโร, พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี และ เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย: Phramaha Nantakorn Piyabhani, Phramaha Pornchai Sirivaro, Phramaha Khwanchai Kittimedhi and Penphan Fuangooloy

บทวิจารณ์หนังสือ: Book Reviewew

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: Buddhist Economics **585-591**

กรรณิการ์ ขาวเงิน: Kannikar Khaw-ngern

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี*

The Community Leader's View on Buddhist Creative Funeral Model in Rural Community of Ubon Ratchathani Province

[1*]รัตนะ ปัญญาภา, [1]ประสิทธิ์ กุลบุญญา, [1]สุชาติ บุษย์ชญานนท์, [1]ไพศาล พากเพียร และ [2]เรืองเดช เขจรศาสตร์

[1*]Rattana Panyapa, [1]Prasit Kunbunya, [1]Suchat Butjayanon, [1]Paisarn Phakphian and [2]Ruangdet Khechornsart

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

[1]Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand.

[2]สำนักงานศึกษาธิการภาค 13 อุบลราชธานี

Regional Education office No.13, Ubon Ratchathani, Thailand.

[1*]Corresponding Author. E-mail: rattana.p@ubru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอรูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทจังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสอบถามกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน จำนวน 364 คน ซึ่งคัดเลือกจากประชากร คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน จำนวน 2,422 คน ด้วยการกำหนดขนาดจากประชากรตามเกณฑ์ร้อยละที่กำหนดจำนวนประชากรทั้งหมดเป็นหลักพัน และใช้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่าง 364 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ t-test และ F test ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์โดยสรุปจากข้อมูลเชิงสถิติดังกล่าวประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเตรียมจัดงานศพทุกประเด็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก งานศพควรเรียบง่าย

*Received February 31, 2019; Revised March 5, 2019; Accepted April 21, 2019

ถูกธรรมเนียมและมีคุณค่าทางจิตใจ 2) ด้านการดำเนินการก่อนเผาศพควรดำเนินการตามประเพณีนิยมในชุมชนอีสาน แต่ประเด็นกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยมาก คือ งานศพปลอดอบายมุข และการใช้อาหารมังสวิรัติหรืออาหารที่ไม่สนับสนุนให้เกิดการทำปาณาติบาต 3) ด้านการดำเนินการในวันเผาศพส่วนใหญ่*เน้นดำเนินการให้กระชับโดยเฉพาะ*พิธีวางและพิจารณาผ้าบังสุกุล การอ่านประวัติและไว้อาลัย การบวชจูงอาจจะไม่จำเป็น พระสงฆ์ตั้งแต่ 1 รูปขึ้นไปเป็นผู้นำในการประกอบพิธีก็ถือว่าใช้ได้ 4) ด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายสามารถทำได้หลังวันเผาศพ และเน้นความประหยัดมีคุณค่าและเป็นกุศลกรรมทั้งต่อญาติและผู้ตาย ควรทำบุญให้ครบทั้งทานมัย สีลมัย และภาวนามัย

คำสำคัญ: งานศพเชิงสร้างสรรค์; ชุมชนชนบท; ผู้นำชุมชน

Abstract

This research article aims to present the creative funeral arrangements of Buddhists in rural communities in Ubon Ratchathani province. The data were collected by questionnaires from a sample of 364 village headmen or village chiefs, selected from the population, namely 2422 village headmen or village chiefs by determining the size from the population according to the percentage criteria determining the total population in the thousands and using sample of 15 percent, making a sample of 364 people. Data were analyzed by statistics; t-test and F test, frequency, percentage, mean and standard deviation.

The results of the research were as follows: The creative funeral model, in summary from the statistical data, consisted of 4 aspects; 1) Funeral arrangements, funerals should be handled in a simple manner in accordance with tradition and mental values; 2) The funeral before cremation day, funerals should be managed according to conventional practices in Isan community, the sample has very low opinion about the funeral arrangement without allurements which lead to ruin (Apâyamukha) and the use of vegetarian food in order to avoid the other life violation (Pānātipātā); 3) The funeral on the cremation day, the main ceremonies should be carried out to be concise, such as the ceremony of laying and considering the Pangsukula fabric and announcing the history and mourning for the deceased, ordination to make merit for the deceased may not be necessary, only one Buddhist monk is enough for the ceremony; 4) The funeral on the day after cremation, merit making for the deceased can be done on the next day after cremation to save the valuable and charitable deeds to the relatives and the deceased, the meritorious action could be conducted in 3 ways of meritorious action consisting in generosity *(Danamaya)*, observing the precepts or moral behavior *(Silamaya)* and mental development *(Bhavanamaya)*.

Keywords: Community Leader; Buddhist; Creative Funeral; Model; Rural Community

บทนำ

วิถีชีวิตของชาวพุทธโดยทั่วไปจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด เช่น พิธีพิธีโกนจุก หรือโกนผมไฟ พิธีแต่งงาน จนกระทั่งบั้นปลายชีวิตพระพุทธศาสนาก็จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในงานศพด้วย ซึ่งทำให้มีขั้นตอนและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความตายในแต่ละพื้นที่ก็จะแต่งต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ การจัดงานศพแต่เดิมนิยมปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิมของท้องถิ่นและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยไม่มีอบายมุขใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้เกียรติและอุทิศส่วนอุศลแก่ผู้ตาย แต่ในยุคปัจจุบันจะพบว่ามีอบายมุข คือ การดื่มสุราหรือแอลกอฮอล์รวมทั้งการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตลอดทั้งมีรายละเอียดอื่นๆ เพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น สร้างภาระรายจ่ายสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์แก่เจ้าภาพ และทำให้เสียเวลาเกินความจำเป็น ภาพลักษณ์งานศพจึงเปลี่ยนไปจากงานไว้ทุกข์ให้เกียรติผู้ตายกลายเป็นงานรื่นเริง มีการพนันและการดื่มแอลกอฮอล์เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

จากการทบทวนจากงานวิจัยพบว่า งานศพในภาคอีสานในปัจจุบันจะพบว่ารายละเอียดหลายประการมีการปรับประยุกต์ไปในรูปแบบที่แตกต่างทั้งพิธีกรรมและพิธีการอีกทั้งในงานก็มีอบายมุขเข้ามาเกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพนันและเครื่องดื่มมึนเมานอกจากนี้ในรายละเอียดอื่นๆ ยังพบว่ามีรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดความฟุ่มเฟือยเกิดการใช้จ่ายอย่างไม่จำเป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นั้นสอดแทรกเข้าไปในวิถีสังคมวัฒนธรรมและการเลี้ยงเหล้าในงานที่จัดในชุมชนยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวัฒนธรรม วิธีคิดและการให้ความหมายเช่นเหตุผลที่ว่าการจัดงานประเพณีจะต้องมีเหล้า เพราะถ้าไม่มีจะถูกนินทาและไม่มีแขกมาร่วมงาน ดังนั้นการเลี้ยงเหล้าจึงปรากฏอยู่หลายงานในชุมชนรวมทั้งงานศพด้วย (Witvorapong, (edit), 2005) อบายมุขอีกประการหนึ่งคือการพนันพัฒนาจาก “งันเฮือนดี” มาเป็นการพนันหรือธุรกิจการพนันที่ชัดเจน เพราะมีนายทุนมารับเหมาเป็นเจ้าภาพงานศพ จากเดิมธรรมเนียมโบราณอีสานเคยตั้งสวด 3 วัน ก็ขอขยายเป็น 10 คืน จากที่มีเงินหมุนเวียนเล็กๆ น้อยๆ บางแห่งมีเงินหมุนเวียนเป็นหลักล้านภายในเวลาไม่กี่คืน (Culture of Apâyamukha, 2007) จากผลสำรวจสถานการณ์การพนันระดับท้องถิ่นในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและอำนาจเจริญ พบว่าการพนันมี 3 กลุ่ม คือ 1) การพนันผิดกฎหมายแบบดั้งเดิม 2) การพนันผิดกฎหมายที่เชื่อมโยงกับประเพณีวัฒนธรรม และ 3) การพนันผิดกฎหมายที่ใช้เทคโนโลยี ซึ่งบ่อนพนันงานศพจัดอยู่ในกลุ่มที่สองโดยประเภทของการพนันคือไฮโล ผู้เล่นคือชาวบ้านที่มาร่วมงานศพอายุตั้งแต่ 5-70 ปี ทุกเพศ เฉลี่ยวงเงินแทงพนันระหว่างคืนละ 10,000-15,000 บาท ต่อวง ซึ่งแต่ละคืนจะมีวงไฮโล 3-4 วง (Thanawatthanawong, 2013) นอกจากเรื่องอบายมุขแล้วยังพบปัญหาอื่นที่สามารถสร้างความเดือดร้อนให้เจ้าภาพงานศพไม่น้อยประเภทแรกคือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้มาร่วมงาน เจ้าภาพจะต้องล้มหมูล้มวัวล้มควายมาทำอาหารเลี้ยงดูครั้งละหลายตัว ใช้เวลาอย่างต่ำ 3-5 วัน ในขั้นตอนการประกอบพิธีฌาปนกิจ ยังพบรายละเอียดหลายประการของพิธีกรรมและพิธีการที่ปฏิบัติที่เพิ่มเติมจากประเพณีโบราณอีสานแต่เดิมมาก ทำให้เปลืองงบประมาณและทำให้พิธีการใช้เวลานานมาก พร้อมกันนี้ยังมี ระบำหน้าไฟ ดนตรีหรือรายละเอียดอื่นๆ ซึ่งไม่มีแก่นสารของงานศพ ทำให้สิ้นเปลืองทุนทรัพย์และเสียเวลาเป็นอย่างมาก

ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยการจัดงานศพตามประเพณีนิยมหรือครรลองท้องถิ่น ควรเอื้อต่อความเป็นสุขของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้ตายได้รับเกียรติจากการจัดงานศพ ญาติผู้ตายไม่เดือดร้อนเพราะค่าใช้จ่ายที่มากเกินไปและค่านิยมผิดๆ ในสังคมที่ประกอบสร้างความเชื่อ ความชอบและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนจนกลายเป็นค่านิยมทางสังคมแบบใหม่ที่คุ้นชิน และเกิดการยอมรับว่าถูกต้องดีงามทั้งที่ไม่เป็นเช่นนั้น สมาชิกในชุมชนไม่ควรต้องแบกภาระจากภาษีสังคมจากงานศพ และงานศพควรตอบสนองให้เกิดความสงบสุขในชุมชนไม่ใช่กลายเป็นแหล่งอบายมุขเช่นสุราและการพนัน อันจะนำความเสื่อมมาสู่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ในเขตชุมชนอีสานเพื่อเป็นต้นแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยผ่านกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอีสานอื่นๆ เสริมสร้างการจัดงานศพให้สอดคล้องกับแนวทางของพระพุทธศาสนาและเสริมสร้างสันติสุขแก่สังคมอย่างแท้จริง ซึ่งในบทความนี้ จะนำเสนอเฉพาะประเด็นการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งเป็นส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงสถิติจากผู้นำชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยมีรายละเอียดวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง : ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชนในชุมชนชนบทจังหวัดอุบลราชธานีที่เป็นหัวหน้าหมู่บ้านหรือผู้นำหมู่บ้านในฐานะตัวแทนประชาชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน จากหมู่บ้านจำนวน 2,422 หมู่บ้าน (National Statistical Office, 2017) รวม 2,422 คน จากจำนวนนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง(sample) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (sample size) จากประชากรโดยใช้เกณฑ์ร้อยละที่กำหนดจำนวนประชากรทั้งหมดเป็นหลักพันใช้กลุ่มตัวอ่างร้อยละ 10-15 ในที่นี้ใช้เกณฑ์ร้อยละ 15 (Pengsawat, 2010) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 364 คน ซึ่ง ดำเนินการโดยสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster area random sampling) เป็นพื้นที่ 25 อำเภอ คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบสัดส่วนแล้วสุ่มอย่างง่าย (sample random sampling) ให้ได้ตัวอย่างครบตามจำนวน 364 คน โดยจำแนกจำนวนตามอำเภอ

1.2 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำรวจความคิดเห็น ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ การเตรียมการจัดงานศพ การดำเนินพิธีการก่อนฌาปนกิจ การดำเนินการในวันฌาปนกิจ การดำเนินการหลังวันฌาปนกิจ และข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ **เครื่องมือดังกล่าวพัฒนาโดย**การตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruence) ใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง .66 ขึ้นไป หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟ่า ครอน บาค (Cronbach's Alpha) โดยรวมเท่ากับ .935 โดยที่ ด้านการพิจารณาการเตรียมจัดงานศพ เท่ากับ .841 ด้านการดำเนินพิธีการก่อนเผาศพ เท่ากับ .844 ด้านการดำเนินการในวันเผาศพ เท่ากับ .820 และด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ เท่ากับ .758

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้การทดสอบ t-test และ F test เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ข้อมูลเชิงปริมาณ วิธีการทางสถิติ ใช้สถิติพรรณนาวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

เมื่อพัฒนาเครื่องเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเก็บข้อมูลโดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 364 คนในทุกอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อได้ข้อมูลมาครบจำนวนแล้ว ทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ (Statical Analysis) ประกอบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลสรุปผลเป็นรูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลเชิงสถิติด้วยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างคือผู้นำชุมชมจำนวน 364 คนในชุมชนชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี ได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง : ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 87.4 และส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 50–55 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.9 รองลงมาอยู่ในกลุ่มอายุ 56 ปีขึ้นไป และ 49 ปีลงมา คิดเป็นร้อยละ 33.5 และ 28.6 ตามลำดับ โดยที่ส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 41.8 รองลงมาเป็นผู้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 29.4 และ 20.1 ตามลำดับ

2. ความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนชนบทจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ด้านการพิจารณาการเตรียมจัดงานศพ : ความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ด้านการพิจารณาการเตรียมจัดงานศพโดยรวม ความคิดเห็นอยู่ใน

ระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรวางแผนการจัดงานศพให้เป็นไปในรูปแบบที่เรียบง่าย ถูกต้องตามธรรมเนียมและมีคุณค่าต่อจิตใจ และเมื่อมีผู้เสียชีวิตในชุมชน ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้นำชุมชน ญาติๆ และอื่นๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 และ 4.51 ตามลำดับ รองลงมาพบว่า กลุ่มตัวอย่างความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.92–4.48) เกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการจัดงานศพที่ไม่นานเกินไป หรือตามธรรมเนียมปฏิบัติในท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาควรมีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนในการจัดงานศพตั้งแต่มีผู้เสียชีวิต จนถึงการจัดงานหลังการเผาศพ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.48 และ 4.47 ตามลำดับขณะที่การทำบัตรเชิญร่วมงานศพ อาจจะไม่จำเป็น โดยอาจใช้วิธีการบอกกล่าวด้วยวาจาก็เพียงพอแล้ว มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3. ด้านการดำเนินการก่อนเผาศพ : ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการก่อนเผาศพโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังเห็นว่า ขั้นตอนพิธีกรรมการสวดศพควรประกอบด้วย การบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล การสวดพระอภิธรรมถวายไทยทานและอนุโมทนา ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย=4.68) รองลงมา คือ กำหนดการระยะเวลาสวดบำเพ็ญกุศลศพ คือ 3 วัน ไม่เกิน 5 วัน หรือตามธรรมเนียมปฏิบัติในชุมชน และที่น่าสนใจ คือ การสวดบำเพ็ญกุศลศพสามารถทำได้ทั้งที่บ้านและศาลาบำเพ็ญกุศลที่วัด มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงสุดที่ 4.46 เท่ากัน ส่วนประเด็นที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือความไม่เหมาะสมที่มีอบายมุข เช่น การพนันและสิ่งเสพติดเข้ามาเกี่ยวข้องในงานในระยะเวลาที่มีการสวดบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบรรเลงดนตรีไทยในงานสวดพระอภิธรรมหรือสวดศพจะมีหรือไม่ก็ได้ และอาหารสำหรับดูแลแขกที่มาร่วมงาน ควรเป็นอาหารมังสวิรัติหรืออาหารที่ไม่สนับสนุนให้เกิดการทำปาณาติบาต และไม่สนับสนุนให้มีเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอยู่ในระดับปานกลาง (3.35 และ 3.50 ตามลำดับ) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างไม่ค่อยเห็นด้วยที่จะให้งานศพปลอดจากการฆ่าวัวควายเพื่อใช้ประกอบอาหารและปล่อยให้มีสุราและการพนันในงานศพ

4. ด้านการดำเนินการในวันเผาศพ : ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยรวม*ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก*, เมื่อพิจารณาตามรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการโปรยข้าวตอกในระหว่างการเคลื่อนศพไปสู่จิตกาธาน โดยมีระดับความคิดเห็นมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 4.65 รองลงมาคือ การเคลื่อนศพให้ไปถึงสถานที่เผาศพ เวลา 14.00 น. โดยประมาณ (4.44), ขั้นตอนการประกอบพิธีเผาศพที่เหมาะสม ประกอบด้วย 1) การแห่ศพรอบเมรุ (หรือกองฟอน ตามสถานการณ์) เวียนซ้าย 3 รอบ 2) ตั้งศพบนจิตกาธาน (หรือที่ตั้งโลงศพหน้าเตาเผา) 3) ไหว้พระ/รับศีล 4) แสดงพระธรรมเทศนา 5) พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล 6) ถวายเครื่องไทยทาน/พระสงฆ์อนุโมทนา/รับพร 7) ประกอบพิธีหน้าเมรุ/จิตกาธาน (4.45), บุคคลผู้ได้รับเชิญวางผ้าบังสุกุลควรเป็นตัวแทนกลุ่มบุคคล คือ 1) ญาติพี่น้อง 2) เพื่อนหรือบุคคลที่เคารพนับถือกันของผู้ตายและลูกผู้ตาย 3) ผู้นำชุมชน 4) ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานของผู้ตาย 5) ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานของลูกผู้ตาย (4.34) การบวชหน้าไฟเพื่อจูงศพอาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ (4.33) พิธีกรงานศพควรดำเนินการให้กระชับชัดเจนและตรงเวลา ไม่กล่าวยืดเยื้อ อันจะทำให้

เสียเวลามากเกินไป (4.30) ญาติพี่น้องและคนสนิทของผู้ตายควรสมาทานศีล 8 นุ่งขาวห่มขาว เพื่อจูงศพและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย (4.27), ผ้าบังสุกุลอาจใช้ผ้าสบง/ไตรจีวร/ผ้าสีขาวหรือผ้าอื่นๆ ที่พระสงฆ์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (4.27), การทอดและพิจารณาผ้าบังสุกุล อาจจะดำเนินการภายในศาลาบำเพ็ญกุศลหรือหน้าเมรุด้านล่างได้ โดยโยงสายสิญจน์ให้พระสงฆ์พิจารณาให้แล้วเสร็จในครั้งเดียว โดยไม่จำเป็นต้องเชิญทีละชุด (4.14) เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองเวลาและงบประมาณ จำนวนผ้าไตรจีวร/บังสุกุลจีวรไม่ควรมีมากเกินไป อาจจะประมาณ 6-9 ผืน หรือตามจำนวนของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (4.00) ชาวพุทธอาจจ้างร้านค้าที่ให้บริการเกี่ยวกับงานศพอย่างครบวงจรในการเคลื่อนย้ายศพและองค์ประกอบอื่นๆ ในงานศพ (3.85) ไม่จำเป็นต้องมีการแสดงพระธรรมเทศนาในงานเผาศพศพ ถ้ามีควรจะเป็นไปตามความเหมาะสมของสถานที่และเวลา และการบริจาคเงินเพื่อเป็นการสาธารณกุศล ไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีหน้าเมรุ แต่อาจจะประกาศให้สาธารณชนทราบและนำไปมอบภายหลัง (3.70 เท่ากัน), ส่วนสองรายการที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การแสดง รำ หรือระบำ หน้าศพ ไม่จำเป็นต้องมีและไม่เหมาะสม เพราะเป็นการแสดงต่อหน้าพระสงฆ์ และทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ (3.44) และ การนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีเผาศพไม่จำเป็นต้องใช้พระสงฆ์จำนวนมาก, จำนวนพระสงฆ์ตั้งแต่ 1 รูปขึ้นไป ก็ถือว่าใช้ได้แล้ว (3.20) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลาง

5. ด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ : ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายประเด็ก พบว่า กลุ่มตัวอย่าง*มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก* ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.77–4.44 เกี่ยวกับประเด็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายสามารถทำได้ทันทีหลังวันเผาศพหรือหลังเผาศพไม่เกิน 3 วัน รองลงมา คือ หลังจากเผาศพแล้ว การประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์บำเพ็ญกุศลต่อ 1 วัน แต่ไม่ควรเกิน 3 วัน และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายควรเน้นความประหยัด มีคุณค่าและเป็นกุศลกรรมทั้งต่อญาติและผู้ตาย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 เท่ากัน, การประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลหลังเผาศพ อาจจะไม่เน้น การทำบุญเลี้ยงพระซึ่งเป็นทานมัย แต่อาจจะเปลี่ยนรูปแบบให้ญาติหรือสมาชิกในครอบครัวรักษาศีล ปฏิบัติสมาธิภาวนา (สีลมัยและภาวนามัย) เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 3 วัน ที่วัดสำนักปฏิบัติกรรมฐานใกล้บ้าน หรือที่บ้านอันจะเป็นบุญบริสุทธิ์ที่จะอุทิศให้ผู้วายชนม์ได้ และอาจจะเปลี่ยนรูปแบบการทำบุญด้วยทาน(ทานมัย)มาเป็นการทำบุญด้วยการรักษาศีล(สีลมัย) และเจริญภาวนา (ภาวนามัย) ให้เป็นหลัก มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.30 และ 3.50 ตามลำดับ, ขณะที่ประเด็นความไม่จำต้องมีมหรสพทุกประเภทในการจัดงานทำบุญแจกข้าวให้ผู้ตาย มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

จากการนำเสนอในภาพรวมสามารถนำเสนอค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์

ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง	$\bar{X}$	SD	แปลผล
ด้านการพิจารณาการเตรียมจัดงานศพ	4.33	.51	มาก
ด้านการดำเนินพิธีการก่อนเผาศพ	4.13	.58	มาก
ด้านการดำเนินการในวันเผาศพ	4.07	.54	มาก
ด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ	3.99	.61	มาก
รวม	**4.13**	**.56**	**มาก**

จากข้อมูลภาคสนามทั้งหมด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปเป็นรูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ตามที่ปรากฏในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ของชาวพุทธในชุมชนชนบทตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นน่าสนใจที่สามารถนำมาอภิปรายผลในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านการพิจารณาการเตรียมจัดงานศพ : จากผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรวางแผนการจัดงานศพให้เป็นไปในรูปแบบที่เรียบง่าย ถูกต้องตามธรรมเนียมและมีคุณค่าต่อจิตใจ โดยความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 มีความสอดคล้องกับ เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ความตายเป็นเครื่องมือในการระลึกถึงความตาย หรือ มรณสติ เตือนสติให้ตัวไม่ประมาท และเป็นสื่อการสอนให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้รู้และเข้าใจความจริงหรือสัจธรรมของชีวิต ส่วนวิธีการจัดการศพนั้นไม่พบว่ามีพิธีการใดๆ ยกเว้นศพของเจ้านายชั้นสูง เช่น พระเจ้าสุทโธทนะ และพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ซึ่งจากการศึกษาของพระครูกัลยาณธรรมโฆษ (Phrakhrukanlayanatammakhot, 2012) ระบุการจัดการศพไว้ 4 วิธี คือ การทิ้งศพไว้ในป่าช้า การนำศพไปฝังดิน การเผาศพ และ การนำศพไปลอยในแม่น้ำสายสำคัญ

2. ด้านการดำเนินการก่อนเผาศพ : รูปแบบการจัดงานศพในช่วงตั้งศพบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพ ความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ยังมองว่า ควรให้มีขั้นตอนพิธีกรรมการสวดศพตามปกติ กล่าวคือ การบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล การสวดพระอภิธรรม ถวายไทยทาน และรับพร ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.68 แสดงให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังยึดรูปแบบเดิมตามที่คุ้นเคยและปฏิบัติตามกันมา แต่เมื่อกล่าวถึงจำนวนพระสงฆ์สวดศพว่าอาจจะมากหรือน้อยกว่า 4 รูปก็ได้ ให้เป็นไปตามความเหมาะสมของสภาพชุมชนนั้นๆ กลับพบว่า ประชาชนเห็นด้วยในระดับมาก (4.37) ทั้งที่ตามความนิยมนิยมนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป ทั้งนี้ จากการให้ข้อมูลของประชาชนจากคำถามปลายเปิดพบว่า เป็นเพราะความขาดแคลนพระสงฆ์ในชนบทที่บางวัดมีพระสงฆ์เพียงรูปเดียวหรือไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำเลย ส่วนในกรณีการบริจาคเงินตามศรัทธาในการช่วยงานศพซึ่งประชาชนมีความเห็นอยู่ในระดับมาก (4.32) มีผู้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า คนส่วนใหญ่จะพิจารณาว่าเจ้าภาพเคยบริจาคช่วยเหลืองานบุญตนมากน้อยเพียงใด แล้วต้องบริจาคเงินช่วยเหลือเท่ากับหรือมากกว่าที่เจ้าภาพงานศพเคยบริจาคช่วยเหลือมาก่อน ด้วยเหตุนี้ จึงนิยมกล่าวว่า ไป “เพาะบุญ” หมายความไปเพาะเมล็ดแห่งบุญเอาไว้ เมื่อถึงคราวของตนเพื่อนบ้านก็จะกลับมาช่วยเหลือต่อๆ กันไปแบบนี้

ในขณะที่ประเด็นที่น่าสนใจมาก คือ เรื่องการประกอบพิธีสวดบำเพ็ญกุศลศพทุกวันโดยปลอดอบายมุข คือสุราและการพนัน กลับมีความคิดเห็นไม่สูงนัก (3.83) อาจจะเป็นเพราะความเคยชินที่ชาวบ้านทำมาจนทำให้รู้สึกว่าไม่ผิด โดยเฉพาะเรื่องการพนัน จากผลสำรวจสถานการณ์การพนันระดับท้องถิ่นในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและอำนาจเจริญ ถือเป็นการพนันผิดกฎหมายที่เชื่อมโยงกับประเพณีวัฒนธรรม จากซึ่งจากการสำรวจพบว่า การพนันงานศพจัดอยู่ในกลุ่มประเภทของการพนันคือไฮโล ผู้เล่นคือชาวบ้านที่มาร่วมงานศพอายุตั้งแต่ 5-70 ปี ทุกเพศ เฉลี่ยวงเงินแทงพนันระหว่างคืนละ 10,000-15,000 บาทต่อวง ซึ่งแต่ละคืนจะมีวงไฮโล 3-4 วง นอกจากนี้ ยังมีการนำไปผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมคือเป็นกิจกรรมที่ทำให้มีคนอยู่เป็นเพื่อนศพก่อนเผาศพและกิจกรรม “งันเฮือนดี” หลังเผาศพ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนชุด

คุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมการละเล่นเพื่อปลอบประโลมญาติของผู้ตายกลายเป็นพฤติกรรมการเล่นพนันอย่างเอาจริงเอาจังเน้นเงินรางวัลเป็นหลัก (Thanawatthanawong, 2013) ซึ่งเป็นการสร้างวิธีคิดสนับสนุนอกุศลกรรมในงานศพโดยแท้ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดเห็นในประเด็นอาหารสำหรับดูแลแขกที่มาร่วมงานที่ควรเป็นอาหารมังสวิรัติหรืออาหารที่ไม่สนับสนุนให้เกิดการทำปาณาติบาตและไม่สนับสนุนให้มีเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (3.50) สะท้อนให้เห็นว่า การดื่มสุราเป็นเรื่องคุ้นชินสำหรับชาวบ้าน ส่วนการประกอบอาหารรับรองแขกส่วนใหญ่ยังคงยึดแนวคิดที่ว่า คนมาร่วมงานจะต้องอิ่มหนำสำราญไม่อดอยาก แม้จะครอบครัวเจ้าภาพจะฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักก็ตาม เพื่อไม่ให้เพื่อนบ้านนินทาภายหลัง ค่านิยมเช่นนี้ถูกฝังแน่นและปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน ต่างจากงานศพในเขตชุมชนเมืองที่ประกอบอาหารรองรับแขกอย่างเรียบง่าย เช่น ข้าวต้ม ก๋วยเตี๋ยว กระเพาะปลา ให้กินพออิ่มและไม่มีการตำหนินินทาเรื่องอาหารการกินไม่อุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากรณีตัวอย่างจากการสำรวจข้อมูลของคณะกรรมการสุขภาวะตำบลบ้านหัวดอน อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรจะพบว่าค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานศพเล็กๆ น้อยก็งานละ 10,000 บาท ในงานใหญ่ก็จะประมาณ 40,000 ถึง 60,000 บาท ซึ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายงานศพทั้งหมด (Ban Hua Don Sub District Health Promotion Hospital, 2015) สุราในงานศพจึงควรเป็นสิ่งต้องห้ามอย่างถาวร งานศพควรตอบสนองให้เกิดความสงบสุขในชุมชนไม่ใช่กลายเป็นแหล่งอบายมุขเช่นสุราและการพนัน อันจะนำความเสื่อมมาสู่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะบ่อนพนันงานศพคือทางด่วนหายนะหรือวัฒนธรรมอบายมุขที่ไม่ควรสนับสนุนให้ดำเนินไปในทุกสังคม เพราะการประกอบสร้างเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจว่าอบายมุขคือความชอบธรรมในงานศพ ทำให้เด็กเล็ก ผู้ใหญ่ คนแก่สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเสรี ซึ่งนั่นคือการปลูกฝังวิธีคิดที่เป็นมิจฉาทิฐิอย่างรุนแรงในสังคม (Panyapa, 2009) นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการลดภาระเรื่องการจัดการขยะในงานศพ เพราะขยะมูลฝอยในวัดส่วนใหญ่มาจากขยะวัสดุบรรจุห่อหุ้มอาหารและขยะจากกิจกรรมการฌาปนกิจศพ (Phra Boontham Chumyen, Cheentam, Takolpuckdee, 2018)

วิธีคิดแบบสนับสนุนให้เกิดความฟุ่มเฟือยดังกล่าวเกิดจากความเห็นแก่ตัวประโยชน์ส่วนตัวของคนในชุมชน และในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อจัดสรรผลประโยชน์เงินหมุนเวียนจากการตาย เพราะเจ้าภาพหวังจะจัดงานศพให้เท่าเทียมกับผู้อื่น ทำให้งานศพแปรสภาพเป็นแหล่งลงทุนสำหรับนักธุรกิจ (Phra Atikarn Phipatphong Thanawutto, 2012) นอกจากนี้ อีกสาเหตุหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนวิธีการผลิตจากอดีตซึ่งเจ้าภาพดำเนินงานเองทั้งหมดไปสู่การผลิตในลักษณะสินค้าบริการโดยฝ่ายฌาปนสถานของวัด วัฒนธรรมงานศพมุ่งตอบสนองค่านิยมการจัดงานศพใหญ่โตแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายและครอบครัวมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ทำให้การบริการงานศพมีมูลค่าสูงและเกิดประโยชน์แก่ผู้ให้บริการมากกว่า (Lertsukprasert, 2005) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระบุญธรรม สุทธิกุลที่พบว่า พฤติกรรมงานศพแปลจากระบบขับเคลื่อนเกื้อกูลช่วยเหลือกันในชุมชนเพื่อลดค่าใช้จ่าย กลายเป็นงานที่ต้องใช้เงินจำนวนมากโดยนิยมจัดให้ใหญ่โตแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตาย เป็นการประกอบสร้างกระบวนการงานศพให้กลายเป็นสินค้า ตอบสนองความสะดวกสบาย รวดเร็วหรูหราของเจ้าภาพตามกระแส

บริโภคนิยม (Phra Bundham Sutthikul, 2007; Sukmee, 2015) นอกจากนี้ ยังต้องใช้แรงเสริมจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในพื้นที่บ้านโนนมะเขือ ตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น และบ้านแขม ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน ในการมอบเงินช่วยเหลือในขณะรักษาพยาบาลก่อนเสียชีวิตและเงินสงเคราะห์งานศพ โดยใช้เงื่อนไขห้ามไม่ให้มีอบายมุขทุกประเภทในงานศพ ซึ่งวิธีการนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุนทร ปัญญะพงษ์, อัญชลี ชัยศรี, ทัศไนยวรรณ ดวงมาลา, วิทัญญู ขำชัยภูมิ และ วิมลศิลป์ ปรุงชัยภูมิ (Panyapong, Chaisri, Doungmala, Khumchaiyaphum, and Prungchaiyaphum, 2017) ที่ได้เสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนจากทั้งกองทุนออมทรัพย์และกองทุนฌาปนกิจศพด้วย

3. ด้านการดำเนินการในวันเผาศพ : ขั้นตอนที่ทำให้งานศพยืดเยื้อมากที่สุด คือ พิธีทอดและพิจารณาผ้าบังสุกุล ซึ่งบางงานจะมีการเชิญบุคคลเป็นจำนวนมากร่วมประกอบพิธีนี้ ซึ่งประชาชนมีความเห็นด้วยในระดับมากที่บุคคลที่รับเชิญวางผ้าบังสุกุลควรเป็นตัวแทนกลุ่มบุคคล คือ 1) ญาติพี่น้อง 2) เพื่อนหรือบุคคลที่เคารพนับถือกันของผู้ตายและลูกผู้ตาย 3) ผู้นำชุมชน 4) ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานของผู้ตาย 5) ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานของลูกผู้ตาย (4.34), กรณีการบวชหน้าไฟเพื่อจูงศพอาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ (4.33) เพราะตามกฎมหาเถรสมาคมกำหนดระยะวันที่จะบรรพชาอุปสมบทระยะสั้นแบ่งเป็น 2 ระยะ คือระยะ 15 วัน และ 30 วัน (The Sangha Supreme Court of Thailand, 2018) อีกประการหนึ่งหากจะมีการบวชจริงอาจจะให้ญาติพี่น้องและคนสนิทของผู้ตายควรสมาทานศีล 8 นุ่งขาวห่มขาวเพื่อจูงศพและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายก็ได้ (4.27) หรือรอให้ลูกหลานบวชในคราวที่พร้อมในภายหลังก็ได้เพื่อให้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม

กรณีการทอดพิจารณา อาจจะใช้ผ้าสบง ไตรจีวร ผ้าสีขาวหรือผ้าอื่นๆ ที่พระสงฆ์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (4.27) ทั้งนี้ เพราะพิธีกรรมดังกล่าวจำลองจากการที่พระสงฆ์พิจารณาเอาผ้าจากกองขยะป่า หรือแม้แต่ผ้าห่อศพมาต้ม ซัก ย้อมและเย็บเป็นผ้าใช้สอยในยุคพุทธกาล ส่วนการทอดและพิจารณาผ้าบังสุกุล สามารถดำเนินการได้ภายในศาลาบำเพ็ญกุศลหรือหน้าเมรุด้านล่างได้โดยโยงสายสิญจน์ให้พระสงฆ์พิจารณาให้แล้วเสร็จในครั้งเดียวโดยไม่จำเป็นต้องเชิญทีละชุด และจำนวนผ้าไตรจีวร/บังสุกุลจีวรไม่ควรมีมากเกินไป อาจจะประมาณ 6-9 ผืนก็เพียงพอ ทั้งนี้ ถ้าพิจารณาจากรูปแบบงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏขั้นตอนนี้แต่ประการใด ดังจะเห็นได้จากกรณีพระมหากาลพิจารณาซากศพของกุลธิดาในป่าช้า (The MBU Textbook Committee, 2010A) และพระพุทธเจ้านำพระสงฆ์สาวกและประชาชนพิจารณาอสุภกรรมฐานจากซากศพนางสิริมา (The MBU Textbook Committee, 2010) และแนวปฏิบัติเรื่องการทอดและพิจารณาผ้าบังสุกุลของชาวอีสานแต่โบราณปรากฏเพียงการนิมนต์พระสงฆ์ไปพิจารณาผ้าที่พาดมากับโลงศพ ซึ่งเป็นผ้าไหมหรือฝ้ายพื้นบ้านที่พระสงฆ์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปโดยเฉพาะการใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน

4. ด้านการดำเนินการหลังวันเผาศพ : ประเด็นสำคัญในการดำเนินการหลังเผาศพคือการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ซึ่งตามความนิยมของชาวอีสาน นอกจากจะทำบุญด้วยการให้ทานตามปกติแล้ว ยังต้องทำบุญใหญ่ที่เรียกว่า “บุญแจกข้าว” ซึ่งจะทำหลังจากเผาศพไปแล้วเมื่อมีความพร้อม ประเด็นนี้กลุ่ม

ตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายสามารถทำได้ทันทีหลังวันเผาศพหรือหลังเผาศพไม่เกิน 3 วัน อยู่ในระดับมาก เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีการทำบุญที่เรียกว่า ทักขิณาทาน ซึ่งทำในห้วงระยะเวลาต่อจากการเผาศพหรือช่วงระยะเวลาจัดงานศพ ในการพิธีพระบรมศพของพระเจ้าสุทโธทนะโดยกษัตริย์จากหลายแคว้นร่วมกันประกอบทักขิณาทานถวายพระพุทธเจ้าและอริยสงฆ์สาวก เพื่ออุทิศถวายพระเจ้าสุทโธทนะและเมื่อทรงเสร็จภัตกิจ พระพุทธเจ้าก็จะทรงอนุโมทนาเทศนา (Chukaew, 2003)

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่แตกต่างจากแนวปฏิบัติแบบเดิมที่ชุมชนอีสานจะนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลด้วยวิธีการให้ทานเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่บุญในพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ ทำบุญด้วยการให้ทาน (ทานมัย) ทำบุญด้วยการรักษาศีล (สีลมัย) และ ทำบุญด้วยการปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือการลงมือทำ (ภาวนามัย) อีกทั้งยังใช้คำว่า “บุญ” แบบครอบคลุมไปถึงเทศกาลหรือพิธีกรรมต่างๆ ด้วย เช่น บุญบั้งไฟ บุญสงกรานต์ (Bunyasatit, Piandham and Silpanleng, 2017) ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ควรมีมหรสพหรือเรื่องบันเทิงโดยประการทั้งปวงในงานศพเพื่อให้เป็นงานบุญอย่างแท้จริง และควรให้มีการทำบุญด้วยวิธีอื่นๆ คือ การรักษาศีล และ การปฏิบัติสมาธิภาวนา แต่ความคิดเห็นของประชาชนต่อประเด็นนี้อยู่ในระดับปานกลาง (3.30 และ 3.50 ตามลำดับ) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายยังคงยึดโยงค่านิยมการทำบุญด้วยการให้ทาน ทำให้ชุมชนอีสานส่วนใหญ่ละเลยบุญประเภทสีลมัยและภาวนามัยสูงมาก จึงอาจจะเปลี่ยนรูปแบบการทำบุญด้วยทาน(ทานมัย)มาเป็นการทำบุญด้วยการรักษาศีล (สีลมัย) และเจริญภาวนา (ภาวนามัย) ให้เป็นหลักตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (MCU Thai Tipitaka, 11/228/230) แม้ประชาชนจะไม่ค่อยเห็นด้วย แต่ถ้ามีต้นแบบเริ่มต้นและปฏิบัติตามกันไปก็อาจจะกลายเป็นกระแสที่สังคมจะเจริญรอยตามได้ ทั้งนี้วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์อยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออวมงคล (Sricharumedhiyan, 2018) พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่จะสามารถนำชุมชนไปในแนวทางของงานศพเชิงสร้างสรรค์นี้ได้

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัด เพราะเป็นการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์ยังขาดขั้นตอนการทดสอบปฏิบัติการตามรูปแบบที่พัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีประเด็นเสนอดังนี้

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอื่นๆ สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการจัดงานศพในพื้นที่ โดยอาจจะกำหนดเชิงนโยบายให้ท้องถิ่นนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติหรือเป็นแนวทางการกำหนดระเบียบข้อบังคับของชุมชนเพื่อปฏิบัติร่วมกัน ดังกรณีตัวอย่างธรรมนูญ

ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องไน จังหวัดอุบลราชธานี และแนวปฏิบัติของบ้านโนนมะเขือ ตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ในพื้นที่ยังถือว่าเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานตามรูปแบบงานศพเชิงสร้างสรรค์นี้ประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

อาจจะทำการวิจัยระยะยาวเป็นเวลา 6 เดือนหรือ 1 ปี ในชุมชนหลักแห่งหนึ่งเพื่อให้ชาวบ้านทดลองใช้รูปแบบการจัดงานศพเชิงสร้างสรรค์จากผลการวิจัยนี้และประเมินความพึงพอใจเชิงสถิติหรือคุณภาพ และต่อยอดสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจังต่อไป นอกจากนี้ ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่สะท้อนจากผลการวิจัยที่สามารถทำวิจัยต่อ เช่น พวงหรีดในมิติต่างๆ รูปแบบพิธีไว้อาลัย (พิธีกร การอ่านประวัติ การไว้อาลัย)

References

Ban Hua Don Sub-District Health Promotion Hospital. (2015). *Outstanding Contribution of Health Promotion for the Year 2015: The Project of the Prototype of Alcohol-Free Funeral and Festival, Mahachanachai District.* Yasothon: Ban Hua Don Sub-District Health Promotion Hospital.

Bunyasatit, W. Piandham, C. and Silpanleng, T. (2017). The Historical Development of LaoWiang People in U Thong District, Suphanburi Province. *Journal of Nakhonratchasima College.* 11(1), 26-38.

Chukaew, J. (2003). *The History of Buddha, Prince Siddhartha as the Great Man of India: The New International Version*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Culture of Apâyamukha. (2007). *Post Today*. 2007, May 3.

National Statistical Office. (2017). *The Number of Population and House divided by District and Sub-District at December of 2010.* Retrieved May 29, 2018, from http://service. nso.go.th/nso/nsopublish/districtList/S010107/th/51.htm

Panyapa, R. (2009). Funeral Gambling Casino: Culture of Degeneration and The Community-Based Way of Life. *Journal of Art and Culture Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 5 (1), 110-132.

Panyapong, S. Chaisri, A. Doungmala, T. Khumchaiyaphum, W. and Prungchaiyaphum, W. (2017). The Model of Social Welfare for Elderly in Chaiyaphum Province. *Journal of MCU Peace Studies.* (5)3, 1-16.

Pengsawat, W. (2010). *Applied Statistics For Social Science Research.* Bangkok: Suwiriyasan.

Phra Atikarn Phipatphong Thanawutto. (2012). *A Study on Changes in Buddhists' Funeral Ceremony : A Case Study on Banmoon Village, Naprang Sub-District, Pong District, Phayao Province.* Degree of Master of Arts in Buddhist Studies, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Phra Boontham Chumyen, Cheentam, S. and Takolpuckdee, P. (2018). Model of Development for Participatory Solid Wastes Management of Temples Learning Centers, Pathum Thani Province. *Journal of MCU Peace Studies.* (6)1, 332-343.

Phra Boontham Sutthikun. (2007). *Political Economy on Funeral Rituals under Capitalism: A Case Study of Wat Phra That Nong Bua 1, Muang District, Muang District, Ubon Ratchathani.* Degree of Master in Business Administration (Political Economics), Ubon Ratchathani Rajabhat University.

Phrakhrukanlayanatammakhot (Roong Kanlayano). (2012). *A Study of Concept of Dhamma Riddle on Cremation Ceremony: A Case Study of Community in Truad Sub-District Si Na Rong District Surin Province.* Degree of Master of Arts in Buddhist Studies, Graduate School Mahachulalongkorntajavidyalaya University.

Sricharumedhiyan, C. (2018). The Roles of Buddhist Monks in Community Development. *Journal of MCU Peace Studies.* (6)1, 344-352.

Sukmee, T. (2015). *Funeral Traditions: Commoditization in Consumerism.* Degree of Master of Arts in Human and Social Development, Prince of Singkla University.

Thanawatthanawong, J. (2013). Past Story but Newly Told: The Gambling Situation in Southern I-San. *Tan-Game Magazine, 3*(9), 4-7.

The MBU Textbook Committee. (2010). Dhammapatha in Pali Version (The First Part). 31st edit. Bangkok: MBU Press.

_____ . (2010). Dhammapatha in Pali Version (The 5th Part). 31st edit. Bangkok: MBU Press.

The Sangha Supreme Court of Thailand. (2018). The 30/2019 Resolution of The Sangha Supreme Court of Thailand on Determining The Length of Time for Ordination and Training Courses. Retrieved May 29, 2018, from http://www.mahathera.onab.go.th

Witvorapong, N. (edit.). (2005). *The status of Knowledge Controlling Alcohol Consumption.* Bangkok: Alcohol Problem Research Center, The Faculty of Economics, Chulalongkorn University.

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ กรุงเทพมหานคร*

A Model of the Mediation by Buddhist Peaceful Means: A Case of the Mediation Center of Lawyers Council, Bangkok

[1*]**วิทูล หนูยิ้มซ้าย, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และ บรรพต ต้นธีรวงศ์**

[1*]**Witool Nuyimsai, Phramaha Hansa Dhammahaso and Banpot Tonteerawong**

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1*]Corresponding Author. E-mail: tony-yim@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ 2) เพื่อศึกษารูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากสภาทนายความจำนวน 9 ท่าน ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลจำนวน 6 ท่านและด้านพระพุทธศาสนาเถรวาทจำนวน 5 ท่าน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความมีความสอดคล้องกับหลักการ วิธีการ และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล ในด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแนวปฏิบัติตามหลักพุทธสันติวิธีโดยยึดหลักอริยสัจ 4 ส่วน

*Received February 18, 2019; Revised February 24, 2019; Accepted April 23, 2019

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ประกอบด้วยรูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีคุณสมบัติภายในคือ เป็นผู้มีสติ มีขันติ ไร้อคติ และมีเมตตา คุณสมบัติภายนอกคือ มีกัลยาณมิตรธรรม มีศีลธรรม และมีคารวธรรม ด้านวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือมีบทบาทด้านเมตตาตามหลักสาราณียธรรมและใช้เทคนิคที่เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา และด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 5 ขั้นตอน คือ 1) ตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์ 2) เปิดมุขด้วยปิยวาจา 3) ใช้เมตตาค้นหาประเด็น 4) ร่วมคิดเห็นอย่างไร้อคติ และ 5) มุ่งมิติอภัยทาน

คำสำคัญ: รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท; พุทธสันติวิธี; สภาทนายความ

Abstract

This research is of 3 objectives, i.e., (1) to study principal, ideas, theories and practices related to the model of the international dispute mediation, and the model of dispute mediation of the Lawyers Council, (2) to study model of dispute resolution in Theravada Buddhism, and (3) to present a model of dispute settlement of Mediation Center of Lawyers Council by Buddhist Peaceful Means. This research is qualitative, emphasizing documents and interviews with experts and scholars in dispute resolution from the Lawyers Council of Thailand 9 persons, from the Other Organization 6 persons and persons who experts and scholars in Theravada Buddhism 5 persons, respectively.

The outcome of the research found the followings:

The principles and process related to the model of the international dispute mediation and the current state of dispute mediation of the Lawyers Council are consistent. For the process of dispute resolution in Theravada Buddhism, its way of practice is by Buddhist peaceful means with the holding on to the principle of the Four Noble Truths in analyzing problems. In this research, it presents a model of dispute settlement of Mediation Center of Lawyers Council by Buddhist Peaceful Means comprising mediators' inner and outer qualities; the inner defined as being conscious, patient, unbiased and benevolent while the outer are having good friends, morality, honoring others. For the method model of dispute resolution, it consists of the role and mediating technique of dispute mediators, i.e. the role of loving kindness in accordance with the virtues for fraternal living or Sārāniyadhamma and the use of the Middle Way or technique Majjhimā patipadā. The process model of dispute mediation is the use of the Four Noble Truths in proceeding the process of dispute mediation of which having 5 steps of 1) start to analyze sorrows or Dukkha, 2) start talking with nice words or Piyavaca, 3) search for issues with loving kindness, 4) sharing opinions without bias, and 5) aiming for the aspect of forgiveness with the dispute mediating purpose of 'Peace' or disputants' settlement of disputes by forgoing matters towards each other.

Keywords: Model of the Mediation; Buddhist Peaceful Means; Lawyers Council

บทนำ

รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือเป็นแนวทางหนึ่งที่เป็นแนวทางแห่งสันติวิธี ในยุคแรกๆ ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมักใช้ผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากคู่กรณีมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำหรับสังคมที่มีความหลากหลายดังเช่นยุคปัจจุบัน “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีทิศทางไปสู่การค้นหาทางออกจากคู่กรณีเอง คนกลางไม่ได้เป็นผู้ตัดสิน คนกลางเป็นเพียงผู้กระตุ้นเอื้ออำนวยให้ข้อตกลงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามมีบางครั้งที่คู่กรณีไม่สามารถหาคำตอบร่วมกันได้อย่างน่าพึงพอใจ ได้ขอให้คนกลางทำหน้าที่ชี้ขาดและตัดสินเนื่องจากไว้วางใจคนกลางเป็นอย่างมาก” (Pratoungratana, 2016) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงยังคงใช้ผู้ที่ได้รับความนับถือในสังคมมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ประเด็นที่น่าสนใจและเป็นคำถามก็คือคนกลางในการไกล่เกลี่ยเหล่านั้นมีทักษะเพียงพอแล้วหรือยัง และคำถามนี้ก็เป็นที่น่าสนใจสำหรับทนายความผู้ที่จะเข้าทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความ ด้วยเหตุที่ว่าทนายความเป็นอีกหนึ่งสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งโดยตรง ซึ่งหากจะว่ากันตามประวัติความเป็นมานั้น ทนายความถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติ “วิชาชีพทนายความเกิดขึ้นในวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่สมัยโรมัน เมื่อสิ้นยุคโรมัน ทนายความโนตารีมีบทบาทต่อเนื่องในยุคศาสนาคริสต์ เมื่อปี ค.ศ. 1789 ทนายความในฝรั่งเศสจะถูกลูกความเรียกว่า “Maitre” ซึ่งแปลว่า “ท่านอาจารย์” เป็นการแสดงว่าสังคมให้เกียรติวิชาชีพนี้” (Bhumindr Butr-indr, 2013) ทนายความจึงถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับในสังคม คนที่เป็นทนายความจึงมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นคนกลางในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้

ประเด็นที่น่าสนใจประการต่อมาคือกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขององค์กรในสภาทนายความที่ปฏิบัติกันอยู่นั้นมีความน่าเชื่อถือ และมีประสิทธิภาพอย่างไร “โครงการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความได้ผ่านการศึกษาและพัฒนาจนเป็นรูปธรรมโดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการแบ่งส่วนงานและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. 2547 สำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จัดตั้งขึ้น มีวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานดังนี้ (1) จัดให้มีการอบรมทนายความ ผู้ที่ประสงค์จะอาสาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยการจัดอบรมทุกภาคทั่วประเทศ (2) ขึ้นทะเบียนทนายความผู้ผ่านการฝึกอบรมตามประเภทคดีที่มีความชำนาญ (3) จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นในทุกเขตศาลจังหวัดและ (4) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วประเทศได้เข้าใจถึงบทบาทและภารกิจของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความและให้เข้าใจถึงข้อดีของการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้กับประชาชนในการระงับข้อพิพาท” (Lawyers Council, 2014) จะเห็นได้ว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความ สนับสนุนกระบวนการเชิงสมานฉันท์ให้เกิดการระงับข้อพิพาทด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน คู่ความสามารถกลับไปดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ซึ่งสอดคล้องกับ “หลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อันเป็นกระบวนวิธีปฏิบัติต่อความขัดแย้งที่ตระหนักถึงความเสียหาย การเยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สินและความสัมพันธ์ รวมทั้งแผน

ความรับผิดชอบหรือข้อตกลงเชิงป้องกันที่เป็นไปได้อันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม” แต่สภาพปัญหาคือกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้กับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความในปัจจุบันนั้นเหมาะสมดีแล้วหรือไม่ มีหลักการใดที่ควรเสริมเติมเข้าไปได้บ้าง

เมื่อมองในแง่ของการพัฒนากระบวนการก็สามารถกล่าวได้ว่า รูปแบบเหล่านี้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา ในแง่ของการแก้ปัญหาโดยใช้หลัก “อริยสัจ4” เป็นหลักการและวิธีการที่สอดคล้องกับหลักพุทธสันติวิธี ดังตัวอย่างเช่น “การกำหนดจรรยาบรรณของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าจะต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ไม่อคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอกัน เก็บรักษาข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ ห้ามรับเป็นทนายความหรืออนุญาโตตุลาการให้แก่คู่พิพาทในคดีที่ตนเองรับหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว การให้คำแนะนำชี้แจงข้อดีข้อเสียให้คู่พิพาทรับทราบ ประพฤติอยู่ในกรอบจริยธรรมและมรรยาททนายความตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529” (Kongpetr & Sindhunava, 2014) จากความสอดคล้องอันว่าด้วยหลักการและเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางพุทธสันติวิธีนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธีของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความควรจะเป็นอย่างไร ควรมีหลักการ วิธีการ และกระบวนการ เป็นอย่างไร

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปประเด็นปัญหาได้ว่า หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่เหมาะกับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ เช่นด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ด้านบทบาทและเทคนิควิธี ไปจนถึงด้านวิธีการ และกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันเป็นคำถามที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ดียิ่งขึ้นไป ควรมีรูปแบบเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและนำเสนอ “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์กระบวนการระงับข้อพิพาทเชิงสมานฉันท์โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและหลักพุทธสันติวิธีสืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

2. เพื่อศึกษารูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท

3. เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และจากสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความ โดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลจากสภาทนายความจากสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเจ้าหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ จำนวน 9 ท่าน

2. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลจำนวน 6 ท่าน

3. ศึกษาวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเถรวาทจำนวน 5 ท่าน

4. นำข้อมูลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อบูรณาการเป็นร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวนางพุทธสันติวิธี

5. ขั้นตอนการรับรองรูปแบบ กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

   5.1 เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบ

   5.2 ปรับปรุงรูปแบบหลังการสนทนากลุ่มย่อย

   5.3 นำรูปแบบไปเสนอผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความเพื่อให้การรับรองและบรรจุเนื้อหา “รูปการณ์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” เข้าประกอบเป็นเอกสารการอมรม

6. จัดทำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีเป็นเอกสารคู่มือ (Handout)

7. เรียบเรียง สรุปการวิจัย และข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอการวิจัย รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัย

1. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพาทโดยภาพรวมจากการนำเสนอรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งในด้านของโลกตะวันตกและโลกตะวันออก มี 4 รูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประนีประนอม (Settlement mediation), รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยการเจรจา (Facilitative mediation) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฟื้นฟูความสัมพันธ์ (Therapeutic Mediation), และรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Mediation) (Yooprasert, 2013) รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยการเจรจา มักนิยมใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแบบแผนของการประนีประนอม ซึ่งมุ่งให้ต่างฝ่ายได้ลดหย่อนผ่อนปรนซึ่งกันและกัน ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรูปแบบนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้ในด้านกฎหมายมากนัก อาจใช้ผู้มีประสบการณ์ในเรื่องที่เป็นข้อพิพาทกัน เช่น พิพาทกันเรื่องการก่อสร้างอาคารไม่สมบูรณ์ตามข้อสัญญาก็อาจใช้วิศวกรมาร่วมหรือมาเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือแม้แต่ในศาลเองที่มีนักกฎหมายอยู่จำนวนมากแต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีประสบการณ์โดยไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายก็ได้ ลักษณะของรูปแบบการไกล่เกลี่ยประเภทนี้จึงเป็นแบบของการอำนวยบริการ คือ อำนวยความสะดวกให้เขาพูดจากัน กระตุ้นให้คู่กรณีคิดแก้ปัญหาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งบางทีอาจจะใช้ผู้ที่มีความสามารถในด้านการสื่อสารที่มีความชำนาญโดยไม่จำเป็นต้องเชี่ยวชาญทั้งทางด้านข้อกฎหมายหรือแม้แต่ทางด้านเทคนิคเฉพาะด้านในเรื่องที่พิพาทก็ได้ จึงกล่าวได้ว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยการเจรจา (Facilitative Style) เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่ไม่มีข้อแม้เงื่อนไข หากคู่กรณีตกลงกันได้ ถือว่าการไกล่เกลี่ยนั้นประสบผลสำเร็จ ส่วนรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Style) เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าหากต่อสู้กันด้วยกระบวนการยุติธรรมหลักแล้ว จะมีผลใดๆ เกิดขึ้นกับคู่พิพาทบ้าง ดังนั้นคู่พิพาทแต่ละฝ่ายต้องประเมินหรือชั่งน้ำหนักโดยอาศัยเหตุและผลทุกๆ ด้านเป็นเครื่องมือในการคาดการณ์ ซึ่งการที่จะคาดการได้จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้พอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีความรอบรู้ข้อกฎหมายและกระบวนการทางกฎหมาย หรือแม้กระทั้งต้องอาศัยผู้ที่รอบรู้ทางด้านเทคนิคในเรื่องที่พิพาท เพื่อที่จะช่วยในการคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้อาจต้องอาศัย BATNA เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงมือปฏิบัติการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พบว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความใช้การไกล่เกลี่ยแบบประเมินผลเป็นหลัก ทั้งนี้เป็นเพราะทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความรู้ในข้อกฎหมายเป็นอย่างดี และยังรู้ถึงการดำเนินการในกระบวนทางทางยุติธรรมดีด้วย ดังนั้น เมื่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความใช้รูปแบบของการไกล่แบบประเมินผล กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแต่ละขั้นตอนจึงมีความสำคัญและค่อนข้างจะเป็นแบบแผนมากกว่าการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยเจรจา โดยขั้นตอนที่สำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรจะต้องดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนและรัดกุมกว่าการไกล่เกลี่ยแบบการอำนวยบริการ กล่าวคือ การใช้กลยุทธ์และเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะไม่มีผลมากเท่ากับการใช้

ความรู้ในข้อกฎหมายของผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีขั้นตอนดังนี้ (Tupwong, 2015) คือ 1) การเตรียมการไกล่เกลี่ย 2) เปิดประชุมการไกล่เกลี่ย 3) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก 4) การแก้ปัญหา หาทางออก 5) ปิดประชุมการไกล่เกลี่ย

จากรูปแบบและขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความใช้รูปแบบที่เป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลมาปรับใช้กับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ มีการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในระเบียบของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2457 มีการอบรมวิธีการและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้กับผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นสากล มี 5 ขั้นตอนดังที่กล่าวมาแล้ว

2. รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพุทธศาสนาเถรวาท

หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ มีประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งในด้านของการพัฒนาตนเองและพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในการพัฒนาตนเองคือการนำหลักธรรมมาใช้ประกอบในการฝึกตนให้มีคุณสมบัติที่เหมาะในการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบไปด้วยคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคุณสมบัติที่แสดงออกภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกครบถ้วนโดยยึดถือตามหลักการทางพระพุทธศาสนาก็สามารถนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ หลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธเป็นฟันเฟืองตัวแรกในการขับดันให้ตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเองมีคุณสมบัติที่แสดงออกมาทางภายนอกที่พร้อมจะทำงานค้นหาวิธีการและขับดันฟันเฟืองใหญ่คือฟันเฟืองของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ ซึ่งหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธสามารถสรุปเป็นแผนภูมิเพื่อให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงหลักการและรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ (ผู้วิจัย)

คุณสมบัติภายในของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธมี 4 ข้อคือ การคุมสติ (Teiansongjai, 2010) การมีความอดทน การมีพรหมวิหารธรรม และการไม่มีอคติ ส่วนคุณสมบัติภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ มี 3 ข้อ คือ การใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม การใช้หลักคารวธรรมและ การใช้หลักศีลธรรม (Thai Tipitakas, 1996) เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีคุณสมบัติพร้อมทั้งภายในภายนอกแล้วก็สามารถใช้ขับเคลื่อนให้ออกมาเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธได้ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธที่ว่านี้ใช้หลักธรรมสำคัญอยู่ 4 หลักเพื่อดำเนินการให้เกิดกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ คือ การใช้หลักสามัคคีธรรม การใช้หลักอปริหานิยธรรม การใช้หลักสาราณียธรรม และการใช้หลักสังคหวัตถุธรรม (Thai Tipitakas, 1996) เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยมีคุณสมบัติเพียบพร้อมและสร้างกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ย่อมทำให้เกิดเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธที่สมบูรณ์และมีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุมข้อผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่พิพาทที่มีความหลากหลาย ในบางครั้งอาจเจอคู่กรณีที่ต่างศาสนากันหรือต่างความคิดกัน อันเป็นลักษณะที่อยู่นอกเหนือการควบคุม การควบคุมที่ดีที่สุดคือการควบคุมตัวเอง ตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องควบคุมตัวเองให้อยู่ในกระบวนการที่กล่าวมานี้ให้ได้มากที่สุด

3. รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้หลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งหลักการและวิธีการดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย

1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านหลักการ มีหลักการที่จำเป็นสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งกำหนดเป็นคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ คุณสมบัติภายใน ใช้หลักสติ ขันติ พรหมวิหารธรรมและไร้อคติ ส่วนคุณสมบัติภายนอกคือ หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักศีลธรรม และหลักคารวธรรม

2) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านวิธีการ อันประกอบไปด้วยบทบาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเชื่อมโยงมาจากหลักธรรม สาราณียธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และหัวใจหนักปราชญ์

3) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเชื่อมโยงมาจากหลักธรรมหลัก คือ อริยสัจ4 เป็นหลักและมีองค์ประกอบของหลักธรรมอื่นๆ เช่น สาราณียธรรม สามัคคีธรรม เป็นต้น

สำหรับคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น มีคุณสมบัติภายในประกอบไปด้วยการเป็นผู้มีสติกำกับในขณะทำการไกล่เกลี่ย เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่มีขันติ มีความอดทน เป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม และไม่มีอคติอยู่ภายในจิตใจ ส่วนคุณสมบัติภายนอกได้แก่

การเป็นผู้มีคารวธรรม เป็นผู้มีศีลธรรม และแสดงออกด้วยกัลยาณมิตรธรรม (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2014)

ในด้านบทบาทและเทคนิควิธีของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น พบว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีต้องเป็นผู้มีบทบาทของความเมตตาทั้งในด้าน เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ซึ่งความเมตตานี้ประกอบอยู่ในหลักสาราณียธรรม 6 ที่สามารถนำมาจับใช้ได้ ส่วนเทคนิควิธีที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรเป็นเทคนิคที่ชอบประกอบอยู่ในแนวทางของ “มัชฌิมาปฏิปทา” (Phra Brahmmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009) ประกอบกับการใช้หลัก “หัวใจนักปราชญ์” หรือ “สุ จิ ปุ ลิ” อันเป็นเทคนิควิธีการในการ ฟัง คิด ถาม และบันทึก เป็นการฟัง คิด ถาม และบันทึกโดยชอบ ดังนั้นการแสดงตนด้านบทบาทและเทคนิควิธีของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ต้องเป็นไปโดยชอบประกอบด้วยเมตตา ซึ่งจะเป็นการสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจของคู่กรณีได้เป็นอย่างดี

ในด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น มีอยู่ด้วยกัน 5 ขั้นตอน กล่าวคือ

1) ขั้นตอนตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์ เป็นขั้นตอนการเตรียมการโดยผู้ไกล่เกลี่ยที่ต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อขัดแย้งของคู่กรณีให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา วิเคราะห์ศึกษาข้อมูลที่ได้รับในตอนต้นเพื่อเตรียมการและเตรียมความรู้ในการไกล่เกลี่ย

2) ขั้นตอนเปิดมุขด้วยปิยวาจา เป็นขั้นตอนการเปิดประชุมและวางกติกาการไกล่เกลี่ย โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องพูดจาด้วยความเป็นมิตร มีความสุภาพน่าติดตามและชวนให้รู้สึกอยากมีส่วนร่วมในการเจรจา

3) ขั้นตอนใช้เมตตาค้นหาประเด็น ในขั้นตอนนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องชวนให้คู่กรณีร่วมกันพูดจาไกล่เกลี่ย โดยให้พูดทีละฝ่าย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องตั้งใจฟังและจับประเด็น ผู้ไกล่เกลี่ยต้องสร้างบรรยากาศให้เกิดความเมตตาต่อกันเพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้มีโอกาสเล่าเรื่องของตนและอีกฝ่ายเมตตาตั้งใจฟัง ซึ่งในข้อนี้ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำเป็นต้องมีความอดทนคอยฟัง คอยควบคุมสถานการณ์อย่างมีสติ หากผู้ไกล่เกลี่ยไม่สามารถทำให้คู่กรณีมีเมตตารับฟังซึ่งกันและกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจำเป็นต้องแยกประชุมทีละฝ่ายเพื่อค้นหาประเด็นเอง

4) ขั้นตอนร่วมคิดเห็นอย่างไร้อคติ ในขั้นตอนนี้เมื่อได้ประเด็นต่างๆแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยต้องตั้งประเด็นเป็นข้อๆเพื่อร่วมกันหาทางออกทีละประเด็น โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามตัดอคติหรือละอคติลงทั้งในตัวผู้ไกล่เกลี่ยเองและคอยควบคุมคู่กรณีให้ละอคติลงให้ได้ เพื่อให้การหาทางออกมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ไม่ติดหลงอยู่ที่อคติ

5) ขั้นตอนมุ่งมิติอภัยทาน ก่อนการปิดประชุมที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามให้เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน คู่กรณีจะตกลงกันได้หรือไม่ก็ตาม ผู้ไกล่เกลี่ยต้องระลึกเสมอว่าเป้าหมายคือการให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยต้องไม่มีการข่มขู่ บังคับ หรือหลอกลวงให้เกิดการยอมความต่อกัน หากคู่กรณียอมตกลงกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ครอบคลุมทุกประเด็นตามเจตนาของการให้อภัยซึ่งกันและ

กัน แต่ถ้าหากไม่ยอมตกลงกัน ก่อนปิดประชุม ขอให้ผู้ไกล่เกลี่ยพูดถึงข้อดีของการให้อภัยซึ่งกันและกันเพื่อให้คู่กรณีได้เห็นประโยชน์ในอนาคต และพยายามนัดเจรจากันใหม่โดยถามความสมัครใจอีกครั้ง

โดยสามารถนำเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยเกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีเป็นแผนภาพที่ 2 ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ ตั้งต้นด้วยการสร้างคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอันเป็นหลักการอยู่ตรงแกนกลางของวงล้อธรรมจักร ใช้วิธีการซึ่งประกอบด้วยบทบาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งอยู่ตรงวงล้อธรรมจักร ขับเคลื่อนกระบวนการให้ไปตามลูกศรชี้เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ “สันติ”

สรุป

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติประกอบไปด้วยรูปแบบย่อย 3 รูปแบบดังนี้

1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
2) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
3) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

โดยหลักการมีหลักการที่เป็นหลักการใหญ่คือ หลักอริยสัจ 4 อันเป็นหลักการที่ครอบคลุมทั้งรูปแบบ ส่วนหลักการย่อยเช่น คุณสมบัติภายในประกอบไปด้วยการเป็นผู้มีสติกำกับในขณะทำการไกล่เกลี่ยเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่มีขันติ มีความอดทน เป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม และไม่มีอคติอยู่ภายในจิตใจ ส่วนคุณสมบัติภายนอกได้แก่ การเป็นผู้รู้จักเคารพและให้เกียรติผู้อื่น เป็นผู้มีศีลธรรม และแสดงออกด้วยกัลยาณมิตรธรรม ในด้านวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น พบว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีต้องเป็นผู้มีบทบาทของความเมตตาอันประกอบอยู่ในหลักสาราณียธรรม ส่วนเทคนิคที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรเป็นเทคนิคที่ชอบประกอบอยู่ในแนวทางของ “มัชฌิมาปฏิปทา” ประกอบกับการใช้หลัก “หัวใจนักปราชญ์”

ส่วนในด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น มีอยู่ด้วยกัน 5 ขั้นตอน กล่าวคือ 1) ตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์ 2) เปิดมุขด้วยปิยวาจา 3) ใช้เมตตาค้นหาประเด็น 4) ร่วมคิดเห็นอย่างไร้อคติ 5) มุ่งมิติอภัยทาน

แต่หากไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ ก่อนปิดประชุม ขอให้ผู้ไกล่เกลี่ยพูดถึงข้อดีของการให้อภัยซึ่งกันและกัน ควรพยายามนัดเจรจากันใหม่โดยถามความสมัครใจอีกครั้ง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากกการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ มีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลมีข้อจำกัดในด้านสภาพบังคับ ดังนั้นหากมีพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นในอนาคตจะทำให้สภาพบังคับของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลได้รับการรับรอง ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีอยู่แล้วและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตควรศึกษาหลักการและข้อกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ครบถ้วนและกำหนดเป็นรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำหรับหน่วยงานนั้นๆ

ผลจากกการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า รูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำมาบูรณาการใช้กับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันได้ ดังนั้น องค์กรซึ่งดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งที่มีอยู่แล้วและที่กำลังจะเกิดขึ้นใหม่ ควรนำองค์ความรู้จาก “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” ไปประยุกต์ใช้ในองค์กรของตน

ผลจากกการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธีประกอบด้วย หลักการ วิธีการ และกระบวนการที่เป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษารูปแบบการ

ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่สอดคล้องกับองค์กรนั้นๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเชิงเอกสารและเชิงปฏิบัติการ จนได้รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีขึ้น แต่ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลองและยังขาดความสมบูรณ์ในการเก็บข้อมูลประเมินผลเชิงสถิติที่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองที่ยาวนานในด้านการฝึกอมรม ดังนั้นในการต่อยอดการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยที่จะต่อยอดงานวิจัยนี้ควรกำหนดประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวกับการนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีไปใช้ปฏิบัติในหัวข้อเฉพาะต่างๆ เช่น หัวข้อ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งใช้วิธีการอมรมผู้ไกล่เกลี่ย ติดตามผลการปฏิบัติของผู้ไกล่เกลี่ย และเก็บข้อมูลเชิงสถิติ เป็นต้น

References

Butr-indr, B. (2013). *Legal Consultancy and Advocacy*. 2nd ed. Bangkok: Sat Four Printing house.

Kongpech, C. and Sindunavar, S. (2014). *Professional lawyers with mediation duties, Documentation of the course Amon "The lawyer acting for Dispute Resolution Model 11"*. Bangkok: Alternative Dispute Resolution Office, Lawyers Council Under the Royal Patronage.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmmagunabhorn (P.A. Payutto), (2009), *Dictionary of Buddhist: Codification of Vocabulary.* Bangkok: Thanatach Printing.

Phramaha Hansa Dhammahaso, (2011). *Buddhist Peaceful Means: An Application of Principles and Tools to Conflict Management.* Bangkok: 21 Century.

Pratoungratana, C. (2016), *Mediation: The path of mutual understanding*, Bangkok: Kanchan Printing Center Co.,Ltd.

Tupwong, C. (2015). *The Mediator Handbook*, Bangkok: Office of the Permanent Secretary for Public Health.

Tiensongjai, C. (2010). Buddist *Mediation: Concept and Tools for Conflict Management*, Phranakornsriayuttaya: Mahachulalongkornvidtalayala University.

Yooprasert, P. (2013). *Mediation and Searching for truly needs of Parties,* Phranakornsriayuttaya: Mahachulalongkornvidtalayala University.

ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา*

The Relation of the Cultural Tourism of Temple and Communities in Lanna

[1*]**พระชยานันทมุนี, วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูฉันทเจติยานุกิจ พระปลัดนฤดล กิตติภทฺโท และ อรพินท์ อินวงค์**

[1*]**Phrachayanantamunee, Worapat Kamphong, Phrakruchantajatiyanukit, Phranaroedon Chaiprasit and Orapin inwong**

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

[1*]Corresponding Author. Email: Siranan_1@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน 3) วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน เป็นการวิจัยในแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพคือ การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยเชิงปริมาณใช้การตอบแบบสอบถาม และการจัดสนทนากลุ่มย่อย ผลการวิจัยพบว่า

1) ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าพบว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันและเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้ 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านประกอบด้วย 1. การพัฒนาการเผยแพร่หลักพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธธรรม การพัฒนาชุดความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นของจังหวัดน่าน 2. การจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับบริบทสังคมในปัจจุบัน บทบาทของภาครัฐในการจัดการและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยว

*Received February 20, 2019; Revised February 24, 2019; Accepted April 26, 2019

เชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน 3) การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการด้านกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการด้านคุณค่าจากการท่องเที่ยว และการจัดการด้านความสะดวกสบายและความปลอดภัย ทำให้นักท่องเที่ยงพึงพอใจกับการจัดการด้านความสะดวกสบายและความปลอดภัยมากที่สุด รองลงมาคือด้านการจัดการและสิ่งแวดล้อม และการจัดการด้านกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการด้านคุณค่าจากการท่องเที่ยวมาเป็นอันดับต่อมาซึ่งมีค่าคะแนนเท่ากัน

คำสำคัญ: ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; ความสัมพันธ์วัดและชุมชน; จังหวัดน่าน

Abstract

This research aims to study 1) relationship to cultural tours of the temple and the community in Nan 2) approach to building relationships to culture and tourism community in Nan 3) analysis, management and cultural tourism communities in the province is a mixed research by qualitative research is the research documents (Documentary Research) in-depth interviews (In-depth Interviews) quantitative research using questionnaires and organize group discussions (Focus Group Discussion) it was found that the results showed that

1) Relationship to cultural tours of the temple and the community in the province found that attractive form of community engagement. People in the area have no relationship to each other and mutually beneficial. Make the characteristics of the tourism development and sustainable tourism have.

2) The guidelines in relation to tourism, culture and community in the province consists of the. 1. The main development published Buddhism or Buddhist Dharma. Development of a set of knowledge and local wisdom of Nan province. 2. Management of tourism, social context, is appropriate for the current. The role of the public sector to manage and support cultural tourism cultural tourism management of the temple and the community in Nan 3) managing cultural tourism is environmental management, management, value management, tourism activities of tourism management and comfort and safety, midnight, unhappy with management. Safety and comfort are the most. Is the management and environmental management, value management, tourism activities of tourism a later can be set to the same score.

Keywords: Cultural Tour; Temple and Community Relations; Nan Province

บทนำ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวถือได้ว่ามีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองและมีความร่วมมือระหว่างประเทศในการสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมสามารถสร้างอาชีพต่างๆ ให้แก่คนในท้องถิ่นรวมทั้งการนำรายได้เข้าประเทศหรือท้องถิ่นนั้นๆ(Paitoon,1999) ประเทศไทยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นจุดขายที่ดี คือ การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดลอมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว /การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดลอมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว (Ratanasuwongchai, 2011)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่มีในท้องถิ่นตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกันการท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการเพื่อการพัฒนาที่เหมาะกับชุมชนต่อไป การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อุตสาหกรรม และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้าหัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรีรวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี เป็นต้น (Thammabuttra, 2005; Asichaikul, 2003)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่าการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆและศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะ หรือการแสดงต่างๆ (Nopket, 1999) รวมถึงวิถีชีวิตและอัธยาศัยไม่ตรีของคนไทย(Kessalee, 2000) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทยและยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ดีสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรงให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศเช่นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจึงได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น รวมถึงซื้อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมละงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Karnjana,2012) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (Kasetsiri, 2004)

ภาคเหนือมีวัฒนธรรมล้านน้า ซึ่งตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ของการท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวในดินแดนที่มีความสวยงามทางธรรมชาติ และกลิ่นไอของความงดงามทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามและเป็นดินแดนทางพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิมยาวนาน ซึ่งนักท่องเที่ยวทั้งหลาย มุ่งที่จะมาเยี่ยมชมวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละวัดนั้นยังทรงคุณค่าเป็นพุทธสถานที่อธิบายถึงพุทธประวัติความเคารพอย่างสูงยิ่ง จนออกมาเป็นคุณค่าทางพุทธศิลป์ทั้งหลายภายใต้อารยธรรมยุคสมัยต่างๆ ตามภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในท้องที่ต่างๆ ของดินแดนล้านนาที่ผ่านมาจะสังเกตเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวทั่วไปในและต่างประเทศ มีจำนวนมากขึ้น อันเนื่องมาจากการกระตุ้นทางเศรษฐกิจในประชาชนได้ท่องเที่ยวในประเทศและกระตุ้นประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในอาเซียนและทั่วโลก เพื่อให้นักเที่ยวต่างประเทศได้มาในเมืองไทยจึงมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่สนใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดวาอารามในดินแดนล้านนาและชุมชนที่มีความหลากหลายในดินแดนล้านนาด้วย

จากข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยซึ่งเป็นลักษณะของการเดินทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คน ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จึงเป็นที่มาของการศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาโดยวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน ศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านและวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน ดังนั้นความสัมพันธ์การ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีฐานสนับสนุนจากนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในแบบผสม โดยการวิจัยเชิงคุณภาพคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การวิจัยเชิงปริมาณใช้การตอบแบบสอบถามและการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการภาคสนาม คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ในพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วยเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ประมาณวัดละ 5-10 รูปคน

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) โดยการสุ่มแบบแจกแจง (ระดับความเชื่อมั่น 95% คลาดเคลื่อนเท่ากับ 5%) (Tirakananta, 2012) ได้แก่ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วม 50 คน นักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว 100 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 50 คน รวมจำนวน 200 คน โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละวัด/องค์กรในพื้นที่จังหวัดน่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นของแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกำหนดเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดน่าน เช่น การความรู้เข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึงอะไร ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน ก่อนการเดินทางจากแหล่งใดวัตถุประสงค์หลักอะไรในการมาเยี่ยมเยือนจังหวัดน่าน การรู้จักสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน และ เหตุใดจึงตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นต้น

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน มีจำนวน 4 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านการจัดการ และสิ่งแวดล้อม 2. ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว 3. ด้านคุณค่าจากการท่องเที่ยว และ 4. ด้านความสะดวกสบายและความปลอดภัยของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลักษณะประมาณค่า 5 ระดับ

การแจกแบบสอบถาม ได้แจกแบบสอบถามกับผู้ประกอบการนำเที่ยวและตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วม 50 คน นักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัด 100 คน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 50 คน รวมจำนวน 200 คน

2) แบบสัมภาษณ์ประกอบการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยได้เตรียมคำถามและข้อกำหนดไว้แน่นอนตายตัว ซึ่งแบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน

การสัมภาษณ์ ได้ทำการสัมภาษณ์กับ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 13 รูป ผู้นำชุมชนจำนวน 13 คน ตัวแทนวัดจำนวน 13 คน ผู้ประกอบการนำเที่ยว จำนวน 5 คน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยจำนวน 5 คน และ ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน จำนวน 1 คน รวมจำนวน 50 รูปคน

3) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมมนาเชิงวิชาการภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการค้นหารูปแบบ กลไก และแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสม

4) การสังเกตการณ์เรียนรู้การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา การปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มย่อย เพื่อศึกษาและประมวลองค์ความรู้แนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านโดยวิธีการวิเคราะห์ อันจะได้ดำเนินกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก หรือแบบแผนหลัก ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด จากนั้นจึงนำประเด็นหลัก มาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย และหัวข้อย่อย อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ โดยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 200 คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ใช้การวิเคราะห์ค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดน่าน

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านที่แสดงให้เห็นถึงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านของการใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในเรื่องความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดยทำการวิเคราะห์โดยคะแนนค่าเฉลี่ย (m) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (s) โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในเรื่องความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาในแต่ละด้าน จากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ดังนี้

นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาทำการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ที่มีต่อการใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน

การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านและการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่านต่อไป

ผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านไม่ว่าจะเป็นวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดน่านมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสามารถ พึ่งพิงตนสามารถพัฒนาศักยภาพในการรองรับการเจริญเติบโตในการท่องเที่ยวจังหวัดน่าน และรวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

2. การสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านนั้นแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ มีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันและเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกันทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้ จากบริบทสังคมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้นทำให้ จะต้องมีการรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นซึ่งผู้ประกอบการโรงแรม ตัวสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมรวมถึงประชาชนในพื้นที่จำเป็นจะต้องมีการปรับตัวและจัดการเพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลง สามารถเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน ได้เป็นประเด็นดังนี้

1) วิธีการพัฒนาการเผยแพร่หลักพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธธรรม การเผยแพร่พุทธธรรมให้กับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน ข้อบกพร่องที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน พบว่า ความรู้และข้อมูลที่ต้องการจะเผยแพร่ยังไม่สามารถเผยแพร่ได้เต็มศักยภาพหรือเผยแพร่ข้อมูลได้ทั้งหมดเนื่องจากระยะภาพในการเผยแพร่ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์หรือการประชาสัมพันธ์รวมไปถึงการให้ความรู้และข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวมีอย่างจำกัด ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาร่วมกับชุมชนหรือเครือข่ายให้สามารถก้าวข้ามอุปสรรคในด้านนี้ได้อันหนึ่งจากการลงข้อมูลในการสัมภาษณ์นั้นจะเห็นได้ว่าในหลายๆ พื้นที่ประชาชนให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ถึงความรู้และสาระตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งนั่นอาจจะทำให้เป็นช่องทางในการพัฒนาการเผยแพร่หลักพระพุทธธรรม โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่และร่วมมือกันจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ด้วย

2) การพัฒนาชุดความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นของจังหวัดน่านนั้นควรจะมีการนำความรู้ที่เป็นความรู้เชิงท้องถิ่นเข้ามาใส่ในชุดของการพัฒนาและนอกจากนั้นแล้วควรจะมี การนำเอาความรู้ของชนเผ่าต่างๆ เข้ามาเผยแพร่เพื่อเป็นวิทยาทานและเป็นความรู้ที่เผยแพร่สู่สาธารณะให้เป็นประโยชน์โดยทั่วกัน

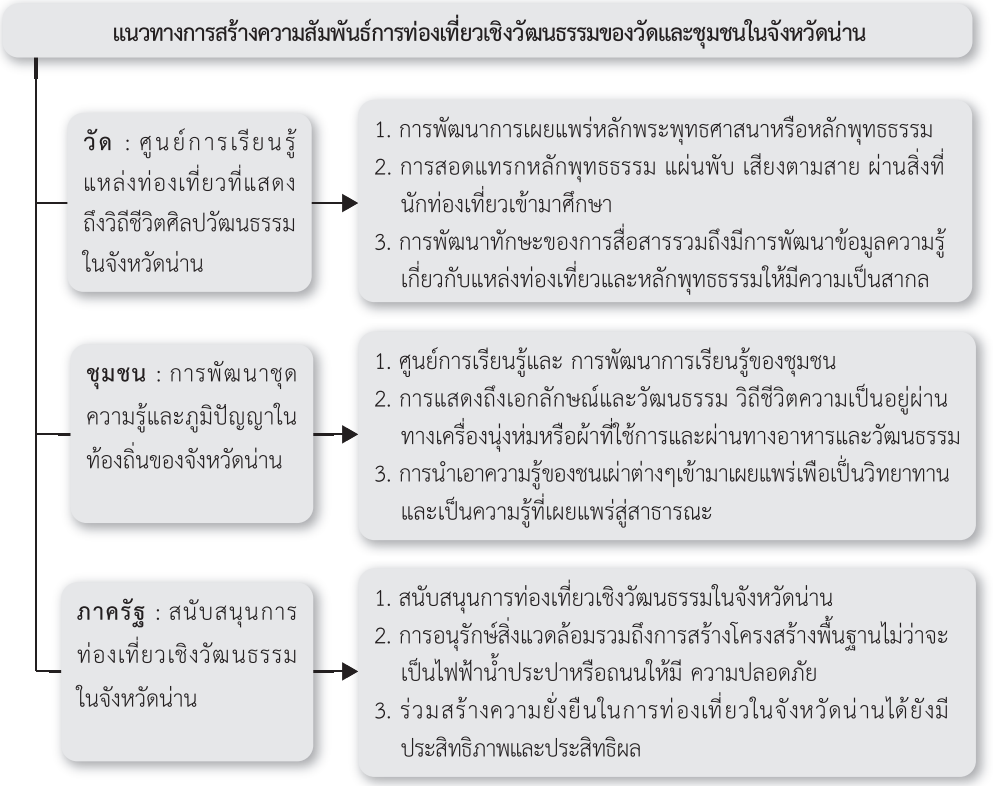
เนื่องจาก การท่องเที่ยวจะสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่แล้วยังสามารถสร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลดีต่อการใช้ทรัพยากรของบุคคลรุ่นหลังและเป็นผลดีต่อการสืบทอด การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีในจังหวัดน่าน และนั่นเป็นการป้องกันให้ประชาชนในจังหวัดย้ายถิ่นไปทำงานในเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) การจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับบริบทสังคมในปัจจุบัน ปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวนั้นจำเป็นจะต้องมีการให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลที่จะต้องใช้ภาษาอย่างรักหลาย รวมถึงการให้ความรู้ตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ จะต้องมีความเป็นสากลมากขึ้น และพัฒนาในด้านการจัดการที่พักหรือโรงแรมให้มีความเหมาะสมและสามารถรองรับกับความต้องการของประชาชนตามมาตรฐานสากลได้

4) บทบาทของภาครัฐในการจัดการและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดน่านนั้นจำเป็นจะต้องมีการทบทวนในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรวมถึงการสร้างโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้าน้ำประปาหรือถนนให้มี ความปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและ เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ซึ่งทั้งหมดนั้นเมื่อจะนำมาปฏิบัติแล้วจะสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านได้ยัง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านนั้นแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ มีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันและเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน โดยมีผลการวิจัยดังนี้

ดังนั้นความสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวกับวัดและชุมชนนั้น มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นหลักนั่นทาให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะการท่องเที่ยว วัด และชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ กลายเป็นปัจจัยสำคัญดังนั้นแล้ว เพื่อรองรับและพัฒนา ศักยภาพในการนักท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน โดยมีแนวทางในการพัฒนาคือต้องพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการทุกรูปแบบอย่างมีมาตรฐานต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการอย่างยั่งยืนกล่าวคือจะต้องมีความสมดุลในแหล่งท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่เวลาและฤดูกาลและรูปแบบของการท่องเที่ยว

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้จากการวิจัย ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

อภิปรายผลการวิจัย

ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน จังหวัดน่านมีแหล่งท่องเที่ยวมักจะใช้คำว่าศูนย์การเรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเพิ่มศักยภาพของตนเองในเชิงของการท่องเที่ยวตั้งนานวิธีในการเผยแพร่พุทธธรรมและการพัฒนาชุดความรู้ควรจะให้มีการเผยแพร่ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่จะต้องประกอบด้วยประชาชนในพื้นที่เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพื้นที่และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของข้อมูลและความรู้ที่ต้องเผยแพร่ซึ่งนั่นทำให้ความสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับชุมชนและวัดเหนียวแน่นมากขึ้น ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านมีลักษณะในเชิงมีความยั่งยืนในการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวจะสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่แล้วยังสามารถสร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ซึ่งเป็นผลดีต่อการใช้ทรัพยากรของบุคคลรุ่นหลังและเป็นผลดีต่อการสืบทอดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีในจังหวัดน่าน และนั่นเป็นการป้องกันให้ประชาชนในจังหวัดย้ายถิ่นไปทำงานในเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านนั้นแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ มีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันและเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้ดังนั้นในการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับบริบทสังคมในปัจจุบันนั้นจำเป็นจะต้องมีการให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลที่จะต้องใช้ภาษาอย่างรักหลายรวมถึงการให้ความรู้ตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ จะต้องมีความเป็นสากลมากขึ้น และพัฒนาในด้านการจัดการที่พักหรือโรงแรมให้มีความเหมาะสมและสามารถรองรับกับความต้องการของประชาชนตามมาตรฐานสากลได้

นอกจากนั้นแล้วบริบทสังคมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องมีการรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการโรงแรม ตัวสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมรวมถึงประชาชนในพื้นที่จำเป็นจะต้องมีการปรับตัวและจัดการเพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

อนึ่งบทบาทของภาครัฐในการจัดการและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านนั้นจำเป็นจะต้องมีการทบทวนในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรวมถึงการสร้างโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้าน้ำประปาหรือถนนให้มีความปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดนั้นเมื่อจะนำมาปฏิบัติแล้วจะสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะการเชื่อมโยงความรู้

กระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะของการเชื่อมโยงความรู้ จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มชาวบ้านต่างๆ นั้นต้องการเครือข่ายในการสร้างกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยจะมีตัวแสดงตั้งแต่ภาครัฐภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่โดยกระบวนการจากการสัมภาษณ์นั้นสามารถสร้างกระบวนการได้คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและตลอดจนภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วมมือกันในการจัดการ และเสนอความต้องการในการจัดการและการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เมื่อเข้ามาร่วมมือกันแล้วจำเป็นจะต้องมีการวางแผนร่วมมือกันโดยหา จุดประสงค์ในการจัดการรวมถึงจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของการจัดการดังกล่าว

3. เมื่อมีการจัดการแล้วจำเป็นจะต้องมีผู้รับผิดชอบในโครงการต่างๆ ซึ่งผู้รับผิดชอบควรจะประกอบด้วยตัวแสดงและหลายภาคส่วน เพื่อให้การตรวจสอบมีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากนั้นแล้วที่สำคัญที่สุดจำเป็นจะต้องให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อที่จะให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ

4. กระบวนการสุดท้ายคือกระบวนการตรวจสอบความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดน่าน ซึ่งจะกระทำได้โดยการสอบถามจากนักท่องเที่ยวเองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อที่จะสามารถนำไปปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ให้เป็นไปอย่างมาตรฐานและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวรวมถึงการอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน

จากกระบวนการดังกล่าวสามารถ แยกประเด็นในการจัดการท่องเที่ยว เป็นทั้งหมด 5 ประเด็น คือ 1. การจัดการด้านเอกสาร 2. การจัดการด้านกิจกรรม What is อาจ 3. การจัดการด้านวัฒนธรรม 4. การจัดการด้านพุทธศาสนา 5. การจัดการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดน่าน

1. การจัดการด้านเอกสารนั้นเอกสารในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดน่านนั้นแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ตลอดผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจะมีการปรับปรุงแก้ไขให้สามารถเข้าใจง่ายและเป็นภาษาสากลที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถรับรู้ถึงความรู้ที่จะได้รับนอกจากนั้นแล้วเอกสารในการเผยแพร่จำเป็นจะต้องสร้างสิ่งดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจมากที่สุด และจะเพิ่มประสิทธิภาพในการสืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมต่อสาธารณชนต่อไป

2. การจัดการด้านประวัติศาสตร์ การศึกษาด้านประวัติศาสตร์นั้นจำเป็นจะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้จัดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการถกประเด็นเพื่อตกตะกอนและเลือกข้อมูลในการที่จะเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดน่าน เพื่อให้สามารถมีความเข้าใจตรงกันและในการเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นจำเป็นจะต้องมีการเผยแพร่ในลักษณะของการรวบยอดความคิดที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงและรับรู้ถึงความรู้ และประวัติศาสตร์ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้

3. การจัดการด้านวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัฒนธรรมนั้นจากการสัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีนักท่องเที่ยวพึงพอใจอยู่ในระดับมากและมากที่สุดแต่สิ่งที่นักท่องเที่ยวมักจะให้ข้อเสนอในการปรับปรุงจะเป็นในเรื่องของการอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะการเดินทางและรวมไปถึงทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐานที่จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความราบรื่น และที่สำคัญที่สุดในการท่องเที่ยววัฒนธรรมควรจะมีลักษณะของการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมรวมถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในพื้นที่รอบๆ ของการท่องเที่ยวให้สามารถเจริญเติบโตและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

4. การจัดการด้านพระพุทธศาสนา พุทธศาสนานั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน แม้ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมและการส่งเสริมด้านพุทธศาสนายังมีน้อยมากเนื่องจาก อุปสรรคในด้านของการสื่อสาร รวมถึงอุปสรรคของการสื่อสารกับสาธารณชนดังนั้นในการเผยแพร่พุทธศาสนาจำเป็นจะต้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในเรื่องของการสอดแทรกพระพุทธศาสนาเข้าไปใช้ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รวมถึงเข้าไปในประวัติศาสตร์ เพื่อให้สามารถเผยแพร่วัฒนธรรม และสามารถเผยแพร่พระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านนับถือ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในจังหวัดน่านให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

5. การจัดการเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดน่านดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่าภูมิปัญญาในท้องถิ่นจังหวัดน่านมีมากและส่วนใหญ่จะมาจากชนเผ่าพื้นเมืองและประชาชนในจังหวัดน่านและงานในการจัดการภูมิปัญญานั้นภาครัฐและประชาชนควรจะร่วมมือกันในการสกัดความรู้และลักษณะของภูมิปัญญาที่มีประโยชน์ และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านได้โดยการสกัดความรู้ดังกล่าวจำเป็นจะต้องมีหน่วยงานหรือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดการท่องเที่ยวรวมถึงการประชาสัมพันธ์เข้ามาจัดการด้วย จากการสัมภาษณ์รายการลงพื้นที่จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งนั่นก็เป็นวิธีหนึ่งในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของจังหวัดน่านและจะสามารถมีประสิทธิภาพมากที่สุดเมื่อประชาชนสามารถสร้างประสบการณ์ที่สมจริงและให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงภูมิปัญญาด้านได้แท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการทดลองให้นักท่องเที่ยวสามารถทอผ้าด้วยตนเองหรือการที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถทำอาหารพื้นเมืองของจังหวัดน่านได้ ซึ่งนั่นจะเป็นการเผยแพร่ที่ดีที่สุดเนื่องจากสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับประชาชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวได้รวมถึงสร้างประสบการณ์ร่วมกันในขณะท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยว มีลักษณะที่ยั่งยืนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการจัดการท่องเที่ยงเชิงนโยบายในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีนโยบายในการสนับสนุน ในการเจริญเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านโดยในปัจจุบันมีทักษะในการรองรับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในจังหวัดน่าน แต่ในเชิงนโยบายควรจะมีการเพิ่มในเรื่องของการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นถนนไฟฟ้าประปาให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย อีกประการหนึ่งคือประเด็นของการท่องเที่ยวในลักษณะที่เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรัฐบาลจำเป็นจะต้องมีการถ่ายทอดความรู้และวิธีการจัดการให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง โดยนอกเหนือจากบทบาทของภาครัฐแล้วภาครัฐควรจะนำประชาชนในพื้นที่รวมถึงภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อให้การกำหนดนโยบายของภาคต่างๆ เป็นไปในทางเดียวกันและมีจุดประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน

ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ

ในการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านนั้นนอกเหนือจากเชิงนโยบายแล้วในเชิงปฏิบัติประชาชนในพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานและมีความเป็นสากล ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์รวมถึงวิธีการ ในการท่องเที่ยวตลอดจนเส้นทางในการท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดน่านทั้งนี้ควรจะมีโครงการที่เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงานดังกล่าว เหล่านี้รวมไปถึงการท่องเที่ยวที่ยังยืนโดยให้นักท่องเที่ยวมีชีวิตชีวามากขึ้นสามารถดำเนินการท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในตลอดฤดูกาลของการท่องเที่ยว ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการที่ประชาชนและนักท่องเที่ยวในการจัดการท่องเที่ยวและสร้างประสบการณ์ร่วมกันได้เช่นการลงมือทำ และการท่องเที่ยวในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นสิ่งดึงดูดและสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวในจังหวัดน่านโดยเฉพาะการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมมีความนิยมและได้รับยกย่องให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

References

Asichaikul, R. (2003). Cultural Tourism in *Course Collectives, Professional Travel Management Experience.* Nonthaburi: Sukhothai thammathirat Open University.

Kasetsiri, C. (2004). *The Benefits of Cultural Tourism*. Bangkok: Sukhothai thammathirat Open University.

Kessalee, P. (2000). *Community Based Tourism Handbook)*. Bangkok: Tourism Projects to Life and Nature.

Ministry of Tourism and Sport. (2017). *The Year of Tourism Thailand*. Retrieved November 20, 2017 from http://www.mots./ewt_dl_link.php? the nid = go.th 9632.

Nopket, C. (1999). A Community Based Tourism: the Starting Point of Sustainable Development. Bangkok: Tourism Authority of Thailand.

Ratanasuwongchai, N. (2011). Cultural Tourism Development Strategies. *Humanities Journal*, 18 (1), 32-50.

Thammabuttra, P. (2005). *Principles of Ecotourism*. Bangkok: Srinakharinwirot University.

Tirakananta, S. (2012). *Methodology in Social Science Research* (10th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา*

Development of Change Leadership Training Course for Students in Higher Education Institutions

[1*]อาทิตยา โปณะทอง, ชัยณรงค์ สุวรรณสาร และ กาญจนา ภัทราวิวัฒน์

[1*]Arthittaya Ponathong, Chainarong Suvarnasara and Kanchana Pattrawiwat

วิทยาลัยปรัชญาและการศึกษา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

College of Philosophy and Education, Saint John's University, Thailand.

[1*]Corresponding Author. Email: Arthittaya.k@bu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาและ 2) เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา การดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตและประเมินความต้องการจำเป็นของผู้ใช้บัณฑิต 2) การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา 3) การทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา 4) การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร กลุ่มทดลองคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการอบรม แบบประเมินพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และแบบประเมินหลักสูตรอบรม สถิติที่ใช้ คือ Modified Priority Needs Index (PNI_m) ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติ Paired t-test

สรุปผลการวิจัย ดังนี้ 1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา มี 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตรอบรม 3) เนื้อหาของหลักสูตรอบรม ประกอบด้วย 3 โมดูล

*Received October 3, 2018; Revised October 5, 2018; Accepted January 10, 2019

4) กิจกรรมการอบรม 5) สื่อ–อุปกรณ์ 6) การประเมินผล 2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า 1) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม พบว่า กลุ่มทดลองมีความรู้เรื่องคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เฉลี่ยหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 2) ผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการอบรม พบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมทุกด้าน โดยด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญา มีความต่างของค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 3) ผลการประเมินหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตรอบรม; ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง; สถาบันอุดมศึกษา

Abstract

The objectives of this research were to 1) develop a change leadership training course for students in higher education institutions, and 2) implement and evaluate the change leadership training course. The research was performed in 4 steps, namely; 1) The characteristics needs for change leadership (needs assessment) by the employers 2) training course development 3) implementing and evaluating the training course and 4) improving the change leadership training course. The sample for this study were the volunteer 30 undergraduate students. The training course, the pre-post test were used as the tools. Modified Priority Needs Index (PNI_m), Mean, Standard Deviation, and Statistical Paired t-test were used to analyze the data.

The research results showed that, first; the change leadership training course consisted of 6 components, such as, 1) the principle and rationale, 2) training objectives 3) the course contents which composed of 3 modules, 4) training activities, 5) training media, and 6) training evaluation. Second, the comparison of pre-post test on the knowledge and behavior showed that there were the significant difference at the .05 and the training course evaluation showed that the training course was highly appropriate.

Keywords: Training Course Development; Change Leadership; Higher Education Institutions

บทนำ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก และการแข่งขันในศตวรรษที่ 21 ที่เกิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ รัฐบาลมีแนวทางการพัฒนาโดยเน้นแนวคิดพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนภายใต้โมเดลไทยแลนด์ 4.0 บัณฑิตใหม่ที่สำเร็จการศึกษาในปัจจุบันมีแนวโน้มตกงานมากขึ้น จากการสำรวจข้อมูลในเดือนมีนาคม 2560 พบว่า มีบัณฑิตประมาณ 2.1 แสนคน กำลังประสบปัญหาภาวะตกงาน โดยเฉพาะบัณฑิตสายสังคมศึกษา (Sorat, 2017) ในขณะเดียวกัน ผลการประเมินของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ (สมศ.) ผ่านการประเมินผู้ใช้บัณฑิตส่วนใหญ่สะท้อนให้สภาพปัญหาของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาพบว่า บางส่วนยังขาดทักษะด้านภาวะผู้นำ ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์ ขาดทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ ทักษะการใช้ชีวิตและเทคโนโลยีสารสนเทศ สถาบันอุดมศึกษาจึงควรมีแนวทางการพัฒนาในการเสริมสร้างคุณลักษณะภาวะผู้นำให้กับนักศึกษาก่อนการทำงานจริง และจากสัมภาษณ์บุคลากรที่รับผิดชอบงานกิจการนักศึกษา งานบริการนักศึกษา และด้านกิจกรรมนักศึกษา พบว่า สถาบันอุดมศึกษาได้มีการวางระบบการพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และการจัดกิจกรรมเสริมสร้างหลักสูตรเพื่อพัฒนาด้านภาวะผู้นำให้กับนักศึกษา แต่การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นกิจกรรมบูรณาการเพื่อให้นักศึกษา มีการพัฒนาที่หลากหลาย ประเด็นสำคัญคือยังขาดกิจกรรมที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาภาวะผู้นำจึงเห็นว่าควรมีเครื่องมือ หรือกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนานักศึกษาให้มีความโดดเด่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านภาวะผู้นำ เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบการทำงานในอนาคตได้เป็นอย่างดี อีกทั้งจากการสัมภาษณ์บุคลากรงานแนะแนวและจัดหางาน พบว่า ผู้ประกอบการต้องการบัณฑิตที่มีภาวะผู้นำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปฏิบัติงานได้อิสระภายใต้บริบทของงาน แต่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดภาวะผู้นำ (Educational personnel representative, 2017)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า สภาพปัญหาดังกล่าว ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเนื่องจาก การผลิตบัณฑิตบางส่วนยังไม่สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตโดยเฉพาะด้านภาวะผู้นำ สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้บัณฑิตมีคุณภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต ดังนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาคน และสร้างคุณภาพของคนซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศ (Office of the Education Council, 2010) เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกมิติโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีภาวะผู้นำ อันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาและนำพาทิศทางประเทศให้อยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคม และการเมืองที่มีการแข่งขันรุนแรงมากขึ้น (Mahaveero, 2012; Chareonwongsak, 2017)

ด้วยเหตุนี้ จากสภาพและปัญหาของคุณภาพบัณฑิต ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ

แบสและอโวลิโอ (Bass & Avolio, 1990) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา ให้สามารถสร้างเสริมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเป็นแนวทางการจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษา ทั้งนี้ เพื่อการพัฒนาบัณฑิตให้มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณภาพ มีศักยภาพ และมีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ สามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและความเจริญเติบโตทางเทคโนโลยีสารสนเทศของโลกในศตวรรษที่ 21 และสามารถออกไปร่วมพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา

2. เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตและประเมินความต้องการจำเป็น(Needs Assessment) ของผู้ใช้บัณฑิต

1. ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎี งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. จัดทำแบบสำรวจคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตที่เป็นอยู่จริง และคุณลักษณะที่ต้องการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการสำรวจ ได้แก่ ผู้ใช้บัณฑิตที่สังกัดหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากประชากรมีขนาดใหญ่และไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน และขนาดตัวอย่างจึงคำนวณได้จากสูตรไม่ทราบขนาดประชากรของ W.G. Cochran โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 (Vanichbuncha, 2006) ดังนั้น ต้องใช้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 384 คน จึงจะสามารถประมาณค่าร้อยละ โดยมีความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของผู้ใช้บัณฑิตโดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2. จัดทำแบบสอบถามความต้องการคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตและประเมินความต้องจำเป็น (Needs Assessment) ของผู้ใช้บัณฑิตโดยใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ของลิเคิร์ท (Likert, 1967)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตตามความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตไปเก็บข้อมูล ผ่านทาง Google form, Line, e-mail และแบบสำรวจความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตโดยใช้แบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และ

2. ความต้องการด้วยค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา

1. ยกร่างหลักสูตรอบรม

การสร้างหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา ผู้วิจัยใช้ค่าความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) สูงสุด 2 อันดับแรกของแต่ละด้านจากทั้งหมด 4 ด้าน เพื่อนำมาจัดทำเนื้อหาของหลักสูตร

2. การตรวจสอบร่างหลักสูตร

2.1 นำร่างหลักสูตรอบรม เสนอต่ออาจารย์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์ตามโครงสร้าง

2.2 นำร่างหลักสูตรอบรมให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา ด้านการอบรม ด้านการวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ในด้านความเหมาะสม สอดคล้อง ครอบคลุม และถูกต้องตามหลักการที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ขึ้นทะเบียนในปีการศึกษา 2560 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ขึ้นทะเบียนในปีการศึกษา 2560 ชั้นปีที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์และการท่องเที่ยว คัดตามความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการอบรม ได้แก่

2.1 แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ก่อน–หลังการอบรม

2.2 แบบประเมินพฤติกรรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2.3 แบบประเมินหลักสูตรการอบรม

3. การสร้างเครื่องมือ

3.1 แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ก่อนและหลังการอบรม 1) ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) จัดทำแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรมและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ 3) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยง (Validity) และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruence: IOC)

3.2 การสร้างแบบประเมินพฤติกรรมและแบบประเมินหลักสูตรการอบรมมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) จัดทำแบบประเมินพฤติกรรมและแบบประเมินหลักสูตรการอบรมและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ 3) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยง (Validity) และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruence: IOC) (Srisa-ard, 2002) และ 4) นำแบบประเมินที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะผู้เชี่ยวชาญไปทดลองใช้ (Try – Out) กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินพฤติกรรม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α–coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, 1984) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของแบบประเมินทั้งฉบับ เท่ากับ 0.84 โดยมีด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ เท่ากับ 0.75 ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ เท่ากับ 0.85 ด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญา เท่ากับ 0.82 และด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล เท่ากับ 0.71 ตามลำดับ

4. การดำเนินการทดลอง

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบแผนการทดลองแบบ One–group pretest–posttest design วัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการใช้หลักสูตรการอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาโดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลอง

การดำเนินการทดลอง เพื่อหาประสิทธิผลหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาโดยการวัดหรือสังเกต (O_1) ก่อนการทดลองอบรม ต่อมาภายหลังเสร็จสิ้นการอบรมแล้วจึงทำการวัดและสังเกต (O_2) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลังการทดลองจากนั้นสอบถามความเห็นที่มีต่อหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์แบบทดสอบก่อน–หลังการอบรม โดยใช้สถิติ Paired t-test

5.2 การวิเคราะห์แบบประเมินพฤติกรรมและแบบประเมินหลักสูตรการอบรม โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

รวบรวมข้อเสนอแนะจากนักศึกษา และวิทยากร รวมถึงผลที่ได้จากการวิจัยมาปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อสามารถนำไปใช้กับนักศึกษาได้ทุกสถาบันการศึกษา

ผลการวิจัย

การใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบัน อุดมศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิต

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิตที่สังกัดหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 384 คน ดังรายละเอียดดัง **ตารางที่ 1**

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิต

(n = 384)

ผู้ใช้บัณฑิต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	216	56.2
หญิง	168	43.8
อายุ		
20 –39 ปี	164	42.7
40 –59 ปี	199	51.8
60 ปีขึ้นไป	21	5.6
สถานภาพของผู้ประเมิน		
เจ้าของธุรกิจ	99	25.8
ผู้บริหารในองค์กร	264	68.6
ประสบการณ์ในการบริหาร/เจ้าของกิจการ		
ต่ำกว่า 5 ปี	11	2.9
5 – 10 ปี	195	50.8
11 – 19 ปี	116	30.2
20 ปีขึ้นไป	62	16.1
ประเภทธุรกิจ		
สถานศึกษา	160	41.7
บริษัทจำกัด	190	49.4
อื่นๆ	34	8.9

ตอนที่ 2 คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิต และผลการประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ของผู้ใช้บัณฑิต

ผลการวิจัย พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงบัณฑิตที่เป็นอยู่จริงทั้ง 4 ด้าน มีคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับปานกลางทุกด้าน และส่วนคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิตที่ต้องการทั้ง 4 ด้านมีความต้องการในระดับมากทุกด้าน ดัง **ตารางที่ 2**

ตารางที่ 2 คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิต

(n = 384)

คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบัณฑิต	เป็นอยู่จริง			ที่ต้องการของผู้ใช้บัณฑิต		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	3.42	0.43	ปานกลาง	4.38	0.42	มาก
การสร้างแรงบันดาลใจ	3.37	0.52	ปานกลาง	4.39	0.41	มาก
การกระตุ้นการใช้ปัญญา	3.33	0.42	ปานกลาง	4.37	0.37	มาก
การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล	3.41	0.50	ปานกลาง	4.36	0.36	มาก

ตอนที่ 3 ผลการพัฒนาหลักสูตรอบรม

ผลการพัฒนาหลักสูตรอบรม พบว่า หลักสูตรการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาได้จัดทำเป็นโมดูลการอบรม ได้ 3 โมดูล ประกอบด้วย 1. โมดูลที่ 1 ภาวะผู้นำ มี 2 ส่วน คือ 1.1 การสร้างจิตสำนึกในการเป็นผู้นำ และ 1.2 การสร้างความมุ่งมั่นในการทำงาน 2. โมดูลที่ 2 การทำงานเป็นทีม มี 2 ส่วน คือ 2.1 การสร้างสัมพันธภาพในการทำงานเป็นทีม 2.2 การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ และ 3. โมดูลที่ 3 ความแตกต่างและการยอมรับ มี 2 ส่วน คือ 3.1 การยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และ 3.2 การมอบหมายงาน

ตอนที่ 4 ผลการทดลองใช้หลักสูตรอบรม และประเมินผลของการนำหลักสูตรอบรมไปใช้

ผู้วิจัยทำการทดลอง และนำผลการทดลองมาวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เรื่องคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีคะแนนเพิ่มขึ้นเท่ากับ 9.1 คะแนน ดัง **ตารางที่ 3**

ตารางที่ 3 ผลเปรียบเทียบผลการทดสอบความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการอบรม

(n = 30)

	n	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ก่อนการอบรม	30	11.77	.10994	20.721	.00
หลังการอบรม	30	20.87	.07874		

การประเมินพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาก่อนการอบรม อยู่ในระดับการแสดงพฤติกรรมเป็นบางครั้งทุกด้าน และหลังการอบรมพบว่าอยู่ในระดับการแสดงพฤติกรรมบ่อยครั้งและเสมอๆ ดัง **ตารางที่ 4**

ตารางที่ 4 ผลเปรียบเทียบการประเมินพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาก่อนและหลังการอบรม

(n = 30)

ด้าน	ก่อนอบรม			หลังอบรม		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	3.36	0.21	บางครั้ง	4.47	0.10	บ่อยครั้ง
การสร้างแรงบันดาลใจ	3.21	0.23	บางครั้ง	4.46	0.18	บ่อยครั้ง
การกระตุ้นการใช้ปัญญา	3.24	0.21	บางครั้ง	4.67	0.17	เสมอๆ
การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล	3.34	0.14	บางครั้ง	4.59	0.13	เสมอๆ

ผลการประเมินหลักสูตรอบรมด้านเนื้อหา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาในรายประเด็นย่อยพบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.67 รองลงมามีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้เข้ารับการอบรมที่ค่าเฉลี่ย 4.47 ขณะที่ความพึงพอใจต่อการอบรมโมดูลที่ 2 การทำงานเป็นทีมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.30

ผลการประเมินโครงการอบรมด้านวิทยากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายประเด็นย่อย พบว่า วิทยากรมีความรอบรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ และ วิทยากรมีความสามารถเทคนิค วิธีการถ่ายทอดที่เข้าใจง่ายมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.37 ขณะที่ความเชี่ยวชาญในการใช้โสตทัศนูปกรณ์ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ที่ 4.30

ผลการประเมินหลักสูตรอบรมด้านเวลา – สถานที่ - วัสดุ – อุปกรณ์ และเครื่องอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายประเด็นย่อย พบว่า สถานที่เหมาะแก่การจัดอบรม สามารถทำกิจกรรมได้สะดวก มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.77 รองลงมามีความสะอาดของสถานที่จัดอบรมที่ค่าเฉลี่ย 4.47 ขณะที่ความเหมาะสมของระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ที่ 4.03

ตอนที่ 5 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรอบรม

จากการนำหลักสูตรอบรมที่มีองค์ประกอบ คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) เนื้อหาของหลักสูตรอบรม 4) กิจกรรมการอบรม 5) สื่อ–อุปกรณ์ 6) การวัดและการประเมินผลไปทดลองใช้แล้ว ผู้วิจัยได้ปรับปรุงหลักสูตรอบรมดังกล่าวในด้านต่างๆ คือ 1) เนื้อหาของหลักสูตรอบรม โดยได้เพิ่มเนื้อหาที่เน้นการใช้เทคโนโลยีสำหรับผู้นำอย่างเหมาะสม 2) กิจกรรมการอบรม โดยได้เปลี่ยนเป็นกิจกรรมที่มีความตื่นเต้น ทันสมัย และเสริมเพิ่มเติมให้เข้ากับเนื้อหา ลดการบรรยายหรือนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบอื่น เช่น Clip VDO การตั้งประเด็นปัญหา เป็นต้น และปรับเวลาเริ่มกิจกรรมเวลาประมาณ 10.00 น. ตามข้อเสนอแนะของผู้รับการอบรม 3) สื่อ–อุปกรณ์ ควรใช้ห้องที่สามารถเคลื่อนย้ายเก้าอี้ได้เพื่อความสะดวกในการทำกิจกรรม

การอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลจากข้อค้นพบของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 เพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา จากวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าวพบผลการวิจัย ดังนี้

หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา มีทั้งหมด 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตรอบรม 3) เนื้อหาของหลักสูตรอบรม 4) กิจกรรมการอบรม 5) สื่อ–อุปกรณ์ และ 6) การประเมินผล

จากองค์ประกอบที่ 1 หลักการและเหตุผล และองค์ประกอบที่ 2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ประเทศต่างๆ ต้องเผชิญกับการแข่งขันค่อนข้างสูง กลไกสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมในการนำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้มีคุณภาพอย่างยั่งยืนเพื่อรับมือกับสถานการณ์ความท้าทาย ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ กระบวนการผลิตผู้นำที่ดี จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี แต่จากสภาพปัจจุบันพบว่า การเป็นผู้นำที่ดีในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย เนื่องจากการบริหารงานของโลกในยุคปัจจุบันแตกต่างไปจากการบริหารงานในยุคที่ผ่านมา ทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารที่มีหลากหลายช่องทาง ความต้องการจากผู้เกี่ยวข้องมีมากขึ้น บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ เทคนิค การบริหารจัดการ ทักษะประสบการณ์ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ รวมทั้ง การสื่อสารข้อมูลและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในระดับต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเนื้อหาหลักที่สำคัญที่จะใช้ในหลักสูตรอบรมของนักศึกษา เพื่อให้นักศึกษาที่เข้าอบรมมี

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้รับการพัฒนาความรู้และประสบการณ์ให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ มีคุณภาพและสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณภาพเพื่อรับใช้สังคมและประเทศชาติต่อไปโดยการอบรมในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ดี เกี่ยวกับพฤติกรรมผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเพื่อให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามคุณลักษณะที่ผู้ใช้บัณฑิตพึงประสงค์

จากองค์ประกอบที่ 3 เนื้อหาของหลักสูตรอบรม โครงสร้างของหลักสูตร โมดูลที่ 1 ภาวะผู้นำ เนื้อหาของโมดูลนี้เกี่ยวข้องกับความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง แนวปฏิบัติสำหรับผู้นำการเปลี่ยนแปลง กลยุทธ์การสร้างแรงบันดาลใจ ทักษะของผู้นำเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nakban (2015) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นได้แก่ มีความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตน ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่เคารพยกย่อง ศรัทธา มีระเบียบวินัย มีวิสัยทัศน์ และมีความมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อ ในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับ Thongkamsak (2010) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านการสร้างแรงบันดาลใจของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเสริมสร้างพลังอำนาจในการทำงาน ที่ทำให้บุคลากรในสถานศึกษามีการรับรู้ความหมายของงานที่รับผิดชอบ สมรรถนะในการทำงาน การตัดสินใจด้วยตนเองและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำงาน

องค์ประกอบด้านโครงสร้างของหลักสูตรโมดูลที่ 2 การทำงานเป็นทีม เนื้อหาของโมดูลนี้เกี่ยวข้องกับความสำคัญของการทำงานเป็นทีม หลักทั่วไปสำหรับทีมงาน กระบวนการสร้างทีมงานการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kusoom et al., (2012) ที่ได้กล่าวว่า วิชาชีพพยาบาลสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำและแหล่งบริการที่เกื้อกูลประโยชน์ต่อสังคม และทำงานร่วมกับทีมสุขภาพและบุคคลอื่นได้และ สอดคล้องกับ Wongsakul (2011) ได้กล่าวว่า ปัจจัยย่อยของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 1 ใน 4 ด้านของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีความสำคัญตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้กฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีความสามารถทางด้านวิชาการ และเชี่ยวชาญในหน้าที่รับผิดชอบของตน มีวิสัยทัศน์ มีความกล้าในการตัดสินใจ กล้าเสี่ยงและพร้อมที่จะเรียนรู้ ปฏิบัติต่อครูทุกคนด้วยความยุติธรรม กระจายอำนาจบริหารให้กับทีมงาน

องค์ประกอบด้านโครงสร้างของหลักสูตรโมดูลที่ 3 ความแตกต่างและการยอมรับเนื้อหาของโมดูลนี้เกี่ยวข้องกับความหมายของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสำคัญของความแตกต่างระหว่างบุคคล ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการมอบหมายงานโดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongpunchang (2009) ที่ได้กล่าวว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของอธิการบดีด้านการ

คำนึงถึงปัจเจกบุคคล โดยส่งผลต่อประสิทธิผลด้านผลงานตามภารกิจมากที่สุด โดยการสร้างทีมงานและเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย สอดคล้องกับ Yang & Islam (2012) ที่ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณลักษณะด้านการตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในงานที่รับผิดชอบของผู้ใต้บังคับบัญชา

องค์ประกอบที่ 4 และที่ 5 ด้านกิจกรรมการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ผ่านการบรรยาย บทบาทสมมุติ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และสื่อ– อุปกรณ์ ต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suntarat (2007) ที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้ภายในโปรแกรมฝึกอบรมผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มทดลองจากการร่วมอภิปราย การทำงานกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับ นักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา จากวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าวพบผลการวิจัยดังนี้

ผลการทดลองใช้หลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา พบว่า นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหลังการอบรมเมื่อเทียบกับก่อนอบรมมีค่าเท่ากับ 20.721 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 หมายถึง ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรอบรมเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Panluea (2007) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมสามารถพัฒนาความรู้ของผู้เข้ารับการอบรมได้

สรุป

การพัฒนาหลักสูตรอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาระดับปริญญาตรีในการกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับนักศึกษา และผลของการใช้หลักสูตรอบรมสามารถช่วยให้นักศึกษา มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและปรับใช้ในการพัฒนาการทำงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับบัณฑิตให้สอดคล้องกับความต้องการผู้ใช้บัณฑิตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างแท้จริง

2. ควรเน้นการพัฒนาพฤติกรรมหรือทัศนคติมากกว่าความรู้ ดังนั้นการเรียนรู้จึงควนเน้นด้วยกิจกรรมนำไปสู่ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง

3. ควรเพิ่มเนื้อหาเรื่องการใช้เทคโนโลยีสำหรับผู้นำอย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นเรื่องที่ผู้เข้าอบรมมีความสนใจ และเล็งเห็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และอิทธิพลต่อความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถาบันการอุดมศึกษา

2. ควรศึกษาและพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและบริบทของชาติ

3. ควรมีการประเมินผลกระทบที่เกิดจากการอบรมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา

References

Bass, B.M. & Avolio, B.J. (1990). Developing Transformational Leadership: 1992 and Beyond. *Journal of European Industrial Training.* 45, 21–27.

Chareonwongsak, K. (2017). *Children and youth crisis...lack of leadership.* Retrieved July 12, 2017 from http://www.gringsak.com/index_php?components.

Cronbach, L. J. (1984). *Essential of Psychology and Education.* New York: Mc-Graw Hill. Educational personnel representative interviewee, (2017).

Ponathong, A. (2017) *interviewer*, Bangkok University, June 18.

Kusoom, W. et al. (2012). *Issues and Trends of Nursing Profession.* (2nd ed). Bangkok: Sahaprachapanich publishing.

Likert, R. (1967). *"The Method of Constructing and Attitude Scale",* Reading in Attitude Theory and Measurement. Fishbeic, Matin, Ed. New York: Wiley & Son.

Mahaveero, T. (2012). The *Eleventh National Economic And Social Development Plan (2012 – 2016).* Bangkok: The Books.

Nakban, C. (2015). Training *Curriculum Development in Transformation leadership with enhanced features for supervisors in business of an electronic factory organization.* Thesis Ph.D. (Human Resource Development)

Office of the Education Council. (2010). Research *Report the development system Subject Teacher ability Educational personnel and Information Technology learner for education Lifelong Learning.* Bangkok: The Agricultural Cooperative Federation of Thailand. Limited

Panluea, S. (2007). *The development of training program enhancing leadership for Prince of Songkha University student leasers.* A Doctoral research of Education Program in higher Education Management Graduation school, Srinakharinworot University.

Srisa-ard, B. (2002). *Teaching Develoment.* Bangkok: Suweeriyasan.

Suntarat, D. (2007). *Curriculum Development for Develop ethics of Students in Private High Schools.* Dissertation Doctor of Education Program in Educational Administration, Graduation school, Burapha University.

Thongkamsak, P. (2010). *Structural equation modeling transforming leadership of priciples in educational foundation.* Thesis Ph.D., Khon Kaen University.

Thongpunchang, P. (2009). *Causal structural relationship model on transformational leadership of president affecting to effectiveness of Rajabhat University.* A doctoral research in Educational Administration, Graduation school, Burapha University.

Vanichbuncha, K. (2006). *Statistics for Research. (4th ed).* Bangkok: Chulalongkorn University Book Center, 2009.

Wongsakul, S. (2011). *The leadership development plan.* Effective changes in management educational foundation dissertation Doctor of Education Program, University of Eastern Asia.

Yang, Y. F., & Islam, M. (2012). *The influence of transformational leadership on job satisfaction: The balanced scorecard perspective.* Journal of Accounting & Organization Change, 8(3), 386-402.

พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์*

Behavior and Relationship between Eating Habits and Monastic Life Practices

[1*]เพชรัชน์ อ้นโต, กุหลาบ รัตนสัจธรรม, วสุธร ตันวัฒนกุล และ สุนิศา แสงจันทร์
[1*]Patcharuch Onto, Koolarb Rudtanasudjatum, Vasuton Tanvatanakul and Sunisa Sangjun
มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapa University, Thailand.
[1*]Corresponding Author. Email: Narissara.c@nsru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ 1) พฤติกรรมการฉันภัตตาหาร 2) การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตและ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นพระสงฆ์ 403 รูป ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายตามสัดส่วนประชากร เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามพฤติกรรมการปฏิบัติ ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลในรูปของ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุดและการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า

พฤติกรรมการฉันภัตตาหาร พบฉัน ชา กาแฟ และเครื่องดื่มชูกำลัง ทุกวัน ร้อยละ 56.1 ฉันบ่อยมาก คือ ขนมหวาน อาหารทอด และไข่ ร้อยละ 35.5, 31.5 และ 31.0 และฉันบ่อย คือ เนื้อไม่ติดมัน สัตว์ปีกติดหนัง และเนื้อติดมัน ร้อยละ 33.5, 33.3 และ 29.5 ตามลำดับ พลังงานที่ได้จากการฉันภัตอาหารที่มีไขมันสูง น้ำตาลสูง และอาหารไขมันต่ำ เฉลี่ย (± SD) 445.87 ± 300.04, 292.45 ± 120.34 และ 171.65 ± 99.49 แคลลอรี่/วัน ตามลำดับ

การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ พบว่า เดินบิณฑบาตเลี้ยงชีพ เฉลี่ย 1.19 ± 1.1 กิโลเมตร/วัน ระยะเวลาสวดมนต์ไหว้พระ ลงอุโบสถ กวาดวิหารลานเจดีย์ และเดินวิปัสสนา เฉลี่ย 22.32

*Received June 20, 2018; Revised June 21, 2018; Accepted January 17, 2019

± 31.99, 21.82 ± 27.90, 15.48 ± 26.05, และ 5.13 ± 20.27 นาที/วัน ตามลำดับ และพบมากกว่าร้อยละ 96 ไม่มีการปฏิบัติกิจอื่นนอกเหนือจากกิจของสงฆ์

พลังงานโดยรวมจากพฤติกรรมฉันภัตตาหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต และการฉันอาหารไขมันต่ำ สัมพันธ์ทางบวกกับและแยกประเภท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ p<.01 ดังนั้นพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรมีมาตรการลดพฤติกรรมฉันภัตตาหารที่มีไขมันสูง น้ำตาลสูง และเพิ่มกิจวัตรการปฏิบัติตามกิจของพระสงฆ์ให้มากขึ้น

คำสำคัญ: พฤติกรรม; การฉันภัตตาหาร; กิจวัตรตามวิถีชีวิต; พระสงฆ์

Abstract

These objectives of this research were 1) to analyze food consumption. 2) To analyze lifestyle habits and 3) to analyze the relationship between food consumption and lifestyle habits of the Buddhist monk. The samples used in the study were 403 Buddhist monks in central Thailand who were recruited by simple random sampling. The questionnaire was created and developed by the researchers, and its quality was tested by content validity. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, minimum, maximum and Pearson's product moment correlation coefficient.

It was found that more than half of the participants (56.1%) drank tea or coffee or other stimuli beverages every day. The daily consumption of desserts, fried foods and eggs was reported by around a third of the monks (35.5, 31.5 and 31.0 percent, respectively). Significant minorities of monks are not vegetarian, and reported to often eat lean meat, poultry meat and oily meat (33.5, 33.3 and 29.5 percent, respectively). The energy obtained from high fat, high sugar and low-fat diets (+SD) were 445.87 ± 300.04, 292.45 ± 120.34 and 171.65 ± 99.49. Calories per day, respectively.

Looking at physical activity levels of the monks, it was found that the average walking distance for their round to collect alms was 1.19 ± 1.1 km per day. They pray, grotto, sweep the pagoda temple and conduct Vipassana meditation for 22.32 ± 31.99, 21.82 ± 27.90, 15.48 ± 26.05, and 5.13 ± 20.27 minutes per day, respectively, and more than 96 percent did not engage in any other activity apart from the activities that were part of their function as monks.

Energy in general from food consumption have positive relationship with lifestyle habits. Energy from low fat diet have a positive relationship with a healthy lifestyle habits as a whole and categorized at the significant level $p < .01$. Therefore, the monks and stake holders should set a strategy to reduce the intake of foods that are high in fat and sugars, and by improving the balance between food consumption and lifestyle habits of Buddhist monks in Central Thailand.

Keywords: Food Consumption; Physical Movement; Healthy Lifestyle; Buddhist Monks

บทนำ

สถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของพระสงฆ์ มีแนวโน้มที่สูงขึ้น จากการศึกษาวิจัยปัญหาโภชนาการพระสงฆ์ในเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2558 ในโครงการพระสงฆ์ไทยไกลโรค พบพระสงฆ์เป็นโรคอ้วน ร้อยละ 48 (National Office of Buddhism, 2016) ซึ่งสาเหตุหลักเกิดจากการได้รับอาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ และไม่ออกกำลังกายเคลื่อนไหวอิริยาบถน้อย และสอดคล้องกับการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีทั้ง 4 มิติ ทั้ง กาย ใจ สังคมและปัญญาของพระสงฆ์ พบว่า ในมิติของสุขภาวะทางกาย พระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงอยู่หลายประการ สาเหตุหลักหนึ่งคือการฉันอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เกิดโรคอ้วนถึง ร้อยละ 45 (Thananont, 2013)

จากการศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร พบ ภาคกลางทำอาหารหลายรสชาติและหลายอย่างในแต่ละมื้อโดยมี ข้าวสวยเป็นอาหารหลัก อาหารที่พบในการรับประทานบ่อยที่สุด คือ อาหารประเภททอด ได้แก่ ปลาทอด ไก่ทอด หมูทอด ส่วนประกอบที่พบในการปรุงอาหารให้ไขมันสูง คือ กะทิแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความนิยมอาหารต่างชาติที่ให้พลังงานสูง เช่น พิซซ่าแฮมเบอร์เกอร์ สเต็กก็เป็นที่ต้องการของคนภาคกลาง (Pitakphupa, 2016) การศึกษาเกี่ยวกับการออกกำลังกายของพระสงฆ์พบว่า พระสงฆ์ไม่สามารถทำได้อย่างประชาชนทั่วไป จึงปฏิบัติตามสมณะเพศของสงฆ์เช่น ออกบิณฑบาต เดินจงกรม กวาดลานวัด ทำความสะอาดศาสนสถาน โดยพระสงฆ์ออกกำลังกาย เป็นประจำถึง 43.9% ออกนานๆ ครั้ง 28.9% และ 14.6% ไม่ได้ออกกำลังกายเลย (Fund Office Support for health Promotion, 2013) พระสงฆ์มีโอกาสเกิดความเสี่ยงจากการบริโภคอาหารเป็นอย่างมาก เหตุผลหนึ่งเกิดขึ้นจากการที่พระสงฆ์ออกบิณฑบาตอาหารจากผู้มีจิตศรัทธา ทำให้ไม่สามารถเลือกอาหารบริโภคได้ ประกอบกับปัจจุบันมีเครื่องอำนวยความสะดวกมาก ทำให้พระสงฆ์ลดการเคลื่อนไหวร่างกายลง จึงทำให้ความเสี่ยงที่เกิดจากการบริโภคอาหารสูงขึ้น (Pitakphupa, 2016) นอกจากนี้ยังพบข้อมูลจากกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข พบว่าในปัจจุบันเริ่มมีบุคคลหันมาให้ความสนใจเรื่องการดูแลร่างกายเพิ่มมากขึ้น

การศึกษาพระสงฆ์ของจังหวัดนครสวรรค์พบว่าพระสงฆ์บางส่วน มีภาวะซ่อนเร้น (Asymptomatic) มากกว่า 1 โรคโดยพบ เป็นโรคไขมันในเลือดสูง เบาหวานความดันโลหิตสูง โรคอ้วน ร้อยละ 58.8,21.3, 10.0 และ 8.8 ตามลำดับ ส่วนใหญ่อายุไม่เกิน 35 ปี (Hirunpradit, 2017) และจากการศึกษาสุขภาพพระสงฆ์ ในเขตกรุงเทพมหานครพบว่า มีภาวะอ้วนมีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะระดับไขมันในเลือดผิดปกติถึง 2 เท่า และหากมีภาวะอ้วนลงพุง และมีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรคเบาหวานถึง 2 เท่า (Mukkha et al., Hirunpradit, 2017) จากการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์ได้ให้ความสำคัญและให้การใส่ใจในการดูแลสุขภาพตนเองเป็นอย่างดีแต่ในขณะเดียวกันพฤติกรรมเกี่ยวกับการฉันภัตตาหารที่ส่งผลต่อสุขภาพ เนื่องจากฉันภัตตาหารที่ได้รับจากการบิณฑบาตร้อยละ 85.9 ส่วนใหญ่เป็นอาหารปรุงสำเร็จ เช่น แกงถุงร้อยละ 54.9 อาหารคาวประเภทที่ใส่กะทิร้อยละ 56.9 อาหารที่มีรสเค็มจัดร้อยละ 76 และอาหารส่วนใหญ่ปรุงโดยการทอดร้อยละ 39.4 ทำให้ไม่สามารถเลือกอาหารที่ดีต่อสุขภาพได้

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าวจึงต้องวิเคราะห์พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ เพื่อนำเสนอสถานการณ์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นข้อเสนอแนวทางในการรักษาความสมดุลระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพให้พระสงฆ์ได้เผยแผ่ศาสนาเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดีได้อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการฉันภัตตาหารของพระสงฆ์
2. เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ตัวแปรที่ศึกษามี 3 ตัว คือ 1) พฤติกรรมการฉันภัตตาหาร 2) การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ โดยมีตัวแปรย่อยดังนี้คือ

1. พฤติกรรมการฉันภัตตาหาร ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อยคือ 1) ประเภทของอาหารที่ฉัน 2) ความถี่การบริโภคอาหาร 3) ประมาณการปริมาณแคลอรี่จากพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร

2. การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อยคือ 1) ลักษณะการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต 2) ระยะทางหรือระยะเวลาของการเคลื่อนไหวอิริยาบถที่ปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ 3) ประมาณการปริมาณแคลอรีจากการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อยคือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมการฉันภัตตาหารที่มีไขมันสูงกับพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมการฉันภัตตาหารที่มีน้ำตาลสูงกับพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมการฉันภัตตาหารสุขภาพกับพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์

ขอบเขตทางด้านพื้นที่ศึกษา

จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งอยู่ในพื้นที่ภาคกลางตอนบน และจังหวัดลพบุรีซึ่งอยู่ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง ซึ่งพระสงฆ์มีโอกาสได้รับการประเคนอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าพื้นที่อื่น

ขอบเขตทางด้านเวลาที่ศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2561

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาในภาพกว้างของอาหารและการเคลื่อนไหวอิริยาบถของพระสงฆ์ที่พบปฏิบัติเป็นประจำในชีวิตประจำวัน

2. การวิจัยครั้งนี้จะไม่ศึกษาพระสงฆ์ ที่มีความผิดปกติทางกรรมพันธุ์ที่ต้องรักษาหรือมีโรคประจำตัวที่ต้องรับยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนาแบบภาคตัดขวาง เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลระหว่าง เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2561

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร กลุ่มพระสงฆ์ที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ภาคกลางจำนวน 88,873 รูป ใช้การคำนวณด้วย G*power ที่ค่า p เท่ากับร้อยละ 0.45 (จากการศึกษาวิจัยปัญหาโภชนาการพระสงฆ์ในเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2558 พบพระสงฆ์ที่มีน้ำหนักเกินเกณฑ์ร้อยละ 45) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 381 รูป และสำรองเพิ่ม 5% เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูล รวม 403 คน งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตคัดเลือกประชากรที่ศึกษาเฉพาะเขตภาคกลาง เนื่องจากพระสงฆ์มีโอกาสได้รับการประเคนอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าพื้นที่อื่น จำนวน 22 จังหวัด โดยแบ่งตามลักษณะภูมิภาคเป็น ภาคกลางตอนบน 7 จังหวัด ได้กลุ่มตัวอย่าง 229 รูป และภาคกลางตอนล่าง 15 จังหวัด ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 171 รูป ทำการสุ่มมาภูมิภาคละ 1 จังหวัด ได้ตัวแทนของภาคกลางตอนบน คือ จังหวัดนครสวรรค์ และตัวแทนภาคกลางตอนล่าง คือ จังหวัดลพบุรี สำรวจวัดที่มีพระสงฆ์ 20 รูปขึ้นไปในจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดลพบุรี รวม 20 วัด โดยการสุ่มอย่างง่ายตามสัดส่วนประชากรของแต่ละวัด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถามรายการอาหารที่ฉันในรอบ 24 ชั่วโมงและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยมีลักษณะคำถามเติมคำในช่องว่าง และแบบตรวจสอบรายการ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เรื่องอาหาร มี 4 ประเด็นคำถาม รายการอาหารที่ฉัน ส่วนประกอบอาหาร ปริมาณอาหาร และความถี่การฉัน ส่วนที่ 2 คือ การเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยมี 4 ประเด็นคำถาม ประกอบด้วย ประเภทการปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ ความถี่ ความต่อเนื่องและระยะเวลาการปฏิบัติในแต่ละครั้งของแต่ละกิจกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการ ดังนี้

1. ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมเครื่องมือและชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกันกับผู้ช่วยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการสัมภาษณ์เพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2. ผู้วิจัยนำหนังสือจากมหาวิทยาลัยบูรพา เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความอนุเคราะห์ประสานงานในการขอเก็บข้อมูล รวมทั้งการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการเก็บข้อมูล

3. ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยแนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์การเก็บข้อมูล ประโยชน์ในการนำไปใช้ ชี้แจงสิทธิ์ของผู้เข้าร่วมศึกษา และข้อตกลงให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล พร้อมทั้งลงชื่อในหนังสือยินยอม แล้วผู้วิจัยจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้วิเคราะห์พฤติกรรมการฉันภัตตาหารของพระสงฆ์และการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์โดยใช้สถิติพรรณนาในรูปของ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ด้วยสถิติอ้างอิงในรูปของการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ข้อพิจารณาจริยธรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างโดยขออนุญาตจากคณะกรรมการจริยธรรมงานวิจัยของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ 028/2560 วันที่ที่ให้การรับรอง : 16 ตุลาคม พ.ศ. 2560

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอเป็น 4 ส่วนคือ ข้อมูลทั่วไป พฤติกรรมการฉันภัตตาหารของพระสงฆ์ การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ดังนี้ คือ

1. ข้อมูลทั่วไป สรุปได้ดังนี้

1.1 พระสงฆ์มีอายุโดยเฉลี่ย 42.88 ± 13.92 ปี และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี ร้อยละ 26.10 รองลงมา มีอายุ 20-29, 30-39, 50-59, 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 22.30, 19.10, 19.10 และ 13.4 ตามลำดับ

1.2 ระยะเวลาที่อยู่วัดในปัจจุบัน โดยเฉลี่ย 7.66 ± 7.87 ปี และส่วนใหญ่อยู่วัด 1-5 ปี ร้อยละ 53.35 รองลงมา อยู่วัด 6-10, 11-15, 16-20, 21-25 และ มากกว่า 25 ปี ร้อยละ 21.35, 11.90, 7.20, 3.20 และ 3.00 ตามลำดับ

1.3 จำนวนพรรษาทั้งหมดโดยเฉลี่ย 9.42 ± 9.83 พรรษา ส่วนใหญ่ อยู่ระหว่าง 1-5 พรรษา ร้อยละ 46.70 รองลงมา มีจำนวนพรรษา 6-10, 11-15, 16-20, 26 ขึ้นไป และ 21-25 พรรษา ร้อยละ 18.90, 15.40, 8.70, 6.00 และ 4.50 ตามลำดับ

2. พฤติกรรมการฉันภัตตาหารของพระสงฆ์ แบ่งตามกลุ่มอาหารเป็น 3 กลุ่ม คือ อาหารไขมันต่ำ อาหารที่ให้ไขมันสูง และ อาหารที่มีน้ำตาลสูง โดยพบว่า

2.1 กลุ่มอาหารที่มีไขมันต่ำ พระสงฆ์ฉันไข่ต่างๆ บ่อยมาก ร้อยละ 31.00 ฉันเนื้อสัตว์ไม่ติดมันบ่อย ร้อยละ 33.50 ฉันนมและผลิตภัณฑ์ชนิดพร่องไขมัน ไม่บ่อย ร้อยละ 35.70 และฉันนานๆ ครั้งคือ ปลามันน้อย และนมและผลิตภัณฑ์ชนิดครบส่วน ร้อยละ 34.50 และ 30.00 ตามลำดับ

2.2 กลุ่มอาหารที่มีไขมันสูง พระสงฆ์ฉัน อาหารทอด บ่อยมาก ร้อยละ 31.50 ฉันสัตว์ปีกติดหนัง และเนื้อติดมันบ่อย ร้อยละ 33.30 และ 29.50 ตามลำดับ ฉันอาหารทะเล เครื่องในสัตว์ และปลามันมาก นานๆ ครั้ง ร้อยละ 50.90, 39.00 และ 28.80 ตามลำดับ

2.3 กลุ่มอาหารที่มีน้ำตาลสูง พระสงฆ์ฉันชากาแฟ/เครื่องดื่มชูกำลัง ทุกวัน ร้อยละ 56.10 ฉันขนมหวานบ่อยมาก ร้อยละ 35.50 ฉันไอศกรีมที่มีนมเป็นส่วนผสม นานๆ ครั้ง ร้อยละ 58.10 รายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ จำแนกตามรายประเภทอาหาร รายข้อ

ประเด็นรายข้อ	ทุกวัน	บ่อยมาก	บ่อย	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่ฉันเลย
กลุ่มอาหารที่มีไขมันต่ำ						
1. ไข่ไก่ ไข่เป็ด ไข่นกกระทา	19.40 (78)	**31.00** (125)	25.60 (103)	15.40 (62)	7.90 (32)	0.70 (3)
2. หมูเนื้อแดง เนื้อสันใน ไก่เป็ดไม่ติดมัน	6.50 (26)	27.80 (112)	**33.50** (135)	19.90 (80)	9.20 (37)	3.20 (13)
3. นมและผลิตภัณฑ์ชนิดพร่องไขมัน	3.70 (15)	7.90 (32)	14.10 (57)	**35.70** (144)	26.80 (108)	11.80 (47)
4. ปลามันน้อย ปลาทะเล	3.20 (13)	4.20 (17)	20.80 (84)	31.30 (126)	**34.50** (139)	6.00 (24)
5. นมและผลิตภัณฑ์ชนิดครบส่วน เช่น นมถั่วเหลือง	6.90 (28)	15.10 (61)	28.30 (114)	14.40 (58)	**30.10** (121)	5.20 (21)
กลุ่มอาหารที่มีไขมันสูง						
6. อาหารทอด เช่น ปลาทอด ไก่ทอด หมูทอด เนื้อทอด กุ้งทอด ทอดมัน ไข่ดาว ไข่เจียว ผักชุบแป้งทอด	18.90 (76)	**31.50** (127)	22.30 (90)	16.90 (68)	7.70 (31)	2.70 (11)
7. เป็ด ไก่ ห่าน ติดหนัง	4.50 (18)	18.10 (73)	**33.30** (134)	29.50 (119)	10.10 (41)	4.50 (18)
8. เนื้อวัว เนื้อหมูติดมัน หมูสามชั้น ขาหมู คอหมู	9.20 (37)	20.60 (83)	**29.50** (119)	22.60 (91)	13.90 (56)	4.20 (17)
9. กุ้ง ปู หอยนางรม ปลาหมึก	1.00 (4)	1.50 (6)	4.20 (17)	**35.50** (143)	50.90 (205)	6.90 (28)
10. เครื่องในสัตว์ทุกชนิด สมอง	1.70 (7)	3.70 (15)	17.40 (70)	22.80 (92)	**39.00** (157)	15.40 (62)
11. ปลามันมาก เช่น ปลาสวาย ปลาดุก	3.70 (15)	15.10 (61)	24.10 (97)	21.30 (86)	**28.90** (116)	6.90 (28)
กลุ่มอาหารที่มีน้ำตาลสูง						
12. ชากาแฟ/เครื่องดื่มชูกำลัง	56.10 (226)	19.20 (78)	8.20 (33)	6.00 (24)	5.50 (22)	5.00 (20)
13. ขนมหวาน เช่น ขนมไทย	35.00 (141)	**35.50** (143)	13.40 (54)	8.70 (35)	5.40 (22)	2.00 (8)
14. ไอศกรีมที่มีนมเป็นส่วนผสม	0.50 (2)	1.70 (7)	7.70 (31)	22.10 (89)	**58.10** (234)	9.90 (40)

3. การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ โดยศึกษาแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ การรับกิจนิมนต์และการเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสุขภาพ การปฏิบัติกิจของสงฆ์ และการปฏิบัตินอกเหนือกิจของสงฆ์

3.1 การรับกิจนิมนต์และการเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์รับกิจนิมนต์งานมงคล ส่วนใหญ่ น้อยกว่า 5 ครั้งต่อเดือน รองลงมา มากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน และไม่รับกิจนิมนต์ ร้อยละ 73.95, 23.57, 3.47 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า พระสงฆ์รับกิจนิมนต์งานอวมงคล ส่วนใหญ่ น้อยกว่า 5 ครั้งต่อเดือน รองลงมาได้แก่ รับกิจนิมนต์มากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน และ ไม่รับกิจนิมนต์ ร้อยละ 70.72, 23.08 และ 6.20 ตามลำดับ ในส่วนของการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรม ร้อยละ 63.03

3.2 การปฏิบัติกิจของสงฆ์ โดยศึกษาแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ 1. ร้อยละของการปฏิบัติ 2. ระยะทางและระยะเวลาปฏิบัติ

3.2.1 ร้อยละของการปฏิบัติกิจของสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์บิณฑบาตเลี้ยงชีพและลงอุโบสถเป็นประจำ ร้อยละ 61.8, 50.5 ตามลำดับ และพบปฏิบัติไม่สม่ำเสมอคือ สวดมนต์ไหว้พระ กวาดวิหารลานเจดีย์ เดินวิปัสสนา ร้อยละ 43.9, 35.2 และ 9.4 ตามลำดับ รายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ จำแนกตามการปฏิบัติกิจของสงฆ์ รายข้อ

การปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ (n = 403)	ปฏิบัติเป็นประจำ	ปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ
1. บิณฑบาตเลี้ยงชีพ	61.8 (249)	38.2 (154)
2. ลงอุโบสถ	50.5 (204)	49.4 (199)
3. สวดมนต์ไหว้พระ	43.9 (177)	56.1 (226)
4. กวาดวิหารลานเจดีย์	35.2 (142)	64.8 (261)
5. เดินวิปัสสนา	9.4 (38)	90.4 (365)

3.2.2 ระยะทางและระยะเวลาปฏิบัติต่อวัน ผลจากการศึกษาพบว่า ระยะทางเดินการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ โดยเฉลี่ย 1.92±0.75 กิโลเมตร ระยะเวลาเดินวิปัสสนา โดยเฉลี่ย 55.81± 41.02 นาที ระยะเวลาสวดมนต์ไหว้พระ โดยเฉลี่ย 50.82_± 29.682 นาที ระยะเวลากวาดวิหารลานเจดีย์ โดยเฉลี่ย 43.94±25.99 นาที และระยะเวลาลงอุโบสถ โดยเฉลี่ย 43.11±24.87 นาที รายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยของพระสงฆ์ จำแนกตามรายการปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ที่ปฏิบัติเป็นประจำ

รายการปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ต่อวัน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
ระยะทางเดินบิณฑบาตเลี้ยงชีพ (กม.)	1.92	0.75	0.5	4
ระยะเวลาเดินวิปัสสนา (นาที)	55.81	41.02	10.00	180
ระยะเวลาสวดมนต์ไหว้พระ (นาที)	50.82	29.68	5.00	180
ระยะเวลากวาดวิหารลานเจดีย์ (นาที)	43.94	25.99	15.00	180
ระยะเวลาลงอุโบสถ (นาที)	43.11	24.87	15.00	210

3.3 การปฏิบัตินอกเหนือจากกิจของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติกิจอื่นนอกเหนือจากกิจของสงฆ์คือ รดน้ำต้นไม้ ร้อยละ 3.10 ระยะเวลาอยู่ระหว่าง 1-80 นาที รองลงมา คือ ตัดหญ้า เก็บขยะ ปลูกผัก ให้อาหารสัตว์เลี้ยง ตัดต้นไม้ พบน้อยกว่า ร้อยละ 2 .00 โดยใช้เวลาไม่เกิน 60 นาที ดังรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ จำแนกตามการปฏิบัตินอกเหนือจากกิจของสงฆ์

การปฏิบัตินองเหนือจากกิจของสงฆ์ (n = 403)	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ระยะเวลาที่ปฏิบัติ/นาที
1. รดน้ำต้นไม้	3.10 (13)	96.80 (390)	1-80
2. ตัดหญ้า	1.70 (7)	98.30 (396)	60
3. เก็บขยะ	1.50 (6)	98.50 (397)	60
4. ปลูกผัก	1.00 (4)	99.00 (399)	60
5. ให้อาหารสัตว์เลี้ยง	0.90 (4)	99.00 (399)	30-60
6. ตัดต้นไม้	0.50 (2)	99.50 (401)	60

4. การวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ โดยนำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ พลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมการฉันภัตตราหาร พลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์และความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมฉันภัตตาหารกับพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติตามกิจวัตรของพระสงฆ์

4.1 พลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมการฉันภัตตราหาร และพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ พบว่า

4.1.1 พระสงฆ์ฉันภัตตาหารพลังงานโดยรวม 896.88 ± 423.885 แคคลอรี่ อาหารที่ให้ไขมันสูง เฉลี่ย 445.87 ± 300.04 แคลอรี อาหารที่ให้น้ำตาลสูง เฉลี่ย 292.45 ± 20.34 แคลอรี และอาหารที่มีไขมันต่ำ เฉลี่ย 171.65 ± 99.49 แคลอรี รายละเอียดในตารางที่ 5

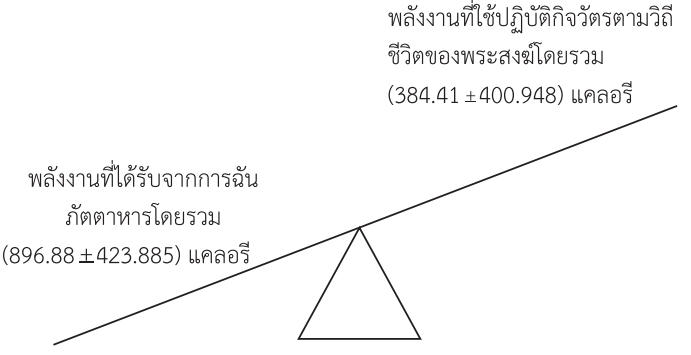
4.1.2 พระสงฆ์ใช้พลังงานการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์โดยรวม 384.41 ± 400.948 การปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ เฉลี่ย 365.47 ± 375.597 แคลอรี การปฏิบัตินอกเหนือจากกิจของสงฆ์ 18.94 ± 76.369 แคลอรี รายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด ของพลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมการฉันภัตตราหาร และที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต ของพระสงฆ์

พลังงาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
พลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร				
อาหารที่ให้ไขมันสูง	445.87	300.04	2.33	1,325.9
อาหารที่ให้น้ำตาลสูง	292.45	20.34	0.0	609.5
อาหารที่มีไขมันต่ำ	171.65	99.49	7.73	486.57
พลังงานโดยรวม	896.88	423.885	13	1995
พลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต				
การปฏิบัติตามกิจของสงฆ์	365.47	375.597	0	2205
การปฏิบัตินอกเหนือจากกิจของสงฆ์	18.94	76.369	0	662
การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์โดยรวม	384.41	400.948	0	2205

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่ได้รับจากพฤติกรรมฉันภัตตาหารกับพลังงานที่ใช้ในการปฏิบัติตามกิจวัตรของพระสงฆ์ พบว่า

พระสงฆ์ได้รับพลังงานจากการฉันภัตตาหารสูงกว่าพลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ดังแผนภาพที่ 1 และพบความสัมพันธ์ทางบวก ในระดับต่ำ ระหว่างพลังงานที่ได้จากการฉันภัตตาหารและพลังงานที่พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจตามกิจของสงฆ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ นอกจากนี้ยังพบว่า พลังงานที่ได้จากอาหารที่มีไขมันต่ำสัมพันธ์กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ทั้งภาพรวมและประเด็นย่อย ส่วนพลังงานที่ได้จากอาหารที่มีไขมันสูง มีความสัมพันธ์กับพลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมนอกเหนือกิจของสงฆ์เท่านั้น ส่วนพลังงานที่ได้จากอาหารที่ให้น้ำตาลสูงมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในภาพรวม และประเด็นย่อยพลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจตามกิจของสงฆ์เท่านั้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ โดยประเมินจากพลังงานที่ใช้ (n = 403)

ความสัมพันธ์ระหว่าง	r	P	ระดับความสัมพันธ์
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์กับ พลังงานที่ได้รับอาหารที่พระสงฆ์ฉันโดยรวม	.163**	0.001	ต่ำ
พลังงานที่ได้จากอาหารที่มีไขมันต่ำกับ			
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์	.239**	0.000	ต่ำ
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจตามกิจของสงฆ์	.225**	0.000	ต่ำ
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมนอกเหนือกิจของสงฆ์	.146**	0.002	ต่ำ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ความสัมพันธ์ระหว่าง	r	P	ระดับความสัมพันธ์
พลังงานที่ได้จากอาหารที่มีไขมันสูงกับ			
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจตามกิจของสงฆ์	.037	0.229	ไม่สัมพันธ์
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์	.065	0.098	ไม่สัมพันธ์
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมนอกเหนือกิจของสงฆ์	.157**	0.001	ต่ำ
พลังงานที่ได้จากอาหารที่ให้น้ำตาลสูงกับ			
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจตามกิจของสงฆ์	.126**	0.006	ต่ำ
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์	.130**	0.004	ต่ำ
พลังงานที่ใช้ปฏิบัติกิจกรรมนอกเหนือกิจของสงฆ์	0.061	0.110	ไม่สัมพันธ์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการฉันภัตตาหาร กับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิต โดยผู้วิจัยได้ข้อค้นพบและอภิปรายผล ดังนี้

1. พระสงฆ์มากกว่า ร้อยละ 50 มีพฤติกรรมฉัน ชา กาแฟ/เครื่องดื่มชูกำลังทุกวัน มากกว่าร้อยละ 30 ฉันขนมหวาน อาหารทอด และไข่บ่อยมาก และฉันบ่อย คือ เนื้อไม่ติดมัน สัตว์ปีกติดหนัง พลังงานที่ได้จากการฉันภัตตาหารที่มีไขมันสูง น้ำตาลสูง มากกว่า 290 แคลลอรี่/วัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม มีงานวิจัยสนับสนุนในทางทิศเดียวกันว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์มีพฤติกรรมการบริโภคอาหารไม่เหมาะสม ร้อยละ 80.70 พระสงฆ์มีการฉันภัตตาหารที่ให้พลังงานสูง (Pitakphupa, 2017) โดยฉันอาหารที่เป็นแกงถุง อาหารคาวประเภทที่ใส่กะทิ อาหารที่มีรสเค็มจัด ชากาแฟ/เครื่องดื่มชูกำลัง เนื้อสัตว์ติดมัน และขนมหวาน วิธีการปรุงอาหารส่วนใหญ่ปรุงโดยการทอด อาหารหลักภาคกลางข้าวสวยเป็นอาหารหลัก และพบว่า การฉันเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูงมีความสัมพันธ์กับภาวะอ้วนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

2. การปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ พบการเคลื่อนไหวน้อยมาก โดยพบเดินบิณฑบาตเลี้ยงชีพระยะทาง น้อยกว่า 1.5 กิโลเมตร/วัน ปฏิบัติกิจของสงฆ์น้อยกว่า 2 ชั่วโมง/วัน และพบมากกว่าร้อยละ 96 ไม่มีการปฏิบัติกิจอื่นนอกเหนือจากกิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นปัญหาต่อสุขภาพโดยรวมเพราะกิจของสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวระดับเบา ไม่เพียงพอต่อการเผาผลาญ และ มีงานวิจัยสนับสนุนในทิศทาง

เดียวกันว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติกิจวัตรน้อยกว่าบุคคลทั่วไปพระสงฆ์ออกกำลังกายเป็นประจำ ร้อยละ 43.90 นานๆ ครั้ง 28.90 และ ไม่ได้ออกกำลังกายเลย14.60 และพบว่า พระสงฆ์มีภาวะอ้วนเพิ่มขึ้น เพราะขาดการออกกำลังกาย (Pantanonpaisan, 2011) และพระสงฆ์ไม่ได้ปฏิบัติครบถ้วนตามข้อกำหนดไว้ตามหลักพระธรรมวินัย คือ ออกบิณฑบาต เดินจงกรม กวาดลานวัด ทำความสะอาดศาสนสถาน จึงทำให้พระสงฆ์ออกกำลังกายน้อยไม่เพียงพอกับข้อแนะนำของกรมอนามัยที่นำเสนอ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานที่ได้รับจากการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่สัมพันธ์ทางบวก อยู่ในระดับต่ำ และก็ยังพบว่า พลังงานจากพฤติกรรมการฉันภัตตาหารมีค่าสูงกว่าพลังงานที่ใช้ไปในการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตมากกว่า 2 เท่า แสดงให้เห็นว่าต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยลดการบริโภคลงหรือเพิ่มการเคลื่อนไหวให้มากขึ้น (Chatcharat, 2011) มีงานวิจัยสนับสนุนในทิศทางเดียวกันว่าพระสงฆ์มีสาเหตุหลัก คือ พฤติกรรมเสี่ยงจากการฉันภัตตาอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เกิดโรคอ้วน (Hirunpradit, 2007)

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างการฉันภัตตาหารกับการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์” นี้ ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสงฆ์ควรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและลดอาหารประเภทที่ให้พลังงานไข้มันสูง และอาหารที่มีน้ำตาลสูง ลดการบริโภคลงหากมีการเคลื่อนไหวตามผลการวิจัยที่พบ หรือ พระสงฆ์ควรมีการปฏิบัติกิจวัตรตามวิถีชีวิตของพระสงฆ์ให้มากขึ้น เพื่อใช้พลังงานส่วนเกินให้หมดไป จะช่วยลดภาวะอ้วนและปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการบริโภคมากเกินความจำเป็น

References

Boonrung, B. (2010). *Behavioral care: The health of the elderly monks in Bangkok Noi.* Master of Arts Program in Social Development. Graduate School, Kasetsart University

Chatcharat, P. (2011). *Factors affecting health behavior of monks in Muang District Phayao Province*. Phayao: Boromarajonani College of Nursing.

Fund Office Support for health promotion. Retrieved on September 10, 2013, from www.mis.bcnpy.ac.th/webapp/research/myfile/8-53.pdf

Hirunpradit, M. (2007). *The Eating Behavior of the monk in Yannawa*. Bangkok: Faculty of Home Economics.

Mukkha, K. et al. (2008). *The study of health behavior of monks in Phayuakhiri district. Nakhon Sawan Province*. Nakhon Sawan: Nakhon Sawan Provincial Health Office.

National Office of Buddhism. (2016). *Basic Information on Buddhism.* Bangkok: National Office of Buddhism Press.

Pantanonpaisan, K. (2011). The development of monk-novice health. To be holistic. *Journal of the Medical Association*, 36 (2).

Phajan, S. and Mooktan, B. (2015). Nutrition and food consumption of the monk in Amphoe Muang. Khon Kaen. *Srinagarind medical journal, 30 (6), 552-561.*

Pitakphupa, S. (2017). *Factors related. The health behavior of monks in food consumption*. Trang: Sirindhorn College of Public Health, Trang.

Thananont, P. (2013). *The health of the monks in B.E. 2555*. Bangkok: Charan Sanitwong.

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน*

Guidelines Developing Elderly's Quality of Life Via Community Learning Center

[1*]ประยูร อิมิวัตร์, นำขวัญ วงศ์ประทุม, กฤษณะ สมควร และ สมเกียรติ ตุ่นแก้ว

[1*]Prayoon Imiwat, Numkwan Wongpatum, Kritsana Somkuan and Somkiet Tunkaew

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Chiang Rai Rajabhat University, Thailand.

[1*]Corresponding Author. Email: prayoon.imi@crru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสำรวจระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 3) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการวิจัยแบบบูรณาการ เพื่อศึกษาค้นหาความจริงแท้ของปรากฏการณ์ โดยใช้แบบสำรวจข้อมูลที่ประยุกต์จากเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ (ฉบับภาษาไทย) จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม

ผลการสำรวจระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม มี 3 ระดับ คือ 1) ระดับคุณภาพชีวิตที่ดี เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดสังคม 2) ระดับคุณภาพชีวิตปานกลาง เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดบ้าน 3) ระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดเตียง ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ มี 3 ปัจจัย คือ 1) เรื่องที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องรู้ 2) เรื่องที่ผู้สูงอายุควรรู้หรือน่าจะรู้ 3) เรื่องที่ควรเพิ่มเติมให้กับผู้สูงอายุได้รับรู้ และผลการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน มี 5 แนวทางปฏิบัติ คือ 1) กิจกรรมร้อยคนร้อยดวงใจร้อยความห่วงใยแก่ผู้สูงวัยในชุมชน 2) กิจกรรมกองทุนหนึ่งวันหนึ่งบาทเพื่อเติมโอกาสแก่ผู้ยากไร้ในชุมชน 3) กิจกรรมหมอน้อยคอยอาสา 4) โรงเรียนผู้สูงอายุสาขาระดับหมู่บ้าน 5) โรงเรียนผู้สูงอายุระดับตำบล และสร้างระบบการดูแลการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นภารกิจใหม่ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ; ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน; การบูรณาการ

---

*Received November 6, 2018; Revised November 21, 2018; Accepted March 29, 2019

Abstract

This research article entitled Guidelines Developing Elderly's Quality of Life via Community Learning Center. the following purposes. 1) To survey the elderly quality of life in Hua-ngom Subdistrict; 2) To analyze the factors affecting to elderly quality of life; 3) To synthesize the guidelines develping the quality of life based on community-based learning center. This mixed-method research employed quantitative and qualitative approach in order to explore the real phenomenon of the study. The adapted quality of life indication mini-survey form by UN (Thai Version) was used to collect the data from the elderly sample group. Also, interview and focus group discussion were implemented with personnel in charge of elderly quality of life development in Hua-ngom Subdistrict.

The results revealed that the elderly quality of life was divided into 3 levels: 1) Good refers to socializing elderly; 2) Moderrate refers to home-loving elderly; 3) Deprived refers to immobilized elderly. The factors affecting the elderly quality of life involved 3 areas: 1) Must-know information for the elderly; 2) Should-know information for the elderly; 3) Additional information for the elderly. The guidelines for elderly quality of life based on community learning center involved 5 activities: 1) Compassionate and Care for Elderly; 2) 1-Baht Fund for Disadvantaged Elderly; 3) Volunteer Youth Doctor; 4) Elderly School for Village; 5) Elderly School for Subdistrict. Also, the elderly quality of life promotion and care system should be constructed for future mission.

Keywords: Elderly Quality of Life Development; Community-based Learning Center; mixed-method research

บทนำ

การศึกษาขององค์การสหประชาชาติ พบว่าในปี ค.ศ.2047 ประชากรโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมแห่งผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรโลกที่คนเกิดน้อยลงและอายุยืนมากขึ้นทำให้ประชากรทั่วโลกจะมีอายุเฉลี่ย เพศหญิง อยู่ที่ 73 ปี ส่วนเพศชายอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 69 ปี (world population data sheet, 2015) ในสัดส่วนผู้สูงอายุที่มากขึ้นทั่วโลกจะมาจากประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา ส่งผลกระทบและการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสังคมผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มสังคมผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สถานการณ์ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) จากข้อมูลของ United Nations World Population Ageing พบว่า หลังจากปี พ.ศ.2552 ประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิง ได้แก่ เด็กและผู้สูงอายุ จะมีจำนวนมากกว่าประชากรในวัยแรงงาน และในปี พ.ศ.2560 จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประชากรเด็กน้อยกว่าผู้สูงอายุ สถานการณ์นี้เป็นผลมาจากการลดภาวะเจริญพันธ์อย่างรวดเร็ว และการลดลงอย่างต่อเนื่องของระดับการตายของประชากร ทำให้จำนวนและสัดส่วนประชากรสูงอายุของไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากข้อมูลประชากรของประเทศไทยปี พ.ศ.2556 ประชากรไทยมีจำนวน 64.6 ล้านคน เป็นผู้สูงอายุมากถึง 9.6 ล้านคน คาดว่าในปี พ.ศ.2573 จะมีจำนวนผู้สูงอายุ 17.6 ล้านคน (ร้อยละ 26.3) และปี พ.ศ.2583 จะมีจำนวนถึง 20.5 ล้านคน (ร้อยละ 32.1) ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ร่วมกันดำเนินงานเพื่อคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุ (Foundation for Older Persons' Development., 2013)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยพบข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนและสังคมให้มากขึ้น โดยเน้นบทบาทในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่มีอยู่ไปสู่คนรุ่นหลัง เพื่อเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองให้กับผู้สูงอายุ (Khamwong, W. et al., 2011) จากการได้เข้าร่วมกิจกรรมสถานที่ที่เป็นทุนทางสังคม เช่น เพื่อนบ้าน ตลาด เป็นต้น (ZAHAVA GABRIEL and ANN BOWLING, 2004) จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชน เป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Department of Local Administration, n.d.) ซึ่งในภาคเหนือของประเทศไทยมีศูนย์การเรียนรู้ (Cultural Network Division, 1985) จำนวน 76 แห่ง เฉพาะจังหวัดเชียงรายมี จำนวน 10 แห่ง และเพิ่มขึ้นในปีงบประมาณ 2559 อีก 34 แห่ง รวมเป็น 44 แห่ง กระจายอยู่ทั้ง 18 อำเภอ ของจังหวัดเชียงราย และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่อำเภอพานที่เป็นพื้นที่ศึกษาเพียง 2 แห่ง คือ บ้านสันกอตาล ตำบลสันติสุข และบ้านป่าเปา ตำบลสันกลาง (Provincial Social Development and Human Security Office, Chiang Rai Province, 2016)

ขณะที่แนวโน้มในปัจจุบันจะมีการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนหรือแหล่งที่ผู้สูงอายุอาศัยเป็นฐานในการพัฒนา (Hsu et al., 2010) โดยเฉพาะตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นตำบลที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากถึง 1,319 คน คิดเป็นร้อยละ 22.36 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (Office of Phan District Community Development, n.d.) และเป็นตำบลที่ประสบกับปัญหาต่างๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมากที่สุดในอำเภอพาน เช่น ปัญหาโรคซึมเศร้า ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการฆ่าตัวตาย และด้วยจำนวนผู้สูงอายุในตำบลเกินร้อยละ 20 ตำบลหัวง้มจึงเข้าเกณฑ์สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) และจากสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น องค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้มได้สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานและผู้นำชุมชนหลายฝ่ายในพื้นที่ ร่วมก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้มขึ้นในบริเวณวัดศรีเมืองมูล เพื่อใช้เป็นฐานการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์รวมการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม เมื่อวันอาทิตย์ที่ 5 กันยายน พ.ศ.2553 จนถึงปัจจุบัน โดยเป็นสถานที่ที่หน่วยงานอื่นๆ มาทัศนศึกษาดูงานอยู่เป็นประจำ และมีหน่วยงานที่เป็นโรงเรียนเครือข่ายที่นำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้มไปเป็นต้นแบบและต่อยอดอีกจำนวน 22 แห่ง และปัจจุบันมีผู้สูงอายุเข้ามาเรียนรู้และทำกิจกรรมจำนวน 267 คน แยกเป็นผู้สูงอายุที่มีทะเบียนราษฎร์ในเขตตำบลหัวง้ม จำนวน 195 คน และมีผู้สูงอายุที่มีทะเบียนราษฎร์นอกเขตตำบลหัวง้ม จำนวน 72 คน จะเห็นได้ว่าเมื่อก่อเกิดโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน นั่นแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้สูงอายุในชุมชนมีสถานที่พบปะพูดคุยหรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เป็นศูนย์กลางในชุมชนและเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุเปรียบเสมือนศูนย์การเรียนรู้แห่งหนึ่งในชุมชนที่เป็นแหล่งรวมจิตใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันสร้าง ร่วมกันดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้มเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานในการเรียนรู้สิ่งต่างต่างๆ และเป็นฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

จากเหตุและผลข้างต้นจึงมีความสำคัญในการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน โดยมุ่งที่จะศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมายที่ตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เพื่อให้ได้ข้อมูลนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน และเพื่อสร้างแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

การทบทวนวรรณกรรม

องค์การอนามัยโลก ได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 6 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านความเชื่อส่วนบุคคล ต่อมาในปี ค.ศ.1995 ทีมพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ได้จัดองค์ประกอบใหม่ โดยรวมองค์ประกอบบางด้านเข้าด้วยกัน คือ ด้านร่างกายกับด้านความเป็นอิสระของบุคคล และด้านจิตใจกับด้านความเชื่อส่วนบุคคล จึงเหลือเพียง 4 ด้าน ดังนี้ (ชุมพร ฉ่ำแสง และคณะ, 2555)

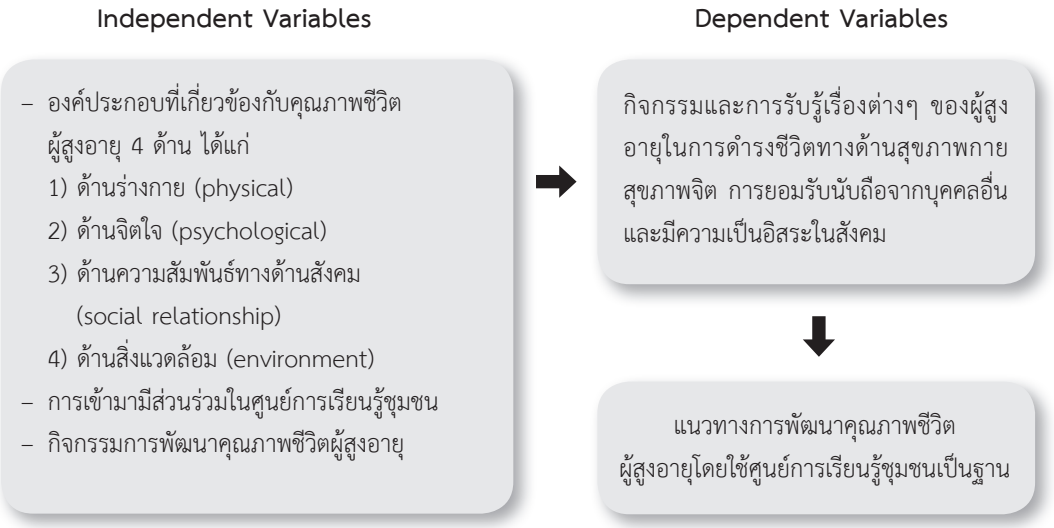
1. ด้านร่างกาย (physical) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน ได้แก่ 1) การรับรู้สภาพความสมบูรณ์เข็งแรงของร่างกาย ความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางด้านร่างกาย 2) การรักษาทางการแพทย์ 3) การรับรู้พละกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพักผ่อนนอนหลับ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และการทำงาน

2. ด้านจิตใจ (psychological) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง ได้แก่ 1) การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ความมันใจในตนเอง 2) การรับรู้ความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ ความสามารถจัดการกับความเศร้า ความกังวล 3) การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่อถืออื่นๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตและการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3. ด้านความสัมพันธ์ทางด้านสังคม (social relationship) ได้แก่ 1) การรับรู้ด้านความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น 2) การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าตนได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย 3) การรับรู้เรื่องอารมณ์ทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์

4. ด้านสิ่งแวดล้อม (environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ 1) การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัย และมั่นคงในชีวิต 2) การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน มีสถานบริการสุขภาพ มีสถานบริการสังคม 3) การรับรู้ว่าตนได้รับข่าวสาร ได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบูรณาการ (Integrated Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รวมถึงการนำความรู้จากสหวิทยาการต่างๆ มาใช้ร่วมกันเพื่อศึกษาค้นหาความจริงแท้ของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลหัวง้ม แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นแต่ละหมู่บ้านที่ศึกษา ที่แสดงความสัมพันธ์ให้เห็นถึงบริบทของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สภาพทั่วไปและข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสังเกตแล้ววิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาเพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การใช้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตทั้งระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ 1) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กรโดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับ พระสงฆ์ คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม คณะผู้บริหารและครูของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลหัวง้ม และผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวง้ม 3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย 4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้สาธารณะและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ 5) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน 6) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คือ พระสงฆ์ คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม คณะผู้บริหารและครูของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลหัวง้ม และผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวง้ม โดยเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) รวมทั้งหมด 7 รูป/คน โดยใช้การเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่ มีคุณสมบัติดังนี้ 1) เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม 2) มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างน้อย 5 ปี 3) มีการศึกษาและทำงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง 4) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุมในระดับชาติและนานาชาติ ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการจัดการทางพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สำหรับกลุ่มตัวอย่าง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการสร้างรูปแบบหรือกิจกรรมและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการพัฒนาแนวคิด กระบวนการสร้างแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน 3) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุร่วมกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจระดับคุณภาพชีวิตที่คณะผู้วิจัยประยุกต์จากเครื่องชี้วัดคุณภาพ

ชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL - BREF – THAI) จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณเป็นผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด 307 คน ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการสร้าง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีความสำคัญและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ 5) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสร้างและการใช้องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจระดับคุณภาพชีวิตใช้วิธีการแจกแจงความถี่ หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาแยกเป็นรายประเด็นส่วนการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงอุปนัยตามแนวคิดของ Nimpanich, J. (2008: 451) ว่าเป็นวิธีวิเคราะห์ (แบบตีความ) ที่สร้างข้อสรุปจากรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นมาสร้าง “ข้อสรุปทั่วไป” (Generalization) ถ้า “ข้อสรุป” ยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือ “ข้อสรุปทั่วไป” ดังกล่าวเป็นสมมติฐานชั่วคราว แต่ถ้าหากเมื่อใดที่ “ข้อสรุปทั่วไป” ดังกล่าวได้รับการยืนยันจะถือ “ข้อสรุปทั่วไป” ดังกล่าวเป็น “ข้อสรุปทั่วไป” ที่มีความเป็นนามธรรม (Abstract) ในระดับต้นๆ และใช้วิธีการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการใช้องค์ประกอบคุณภาพชีวิตในการอธิบาย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 พบว่าระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจากกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับคุณภาพชีวิตที่ดี (ร้อยละ 68.75) เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดสังคม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักมีฐานะทางสังคมที่ดี มีสถานภาพทางครอบครัวที่ยังสมบูรณ์แบบ มีรายได้พอเลี้ยงชีพของตนเองและชอบที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอยู่เสมอ 2) ระดับคุณภาพชีวิตปานกลาง (ร้อยละ 58.30) เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะมีอาชีพเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ มักให้ความสนใจกับการดำรงชีวิตในประจำวันมากกว่า และมองว่าการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจ 3) ระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี (ร้อยละ 1.63) เปรียบเสมือนกับผู้สูงอายุที่ติดเตียง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ และฐานะยากจน หรืออาศัยอยู่

เพียงลำพัง รอคอยเพียงความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ดังผลการวิจัยตามตารางนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงค่าร้อยละของจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับคุณภาพชีวิตจำแนกตามองค์ประกอบ 4 ด้าน

ระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ	การมีระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี		การมีระดับคุณภาพชีวิตกลางๆ		การมีระดับคุณภาพชีวิตที่ดี	
	กลุ่มทั่วไป	กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรม	กลุ่มทั่วไป	กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรม	กลุ่มทั่วไป	กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรม
1. ด้านสุขภาพกาย	3.91	0.00	60.91	39.58	35.18	60.42
2. ด้านจิตใจ	2.28	0.00	47.23	25.00	50.49	75.00
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	12.70	0.00	80.46	91.67	6.84	8.33
4. ด้านสิ่งแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อม	1.95	0.00	52.77	56.25	45.28	43.75
คุณภาพชีวิตในภาพรวม	**1.63**	**0.00**	**58.30**	**31.25**	**40.07**	**68.75**

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 2 พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจำเป็นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) เรื่องที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องรู้ ประกอบไปด้วยการดูแลสุขภาพทางกายของตนเอง การดูแลสุขภาพทางใจ การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว การมีรายได้เสริม การบริโภคอาหารและยารักษาโรค การอุปโภคต่างๆ และความจริงของชีวิต (ธรรมะ) และการใช้ชีวิตอย่างมีสติ 2) เรื่องที่ผู้สูงอายุควรรู้หรือน่าจะรู้ ประกอบไปด้วย การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมของผู้สูงอายุ การรับรู้ข่าวสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อสารสนเทศ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การสร้างความภาคภูมิใจในตนเองผ่านกระบวนการทางสังคม และ 3) เรื่องที่ควรเพิ่มเติมให้กับผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การได้รับความน่าเชื่อถือการยกย่องเชิดชู การสร้างการยอมรับในประสบการณ์ชีวิต การให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของตนเอง การสร้างเป้าหมายร่วมกันของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 3 พบว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วย 1) กิจกรรมร้อยคนร้อยดวงใจร้อยความห่วงใย แก่ผู้สูงวัยในชุมชน 2) กิจกรรมกองทุนหนึ่งวันหนึ่งบาท เพื่อเติมโอกาสแก่ผู้ยากไร้ในชุมชน 3) กิจกรรมหมอน้อยคอยอาสา 4) โรงเรียนผู้สูงอายุสาขาระดับหมู่บ้าน และ 5) โรงเรียนผู้สูงอายุระดับตำบล จะเห็นได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุเปรียบเสมือนศูนย์การเรียนรู้แห่งหนึ่งในชุมชนที่เป็นแหล่งรวมจิตใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกัน

สร้าง ร่วมกันดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ จึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้มเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานในการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและคนในชุมชน

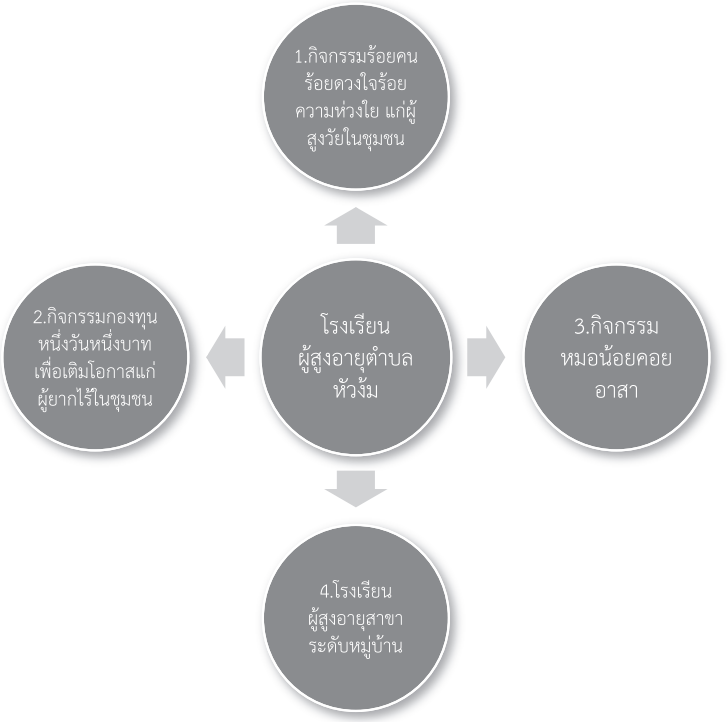
อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เข้ามาร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งมากกว่าและมีความแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างทั่วไปส่วนใหญ่มีระดับคุณภาพชีวิตกลางๆ เพียงร้อยละ 10 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเป็นปกติของสังคมชนบทที่ไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภูริชญา เทพศิริ, 2555) ที่ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผลการศึกษา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ถ้าพิจารณาแยกเป็นรายประเด็นพบว่า 1) ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพกาย ทั้งสองกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีความแตกต่างกัน แสดงว่าการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิตของผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน 2) ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวของด้านจิตใจ กลับพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจที่ดีกว่ากลุ่มตัวอย่างทั่วไปโดยมีระดับคุณภาพชีวิตแตกต่างกันร้อยละ 27 ซึ่งอาจเป็นเพราะฐานะความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ที่ดีทางครอบครัวที่แตกต่างกัน 3) ประเด็นที่เกี่ยวข้องทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม กลับพบว่าทั้งสองกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับคุณภาพชีวิตกลางๆ นั่นแสดงว่าทั้งสองกลุ่มตัวอย่างได้ช่วยเหลือผู้อื่นและยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน 4) ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มมีระดับคุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกัน นั่นเป็นเพราะการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ที่พยายามพัฒนาแนวคิด กระบวนการ และกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลหัวง้มมีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมผู้สูงอายุ โดยผ่านกระบวนการการเข้ามามีส่วนร่วมในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม (องค์กรสาธารณะประโยชน์) อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ด้วยความสมัครใจ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของ (อมรวรรณ สกุลอมร, 2555) ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ4 ด้าน คือ การมีความผาสุกทางจิตใจ (Psychological Well-Being) ความสามารถในการแสดงพฤติกรรม (Behavior Competence) สิ่งแวดล้อมของบุคคล (Objective Environment) และการรับรู้คุณภาพชีวิต (Perceived Quality of Life)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพกาย ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวของด้านจิตใจ ประเด็นที่เกี่ยวข้องทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อมและการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะสภาพบริบททางสังคมในชุมชนตำบลหัวง้ม ยังเป็นชุมชนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาจากภาครัฐเท่าที่ควร ทั้งทาง

ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน สอดคล้องกับ (สุรจิตต์ วุฒิการณ์พิสิษฐ์ จอมบุญเรืองและไพศาล สรรสรวิสุทธิ์, 2556) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบางมูลนาก ได้แก่ ปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสริม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม (องค์กรสาธารณะประโยชน์) เป็นการขับเคลื่อนโดยพระสงฆ์ ประชาสังคม ร่วมกับบุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวง้ม โรงเรียนบ้านป่าแดง เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้มและสร้างความเป็นกัลยาณมิตรร่วมกันภายใต้ภารกิจที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ทั้ง 4 กิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมที่ 1 และ 2 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (ภูริชญา เทพศิริ, 2555) ที่ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ที่ผลการศึกษารายด้านพบว่าการสวัสดิการสังคมเป็นด้านที่มีความต้องการอันดับสูงสูด และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (วรพรต สิงห์เรือง, 2558) ที่ศึกษาเรื่องการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลคลองพิไกร อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุเทศบาลตำบลคลองพิไกร อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร มีความคิดเห็นต่อระดับการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมที่ 3 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (จิตติมา วุฒิอิ่น, 2548) ที่ศึกษาเรื่องการประเมินความต้องการของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในอนาคตควรให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมและควนเน้นการบริการผู้สูงอายุถึงบ้าน (House Health Care) รวมทั้งจัดบริการในรูปขอคลินิกผู้สูงอายุ กิจกรรมที่ 4 สอดคล้องกับแนวคิดของ (สุทธิพงศ์ บุญผดุง, 2554) ที่สรุปเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นกลยุทธ์ในการปรับปรุงการศึกษา มีอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณ บุคลากร และวิชาการ โดยให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน และในปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ได้อนุญาตให้โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ได้จัดตั้งเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์ เพื่อดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (สิงหา จันทริย์วงษ์, 2551) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ผลการวิจัยพบว่าโดยภาพรวม รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชนบทโดยใช้ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง เป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหาองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะในชนบทเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดำรงคุณค่าแห่งปูชนียบุคคลของสังคมอย่างยั่งยืนสืบไป ดังผลการวิจัยนี้

ภาพที่ 1 ผลการวิจัยการบูรณาการแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

สรุป

จากสถานการณ์ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ การลดความเหลื่อมล้ำของสังคม การสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การมีงานทำหรือกิจกรรมที่เหมาะสมอย่างสร้างสรรค์ และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต ชุมชนตำบลหัวง้มก็เป็นตำบลหนึ่งที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ และเป็นตำบลที่ประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมากที่สุดในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 3) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนโดยตรงให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม (องค์กรสาธารณะประโยชน์) การวิเคราะห์ปัจจัยในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้องมีทิศทาง แนวทางที่เหมาะสม การกำหนดแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนและเป็นระบบ

และต่อเนื่องเพื่อให้แผนการปฏิบัติงานด้านต่างๆ มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันและส่งผลต่อการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิผล มีการกำหนดหน่วยงานและบุคลากรที่รับผิดชอบ พร้อมแผนดำเนินงาน รวมทั้งช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ในกรณีที่มีปัญหาที่เกิดขึ้นจริงตามบริบท นอกจากนี้การสื่อสารและการประสานงาน การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุและสังคมสูงอายุจะเกี่ยวข้องกับภาคส่วนและองค์กรจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีกลไกการสื่อสารอย่างใกล้ชิดทั่วถึง และต่อเนื่อง อาจมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของแต่ละภาคส่วน (Sector Networking) และข้ามภาคส่วน (Inter-Sector Networking) กับองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษาต่างๆ เครือข่ายออนไลน์ พัฒนาเป็นระบบสังคมออนไลน์ (Social Networking) ซึ่งจะเป็นช่องทางที่เหมาะสมในการดำเนินการในยุคปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและประสานงาน รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูล การโต้ตอบ ตลอดจนถึงการเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากร ด้านบุคลากร ด้านระบบงาน ระบบงบประมาณ และความพร้อมด้านฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศ ซึ่งมองว่าระบบฐานข้อมูลเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะสามารถตอบโจทย์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

ผลการวิจัยพบว่าระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจากกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือระดับคุณภาพชีวิตที่ดี ระดับคุณภาพชีวิตปานกลาง และระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี และองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย การดูแลสุขภาพทางกายของตนเอง การดูแลสุขภาพทางใจ การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมของผู้สูงอายุ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการได้รับความน่าเชื่อถือ และแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 5 กิจกรรม เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี ไปสู่ระดับคุณภาพชีวิตกลางๆ และยกระดับคุณภาพชีวิตกลางๆ ไปสูระดับคุณภาพชีวิตที่ดีตามลำดับ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือควรมีการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน เนื่องจากบางกิจกรรมที่ได้ดำเนินการนั้นเป็นกิจกรรมทิศทางเดียวโดยเฉพาะกิจกรรมร้อยคนร้อยดวงใจร้อยความห่วงใย แก่ผู้สูงวัยในชุมชน และกิจกรรมกองทุนหนึ่งวันหนึ่งบาท เพื่อเติมโอกาสแก่ผู้ยากไร้ในชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอื่นในชุมชน กิจกรรมนี้จึงมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ในระดับหนึ่งขององค์ประกอบคุณภาพชีวิต รวมไปถึงกิจกรรมหมอน้อยคอยอาสา แม้ว่ากิจกรรมนี้จะเป็นการบูรณาการจากหลายภาคส่วน แต่กลุ่มเป้าหมายหลักก็คือผู้สูงอายุที่มีระดับคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีและระดับคุณภาพชีวิตปานกลาง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถประเมินผลได้ว่ากิจกรรมที่ได้ดำเนินการนี้ส่งผลต่อการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ก็จะทำให้กิจกรรมนี้มีประโยชน์มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3 ควรมีการนำแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียง โดยเฉพาะกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุสาขาระดับหมู่บ้าน เพื่อลดช่องว่างทางสังคมและลดข้อจำกัดเรื่องการเดินทางคมนาคมสัญจรของผู้สูงอายุ และกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุระดับตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้เป็นมาตรฐาน มีการกำหนดหลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ชัดเจนและสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ หรือมีการต่อยอดผลิตสื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเพื่อนำไปใช้หรือถ่ายทอดองค์ความรู้ในพื้นที่อื่นต่อไป

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป คือควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลการใช้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานจากผลงานวิจัยนี้

References

Cultural Network Division. (1985). *Directory of Community Cultural Learning Network. Department of Cultural Promotion*. Retrived December 10, 2017 from: http://www1.culture.go.th/thai/images%5Cstories/names/networkculture/dcp44.pdf

Department of Local Administration. (n.d.). *Standards of Community Learning Center*. Department of Local Administration. Ministry of Interior. Bangkok.

Foundation for Older Persons' Development. (2013). *Elderly Circumstance Report*. Retrived September 10, 2016 from: http://fopdev.or.th/Aged Society

Hsu, H. C., Wang, C. H., Chen, Y. C., Chang, M. C., and Wang, J. (2010). Evaluation of A Community-Based Ageing Intervention Program. *Educational Gerontology*. 36: 547-572.

Jueng Saeng C. et al., (2012). Factors affecting the quality of life of nursing personnel Princess Maha Chakri Sirindhorn Medical Center Princess Maha Chakri Sirindhorn Nakhon Nayok Province. Retrived February 20, 2016. From: SWU Institutional Repository Srinakharinwirot University: http://ir.swu.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/2497/Chumporn_C_R440190.pdf?sequence=1

Khamwong, W. et al. (2011). Factors Relating to Quality of Life of Elderly. *Journal of Health Science Research*, 5(2), 32-40.

Nimpanich, J. (2008). *Quality Research in Political Science and Public Administration*. Bangkok. Chulalongkorn University Press.

Office of Phan District Community Development. (n.d.). *Basic Needs Data Set and Kor Chor Chor 2Kor 2015 of Hua Ngom Sub-district,* Phan District, Chiang Rai.

Provincial Social Development and Human Security Office, Chiang Rai Province. (2016). *Report of Database of Sufficiency Economy Philosophy Learning and Mobilizing Center*. Chiang Rai: Hua Ngom Sub-district Administrative Organization.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015). *World Population Prospects*: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables. Working Paper No. ESA/P/WP.241.

การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี*

Development of the Well-Being base on Buddhism Network of the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

[1*]พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, พระสมุทรวชิรโสภณ, พระครูวิสุทธานันทคุณ, พระครูวาทีวรวัฒน์ และ พระมหากังวาล ธีรธมฺโม

[1*]Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto, Phra Samutrawachirasophon, Phrakhru Wisutthanantakhun, Phrakhru Wateeworawat and Phramaha Kangwal Dhiradhamma

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

[1*]Corresponding Author. Email: Songphanmcu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ สร้างตัวแบบ และพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธีตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และแบบประเมินผลการปฏิบัติการรายตัวชี้วัด

ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า ตำแหน่งแนวทางการดำเนินการที่ดีและเป็นไปได้ อยู่ในตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุงแก้ไข ฟื้นฟู และแนวทางต่อไป

2. ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ กิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง”

*Received January 29, 2019; Revised February 1, 2019; Accepted April 9, 2019

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน พบว่า ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกด้าน และการวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบสำคัญเพื่อการพัฒนา คือ ควรขยายขอบเขตการดำเนินงานให้ครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชน ควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น ควรจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติการโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนที่ปฏิบัติเป็นปกติ และควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชนและผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การพัฒนา; เครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธ; ชุมชนตลาดน้ำ

Abstract

The objectives of this research were to analyze the situation, to create the sanitary model, and to develop the network of the Floating-Market Community in Ratchaburi province. A research methodology was a mixed method through practical research by using the research tools such as questionnaire, in depth interview, factors analysis, focus group and practical evaluation form in each indicator.

The findings of research as follows:

1. The situation and the sanitary demand of the Floating-Market community in Ratchaburi province found that should be improved, reconstructed (W-O) and to find out the good way for more development in the future.

2. The sanitary model according to the Floating-Market community in Ratchaburi province by having the participation of social institutions, found that the practical activity of the youths in case of public mind according to Buddhist method to the floating-market community in Ratchaburi province by having the slogan as "Free drugs zone for good health, good community and no risky life".

3. Develop the network of the Floating-Market community in Ratchaburi province by realizing the participation of 3 Co-operations (B-Baan or house, W-Wat or temple, R -Ratchakarn or government officers), found that the content aspect, in put factors aspect, process aspect and production aspect were at high level. From this research study finds the important suggestions for development as follows should expand the operation area to cover all community public mind volunteers, should have the skills training for sanitary knowledge according to Buddhist method in the short period and should have the public relations in the sanitary area according to Buddhist method with the foreign languages, should have the practical activity by integrating with social activity of community, and should give the importance to the effect of relation skill development and group of community people process and long term findings will happen in the community continuously.

KeyWords: Development; Well-Being base on Buddhism Network; Floating-Market Community

บทนำ

ปัญหาสุขภาพที่มีโรคภัยไข้เจ็บเป็นปัญหาเฉพาะตนที่โยงมาสู่ปัญหาสุขภาวะองค์รวม (Phra Brahmagunabhorn, 2005) การสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมจะสามารถบรรเทาความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจได้ ด้านสังคม ชุมชนจะเกิดความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น ด้านปัญญา เกิดการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา การติดอาวุธทางปัญญา วิเคราะห์หาสาเหตุ จากการเรียนรู้ในการทำตัวชี้วัดข้อมูล แผนที่สุขภาวะ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นขยายกิจกรรมจนนำไปสู่การลดหรือแก้ไขปัญหาทุกขภาวะได้อย่างยั่งยืน (Techaathik, S. & Wongarsa, W., 2012)

“Complete Well-being” ซึ่งหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ ต้องประกอบด้วย ความสมบูรณ์ทาง กาย จิต สังคม วิญญาณ (Wasee, 2005) แนวคิดแบบองค์รวมนี้เป็นหลักการที่ยอมรับทั้งในกลุ่มมานุษยวิทยา วัฒนธรรมตะวันตกและหลักทางศาสนา แนวคิดแบบองค์รวม คือ การตระหนักและให้ความสำคัญของความเกี่ยวพันที่กลมกลืนแยกออกจากกันไม่ได้ของร่างกาย จิตใจ ปัญญา (จิตวิญญาณ) และสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล (Santawagar, 2005) ถ้าองค์รวมชีวิตมีสุขภาวะจริง องค์รวมโลกจะมีสันติสุขด้วย” ดังที่มีหลักว่า องค์รวมใหญ่ที่มนุษย์เราเกี่ยวข้อง มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ชีวิต สังคม และธรรมชาติ แล้วทั้งชุดนี้ก็มาเชื่อมกันที่ชีวิตคนหรือมนุษย์ที่มี 2 ภาวะในตัว คือ (1) ภาวะหนึ่ง มนุษย์เป็นชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และก็เป็นอันเดียวกับธรรมชาติทั่วไปทั้งหมด ตรงนี้ถ้าจับจุดถูกก็ต้องพยายามทำตัวเราที่เป็นชีวิต ซึ่งเป็นธรรมชาตินี้ให้ประสานกลมกลืนเกื้อกูลกับธรรมชาติทั่วไป และ (2) อีกภาวะหนึ่ง มนุษย์เป็นบุคคล ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งจะต้องรู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องได้ผลดีทั้งในแง่เป็นส่วนร่วมที่ดีของสังคม และในแง่ที่เท่าทันต่อการที่จะได้รับประโยชน์หรือผลจากสังคม ถ้าบูรณาการประสานภาวะทั้ง 2 ให้กลมกลืนกันลงตัวได้เมื่อไร เมื่อนั้นจะสามารถทำให้เกิดองค์รวมทั้งระบบที่กลมกลืนประสานกันได้หมด (Phra Brahmagunabhorn, 2005)

อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีเพิ่มสูงขึ้น เนื่องมาจากความล้มเหลวของการพัฒนากระแสหลักในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งเน้นในเชิงวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาทางเลือก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์อย่างเท่าเทียม มีส่วนร่วมและยั่งยืน ด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาแบบใหม่ที่จะต้องมีหลักคิดเรื่องความเสมอภาค ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และพัฒนาความอยู่ดีกินดีของประชาชน การพัฒนาทางเลือกดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนการพัฒนาจากระดับล่าง (Development from Below) โดยมีชุมชนเป็นตัวแสดงในการขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการพัฒนาจากระดับบน (Development from Top) โดยมีรัฐเป็นผู้ชี้นำการพัฒนา (Pimoljinda, 2014)

ปัจจุบัน หน่วยงานต่างๆ กำลังปรับวัฒนธรรมการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเน้นการส่งเสริมเครือข่าย ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรในโลกยุคใหม่ไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ ภาครัฐ หรือภาคประชาชน

ก็ล้วนแต่ต้องปรับตัวให้ทำงานด้วยวิธีการแบบ “เครือข่าย” มากกว่าการใช้อำนาจและกฎ ระเบียบเหมือนเมื่อก่อน โดยที่เครือข่ายอาจเป็นเครือข่ายแบบผสมผสานระหว่างสมาชิกที่แตกต่างกันในสถานภาพ เช่น เป็นผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักธุรกิจ นักวิชาการ แต่เมื่อทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันก็สามารถเป็นเครือข่ายได้ อีกแบบหนึ่ง คือ เครือข่ายขององค์กรหรือคนที่มีสถานภาพเดียวกัน อาชีพเดียวกัน ระดับเดียวกัน เช่น เกษตรกร นักวิจัย องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิจัย เป็นต้น (Phongphit, 2012) บนพื้นฐานแนวคิดหลัก คือ ... การสร้างคุณภาพและพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอย่างเป็นขบวนการ ทำให้องค์กรชุมชนเห็นความสำคัญของการสำรวจข้อมูลเพื่อทบทวนตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการประเมินเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน (Community Organizations Development Institute, 2005) คณะผู้วิจัย ตระหนักและเล็งเห็นถึงคุณค่าของการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม จึงให้ความสำคัญกับการวิจัยที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านสุขภาวะชุมชน โดยมุ่งใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ระเบียบวิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed-methods Research) ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ทั้ง 4 ชุมชน คือ (1) ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (2) ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (3) ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (4) ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย (1) แบบสำรวจ (Questionnaire) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน 346 คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

Deviation) (2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) (3) แบบวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบ (Tows Matrix) สำหรับวิเคราะห์ผลกระทบจากจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค SWOT เพื่อวิเคราะห์ตำแหน่งแนวทางการดำเนินการที่ดีที่มีความเป็นไปได้ (Alternative) (4) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 รูป/คน และ (5) แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน 50 รูป/คน โดยครอบคลุมการประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) โดยเคร่งครัดตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

ผลการวิจัย

จากพื้นฐานแนวคิดสุขภาพองค์รวมที่สัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่ายใน 4 มิติ ประกอบด้วย สุขภาวะทางกาย (Physical Dimension) สุขภาวะทางจิต (Psychological Dimension) สุขภาวะทางสังคม (Social Dimension) และสุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Dimension) อันเป็นฐานคิดสำคัญที่นำไปสู่การศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ พบว่า

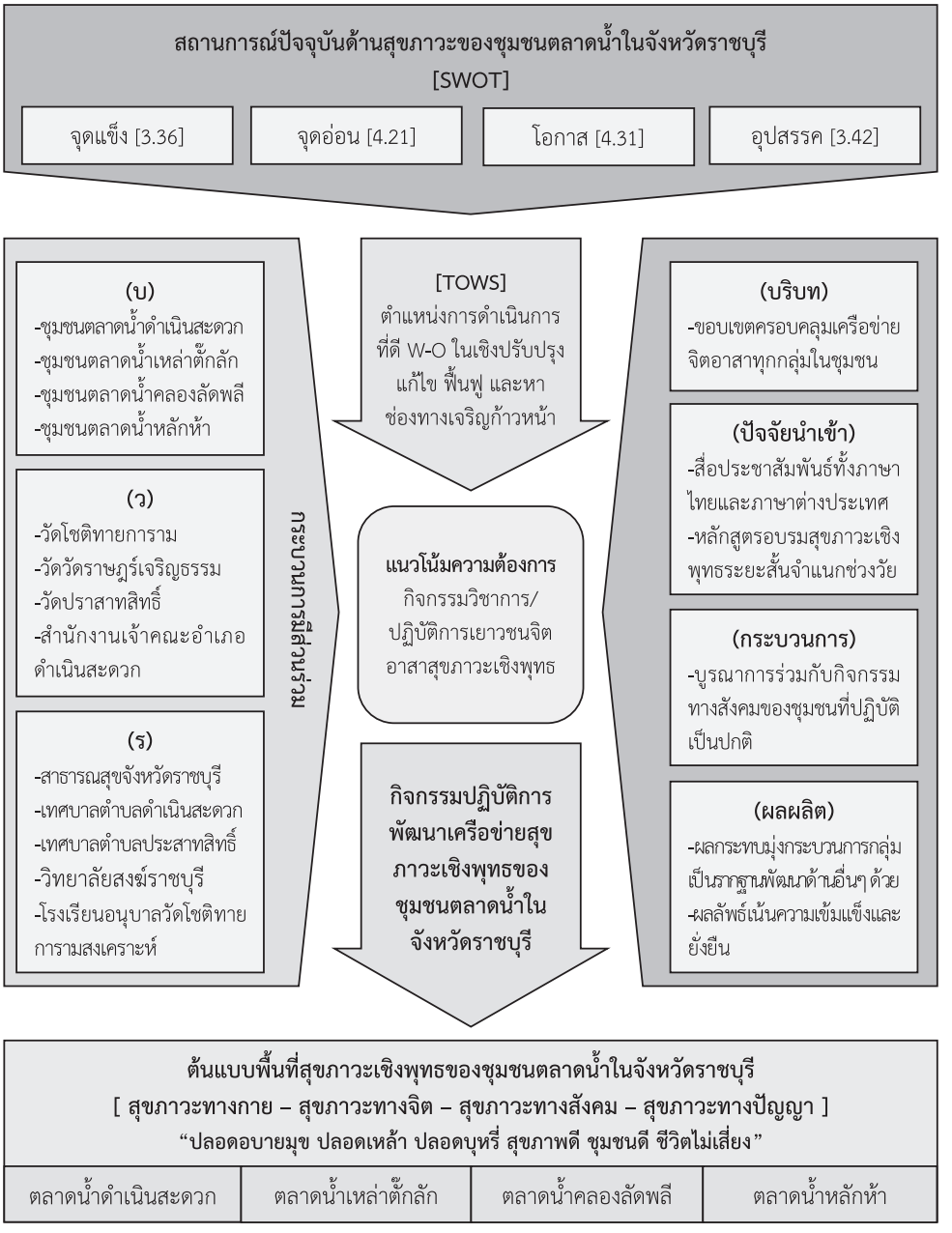
1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า (1) สถานการณ์สุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ใน 4 มิติ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่มีความถี่สูงสุดอันดับแรก พบว่า ด้านสุขภาวะทางกาย มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนมีค่านิยมการใส่ใจสุขภาพร่างกาย มีจุดอ่อนคือ ปัญหาการสูบบุหรี่และดื่มสุรา มีโอกาสคือ มีกระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ และมีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจที่ถดถอยส่งผลให้ตรากตรำงานหนักเพื่อเลี้ยงชีวิต, ด้านสุขภาวะทางจิต มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนได้รับการดูแลจากคนในครอบครัวเป็นอย่างดี มีจุดอ่อนคือ ขาดกระบวนการชุมชนในการเฝ้าระวังผู้ที่เสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิตในชุมชน และขาดกระบวนการทางสังคมเพื่อเป็นการเยียวยาและเสริมพลังทางจิตใจของบุคคล มีโอกาสคือ มีวัดประจำชุมชนและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และมีหน่วยงานภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมสุขภาพจิตใจแก่คนในชุมชน มีอุปสรรคคือ ความเครียดจากการประกอบอาชีพในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน, ด้านสุขภาวะทางสังคม มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน มีจุดอ่อนคือ วัยรุ่นส่วนหนึ่งขาดวิจารณญาณในการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อความรำคาญต่อผู้อื่น มีโอกาสคือ มีกิจกรรมทางศาสนาและสังคมให้เข้าร่วมงานอยู่เป็นประจำ มีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อการร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม,

และด้านสุขภาวะทางปัญญา มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนสนใจศึกษาความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จุดอ่อน คือ ขาดกระบวนการแบ่งปันความรู้ในลักษณะสาธารณะ มีโอกาสคือ วัดและพระสงฆ์เป็นแกนนำในการทำความเข้าใจว่าไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้แน่นอนในชีวิต มีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจถดถอยที่ส่งผลต่อการจัดสรรเวลาเข้าวัดปฏิบัติธรรม (2) ผลการวิเคราะห์น้ำหนักสถานการณ์สุขภาวะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า จุดแข็งอยู่ในระดับปานกลาง (3.36) จุดอ่อนอยู่ในระดับมาก (4.21) โอกาสอยู่ในระดับมาก (4.31) และอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง (3.42) และ (3) ผลการวิเคราะห์ตำแหน่งแนวทาง การดำเนินการที่ดีและเป็นไปได้ เมื่อผลกระทบมีน้ำหนักจุดอ่อนมากกว่าจุดแข็ง ในขณะที่มีน้ำหนักโอกาสมากกว่าอุปสรรค (W-O) จึงอยู่ในตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุงแก้ไข ฟื้นฟู และหาช่องทางเจริญก้าวหน้าต่อไป

2. การสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม พบว่า จากจุดอ่อนสำคัญ คือ ปัญหาการสูบบุหรี่ (W_1) และปัญหาการดื่มสุรา (W_2) ในขณะที่มีข้อได้เปรียบจาก โอกาสสำคัญ คือ มีกระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ (O_1) และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางสังคม (O_2) ดังนั้น ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ เพื่อปรับปรุงจุดอ่อนภายในโดยฉกฉวยโอกาสจากภายนอกเพื่อฟื้นฟู จึงได้จัดกิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง”

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า จากการดำเนินงานกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน คือ บ-บ้าน ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม, ว-วัด ได้แก่ พระภิกษุในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม และ ร-ราชการ ได้แก่ บุคลากรหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม โดยรายละเอียดของกิจกรรมประกอบด้วยกิจกรรมภาควิชาการและกิจกรรมภาคปฏิบัติการ ครอบคลุมพื้นที่ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ทั้ง 4 ชุมชน คือ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี และชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทั้งนี้ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก และเทศบาลตำบลประสาทสิทธิ์ ซึ่งจากผลการประเมินรายตัวชี้วัด พบว่า ด้านบริบท อยู่ในระดับมาก (3.96) ด้านปัจจัยนำเข้า อยู่ในระดับมาก (4.01) ด้านกระบวนการ อยู่ในระดับมาก (4.07) และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมาก (4.07) ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบสำคัญเพื่อการพัฒนา คือ (1) ด้านบริบทควรขยายขอบเขตการดำเนินงานให้ครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชน (2) ด้านปัจจัยนำเข้าควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น และควรจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์พื้นที่สุขภาวะเชิงพุทธเป็นภาษาต่างประเทศด้วย (3) ด้านกระบวนการ ควรจัดกิจกรรมภาค

ปฏิบัติการโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนที่ปฏิบัติเป็นปกติ และ (4) ด้านผลผลิต ควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชน และผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

อภิปรายผล

1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มีค่าเฉลี่ยของผลกระทบมีน้ำหนักจุดอ่อนมากกว่าจุดแข็ง ในขณะที่มีน้ำหนักโอกาสมากกว่าอุปสรรค จึงส่งผลให้แนวทางการดำเนินการที่ดีและมีความเป็นไปได้ อยู่ในตำแหน่ง W-O ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุง (Stabilization) แก้ไข ฟื้นฟู และหาช่องทางเจริญก้าวหน้า ซึ่งเมื่อพิจารณาจากประเด็นจุดอ่อนที่มีข้อมูลความถี่สูงสุด ได้แก่ ปัญหาการสูบบุหรี่ และปัญหาการดื่มสุรา โดยฉกฉวยการเอื้อประโยชน์จากประเด็นโอกาสที่มีข้อมูลความถี่สูงสุด ได้แก่ กระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ ต้องการแก้ไขปัญหาบุหรี่/สุราในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสังคมในการช่วยเหลือ เยียวยาเป็นอันดับแรก โดยเก็บการนำมาตรการทางสังคมหรือใช้กฎหมายในการควบคุม และลงโทษ ไว้เป็นอันดับสุดท้าย กล่าวคือ โน้มน้าวจูงใจให้ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ มากกว่า บังคับให้ปฏิบัติด้วยความไม่สมัครใจ บนพื้นฐานการเห็นคุณค่าและตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระกิตติญาณเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นพระผู้สูงอายุ มีโรคประจำตัวเป็นโรคเรื้อรัง ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และมีพฤติกรรมสูบบุหรี่ ดังนั้น การส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี จึงจำเป็นต้องมีแผนงานและทีมสุขภาพดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน มีกิจกรรมการส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งควรใช้หลักปฏิบัติ 6อ. คือ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ อโรคยา อนามัยสิ่งแวดล้อมและอบายมุข (Phra Kittianamatee, 2018) และสอดคล้องกับที่ ทิรัศม์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพเพื่อสรรค์สร้างความเข้มแข็งแห่งสุขภาวะของชุมชน: กรณีตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” จากผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพในชุมชน ได้แก่ วิกฤติการณ์ทางด้านสุขภาวะที่กระทบต่อชีวิตชุมชน นโยบายของรัฐที่มองคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และศักยภาพของผู้นำและคนในชุมชนที่มุ่งมั่นเรียนรู้สุขภาวะชุมชนร่วมกัน ด้วยเงื่อนไข และกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพของชุมชนมีผลให้ฐานะและตำแหน่งของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้กระทำการที่รู้เท่าทัน และสามารถดำรงตนในชุมชนและสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นหัวใจของความเข้มแข็งสุขภาวะชุมชน (Pipatpen et al., 2010)

2. ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

จากผลการวิจัย พบว่า ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ กิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน คือ บ-บ้าน ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม,ว -วัด ได้แก่ พระภิกษุในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม และ ร-ราชการ ได้แก่ บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก และเทศบาลตำบลประสาทสิทธิ์ ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาใดๆ ในทุกมิติของชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาคนให้เกิดจิตสำนึกเพื่อให้เกิดการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานในลักษณะเครือข่ายที่มีรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่ประสานงานร่วมมือกันเพื่อความสำเร็จของงาน ซึ่งโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการระบุความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และคณะได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น อาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่าย มีการบูรณาการแนวคิดการดูแลสุขภาพองค์รวมตามหลักการพระพุทธศาสนา เข้ากับหลักการดูแลสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข พร้อมทั้งนำสถานการณ์สภาพปัญหาความต้องการด้านสุขภาพของพระสงฆ์ก่อนการพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (Prakhru Suwithanphatthanabhandhit et al., 2015) และสอดคล้องกับที่ เดชา บัวเทศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สุขภาพพระสงฆ์: รูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาคกลางตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์องค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาคกลางตอนบน ปัจจุบันมีการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ วัด/คณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการดูแลสุขภาพ (Buathed, 2010)

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการประเมินการปฏิบัติงานการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในรายตัวชี้วัด พบว่า ผลการประเมินด้านบริบท ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า ผลการประเมินด้านกระบวนการ และผลการประเมินด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธ สอดคล้องกับวิถี

ชีวิตของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ตั้งมั่นในการประพฤติดีทางกาย เว้นความประพฤติชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวมที่เชื่อมั่นว่า จิตใจดีย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ จิตใจที่เข้มแข็งนำสู่กายที่แข็งแรง องค์ประกอบของสุขภาวะทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโดยไม่สามารถแยกออกจากกกันได้ นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่ มยุรี วัฒนกุล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์เขตเทศบาลตำบลปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพกลุ่มพระสงฆ์นั้นการศึกษาพบว่า ควรเป็นรูปแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และสอดคล้องกับศรัทธา ความเชื่อและวิถีของชุมชนด้วยเช่นกัน (Vattanakul et al., 2005) และสอดคล้องกับที่ ดารวันต์ รักสัตย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของลักษณะทางพุทธที่มีต่อสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาจิตเยาวชนแบบบูรณาการ ณ ยวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์โดยมีความเข้มแข็งในการมองโลกเป็นตัวแปรส่งผ่าน” จากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางจิต และความเชื่อทางพุทธศาสนามีอิทธิพลทางอ้อมต่อสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นผ่านความเข้มแข็งในการมองโลก โดยที่ความเข้มแข็งในการมองโลกทำหน้าที่ส่งผ่านอิทธิพลแบบบางส่วนในความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับสุขภาวะทางจิต แสดงให้เห็นว่า สุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นได้รับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านความเข้มแข็งในการมองโลกจากความเชื่อทางพุทธศาสนา (Raksat, 2014) และสอดคล้องกับที่ อุ่นเอื้อ สิงห์คำ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ” จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ เป็นกระบวนการที่ทำให้กิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่แสดงออกในรูปของความโลภ โกรธ หลง (โลภะ โทสะ โมหะ) ที่อยู่ในจิตวิญญาณลดลงจากภาวะของปัจจุบัน ในพุทธศาสนาคือการขัดเกลากิเลสให้ออกจากจิตวิญญาณ นั่นคือ ความทุกข์ทำให้คนมองเห็นธรรมซึ่ง “ธรรมะ” วิถีพุทธจะสร้างปัญญาให้บุคคลรู้เท่าทันกิเลส ตัณหา อุปาทาน และไม่ให้ผ่านเข้าไปปรุงแต่งในจิตวิญญาณได้ จิตวิญญาณก็จะสะอาด ไม่มีโรคภัย (Singhakham, 2014)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรขยายขอบเขตการดำเนินงานด้านสุขภาวะเชิงพุทธโดยครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม

2. ควรจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์พื้นที่สุขภาวะเชิงพุทธเป็นภาษาต่างประเทศด้วย เพื่อเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน เป็นต้น

3. ควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้นโดยจำแนกตามช่วงวัย เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในเชิงคุณภาพ

4. ควรจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติการโดยการบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ เพื่อความคุ้มค่าของเวลาและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน

5. ควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญหรือเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ด้วย

6. ควรให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้สุขภาวะของเยาวชนโดยมีกิจกรรมทางสังคมเป็นฐาน

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ต้นแบบหลักสูตรการเรียนรู้สุขภาวะวิถีพุทธ

References

Buathed, D. (2010). *Buddhist Monks' Health: A Model of Holistic Health Care by Community Participation in Upper Central Thailand*. Mahasarakham: Mahasarakham University.

Community Organizations Development Institute (Public Organizations) (2005). *Guide Certification Status, Community Organizations and Networks of Community Organizations*. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security.

Phongphit, S. (2012). *Network: Corporate Culture of the Modern World*. Samut Songkhram: Learning Institute for Everyone.

Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2005). *Buddhist Holistic Health*. Bangkok: Division of Complementary and Alternative Medicline, Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Health Systems Research Institute, Ministry of Public Health.

Phra Kittianamatee. (2018). *Promoting Holistic Health Care of The monks in Lopburi*. Rajapark Journal of Humanities and Social Sciences, 12 (25), 94-107

Pimoljinda, T. (2014). *A Lesson-learnt from the Failure of Co-Management for Sustainable Development in Panthong District, Chonburi Province*. Burapha University Journal of Education and Social Development, 9 (2), 24.

Pipatpen et al. (2010). *Health Learning Process for Strengthening the Health of the Community: A Case Study of Tha Kham Sub-District, Hat Yai District, Songkhla Province*. Songkhla: Hatyai University.

Prakhru Suwithanphatthanabhandhit et al. (2015). *Model Development of Monk's Holistic Health Care in Khon Kaen Province through the Network Participation*. Journal of the Office of DPC 7 Khon Kaen, 22 (2), 117-130.

Raksat, D. (2014). *The Effect of Buddhist Characteristics on Psychological Weil-Being of Adolescents in Holistic Mind Development for Youth Project of the Young Buddhists Association of Thailand under Royal Patronage: The Mediating Roles of Sense of Coherence*. Bangkok: Srinakharinwirot University.

Santawagar, C. (2005). *Basic Concepts, Theory and Nursing Process*. Nonthaburi: Tanapress Company.

Singhakham, U. (2014). *Process and Effects of Buddhism Holistic Well-Being Promotion*. Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University.

Techaathik, S. & Wongarsa, W. (2012). *Community Well-Being Development for Healthy Life*. Khon Kaen University Journal of Graduate Study in Humanities and Social Sciences, 29 (2), 1.

Vattanakul et al. (2005). *The Pattern of Health Promotion among the Buddhism Monks in Pua Municipality, Pua, Nan*. Bangkok: Thai Health Promotion Foundation.

Wasee, P. (2005). *Knowledge Management: Human Liberation Process to Potential, Freedom and Happiness*. Bangkok: The Knowledge Management Foundation.

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก*

Development of Model for Promotion Sustainable Community Participation in the Implementation of Integrated Health Management Sub-district of Phitsanulok Province

พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา
Patcharadanai Watcharatanapattada
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Faculty of Public Administration, Phitsanulok University,
Phitsanulok, Thailand
Corresponding Author. Email: nine9dd@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินงาน ปัญหา และความคาดหวัง 2) พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก และ 3) ประเมินและถ่ายทอดรูปแบบสู่ชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็น คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพ จำนวน 7 คน และผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำสุขภาพครอบครัว และประชาชนในพื้นที่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 319 คน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงาน ปัญหา และความคาดหวังในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติที เอฟ และทดสอบรายคู่ตามวิธีของเชฟเฟ่

*Received November 4, 2018; Revised November 20, 2018; Accepted January 20, 2019

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงานและคาดหวังต่อการมีส่วนร่วมในตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความคิดเห็นและความคาดหวังที่แตกต่างกัน และการพัฒนารูปแบบ มี 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาทีมงานและส่งเสริมการมีส่วนร่วม 2) การสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม 3) การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ และ 4) การสร้างความยั่งยืนด้านสังคม

คำสำคัญ: การส่งเสริม; การมีส่วนร่วมของชุมชน; การจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ

Abstract

This research aims to 1) study the operating state, problem and expectations 2) develop the model of promoting sustainable community participation in the implementation of Integrated health management sub-district of Phitsanulok province and 3) assessment and propagate the model to communities. The samples used in this study were health management sub-district committees 7 people and community leaders, health volunteers, family health leaders and populations in Watbot sub-district, Watbot district, Phitsanulok province area by using purposive sampling 319 people. The research collected data by interview and questionnaire for study the operating state problem and expectations in promoting sustainable community participation in the implementation of integrated health management sub-district of Phitsanulok province. The statistics used in this study are the frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, F-test and Scheffe feature.

The results found that the samples had opinions on the operating state and expected participation in the integrated health management sub-district. Overall, at a high level. The samples were classified by personal factors there are different opinions and expectations. The development of model consists of 4 parts 1) teamwork and participation development and promoting 2) environmental sustainability 3) economic sustainability and 4) social sustainability.

Keywords: Promotion; Community Participation; Integrated Health Management

บทนำ

การขับเคลื่อนระบบการจัดการภาวะสุขภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และเกิดผลสำเร็จที่ดีนั้น ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลประจำอำเภอและจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ศูนย์สุขภาพชุมชน ร่วมกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนภายใต้แผนหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งการบริหารจัดการกระบวนการเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งนั้นจะครอบคลุมการสร้างเสริมสุขภาพใน 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งเป็นการบูรณาการอยู่ในการพัฒนามนุษย์และสังคมทั้งหมด (Prawet, 2006) การพัฒนาระบบให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนให้มีความครอบคลุมและทั่วถึงเป็นจุดเน้นที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญ และได้กำหนดนโยบายเพื่อการยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุข และสุขภาพของประชาชน มีการวางรากฐานให้ระบบหลักประกันสุขภาพครอบคลุมประชากรในทุกภาคส่วนอย่างมีคุณภาพโดยไม่มีความเหลื่อมล้ำของคุณภาพบริการในแต่ละระบบมีการบูรณาการข้อมูลระหว่างทุกระบบหลักประกันสุขภาพ รวมทั้งการสร้างกลไกการจัดการสุขภาพในระดับเขตแทนการกระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลาง (National Health Security Office, 2016) ทั้งนี้การดำเนินงานในการวางระบบจัดการสุขภาพของประชาชน ควรมุ่งเน้นให้ชุมชนและหน่วยงานสาธารณสุขเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เกิดความร่วมมือแบบพึ่งพากัน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมบนฐานของปัญญา ที่ทำให้ประชาชนในชุมชนเห็นปัญหาเอง และจะจัดการอย่างไร ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้ เข้าใจ และตระหนักในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง ระบบสุขภาพของประชาชนและโดยประชาชนก็จะเกิดขึ้นจริง (Poldech, 2017) และเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้ประเทศชาติเกิดการพัฒนายิ่งๆ ขึ้นไป

ตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ เป็นการพัฒนาตำบลที่มีกระบวนการสร้างสุขภาพที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบทบาทภาคประชาชนท้องถิ่นและทุกภาคส่วนในท้องถิ่น ให้ร่วมกันค้นหาหรือกำหนดปัญหาสุขภาพ กำหนดอนาคต และดำเนินกิจกรรมพัฒนาด้านสุขภาพและมาตรการทางสังคม รวมทั้งสามารถคิดค้นและสร้างนวัตกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยความตั้งใจ เต็มใจ มีจิตสาธารณะ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกัน มีการส่งเสริมให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เพื่อการพึ่งตนเองในการรักษาสิ่งแวดล้อม การลดปัจจัยเสี่ยงจากอุบัติเหตุ และการดูแลป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังในประชาชนทุกกลุ่มวัย และโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ตามบริบทของพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพดีและยั่งยืน ชุมชนอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก พื้นที่การวิจัย ได้ประสบปัญหาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยโรคเฉียบพลัน โรคเรื้อรัง และความพิการที่เกิดจากอุบัติเหตุ ที่ต้องอาศัยการดูแลแบบเข้าถึงและต่อเนื่อง ซึ่งผู้ป่วยบางรายไร้ญาติพี่น้องดูแล รวมทั้งผลจากงานเยี่ยมบ้านโรงพยาบาลวัดโบสถ์ พบว่า ยังดำเนินการเยี่ยมไม่ครอบคลุม ยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลผู้ป่วย รวมทั้งขาดการประสานส่งต่อข้อมูลการดูแลให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำให้ผู้ป่วยกลุ่มนี้ขาดการดูแลและติดตามการรักษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้ป่วยบางรายเสียชีวิตก่อนเยี่ยม และผลจากการทบทวน

ผลการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพของชุมชนวัดโบสถ์ ในปี 2559 ที่ผ่านมา มีจุดที่ควรพัฒนาเพื่อเติมเต็มประสิทธิภาพ คือ ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงพยาบาล และหน่วยงานสาธารณสุขในชุมชน ให้มีการประสานอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันเกี่ยวกับจำนวนบุคลากร/อาสาสมัครผู้ดูแลผู้ป่วย และเครื่องมือทางการแพทย์ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วยที่ต้องดูแลรักษาอาการป่วยที่บ้าน และบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐในชุมชนมีความคิดเห็นว่า ยังขาดการรับรู้ข่าวสารและเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ในการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ (Watbot Hospital, 2016)

การวางแผนและดำเนินการเพื่อพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำใช้แก้ไขปัญหา ดังกล่าวในข้างต้น โดยควรกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงบทบาทในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวมได้อย่างยั่งยืน ด้วยความตั้งใจเต็มใจ มีจิตสำนึกที่ดีและมีศรัทธาในการพัฒนา และมีการแต่งตั้งทีมสุขภาพตำบลซึ่งมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน กำนันเป็นรองประธาน ปลัดอำเภอประจำตำบล เกษตร พัฒนากร ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนพระสงฆ์ และภาคีเครือข่ายในชุมชนเป็นคณะทำงาน เพื่อทำการสำรวจพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนโดยอาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ เพื่อนำปัญหาต่างๆ มาทำการวิเคราะห์ และหาแนวทางร่วมกันในภาคีทุกภาคส่วน และการนำองค์ความรู้ สภาพบริบท และศักยภาพของชุมชนมาเป็นแนวทางในการสร้างแผนการดำเนินงานการจัดการสุขภาพของตำบลโดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้คลี่คลายลงได้ รวมทั้งการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการก็จะเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Kunyarut, 2017)

จากความสำคัญและปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก ครั้งนี้ จะช่วยทำให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการดำเนินงานเพื่อยกระดับมาตรฐานของระบบการให้บริการสุขภาพจากโรงพยาบาลเชื่อมโยงสู่ชุมชนท้องถิ่น อันจะส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี นำมาสู่การพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อประเมินและถ่ายทอดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก สู่การนำไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีหน้าที่และมีบทบาทในการบริหารตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบการดำเนินงาน บริบท และปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน แล้วใช้ข้อมูลที่สรุปได้มาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ เพื่อรับทราบความคาดหวังและความต้องการของ ภาคประชาชน ในขั้นการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก รวมทั้งทำการถ่ายทอดรูปแบบฯ สู่การนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนท้องถิ่น โดยมีวิธีการดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสารศึกษา ทำการศึกษาและทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อการบูรณาการองค์ความรู้จากแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ มาใช้ในการสร้างกรอบการดำเนินงานวิจัย และสร้างเครื่องมือที่ใช้ศึกษาและรวบรวมข้อมูล

2. การศึกษาในภาคสนามเพื่อทราบถึงสภาพการดำเนินงาน ปัญหา และความคาดหวังที่ประชาชนมีต่อรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานและปัญหาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก กับคณะกรรมการ และผู้ที่มีบทบาทความรับผิดชอบตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ ได้แก่ หัวหน้าศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุข และประชาชน ในพื้นที่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก โดยทำการสุ่มเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการแผน นโยบาย และเป็นแกนนำในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ

2.2 ใช้แบบสอบถามศึกษาและรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นด้วยแบบสอบถามกับผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำสุขภาพครอบครัว และประชาชนในพื้นที่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ๆ มีการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยทำการสุ่มเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีความรู้หรือได้รับทราบข้อมูลข่าวสารการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ จำนวนทั้งสิ้น 319 คน เพื่อให้ทราบถึงสภาพการมีส่วนร่วม ความคาดหวัง และความคิดเห็นต่อรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

3. การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก โดยใช้ข้อมูลที่ศึกษารวบรวม และสังเคราะห์ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่เก็บได้จากภาคสนาม มาใช้พัฒนารูปแบบฯ ภายใต้กรอบแนวคิดของการมีส่วนร่วมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. การประเมินและถ่ายทอดรูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก สู่การนำไปใช้ประโยชน์ กับคณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ และจัดประชุมเพื่อทำการถ่ายทอดรูปแบบฯ ให้แก่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และศูนย์สุขภาพตำบล ใน 2 พื้นที่ ได้แก่ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ และตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

การดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการได้มีแนวปฏิบัติ โดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรวบรวมปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดขึ้น มาทำการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีการแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนา และในการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการในปัจจุบันไม่ได้ใช้งบรัฐบาลที่สนับสนุนมาจากทางโรงพยาบาล แต่ใช้งบประมาณจาก 2 กองทุน ได้แก่ กองทุนหลักประกันสุขภาพ ของเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ และกองทุนหลักประกันสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดโบสถ์ และมีงบประมาณสนับสนุนค่าใช้จ่าย 7 กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งมีการสร้าง Hub board โดยการประสานความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลวัดโบสถ์ กับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอวัดโบสถ์ เพื่อบริหารงานสุขภาพทั้งอำเภอ รวมทั้งการเป็นต้นแบบและเป็นแม่ข่ายหลักให้กับพื้นต่างๆ ในการขับเคลื่อนงานด้านสุขภาพ พร้อมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน การระดมสมอง และการพัฒนาทักษะความรู้แก่แกนนำสุขภาพ เป็นต้น ในส่วนของขั้นตอนการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของชุมชนวัดโบสถ์ จะมีการนำปัญหาสุขภาพที่รวบรวมได้จากพื้นที่ชุมชน เสนอต่อเทศบาลเพื่อการจัดทำแผนและโครงการจัดการสุขภาพที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหา

สภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรสาธารณสุขในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

1. ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนที่พบ ได้แก่ ความเสี่ยงในการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร ปัญหาโรคเรื้อรัง ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ และผู้ป่วยติดบ้าน/ติดเตียง ปัญหาการเกิดอุบัติเหตุทางถนน และปัญหาขยะ

2. ปัญหาการขาดระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพที่สามารถเข้าถึงและแบ่งปันข้อมูลสถานการณ์สุขภาพ โดยในปัจจุบันระบบสารสนเทศที่ใช้อยู่ไม่สามารถดูข้อมูลในส่วนเขตความรับผิดชอบที่มีปัญหาด้านการแบ่งเขตการปกครอง เช่น ในกรณีของรพ.สต.น้ำคบ ที่ดูแลรับผิดชอบทั้งในเขตเทศบาล และในพื้นที่ อบต. ท่างาม แต่ประสบปัญหาข้อมูลไม่เชื่อมโยงกัน

3. ปัญหาจากกระแสข่าวที่ได้รับต่อๆ กันมาว่า การเบิกจ่ายงบประมาณการจัดทำโครงการตามแผนพัฒนาสุขภาพที่ชุมชนมีการเสนอของบประมาณจากภาครัฐ มีความยุ่งยาก และมีกฎระเบียบในการเบิกจ่ายที่ไม่ชัดเจน แต่ในเรื่องจำนวนงบประมาณที่ได้รับจัดสรร แกนนำ อสม. มีความคิดเห็นว่า มีความเพียงพอกับความจำเป็นแล้ว

4. แนวทางการแก้ไขปัญหา คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพ จากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานสาธารณสุขที่เป็นหลัก ร่วมกับเกษตรและพัฒนากร ในการพัฒนาทั้งในด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และสุขภาพ ไปพร้อมกัน

คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพ มีความความคาดหวังต่อการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความยั่งยืน ในด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ในสภาพปัจจุบันมีการแจ้งข่าวสารไปยังประชาชนผ่านเวทีของหมู่บ้าน เช่น การประชุมประชาคม ประชุมอสม. ประชุมโครงการไทยนิยมยั่งยืน และมีการแจ้งข่าวผ่านหอกระจายข่าวใน 2 ส่วน คือ หอกระจายข่าวรวมโดยเทศบาล และหอกระจายข่าวแยกของหมู่บ้าน แต่คุณภาพของอุปกรณ์กระจายเสียงยังไม่ค่อยดี และบางหมู่บ้านยังไม่มีหอกระจายข่าวเฉพาะของหมู่บ้านเอง รวมทั้งการกำหนดช่วงเวลาการกระจายข่าวในระดับหมู่บ้านยังไม่เป็นมาตรฐาน บางหมู่บ้านประกาศข่าวในช่วงเวลาเช้าเกินไป ทำให้ประชาชนบางส่วนไม่ได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึง และความคาดหวัง คือ การปรับปรุงการแจ้งข่าวสารผ่านอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่มีคุณภาพและสามารถแพร่กระจายข่าวสารอย่างทั่วถึง และมีการกระจายข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่เหมาะสม

2. ด้านการรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน และการตัดสินใจ หน่วยงานสาธารณสุขมีความคาดหวังอยากให้ประชาชนกล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม เกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินงาน และเสนอแนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น และมีความคาดหวังให้ประชาชนในชุมชนมีความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัวได้ รวมทั้งมีสมรรถนะในการถ่ายทอดความรู้การดูแลสุขภาพไปยัง บุคลอื่นๆ ในชุมชนได้อีกด้วย และในการดำเนินงานปัจจุบันได้เกิดผลสำเร็จที่ดีจากการให้บทบาทแก่อสม. และผู้ที่เคยป่วยด้วยโรคเรื้อรังและมีการรักษาดูแลตนเองจนสุขภาพดีขึ้น มาเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การดูแลสุขภาพด้วยตนเองไปยังผู้ป่วย รวมทั้งมีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้คิดค้นนวัตกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง จนในปัจจุบันมีนวัตกรรมชุมชนหลายผลงาน แต่ยังไม่ได้รับการยื่นจดลิขสิทธิ์ อนุสิทธิบัตร และสิทธิบัตร

3. ด้านการเสริมอำนาจแก่ประชาชน ในปัจจุบันมีผลการดำเนินงานที่ดีอยู่แล้ว โดยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้ มีส่วนร่วมมีสิทธิ์และออกเสียงลงมติในด้านการจัดทำแผนและพัฒนาโครงการส่งเสริมสุขภาพอยู่แล้วในเวทีหมู่บ้าน โดยเฉพาะเวทีประชุมโครงการไทยนิยมยั่งยืน และมีการรับข้อร้องเรียนต่างๆ ผ่านกล่องรับความคิดเห็น เพื่อการนำข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

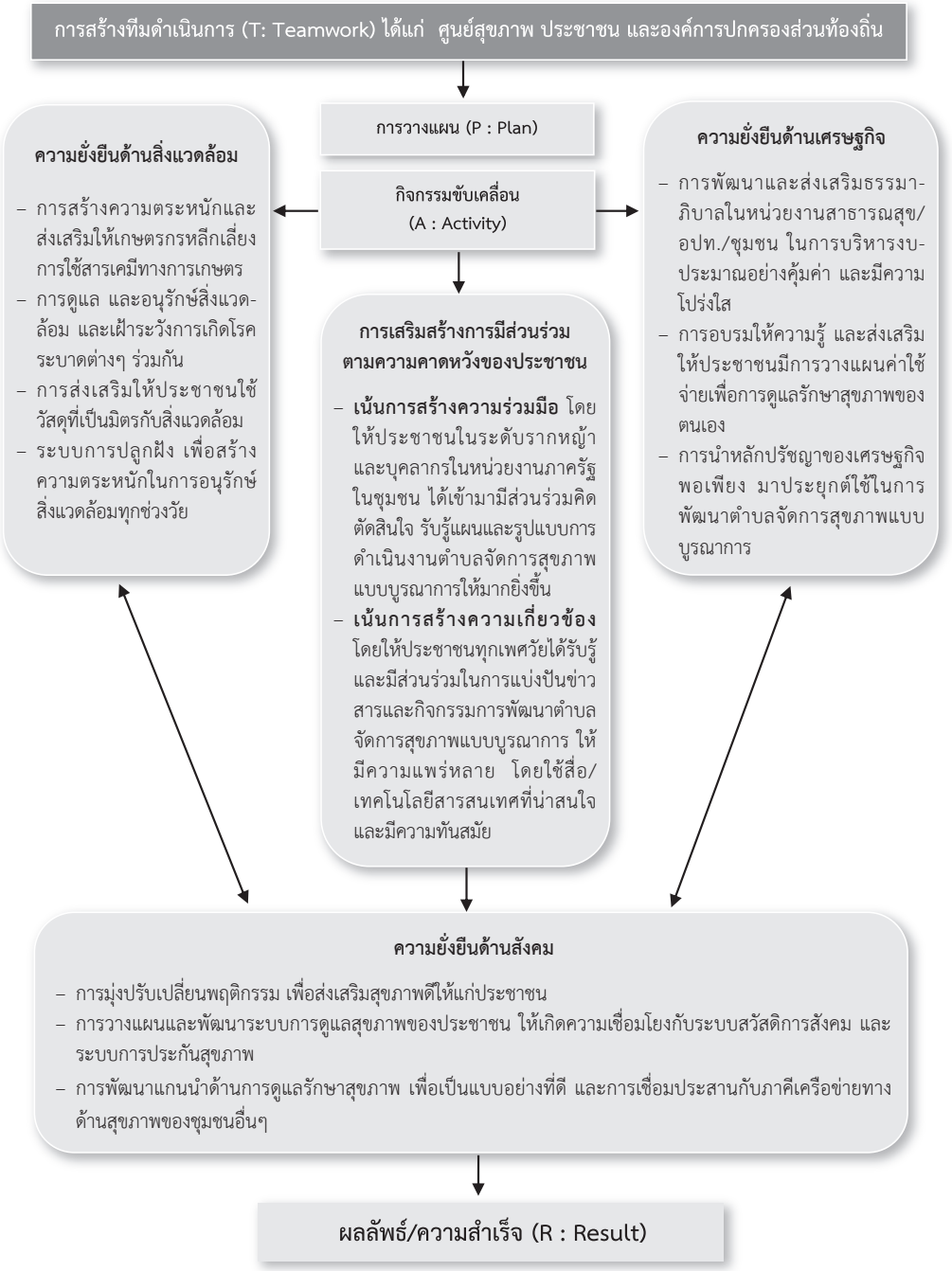
กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงาน และคาดหวังในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.60, SD = 0.537) และ ($\bar{X}$ = 3.80, SD = 0.644 หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ด้านการเสริมอำนาจแก่ประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 2) ด้านการรับฟังความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และ 3) ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 และกลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังให้มีการปรับปรุงและพัฒนาสูงสุด คือ ด้านความร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยของสภาพการดำเนินงานปัจจุบันเท่ากับ 3.53 และค่าเฉลี่ยความคาดหวัง เท่ากับ 3.76 (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยในทางบวก เท่ากับ 0.23)

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อผลสำเร็จในการนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มาใช้ขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.90, SD = 0.560) ซึ่งหากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อผลสำเร็จ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 2) ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 เท่ากัน

ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป อาสาสมัครสาธารณสุขและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและสถานภาพทางสังคม มีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงาน และความคาดหวังในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมรายด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

2. ผลการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก ได้พัฒนามาจากกรอบแนวคิดของเกณฑ์การประเมินกระบวนการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ เพื่อให้ได้มาตรฐาน ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการประเมินระบบสาธารณสุขของชุมชนท้องถิ่น สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก

จากภาพที่ 1 อธิบายได้ว่า รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก ได้พัฒนามาจากกรอบแนวคิดของเกณฑ์การประเมินกระบวนการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ เพื่อให้ได้มาตรฐาน ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการประเมินระบบสาธารณสุขของชุมชนท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ (T-PAR) ได้แก่ 1) ทีมดำเนินการ (T: teamwork) 2) การวางแผน (P: plan) 3) กิจกรรมขับเคลื่อน (A: activity) และ 4) ผลลัพธ์/ความสำเร็จ (R: result) (Songyos, 2016) รวมทั้งได้บูรณาการทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การให้ข้อมูลข่าวสาร 2) การรับฟังความคิดเห็น 3) การเกี่ยวข้อง 4) ความร่วมมือ และ 5) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (IAPP, 2008) เข้ากับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม (John et al., 1994) ทั้งนี้รูปแบบที่ได้จากการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า องค์กรสาธารณสุข ประชาชนชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันเสริมสร้างการมีส่วนร่วมตามความคาดหวังของประชาชนเพื่อเติมเต็มให้มีความสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ใน 2 ส่วน ได้แก่ 1) การสร้างความร่วมมือ โดยให้ประชาชนในระดับรากหญ้า และบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ รับรู้แผนและรูปแบบการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการให้มากยิ่งขึ้น และ 2) การสร้างความเกี่ยวข้อง โดยให้ประชาชนทุกเพศวัยได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการแบ่งปันข่าวสารและกิจกรรมการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ ให้มีความแพร่หลาย โดยใช้สื่อ/เทคโนโลยีสารสนเทศที่น่าสนใจและมีความทันสมัย

3. ผลการประเมินและถ่ายทอดรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก สู่การนำไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น พบว่า

คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ มีความคิดเห็นว่ารูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก ที่วิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ จะเกิดความสำเร็จในการนำไปใช้ประโยชน์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.01, SD=0.748) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า คณะกรรมการฯ มีความคิดเห็นว่าประเด็นที่ช่วยทำให้การดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพเกิดผลสำเร็จในระดับมากที่สุด คือ การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ และการสร้างทีมดำเนินการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ โดยการประสานความร่วมมือจาก 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) ศูนย์สุขภาพชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครครอบครัว 2) ประชาชนในชุมชน และ 3) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการจัดประชุมเพื่อทำการถ่ายทอดรูปแบบฯ ไปยังหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชน ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุข และตัวแทนประชาชน ในพื้นที่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ และตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาของอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายทางการวิจัย ได้มีแนวปฏิบัติให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรวบรวมปัญหาด้านสุขภาพ มาทำการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีการแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนา พร้อมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน การระดมสมอง และการพัฒนาทักษะความรู้แก่แกนนำสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Rapeepat et al., 2016) เรื่อง การจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ได้รูปแบบการจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้นำชุมชนมี 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบทชุมชน 2) การบูรณาการผู้นำเข้ากับชุมชน 3) การวางแผนปฏิบัติการมีส่วนร่วม 4) การปฏิบัติตามแผนอย่างต่อเนื่อง และ 5) การประเมินผลการจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาในพื้นที่ๆ ควรแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน คือ ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร โรคเรื้อรัง การเกิดอุบัติเหตุทางถนน และปัญหาขยะ รวมทั้งปัญหาการขาดระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพที่สามารถเข้าถึงและแบ่งปันข้อมูลสถานการณ์สุขภาพได้อย่างท่วงทีและขาดการสื่อสารด้านงบประมาณและกฎระเบียบในการเบิกจ่ายให้เข้าใจตรงกันและมีความทั่วถึงระหว่างภาครัฐกับชุมชน ทั้งนี้ปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวมาจะสามารถแก้ไขได้โดยใช้กระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการพัฒนาและส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดปัญญารู้เท่าทันโรค และพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรค การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศชุมชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวชุมชนวัดโบสถ์ และชุมชนในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ควรต้องมีแผนการขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและร่วมมือกัน ก็จะช่วยทำให้ชุมชนเป็นรากฐานที่เข้มแข็งในการจัดการสุขภาพแบบบูรณาการตามที่ตั้งเป้าหมายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suthep et al. (2013) พบว่า การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาการจัดการสุขภาพของชุมชน โดยการจัดทำศูนย์ข้อมูลสุขภาพชุมชน การดูแลสุขภาพตนเองของชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อทำให้ชุมชนสามารถดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคที่เป็นปัญหาของชุมชนได้ รวมทั้งการมีเครือข่ายในการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบที่พัฒนาได้จะเน้นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมตามความคาดหวังของประชาชน โดยจะมุ่งเน้นการพัฒนาและเติมเต็มการมีส่วนร่วมในมิติที่สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังในระดับสูงที่สุด ในการให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาและดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าสภาพการดำเนินงานในปัจจุบัน ได้ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการอยู่ในระดับต่ำที่สุด ทั้งนี้ผลการวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบใหม่ที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ใน 2 จุดเน้น คือ การสร้างความร่วมมือ และการสร้างความเกี่ยวข้องให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามาเป็นฟันเฟืองในการพัฒนา รวมทั้งนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้สร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้ในการบริหารงบประมาณการจัดการสุขภาพ

ซึ่งสอดคล้องกับ Corporate Social Responsibility Institution (2013) ได้กล่าวไว้ว่า ผลการประยุกต์ใช้แนวคิดหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จะช่วยทำให้เกิดการดำเนินกิจการด้วยความโปร่งใส และช่วยนำพาองค์กรไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาวได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นไว้ว่า รายละเอียดในโมเดลที่ทำให้การพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในระดับสูงที่สุด คือ การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจในระบบการจัดการสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ โดยเน้นให้ประชาชนได้ตระหนักในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลในระยะยาวได้ ทั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Samorntip and Narin (2016) ซึ่งพบว่า รูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสุขภาวะชุมชน ควรเน้นการพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ และควรเริ่มกระทำที่ตนเอง แล้วจึงขยายผลสู่ครอบครัวและสู่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาของอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก มีแนวปฏิบัติที่ดี โดยได้ให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำมาจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพของคนชุมชน และในการวิจัยได้ค้นพบปัญหาในพื้นที่ๆ ควรแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล และหน่วยงานสาธารณสุขในชุมชน สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้กำหนดแผนและโครงการพัฒนา/รณรงค์การส่งเสริมสุขภาพ การสร้างความตะหนักในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ไขปัญหาให้ถูกจุด รวมทั้งการถ่ายทอดแนวปฏิบัติที่ดีในกระบวนการมีส่วนร่วมจัดทำแผนสุขภาพที่เป็นจุดแข็งไปยังชุมชนอื่นๆ ได้

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบที่สร้างขึ้น มุ่งพัฒนาและเติมเต็มใน 2 จุดเน้น คือ การสร้างความร่วมมือ และการสร้างความเกี่ยวข้องให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามาเป็นฟันเฟืองในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ รวมทั้งการใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างสมดุลในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนระบบจัดการสุขภาพให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งชุมชนภูมิภาคอื่นๆ สามารถนำรูปแบบในงานวิจัยนี้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนตนเองได้

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ

ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นไว้ว่า รายละเอียดในโมเดลที่ทำให้การพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในระดับสูงที่สุด คือ การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจในระบบการจัดการสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ ทั้งนี้ภาครัฐบาล โรงพยาบาล และหน่วยงานสาธารณสุขในชุมชน จะสามารถนำผลการวิจัยไปใช้สร้างแผนกลยุทธ์ นโยบาย รวมทั้งโครงการส่งเสริมให้ประชาชนได้กินอยู่อย่างพอเพียง รวมทั้งมีการวางแผนระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการเพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนและประเทศชาติอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพได้ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยติดตามผลชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อศึกษาผลความยั่งยืนของการดำเนินงานหลังจากได้ถ่ายทอดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลกไปแล้ว

2. ควรนำรูปแบบการศึกษาในครั้งนี้ไปศึกษาเพิ่มเติมในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกันไป เช่น ชุมชนไทยพุทธ ชุมชนไทยมุสลิม เป็นต้น

3. ควรดำเนินงานวิจัยเพื่อการศึกษาและพัฒนารูปแบบการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ไปใช้พัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการ

สรุป

รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการของจังหวัดพิษณุโลก ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่คลอบคลุม 5 ด้าน แต่จะมุ่งเน้นการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ตามความคาดหวังของประชาชน 2 ด้าน เป็นพิเศษ คือ การสร้างความร่วมมือ และการสร้างความเกี่ยวข้อง และได้บูรณาการแนวคิดการสร้างความยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ เข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนตำบลจัดการสุขภาพแบบบูรณาการตามกรอบ TPAR

References

Corporate Social Responsibility Institution. (2013). *CSR for Sustainable Development*. Bangkok: The Stock Exchange of Thailand.

Elkington, J. (1994). *Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development*. *California management review*, 36, 90-100.

Holistically of Government. Phitsanulok: Wabot Hospital.

International Association for Public Participation. (2008). *Governance*. (Online). Available: http://www.iap2.org. Retrived September 11, 2017.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

Kunyarut, M. (2017). *Policy and Guideline for Elderly Health Care and Promotion*

National Health Security Office. (2016). *National Health Security Report for the fiscal year 2016*. Bangkok: National Health Security Office.

Poldech, P. (2017). *Plenary: Community Health System Development 4.0*. The 1st National Academic Conference of Community Health System Development 17 December 2017 at Ambassador Hotel Sukhumvit Bangkok.

Prawet, W. (2006). *Community Health System Development: Community well – being is the Foundation of all well–being*. Bangkok: National Health Security Office. Provincial Public Health Office.

Rapeepat, S., Pornsuk, H. and Songpol, T. (2016). Community Health Management Participation Approach: A Case Study of Chachoengsao Province. *VRU Research and Development Journal Humanities and Social Science*, 11(3), 159 -168.

Samorntip, V. and Narin, S. (2016). The Model Development of Health Promotion based on The Philosophy of Sufficiency Economy for Community Well-being. *E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 1207 – 1223.

Songyos, K. (2016). *RB8 Health Management Sub-district*. Chiang Mai: Chiang Mai

Suthep, P., Nitta, R., Oranut, P. and Sakchai, P. (2013). The self-health care development model of a community in Lopburi Province. *Journal of The Royal Thai Army Nurses*, 14(1), 61-70.

Watbot Hospital. (2016). *Operational Summary Report of Community Public Health System Service*. Phitsanulok: Watbot Hospital.

การพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติวิธี*

A Development of Cognitive Behavioral Therapy for Adolescence's Anger Management by Buddhist Peaceful Means

[1*]**รุ่งรัตน์ สุวนาคกุล, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ บรรจบ บรรณรุจิ**

[1*]**Rungrat Suvanakkul, Khanthong Wattanapradith and Banjob Bannaruji**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya, Thailand

[1*]Corresponding Author. Email: Rungrat31@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อสร้างชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี 2) เพื่อนำเสนอผลการจัดการความโกรธของวัยรุ่นที่เข้ารับกิจกรรมชุดฝึกอบรมฯ ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มทดลองเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีคะแนนการจัดการความโกรธระดับต่ำ-ปานกลาง 20 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ชุดฝึกอบรมการจัดการความโกรธของวัยรุ่น แบบสำรวจการจัดการความโกรธ แบบประเมินสติ แบบบันทึกการฝึกสติและการจัดการความโกรธ วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน 2 ทาง

ผลการศึกษาพบว่า ชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่น ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นด้วยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมโดยบูรณาการกับหลักสติ กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ขันติและเมตตา เพื่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนความโกรธเป็นพลังที่สร้างสรรค์ โดยชุดฝึกอบรมฯ เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ และเข้าใจอารมณ์ของตนเอง มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ฝึกทักษะและทำการบ้าน โดยชุดฝึกอบรมฯ ประกอบด้วยกิจกรรมฝึกสติ 1 กิจกรรม และกิจกรรมการจัดการความโกรธ 10 กิจกรรม กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบสำรวจการจัดการความโกรธ และแบบประเมินสติสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่า

*Received June 2, 2018; Revised June 7, 2018; Accepted February 20, 2019

กลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า **R-E-S-T** Model คือ **R-**Reasoned: การคิดแบบเหตุผลด้วยหลักโยนิโสมนสิการ **E**-Encourages learning contribute experience: กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ **S**-Satipatthana: รู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกและสภาวะทางกาย ซึ่งกระบวนการฝึกสติในการวิจัยนี้ แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะเริ่มต้น (Start) ฝึกสติระหว่างดำเนินกิจกรรม (Strong) และ ฝึกสติต่อเนื่องหลังจบการทดลอง (Strive) ส่งผลให้เกิด T-Transform anger: การแปรเปลี่ยนความโกรธด้วยการปลูกฝังเมตตาและความอดทน

คำสำคัญ: การปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม; พุทธสันติวิธี; ความโกรธ

Abstract

This research aimed: 1. to create the adolescence's anger management program by developing Cognitive Behavioral Therapy by Buddhist peaceful means, and 2. to present the results of adolescence's anger management who getting adolescence's anger management program. It is a mixed - method research designed. The experimental group is 20 secondary school students who having low – moderate anger management scale scores. The research tools are sets of adolescence's anger management training, anger management questionnaires, mindfulness assessment together with mindfulness practice and anger management records, and the data analysis was done by two-way analysis of variance (Two-Way ANOVA: T-test, p-value).

The results of the study showed that the training program of Adolescence's Anger Management developed by integrating Cognitive Behavioral Therapy with Mindfulness, Yonisomanasikarn, Khanti and Metta for transforming anger to the power of creation by the training program that emphasizes students to learn and understand their own emotions, letting them exchange experiences, practice skills and do homework. This training program consists of 1 mindfulness activity and 10 anger management activities. It is found that the experimental group has the average scores from the anger management questionnaires and the mindfulness assessment higher than the before experiment and the controlled group with significant at level 0.01. This research found the new knowledge called R-E-S-T Model, i.e. R-Reasoned attention: the practice to reasoned think with Yonisomanasikarn, E-Encourages learning contribute experience. S-Satipatthana for knowing the arisen emotional feeling and the physical movement. The process of training practicing mindfulness in this research is divided into 3 phases, the initial phase (Start), the having mindfulness during proceeding (Strong) and the continuous practice of mindfulness (Strive), resulting the T-Transform anger with cultivating compassion and tolerance.

Keywords: Cognitive Behavioral Therapy: CBT; Buddhist Peaceful Means; Anger

บทนำ

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากร่างกาย จิตใจ การปรับตัวเข้ากับสังคม ปัญหาที่เห็นเด่นชัดคือ เรื่องของอารมณ์ที่แปรปรวนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่สามารถควบคุมอารมณ์โกรธ ซึ่งจะพบได้จากสถานการณ์ที่เป็นข่าวในสังคมถึงพฤติกรรมของวัยรุ่นที่แสดงอารมณ์โกรธด้วยท่าทางที่ก้าวร้าว รุนแรงและไม่เหมาะสม เช่น วัยรุ่นที่มีเรื่องทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย มีการใช้อาวุธในการก่อเหตุความรุนแรง พฤติกรรมเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากขาดทักษะในการควบคุมและจัดการอารมณ์อย่างเหมาะสม จนบางเหตุการณ์ลุกลามส่งผลให้วัยรุ่นต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ในทางจิตเวชศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของวัยรุ่นจะทำให้เกิดผลกระทบต่ออารมณ์และจิตใจ และวัยรุ่นมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย ต้องการอิสระ มีทิฐิ แต่ในขณะเดียวกันยังขาดทักษะและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา จึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ง่าย ขณะที่พระสรวิชญ์ อภิปญฺโญ และดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ (Aphipanyo and Wongsuwan, 2010) กล่าวว่าสำหรับมุมมองทางพุทธศาสนา ปัญหาด้านพฤติกรรมอารมณ์ ความคิดของคนในสังคมเกิดจากความบกพร่องทางศีลธรรมหรือจรรยา ขาดธรรมะ เป็นเหตุให้เกิดความหลงใหล ลุ่มหลงมัวเมา ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความโลภ และความโกรธ และยังความเดือนร้อนและเสียหายตามมา

เมื่อกล่าวถึงวัยรุ่นกับอารมณ์โกรธ พบว่าวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ อารมณ์ที่ตึงเครียดที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนอาจนำไปสู่การกระทำที่ต่อต้านสังคมและมีความรู้สึกว่าไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลรอบข้างมากกว่าในวัยอื่นๆ ดังนั้น วัยรุ่นจึงมีแนวโน้มในการเกิดสภาวะอารมณ์ซึ่งเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจและไม่พึงพอใจหรือความโกรธ การแสดงความโกรธจึงเป็นการแสดงถึงสภาวะจิตใจที่ไม่ปกติ กระทั่งทำให้มีการกระทำที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ มากกว่าปกติ ซึ่งอารมณ์เหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าว การควบคุมอารมณ์เป็นความสามารถที่จะจัดการกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมโดยเฉพาะอารมณ์ในทางลบ เช่น ความโกรธ ฉุนเฉียว ผู้ที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ย่อมสามารถควบคุมอารมณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมตามแต่สถานการณ์ รู้จักระบายอารมณ์ออกในรูปแบบที่เหมาะสม การมองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทางบวก รู้จักมองบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแง่มุมอื่นที่ต่างไปจากเดิม ฝึกคิดหรือมองสิ่งต่างๆ ในหลายๆ แง่มุม (Panit,2014)

สำหรับแนวทางการจัดการปัญหาด้านอารมณ์ในทางจิตวิทยามีเครื่องมือหรือเทคนิคที่น่าสนใจและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายคือการบำบัดโดยการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Therapy หรือ CBT) โดยแก้ปัญหาปัจจุบันและเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมที่ไร้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการรวมการบำบัดแก้ไขหลายด้านเข้าด้วยกัน คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยการปรับความคิด การแปลความหมาย การสรุปความ และวิธีการตอบสนองที่แสดงออก เนื่องจากมีพื้นฐานแนวคิดว่าความคิดมีผลต่อพฤติกรรม ความคิดสามารถถูกตรวจสอบและปรับเปลี่ยนได้ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจะเป็นผลมาจากความคิดที่ถูกปรับเปลี่ยน (Keith S. Dobson, 2010)

หลักพุทธสันติวิธีสามารถนำมาใช้ในการจัดการอารมณ์โกรธของวัยรุ่นได้ คือ หลักของสติ การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ขันติ และเมตตา ดังนี้ “สติ” เป็นเครื่องมือฉุดรั้งอารมณ์มนุษย์ไม่ให้ดำเนินไปตามอารมณ์หรือตัณหา โทสะที่ครอบครอง และยังเป็นเครื่องมือในการช่วยเติมพลังปัญญาให้แกร่งกล้า หลักโยนิโสมนสิการ: ปรับความคิดรับมือกับอารมณ์ได้ถูกทาง ดังที่พระมหาประเสริฐ อคฺคเตโช (Phramaha Prasert Aggatejo, 2016)) สรุปว่า เป็นการรู้จักคิดหรือคิดเป็นหรือคิดพิจารณาโดยแยบคาย เพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ทำให้เกิดความดีงามขึ้นในจิตใจและแก้ปัญหาได้ ขันติ อดทน มุ่งมั่นฝ่าฟันปัญหาที่เข้ามาในชีวิต และเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ซึ่งสามารถกำจัดความอาฆาตออกไปได้โดยสรุป หลักพุทธสันติในการจัดการความโกรธ ได้ดังนี้ สติ ความระลึกได้ไม่พลั้งเผลอเมื่อเจอสิ่งเร้า หรือสิ่งมากระทบจิตใจ และมีก้าวไปข้างหน้าอย่างสงบเย็นด้วยหลักของการคิดอย่างมีเหตุผล เหมาะสมและเป็นจริง รู้จักอดทนอดกลั้น และมีจิตเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น หมวดธรรมนี้สามารถที่จะนำมาพัฒนา ฝึกฝนเยาวชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเกราะให้กับเยาวชน ลดปัญหาความขัดแย้ง และความรุนแรงสำหรับเยาวชน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบการศึกษาวิจัยที่สำคัญ ดังเช่น สุภา ศรีสวัสดิ์และคณะ (Sriswat et al, 2016) กล่าวว่า แนวทางการบริหารจัดการความโกรธตามแนวคิดและตามทฤษฎีทางตะวันตกไม่สามารถบริหารจัดการความโกรธได้อย่างสิ้นเชิง แนวทางเดียวที่แก้ได้คือ การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่รากแท้ของปัญหาคือการกำจัดกิเลสที่เป็นสาเหตุหลักของอกุศลธรรม ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาที่กล่าวถึงวิธีการจัดการกับอารมณ์ที่มีประสิทธิภาพดีที่สุด คือ ความเข้าใจตนเอง (Self-Understanding) หรือ ความตระหนักในตนเอง (Self-Awareness) ซึ่งจะนำไปสู่การรู้จักอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และจินตนาการ (Goleman D, 1995) สำหรับการนำหลักพุทธศาสนาไปใช้เพื่อบำบัดแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจิต พบการศึกษาของยุพาพักตร์ รักมณีวงศ์ และคณะ (Rukmaneewong et al, 2013) ซึ่งได้วิจัยเรื่องผลของโปรแกรมกลุ่มบำบัดตามแนวคิดการปรับความคิดและพฤติกรรมร่วมกับการฝึกอานาปานสติสมาธิต่อความวิตกกังวลในนิสิตพยาบาล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความวิตกกังวลหลังการทดลองและระยะติดตามผลต่ำกว่าก่อนการทดลอง และกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และพบว่านิสิตพยาบาลมีการตระหนักรู้ในตนเอง มีแบบแผนความคิดยืดหยุ่นขึ้น ทำให้สามารถเผชิญปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าการจัดการความโกรธในวัยรุ่นเป็นสิ่งที่สำคัญและควรให้ความตระหนัก ซึ่งที่ผ่านมานั้นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหามีทั้งส่วนที่เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาซึ่งแก้ไขปัญหาได้บางส่วน และมีการนำหลักทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ แต่เป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ซึ่งทั้งสองแนวทางนี้มีจุดแข็งที่ต่างกัน สำหรับในเรื่องของกระบวนการฝึกอบรมพบว่า จิตวิทยามีฐานความคิดไปในทางวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์สมมติฐานอันนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่น่าเชื่อถือ ในขณะที่ทางพระพุทธศาสนามีเครื่องมือสำคัญที่เป็นพลังสันติภายในที่สำคัญอย่างยิ่งในการเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาจิตและปัญญาอันเป็นแนวทางที่จะช่วยให้วัยรุ่นสามารถได้เรียนรู้จักตนเองและสามารถจัดการความโกรธของตนเองได้อย่างเหมาะสม

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติวิธี ด้วยการนำหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งได้แก่ สติ โยนิโสมนสิการ ขันติ และเมตตามาพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อให้วัยรุ่นเกิดความรู้คิดถึงรากแท้ของปัญหาและมีพฤติกรรมที่เหมาะสมเชิงประจักษ์ เช่น การฝึกเจริญสติ เพื่อให้เกิดสติ สมาธิ และความสงบในจิตใจทำให้เกิดความรู้คิดอย่างถูกต้องแบบโยนิโสมนสิการ พร้อมที่จะปรับความคิดและพฤติกรรมให้มีขันติและเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดจนเกิดความรู้เชิงประจักษ์หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ผลการศึกษานี้ผู้วิจัยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดเครื่องมือในการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาทักษะการจัดการความโกรธ และเกิดการขยายผลในเชิงของการป้องกันปัญหาการจัดการความโกรธของวัยรุ่นที่จะไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง

กรอบแนวคิด

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสร้างชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี

2. เพื่อเปรียบเทียบคะแนนการจัดการความโกรธ คะแนนการฝึกสติของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลองด้วยชุดฝึกอบรมฯ ระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

สมมติฐานการวิจัย

1. กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนการจัดการความโกรธ และคะแนนการประเมินสติแตกต่างกัน

2. กลุ่มทดลองมีคะแนนการจัดการความโกรธ และคะแนนการประเมินสติก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research Design) โดยมีวิธีการดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่านถึงกรอบแนวคิดในการสร้างชุดฝึกอบรมฯ วิธีการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มทดลอง และวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มทดลองจากใบงาน และผู้วิจัยได้ศึกษาจากการสังเกตพฤติกรรมกลุ่มทดลองเพื่อนำผลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์ผลเชิงปริมาณ

2. การวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยมีการวัดผลก่อนหลังการทดลอง

3. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 40 คน ซึ่งมีคะแนนที่ได้จากการคัดกรองด้วยแบบสำรวจการจัดการความโกรธของนางสาวสวนีย์ สุขเจริญแล้วมีคะแนนการจัดการความโกรธ ในระดับต่ำ – ปานกลาง และแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจำนวนกลุ่มละ 20 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ซึ่งมีการใช้เครื่องมือดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบประเมินเพื่อใช้เปรียบเทียบผลการวิจัยก่อนและหลังการทดลอง ประกอบด้วย

(1) แบบประเมินการจัดการความโกรธ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสำรวจการจัดการความโกรธของนางสาวสวนีย์ สุขเจริญ (Sukcharoen, 2010) มาพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาเพื่อให้เหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้

ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ความตรงทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistence : IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ด้านพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสถิติการวิจัย ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบประเมินการจัดการความโกรธไปทดลองใช้กับกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (Cronbach's Alpha) ของแบบสอบถาม 0.808 ได้ข้อคำถามจำนวน 32 ข้อ โดยแต่ละข้อคำถามเป็นการประเมินค่าแบบลิเคอร์ท

(2) แบบประเมินสติ โดยผู้วิจัยใช้แบบประเมินของแพทย์หญิงอรวรรณ ศิลปกิจ (Silpakit, 2015) ซึ่งมีข้อคำถาม 15 ข้อ

ส่วนที่ 2 ชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี ประกอบด้วย 10 กิจกรรม โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่านประกอบกับแนวคิด ทฤษฎีดังนี้ 1) เทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรม 2) หลักพุทธสันติวิธี 3) กระบวนการจัดการฝึกอบรม และมีการนำไปทดลองใช้เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ สำหรับรายละเอียดของชุดฝึกได้นำเสนอในผลการวิจัยลำดับต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทดลอง ดังนี้

– ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมมาจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์

– ข้อมูลจากการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง โดยใช้ 1.แบบสำรวจการจัดการความโกรธที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นภายใต้แนวคิดของนางสาวสวนีย์ สุขเจริญ (2010) และแนวคิดเรื่องวงจรความโกรธ 2. แบบประเมินสติของแพทย์หญิงอรวรรณ ศิลปกิจ (Silpakit, 2015) กับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 40 คน (กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม) โดยให้ทำก่อนเริ่มการทดลองด้วยชุดฝึกอบรมฯ 1 ครั้ง (Pre-Test) และหลังการทดลอง 1 ครั้ง (Post-Test)

6. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์และประมวลผลจากใบงานที่กลุ่มทดลองได้ทำและ จากการสังเกตพฤติกรรมกลุ่มทดลองขณะเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้บันทึกไว้ เพื่อเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมทั้งนำคะแนนที่ได้จากการทำแบบสำรวจการจัดการความโกรธ และแบบประเมินสติของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ร้อยละ (Percentage: %) ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: SD) สำหรับอธิบายข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง และศึกษาเปรียบเทียบทางสถิติค่าเฉลี่ยของคะแนนจากแบบสำรวจการจัดการความโกรธ และแบบประเมินสติโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นผลการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง รวมทั้งข้อมูลของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมด้วยสถิติวิเคราะห์ ความแปรปรวน 2 ทาง (Two-Way ANOVA: t-test, p-value) โดยใช้โปรแกรมทางสถิติ SPSS

ผลการวิจัย

1. ชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี ซึ่งประกอบไปด้วย 10 กิจกรรม แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1) ชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่น 2) กิจกรรมฝึกสติ ซึ่งเป็นการฝึกสติตามแนวสติปัฏฐาน

โดยผู้วิจัยสร้างชุดฝึกอบรมนี้ขึ้นจากแนวคิดเรื่อง “วงจรความโกรธ (Anger Cycles)” บูรณาการร่วมกับแนวคิดทางจิตวิทยาคือ การปรับความคิดและพฤติกรรม และพุทธสันติวิธี คือ หลักโยนิโสมนสิการ ขันติ สติ และเมตตา รวมทั้งหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยรูปแบบของกิจกรรมกลุ่ม และกรอบแนวคิดในการสร้างชุดฝึกอบรมฯ ที่ได้จากการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในสาระสำคัญสรุป ดังนี้ ด้านหลักการเหตุผลในการสร้างชุดฝึกอบรมฯ ด้านเนื้อหา และด้านเทคนิค กลยุทธ์ วิธีการ ขั้นตอน สื่ออุปกรณ์ สภาพแวดล้อมในการจัดกิจกรรม

ทั้งนี้กระบวนการฝึกอบรมเน้น*ตามแนวคิดของเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรม*เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะการจัดการความโกรธดังนี้ เริ่มจากการตระหนักและรับรู้ เข้าใจสาเหตุ ผลกระทบทางลบของความโกรธที่เกิดขึ้น เข้าใจความคิดอัตโนมัติที่ไร้ประโยชน์ ปรับเปลี่ยนความคิดด้วยการท้าทายความคิดเดิมหรือเปลี่ยนความคิดอัตโนมัติที่ไร้ประโยชน์ให้มีความคิดที่ถูกต้องและมีเหตุผล ซึ่งจะทำให้ลดความรู้สึกที่จะนำไปสู่อารมณ์โกรธ รวมทั้งลดอาการหรือสิ่งที่เกิดขึ้นกับร่างกายเมื่อมีอารมณ์โกรธ จากนั้นจะเกิดทักษะในการเปลี่ยนพฤติกรรมการแสดงความโกรธ สำหรับ*เนื้อหาของการฝึกอบรมได้มีการนำหลักพุทธสันติวิธีมาเพิ่มเติม* ได้แก่ สติ หลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ขันติ และเมตตามาใช้เพื่อให้นำไปสู่เป้าหมายของการแก้ไขปัญหาที่เป็นรากแท้ของอารมณ์โกรธ ด้วยการฝึกเจริญสติ เพื่อให้เกิดสติ สมาธิ และความสงบในจิตใจ พร้อมที่จะปรับความคิดและพฤติกรรม ฝึกการคิดอย่างมีระบบ มีเหตุมีผลตามหลักโยนิโสมนสิการ การสร้างพฤติกรรมให้เกิดขันติ และเมตตา ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประจักษ์หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยการเข้ารับกิจกรรมตามชุดฝึกอบรมฯ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการจัดฝึกอบรมฯ ด้วยตนเอง โดยชุดฝึกอบรมฯ ประกอบไปด้วยกิจกรรมฝึกสติ และกิจกรรมการจัดการความโกรธเป็นเวลา 2 วัน ซึ่งมีตัวอย่างรายการกิจกรรมของชุดฝึกอบรมฯ ปรากฏตามตาราง

ตาราง รายการกิจกรรม วัตถุประสงค์ ของชุดฝึกอบรมฯ

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์
“การฝึกสติ”	- เพื่อให้ได้เรียนรู้วิธีการฝึกสติ
“ปฐมนิเทศและสร้างความคุ้นเคย”	- เพื่อสร้างความคุ้นเคย ให้เกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม - เพื่อร่วมกันสร้างกฎกติกาของกลุ่ม - เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าร่วมกิจกรรม
“ความคิดสำคัญไฉน”	- เพื่อให้รู้จักและเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรม - เพื่อให้เข้าใจและรับรู้ถึงความคิดบวก ความคิดลบ และผลกระทบที่เกิดขึ้น
“รู้จักความคิดไร้เหตุผล”	- เพื่อให้เข้าใจความคิดที่ไร้เหตุผลและผลกระทบที่เกิดขึ้น และสร้างความคิดใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง - เพื่อนำไปสู่พฤติกรรมการแก้ปัญหาที่เหมาะสม
“การคิดเพื่อสร้างอารมณ์ทางบวก”	- เพื่อให้รู้จักความคิดแบบโยนิโสมนสิการ - เพื่อฝึกการนำวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการมาใช้ในการแก้ไขปัญหา
“มาเข้าใจอารมณ์ กันเถอะ”	- เพื่อให้เข้าใจความหมาย ธรรมชาติของอารมณ์
“เอาชนะอารมณ์โกรธ”	- เพื่อให้สามารถคิดวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอารมณ์โกรธ - เพื่อให้รู้วิธีการจัดการอารมณ์โกรธที่เหมาะสม
“ธรรมะพิชิตโกรธ”	- เพื่อให้ทราบถึงการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับอารมณ์โกรธ - เพื่อให้มีแนวทางในการนำหลักธรรมไปใช้ในการจัดการกับอารมณ์โกรธ

การสร้างชุดฝึกการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติวิธี สำหรับการวิจัยนี้ใช้หลักการ R-E-S-T Model (Reasoned Attention - Encourages Learning Contribute Experience – Satipatthana - Transform Anger with Cultivate Compassion and Tolerance) คือนักเรียนกลุ่มทดลองเกิดการตระหนักรู้ในอารมณ์โกรธ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอารมณ์โกรธของตัวเอง มีแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงสามารถพัฒนากระบวนการคิดและแปรเปลี่ยนความโกรธให้เป็นพลังที่สร้างสรรค์ด้วยสติ การคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีเมตตาและขันติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุดฝึกที่มีประสิทธิภาพและแตกต่างจากชุดฝึกอบรมที่ใช้เทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพียงด้านเดียวซึ่งเน้นที่การปรับเปลี่ยนความคิด และใช้เพื่อทางแก้ไขบำบัด แต่ชุดฝึกอบรมที่สร้างจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้รับการฝึกอบรมตั้งแต่ภายในจิตใจทำให้เกิดความสงบมีสติ เกิดกระบวนการคิดที่ถูกต้องเหมาะสม นำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนอกจากนำไปใช้เพื่อการแก้ไขบำบัดแล้วสามารถนำไปใช้เพื่อการป้องกันปัญหาได้

2. ผลของการทดลองด้วยชุดฝึก “การจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี”

การดำเนินการจัดกิจกรรมตามชุดฝึกอบรมฯ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการจัดด้วยตนเอง โดยการเริ่มจากการสร้างบรรยากาศของการจัดกิจกรรมให้มีสัมพันธภาพที่ดี สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการวิจัย จากนั้นใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือและมีส่วนร่วม เช่น การร่วมกำหนดกฎกติกาของกลุ่ม มีกิจกรรมละลายพฤติกรรม สร้างความคุ้นเคย การแบ่งกลุ่มย่อย การแสดงบทบาทสมมติ และเกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มทดลอง โดยรูปแบบและวิธีการในชุดฝึกอบรมฯ เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้มีการซักถาม แลกเปลี่ยน มีการให้องค์ความรู้ ฝึกทักษะประสบการณ์การคิด วิเคราะห์และวางแผน มีการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา และมีการให้ทำการบ้านเพื่อนำความรู้ ประสบการณ์จากการฝึกอบรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการฝึกอบรม นอกจากนี้ขณะดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนของชุดฝึกอบรมฯ ผู้วิจัยใช้ทักษะการสังเกต การแก้ไขปัญหาเฉพาะที่เหมาะสมเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ เนื่องจากกลุ่มทดลองอยู่ในช่วงของวัยรุ่น ซึ่งมีสภาพร่างกาย อารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมที่ค่อนข้างยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง วอกแวกง่ายต่อสิ่งกระตุ้น ต้องการเป็นอิสระ เบื่อง่าย ไม่ค่อยอดทน ซึ่งจากการทดลองสรุปผลได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้คะแนนประเมินจากแบบสำรวจการจัดการอารมณ์อยู่ในระดับต่ำ-ปานกลาง โดยเป็นกลุ่มควบคุมจำนวน 20 คน เป็นเพศชาย 16 คน เพศหญิง 4 คน และกลุ่มทดลองจำนวน 20 คน เป็นเพศชาย 10 คน เพศหญิง 10 คน

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากแบบสำรวจการจัดการความโกรธของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยการจัดการความโกรธก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการจัดการความโกรธหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการจัดการความโกรธของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง

การเปรียบเทียบก่อน/หลังการทดลอง	คะแนนของกลุ่มตัวอย่าง				t-test
	กลุ่มทดลอง (n=20)		กลุ่มควบคุม (n=20)		
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	
ก่อนการทดลอง	2.898	0.346	3.012	0.2861	-1.145
หลังการทดลอง	3.954	0.249	3.067	0.2034	12.250*

* $p < 0.01$

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากแบบประเมินสติของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินสติก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินสติหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินสติของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง

การเปรียบเทียบก่อน/หลังการทดลอง	คะแนนของกลุ่มตัวอย่าง				t-test
	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	
ก่อนการทดลอง	2.547	0.344	3.044	0.178	-5.533*
หลังการทดลอง	3.610	0.236	3.027	0.241	6.704*

* $p < 0.01$

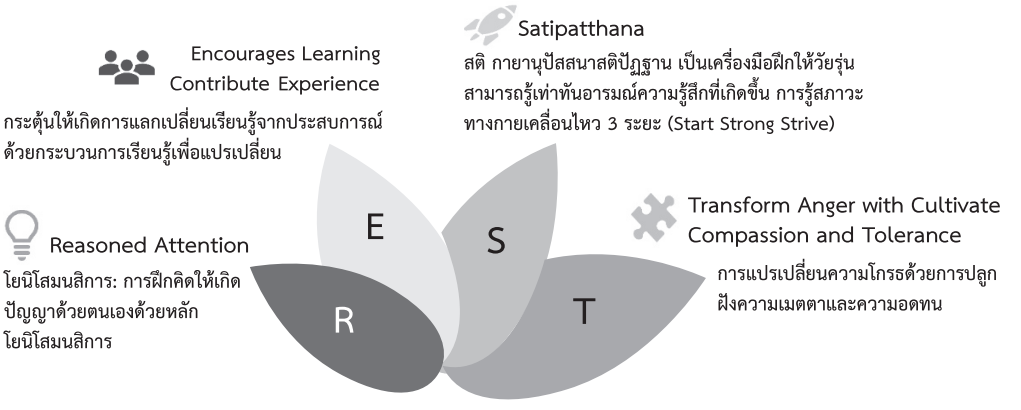
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากใบงาน การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียนกลุ่มทดลองขณะเข้ารับกิจกรรม การบ้าน และแบบบันทึกการฝึกสติ พบว่า นักเรียนให้ความร่วมมือในการเข้ารับกิจกรรมเป็นอย่างดีได้คะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุดในด้านการยอมรับเข้าใจตนเองและผู้อื่น การกล้าแสดงออก การมีส่วนร่วม กระตือรือร้น ใส่ใจตั้งใจ และการตรงต่อเวลา และจากแบบประเมินความพึงพอใจ/ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า นักเรียนตอบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมมีประโยชน์อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ในระยะติดตามผล (1 เดือนหลังจบกิจกรรม) พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีการนำความรู้ และทักษะไปใช้ โดยพบจากตัวอย่างคำตอบในสมุดจดบันทึกเกี่ยวกับการจัดการความโกรธ ว่าสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตทั้งที่โรงเรียน ที่บ้าน เกิดการเรียนรู้เรื่องอารมณ์ การจัดการอารมณ์โกรธ เข้าใจถึงผลกระทบจากอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่างคำตอบที่กลุ่มทดลองได้บันทึกความโกรธที่เกิดขึ้นของตนเอง พร้อมด้วยผลกระทบ และแนวทางการแก้ไขเปลี่ยนแปลง No. 2 “ผมโกรธยาย คิดว่ายายไม่รู้ความจริงแล้วมาดุว่าผม ผมจึงโกรธ ผมไม่คุยกับยายตั้งแต่เช้า ยายเสียใจและไม่คุยกับผม ผมจึงใจเย็นๆ แล้วก็ไม่โกรธยาย แล้วก็ไปคืนดีกับยายตอนมืด” No. 3 “จะรีบไปธุระกับแม่ กำลังรีบมาก กังวลว่าจะไปไม่ทัน ไฟจราจรแดงนาน แต่ไฟเขียวแป๊บเดียว จึงโกรธว่าเปิดไฟสัญญาณไม่เท่าเทียมกัน นั่งบ่น นั่งโวยวาย ทำให้กังวลหนักกว่าเดิม แม่น่าจะรำคาญ จึงบอกกับตัวเองให้อยู่นิ่งๆ รออีกนิดเดียวเดี๋ยวเขาก็ปล่อยไฟเขียว” No. 13 “ผมอยู่นิ่งๆ พยายามอดทนแต่ก็ทำไม่ได้เลยทำคิ้วขมวด มองไปทางพวกเค้า พวกเค้าหันมาสบตาและเบาเสียงลง แต่ก็คุยกันอีก ผมอึดอัดมากขึ้นและคิดว่าคงนินทาผมว่าจะรำคาญอะไรนัก ผมจึงทำตัวให้ปกติ หยุดคิด เลิกขมวดคิ้ว ไม่หันไปมอง ก็หายโกรธ”

นอกจากนี้จากบันทึกการฝึกสติ พบว่า นักเรียนได้มีการฝึกสติจากที่ไม่เคยได้ฝึกหรือสนใจ ดังตัวอย่างคำตอบดังนี้ No. 1 “มีสมาธิจำได้ว่าแม่สั่งให้ซื้อของอะไรบ้าง มีสมาธิรู้ว่าต่อไปควรทำอะไร ตั้งสมาธิก่อนเข้าเรียน” No.3 “รู้สึกร่างกายตื่นตัว กระฉับกระเฉง นอนหลับสบาย ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น บ้าง มีสติ รู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ รู้ว่าที่ทำดี/ไม่ดี กำหนดลมหายใจได้ จดจ่อกับสิ่งที่ทำได้นานมากขึ้น นั่งฟังครูสอนได้นานขึ้น ไม่เบื่อง่าย มีสมาธิในการสวดมนต์ก่อนนอน ระงับใจไม่ให้กลัวความสูงตอนทำสมาธิ ในเครื่องบิน” No.7 “นิ่ง ไม่ได้รู้สึกอะไร รู้สึกปวดหัวน้อยลง สามารถทำให้ใจสงบ”

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติ ด้วยหลักการ R-E-S-T Model ดังแผนภาพ

R-E-S-T Model

R-Reasoned Attention: การฝึกคิดให้เกิดปัญญาด้วยตนเองด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในขั้นปลูกปัญญา และเป็นขั้นตอนหนึ่งของเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรม คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบความคิดจากความคิดที่ไร้เหตุผล ความคิดที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นความคิดที่มีเหตุผล หรือเป็นประโยชน์ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกและพฤติกรรมต่อไป

E-Encourages Learning Contribute Experience: กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ ด้วยกระบวนการเรียนรู้เพื่อแปรเปลี่ยน ซึ่งวิทยากรได้มีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมให้มีการเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักเรียนในกลุ่ม ผ่านสื่อวิดีโอ กรณีศึกษา และการแสดงบทบาทสมมติ รวมทั้งได้เรียนรู้ประสบการณ์ตรงจากการได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการของกิจกรรม

S-Satipatthana: สติ-กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นเครื่องมือฝึกให้วัยรุ่นสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น การรู้สภาวะทางกายเคลื่อนไหว เช่น การหายใจเข้า หายใจออก ซึ่งกระบวนการฝึกสติในการวิจัยนี้ แบ่งเป็น 3 ระยะ กล่าวคือ ระยะเริ่มต้น (Start) ก่อนเริ่มกิจกรรม เพื่อให้เกิดสติ สงบ พร้อมที่จะเรียนรู้ และรับประสบการณ์ใหม่ ระยะเข้มแข็ง (Strong) คือ การฝึกสติย้ำหรือซ้ำๆ ในระหว่างดำเนินกิจกรรม โดยให้นักเรียนกลุ่มทดลองมีสติในการฟัง การพูด การคิด การมองหรือดูสื่อต่างๆ การทำใบงาน จุดหมายเพื่อให้วัยรุ่นได้เพิ่มพูนทักษะ ตอกย้ำเพื่อให้เกิดความคงทนของพฤติกรรม และระยะมั่นคง (Strive) คือ การนำไปฝึกปฏิบัติที่บ้านในช่วงของการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดทักษะจนเป็นวิถีชีวิต

T -Transform Anger with Cultivate Compassion and Tolerance: การแปรเปลี่ยนความโกรธด้วยการปลูกฝังความเมตตาและความอดทน โดยสามารถใช้หลักของความเมตตาต่อคู่กรณีหรือสิ่งที่ทำให้โกรธ รวมทั้งรู้จักอดทนอดกลั้นไม่ให้โกรธ หากเกิดความโกรธแล้ว รู้จักอดทนอดกลั้นไม่ให้ความโกรธรุนแรงหรือส่งผลเสียหาย

อภิปรายผล

จากที่ผ่านมาเทคนิควิธีการทางจิตวิทยา หรือทางพฤติกรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจัดการความโกรธมีผู้ทำการศึกษาไว้จำนวนมาก แต่ยังไม่มีการนำหลักทางพุทธศาสนามาใช้ร่วมกับเทคนิควิธีการดังกล่าวอย่างจริงจังหรือชัดเจน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการนำหลักพุทธสันติวิธีมาพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นนั้นจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดแก้ไข ตลอดจนป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างชุดฝึกอบรมฯ ที่มีวิธีการของการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้ความรู้ การเรียนรู้ผ่านกรณีตัวอย่าง แสดงบทบาทสมมติ และการได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยให้กลุ่มทดลองเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวกด้วยกระบวนการที่กลมกลืน

ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ได้องค์ความรู้ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และคณะ (2017) คือ การนำหลักธรรมซึ่งสำหรับการวิจัยนี้ คือ ขันติ และเมตตา มาใช้ร่วมกัน หลังจากเกิดการคิดไตร่ตรองเหตุผลจนเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง (โยนิโสมนสิการ) เกิดปัญญาที่ได้จากการคิดหรือจินตมยปัญญา เข้าสู่สัมมาทิฏฐิหรือความเห็นถูก เกิดการเชื่อมโยงจากความรู้ภายนอกและความรู้สึกจากภายใน และแปลผลออกมาทางสมองหรือความคิดและแสดงผลออกมาเป็นความคิดเห็น การคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดรับกับแนวคิดตามทฤษฎีด้านพุทธวิสัย (Cognitive Domain) คือ เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจได้มากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดรวบยอด เป็นต้น และนำไปสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน

สำหรับกระบวนการฝึกอบรมซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จนั้น ผู้ดำเนินการจัดฝึกอบรมจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ด้านการจัดกิจกรรมในรูปแบบกระบวนการกลุ่ม

เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ทั้งด้านเนื้อหา การลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้อย่างประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสะท้อนตนเองและการพัฒนาตน (Self reflection and develop even further) คือ นอกจากการฝึกปฏิบัติซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำให้ผู้รับการฝึกได้เข้าถึงประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง กระบวนการสะท้อนตนเองหรือการย้อนกลับที่เกิดขึ้นขณะที่อบรม โดยให้เล่าถึงประสบการณ์เรียนรู้ของตน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่าสมาชิกจะช่วยให้ได้สะท้อนคิดเห็นตนเอง เห็นจุดที่เกิดการพัฒนาและสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตนเอง รวมทั้งได้เปิดโอกาสได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จากสมาชิกอื่น นอกจากนี้การรายงานทบทวนตัวเองหลังการอบรม ทำให้เกิดประสบการณ์ที่ดื่มด่ำ เนื่องจากการรู้จักตนเองตรงตามสภาพความจริง หรือเรียกว่า peak experience จากการได้ลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์ของการดำรงชีวิต (Wattanapadith, et al, 2017)

จากการทดลองพบว่ากลุ่มทดลองเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนามากขึ้น ซึ่งพบได้จากการสังเกต และคะแนนจากแบบประเมินต่างๆ เปรียบเทียบกันระหว่างก่อนและหลังการทดลองด้วยชุดฝึกอบรมฯ และติดตามผลหลังจบการทดลองด้วยชุดฝึกอบรมฯ โดยเกิดการรับรู้ ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการฝึกสติ หลักพุทธสันติวิธี ความสัมพันธ์ระหว่างความคิด อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรม สาเหตุและผลกระทบของอารมณ์โกรธ ความคิดและทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความโกรธ และเกิดทักษะด้านต่างๆ ได้แก่ การฝึกสติ การคิดเพื่อสร้างอารมณ์บวก การเข้าใจและรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น และการจัดการความโกรธด้วยวิธีการที่เหมาะสมมากขึ้น

สามารถสรุปได้ว่าชุดฝึกอบรมฯ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางบวกทางความคิด อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรม คือมีสติและมีทักษะในการจัดการความโกรธได้มากขึ้น แสดงให้เห็นว่าการบรูณาการแนวคิดเรื่องเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมร่วมกับพุทธสันติวิธีเป็นไปในทางที่สอดคล้อง ซึ่งพบว่าเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมได้มีการพัฒนาโดยมีหลักของพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเนื่องจาก Beck สนใจในพุทธศาสนาและได้เขียนบทความเกี่ยวกับพุทธศาสนาและ Cognitive therapy จึงทำให้แนวคิดของเทคนิคการปรับความคิดที่มีความใกล้เคียงกับพุทธศาสนามากในส่วนของการรับรู้ตนเอง มีสติ การจัดการกับตัวตน และความคิดของตนเอง (Pitayasatien, et al, 2015)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีการวัดผลที่ได้จากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก คือ การปรับเปลี่ยนความคิด พฤติกรรม และการนำทักษะไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นควรมีกิจกรรมในรูปแบบของการติดตามผลเป็นรายบุคคลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน และควรมีการนำชุดฝึกการอบรมฯ นี้ไปใช้เป็นกิจกรรมในการเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนให้กับนักเรียนที่อยู่ช่วงของวัยรุ่นเพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะในการจัดการกับความโกรธอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาขยายผลในการนำกิจกรรมของชุดฝึกอบรมฯ ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย เช่น กลุ่มวัยรุ่นทั่วไป กลุ่มวัยรุ่นที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเกิดปัญหา

2. ควรมีการศึกษาติดตามผลการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง โดยติดตามผลจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มตัวอย่าง เช่น ผู้ปกครอง ครู เพื่อน เป็นต้น

สรุป

ชุดฝึกอบรมการจัดการความโกรธของวัยรุ่นโดยพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมด้วยพุทธสันติวิธี ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับการเลือกใช้เทคนิควิธีการอบรม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเนื้อหาสาระที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจ ใฝ่รู้ กระตือรือร้นและมีแรงจูงใจ นำไปสู่การเกิดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยหลักการ R-E-S-T Model ซึ่งผลการฝึกอบรม พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการจัดการความโกรธและคะแนนจากการประเมินสติสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือสามารถช่วยให้วัยรุ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับความคิดที่มีผลต่อความรู้สึกหรืออารมณ์ และพฤติกรรม โดยการเรียนรู้วิธีการเปลี่ยนแปลงความคิด โดยใช้หลักพุทธสันติวิธี คือ สติเป็นการตระหนักรู้แบบปัจจุบัน ไม่ตัดสินไม่ขยายความ ยอมรับอย่างที่เป็นและมี รับรู้สัญญาณเตือนและจุดเริ่มต้นของความคิดในด้านลบ จึงช่วยยับยั้งวงจรที่เกิดขึ้นระหว่างความคิดและอารมณ์ด้านลบได้ง่ายขึ้น จากนั้นมีการเปลี่ยนแปลงความคิดที่เกิดจากการคิดแบบโยนิโสมนสิการว่าความโกรธนั้นมีอะไรอย่างไรบ้าง และ “ตรวจสอบ” ความคิดเหล่านั้นว่าถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ หรือเป็นความคิดที่มีประโยชน์หรือไม่ นำไปสู่การปรับความคิด ซึ่งจะช่วยให้ความรู้สึกดีขึ้น นอกจากนั้นมีการพัฒนาทักษะหรือวิธีการลงมือปฏิบัติเพื่อควบคุม บรรเทา และกำจัดความโกรธ ด้วยหลักของขันติและเมตตา คือ ขันติในการระงับความโกรธให้อดทนอย่าให้ความโกรธไปทำร้ายคนอื่นและตนเอง เมตตา คือ ความคิดในทางปรารถนาดีต่อผู้ที่ทำให้เราโกรธ เมื่อทำได้เช่นนี้ความโกรธก็จะสงบลงหรือระงับได้ชั่วคราว

References

Aphipanyo, S. and Wongsuwan,N. (2010). *The Construction and Development of Model for youth's Violent Behaviors Adjustment According to Buddhist Approachs.* Bangkok: MCU Press.

Buddhadasa Bhikkhu. (1985). *Mindfulness*. (2nd ed.). Bangkok: Chakkaranukul Printing.

Goleman D. (1995). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ.* New York: Bantam Book.

Keith S. Dobson. (2010). *Handbook of Cognitive Behavioral Therapies*. (3rd ed), New York: The Guilford Press.

Panit, V. (2014). *To Teach Children to be Good*. Bangkok: The Siam Commercial Foundation.

Pitayasatien, N. et al. (2015). *Cognitive Behavioral Therapy for violent Juveniles*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Phramaha Prasert Aggatejo. (2016). *The Way to Apply Peace Dhamma for Enchancing Peace of the School Youth: A Case Study of Rajmontri School (Pleume – Chuamnugoon)*. Master of Arts (Peace Studies), Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Bangkok.

Rakmaneewong ,Y. et al. (2013). Effect of Group Cognitive Behavioral Therapy Program Combining with Breathing Meditation on Nursing Students's Anxiety. *Naresuan University Journal*, 21(1), 41-42.

Ruangtrakul, S. (2004). *Stress and Psychiatric Symptom*. Bangkok: Ruenkaew Printing.

Silpakit, O. (2015). *The invention of mindfulness assessment scale*. Doctor of Arts (Buddhist Studies). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Bangkok.

Sriswat, S. et al. (2016). Control anger on a daily basis according to Buddhadhamma. *Ramkhamhaeng. University Journal Humaities*, *35 (2)*, 215.

Sukcharoen, S. (2010). *The Effect of Group Counseling on Anger Coping of Adolescents.* Master of Education (Guidance and Counseling Psychology), Srinakharinwirot University. Bangkok.

Wattanapradith, K. et al. (2017). *The Holistic Development of Mind and Wisdom: Documentary Study and Research Synthesis*. Bangkok: MCU Press.

แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย*

An Approach for Promoting Kataññukatavedi in Thai Society

[1*]**สุวรรณฐา ลึม และ พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)**

[1*]**Suvannatha Loem and Phrapalad Somchai Payago (Damnoen)**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1*]Corresponding Author. Email: suvannatha08@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษากตัญญูกตเวทีตามหลักการของพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัย พบว่า

1) สังคมไทยให้ความสำคัญกับความกตัญญูกตเวที เมื่อบุคคลได้รับความช่วยเหลือจากใครแล้วควรสำนึกในบุญคุณหาทางตอบแทน บุคคลที่ได้รับความช่วยเหลือแล้วไม่ตอบแทน หรือทำให้คนที่เคยช่วยเหลือเดือดร้อนจะถูกสังคมตำหนิว่า เป็นคนอกตัญญู ปัจจุบันทั้งในสังคมพระสงฆ์และคฤหัสถ์ กำลังประสบกับสถานการณ์ขาดความกตัญญูกตเวที เนื่องจากปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรม ต้องรีบเร่งทำงานจึงขาดความอบอุ่น ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นเหตุนำไปสู่ความรุนแรงทั้งภายในครอบครัวและสังคม

2) พระพุทธเจ้าสอนหลักธรรมเกี่ยวกับกตัญญูกตเวที แก่สาวกของพระองค์ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ตามฐานะของตน มีโอกาสศึกษาปฏิบัติธรรม และสอนให้ตระหนักรู้ ในการตอบแทนบุญคุณผู้ให้ความช่วยเหลือด้วย พระสงฆ์ให้ปฏิบัติตามหลัก อนาคาริยวินัย คฤหัสถ์ให้ปฏิบัติตามหลักธรรมหลายข้อ เช่น บุคคลหาได้ยาก 2, พรหมวิหารธรรม 4, ฆราวาสธรรม 4, สังคหวัตถุ 4, อุบาสกธรรม 5, คารวะ 6 และ ทิศ 6

*Received May 21, 2018; Revised Jane 20, 2018; Accepted March 9, 2019

3) แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวที ในสังคมไทย 2 ประการคือ 1) สังคมสงฆ์: ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้พักในสำนักอุปัชฌาย์ เพื่อได้กระทำวัตรต่อกัน เรียนพระธรรมวินัยในสำนักของอาจารย์ (2) สังคมคฤหัสถ์: ส่งเสริมให้มีความกตัญญูกตเวที โดยสร้างจิตสำนึกแก่สมาชิกส่วนต่างๆ ของสังคมให้ตั้งอยู่ในหลักกตัญญูกตเวที เมื่อทำได้อย่างนี้คนในสังคมก็จะเป็นสังคมที่มีความสามัคคี ให้ความช่วยเหลือกันทั้งในยามปกติและยามเกิดปัญหาก็จะสามารถผ่านสถานการณ์นี้ไปได้

คำสำคัญ: การส่งเสริม; กตัญญูกตเวที; สังคมไทย

Abstract

This article is intended to study the ways to promote Katannukatavedi in Thai society. This research based on documentary research methodology.

The result of study found that Thai society is a society that values gratitude. It has been cultivated for a long time that human beings in society must assist each other according to their status and roles. When a person gets help from someone, then they should remember to repay him or her in return. The person who has been given help but do not return or make the person that one got help into trouble will be condemned by society as Akatannu man. Recently, in Thai society both monks and householders are experiencing a lack of gratitude because most of the monks most were short-term ordained. Therefore the society of laypeople lack of warmth, they did not stay together, the Relationships are frivolous such as parents and children, teachers and students, employers and employees. It is the cause leading to violence within family and society.

The Buddha teaches the principles of gratitude to his disciples, both monks and householders. Let His followers help each other to live a life of their own and have the opportunity to study and practice. At the same time teaches them to recognize how to pay return to helpers. For the monks, follow the principles of the *anagariyavinaya* and the Buddha teaches householder to practice such as *Dullabha-puggal (*rare persons), bhramvihara 4, gharavasadhamma 4, saṅgahavatthu 4, upasadhamma 4, garava 6, and disa 6.

To encourage people in Thai society to give importance to the *Katannukatavedi*, therefore the researcher offers a way to promote gratitude in Thai society both among the Sangha community and householders are: 1) Religious Society of Sangha: encourage monks and novices to stay in the preceptor's temple, so that they can have duty for each other and study the Dhamma-vinaya from the preceptor. Create the relation between each other even later, they will move to other temples, they can come to visit the teachers occationally, such as on Buddhist lent, by adhering to 3 principles: *sila*, *samadhi* and *panna*. (2) Society of householders: Encouraging gratitude in family, educational institutions, and workplaces to build good relationships between parents and children, teachers and students, employers and employees. The application of gratitude is a framework for raising awareness among members of family institutions, schools and workplaces.

Keywords: Kataññukatavedi; Thai Society; Promoting

บทนำ

โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว มีการหลั่งไหลเข้ามาของวัตถุนิยมสู่สังคมไทยมีให้เห็นมากขึ้น ผู้คนเริ่มหลงใหลในวัตถุนิยมและความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายแก่งแย่งแข่งขันกันเพราะขาดคุณธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของความ “กตัญญูกตเวที” เพราะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาหรือการฝึกฝนให้เป็นคนดี อันเป็นรากแก้วของคุณธรรมทั้งปวงที่จะนำไปสู่ความดีงามด้านอื่นๆ เพื่อขจัดความขัดแย้ง ความแตกแยก ความเบียดเบียนกัน ความเอารัดเอาเปรียบ และสามารถนำพาสังคมคืนสู่ความเป็นปกติสุขอย่างแท้จริง

สังคมไทยต้องการให้มีคนดีแก่สังคม และเป็นการเชิดชูพระพุทธศาสนาที่ถือกำเนิดมาจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลา 2600 กว่าปี ได้มีหลักคำสอนมากมาย และมีพุทธบริษัทสี่ได้ถือปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆ จนบรรลุมรรคผลตามสมควรแก่สิ่งที่ตนได้ฝึกหัดปฏิบัติ โดยนัยคือ “พระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษ คือ การเห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐก็ด้วยการฝึก” (P.A. Payutto, 1997) ด้วยเหตุนี้การที่มนุษย์ถือเป็นสัตว์ประเสริฐนั้นตามหลักการของพระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นคนดี ความเป็นคนดีที่ว่ามานี้มีความสอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิต ได้กล่าวยกย่องสรรเสริญผู้มีความกตัญญูกตเวทีว่า “บุคคลที่มีความกตัญญู รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว ตอบแทนพระคุณท่าน ท่านกล่าวว่า เป็นคนดี” (Thammasapa, 1997)

อนึ่งความเป็นบัณฑิต ตามความปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต มีใจความว่า...“ในสัตว์โลกนี้ บุคคลผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว ด้วยเหตุผลอย่างนี้แล บุคคลจึงชื่อว่า เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก” (Thai Tipitakas 21/186/243)

อย่างไรก็ตามความเป็นคนดี ความเป็นบัณฑิต ความเป็นผู้มีปัญญามาก สามารถพัฒนาวิทยาการสมัยใหม่ทั้งหลายในปัจจุบัน จะเป็นความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ การแพทย์ ระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคม มนุษย์เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่ได้มีการพัฒนาตามแนวทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การแพทย์ และระบบเศรษฐกิจ จึงถูกครอบงำด้วยความฟุ่มเฟือย และเกิดกิเลสตัณหา ความโลภ โกรธ หลง ความอยากได้ อยากมีมากขึ้น มีวิถีชีวิตที่สับสนจนเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย (Buddhadasa Bhikkhu, 2001). เช่น การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความทุกข์ เดือดร้อนวุ่นวายและขัดแย้งกันทั่วไป ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ทำให้สมาชิกของสังคมไทย “ขาดกตัญญูกตเวที” ดังตัวอย่างที่ยกมาเพื่อให้เห็นถึงมีพฤติกรรมที่เรียกว่า เป็นคนเนรคุณ หรือ “เป็นคนอกตัญญู” ดังกรณีตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

> หนุ่มฆ่าแม่ เครียด, เด็ก 15 ฟันแม่ดับ ฉุนจัดชอบห้ามไปเล่นเกม, หนุ่มเบญจเพสฆ่าแม่เมียมีชู้ปรึกษาแม่ถูกด่าซ้ำ, ลูกวัย 14 ปีโหด พาเพื่อนรุมฆ่าแม่เลี้ยง, ฆ่าแม่เฆ่าทิ้งศพจมน้ำทุ่งนาที่แท้ผีมือลูกชาย, อดีตครูแจ้ง ตร.บอกฆ่าแม่ตัวเอง, ฆ่าแม่ชราวัย 80 อ้างเครียดรับภาระดูแล, ลูกสาวเป็นใจให้แฟนหนุ่มฆ่าแม่ยัดศพใส่กระเป๋า, ง้อไม่สำเร็จ เขยโหดฆ่าแม่ยาย-ภรรยา เสียชีวิตต่อหน้าลูก, สะเทือนใจลูกฆ่าแม่ตาย ฉุนไม่ให้เงินซื้อเหล้า, หนุ่มใช้มีดฆ่าแม่ตาบอดก่อนตัดหัวซ่อนห้องน้ำ, ทหารหนุ่มลูกทรพี หนีประจำการเมายาอยู่บ้านขู่ฆ่าแม่, ลูกฆ่าแม่ทิ้งศพอืด 3 วัน อ้างแม่ของร้อง, ฉุนขอเงินไม่ได้ ฆ่าแม่ตายทิ้งจม. “ฆ่าแม่แล้วครับ”, เขยคลั่ง ฆ่าแม่ยาย-เมียก่อนกินยาตาย ดับ 3, ประชาทัณฑ์ แค้นฝ่าวงรุมลูกเลี้ยงทรพีฆ่าแม่, จับลูกชายฆ่าแม่ อ้างตัวเองเป็นเทพ ส่งแม่กลับนรก, จับลูกชายฆ่าแม่ เผยแม่สั่งเสียพ่ออย่าแจ้งตำรวจ (sanook.com, 2017)

จากกรณีตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์การขาดกตัญญูกตเวทีของสมาชิกในสังคมไทยปัจจุบัน ว่าเป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงถึงความปลอดภัยในชีวิต เพราะเหตุการณ์ที่วิจัยยกมาแสดงนี้ เป็นเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นในสถาบันครอบครัวคือ “ลูก เป็นคนลงมือฆ่าผู้ให้กำเนิด” พฤติกรรมอย่างนี้นับว่าเป็นความเลวร้ายของสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมแบบพุทธ แต่พฤติกรรมที่แสดงออกมาเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน เป็นสัตว์เนรคุณ ในทางพระพุทธศาสนามีพระสูตรบทหนึ่ง กล่าวถึงผู้ไม่รู้บุญคุณไว้ใน “อกตัญญุตาสูตร” มีใจความว่า ความเป็นผู้ไม่รู้คุณ และความเป็นผู้รู้คุณ ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้ เป็นบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 4 คือ 1) กายทุจริต 2) วจีทุจริต 3) มโนทุจริต 4) อกตัญญุตา-อกตเวทิตา (Thai Tipitaka 21/213/333.)

พุทธทาสภิกขุ (Buddadasa Bikkhu, 1997) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมมนุษย์ในปัจจุบันนี้มีแต่สร้างปัญหาให้มากขึ้น เพราะว่าไม่ได้พัฒนาทางด้านจิตใจ จึงทำให้คนขาดความรักความเมตตา ขาดน้ำใจไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เพราะว่าการพัฒนานั้นเน้นเพียงด้านเดียวแง่เดียว คือ เรื่องของวัตถุ แล้วมุ่งเอาความสนุกสนานทางวัตถุเป็นหลัก มนุษย์ยิ่งมัวเมาในความสุขในวัตถุยิ่งขึ้น ทำให้คนส่วนใหญ่นิยมหาความสุขจากการได้เสพ ได้ครอบครอง เหมือนสังคมที่เจริญทางด้านอุตสาหกรรม โดยไม่ให้ความสำคัญต่อการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นภายใน นอกจากยังไม่เห็นความสำคัญถึงคุณค่าทางด้านศีลธรรม จริยธรรมในจิตใจ (P. A. Payutto, 2009) และวัฒนธรรมดีงามสังคมไทยแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับจิตใจมากกว่าวัตถุ แต่สถานการณ์เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีปัจจุบัน “กตัญญูกตเวที” เป็นเพียงกาตอบแทนด้วยการให้สิ่งของหรือวัตถุเท่านั้น

จากหลักการ เหตุผล และความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะพุทธศาสนิกชน จึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย” อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาองค์ความรู้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในแนวทางและวิธีการปฏิบัติต่อหลักคำสอนกตัญญูกตเวทีเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากตัญญูกตเวทีตามหลักการของพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาและฎีกา วรรณกรรมทางศาสนา วรรณกรรมคำสอน หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยจำแนกข้อมูลเป็น 2 ระดับ คือ

ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ จะศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กล่าวถึง ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ธรรมที่ทำให้ขาดกตัญญูกตเวที ธรรมที่ส่งเสริมกตัญญูกตเวที หลักการปลูกฝังกตัญญูกตเวที และเป้าหมายในการส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา โดยจำแนกเนื้อหาให้ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญๆ ตามที่กำหนดไว้ในสารบัญ

ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ จะศึกษาสถานการณ์ที่เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ประกอบด้วย (1) แนวคิดและค่านิยมเกี่ยวความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย (2) สถานการณ์ปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ได้แก่ 1) ปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมสงฆ์ 2) ปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมคฤหัสถ์ (3) วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ได้แก่ 1) สาเหตุของปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมสงฆ์ 2) สาเหตุของปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมคฤหัสถ์ (4) ผลกระทบจากปัญหาการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ได้แก่ 1) ผลกระทบจากการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมสงฆ์ 2) ผลกระทบจากการขาดความกตัญญูกตเวทีในสังคมคฤหัสถ์ (5) หลักการปลูกฝังกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย และ (6) แนวทาส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย ในงานวิจัยนี้จะได้ศึกษาให้ทราบถึงสถานการณ์เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีโดยละเอียด โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสาร จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์คุณธรรม (องค์กรมหาชน) หนังสือ และงานวิจัยของนักวิชาการ และสื่อสังคมออนไลน์ มาประกอบการทำความเข้าใจด้วย

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ธรรมที่ทำให้ขาดกตัญญูกตเวที ธรรมที่ส่งเสริมกตัญญูกตเวที หลักการปลูกฝังกตัญญูกตเวที และเป้าหมายในการส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นจะวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในสังคมไทยว่า มีเหตุปัจจัยอะไรที่ทำให้คนในสังคมขาดจิตสำนึกในความเป็นคนดี ไม่รู้จักกตัญญูกตเวทีตอบแทนผู้มีพระคุณ ตามข่าวสารที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในโลกปัจจุบันซึ่งได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเป็นคนเนรคุณ และยังขัดต่อหลักกฎหมาย จารีตประเพณี และหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา โดยจะแสดงให้เห็นว่า แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในทางพระพุทธศาสนา แบบใดที่พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยเพราะเหตุใด พร้อมกันนั้นก็จะแสดงให้เห็นด้วยว่า การกตัญญูกตเวทีแบบใดที่เข้ากับหลักการทางพระพุทธศาสนา มีหลักการ หลักธรรม และเป้าหมายของการส่งเสริมกตัญญูกตเวทีแบบใด ในตอนท้ายผู้วิจัยสังเคราะห์ให้เห็นว่า หลักคำสอนเรื่องกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาที่ได้ศึกษามาเพื่อเสนอเป็นแนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย

ขั้นสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาโดยจำนำข้อวิจัยทั้งหมดมาอภิปรายสรุป เพื่อตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และจะเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นแนวทางการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

สถานการณ์ที่เกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย

ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์ปัญหาในสังคมไทยปัจจุบัน ตามที่ปรากฏผ่านสื่อสังคมออนไลน์แต่ละวันเป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงเพราะเกิดขึ้นได้กับทุกวัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของโลกแห่งการสื่อสาร โดยเฉพาะคนในสังคมนิยมชมชอบหรือเห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าเห็นคุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้คุณค่าของของวัตถุนั้นมีอิทธิพลต่อการครอบงำจิตใจ ไม่สามารถที่จะถอนตัวขึ้นได้ ยิ่งทุกคนในสังคมตามกระแสวัตถุมากเท่าไร ปัญหาทางจิตใจก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการแสดงออกมาอย่างรุนแรง ไม่มีจิตใจที่ปรารถนาดีต่อกัน ตามที่ปรากฏผ่านสื่อในปัจจุบัน โดยสถานกกการณ์ที่เกิดแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) สถานการณ์การขาดกตัญญูกตเวทีในสังคมสงฆ์ คือมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวไม่เหมาะในเพศสมณะ และมีความผิดสูงสุดคือ ต้องอาบัติปาราชิก พ้นสภาพจากความเป็นพระภิกษุ มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับการเสพสิ่งเสพติด และมีวัตรปฏิบัติไม่เหมาะสม กล่าวคือ มิได้ถืออุปัชฌายวัตร ระหว่างสิทธิวิหาริก และอันเตวาสิก และส่วนที่เป็นเหตุเกิดสถานการณ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ที่จริยาดังกล่าว เกิดจากการอุปสมบทระยะสั้น มิได้ศึกษากิจวัตรที่ควรปฏิบัติเพื่อสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิก 2) สถานการณ์ขาดกตัญญูกตเวทีในสังคมคฤหัสถ์ จะมีความเกี่ยวข้องกับปฏิบัติตัวที่ผิดไม่เหมาะสมกับสถานะของต้น เช่น บิดามารดาไม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา เป็นเหตุนำไปสู่ความรุนแรง

ภายในครอบครัว เกิดความแตกแยก และสำคัญเกี่ยวข้องกับอบายมุข เช่น ประพฤตินอกใจกันระหว่างสามีภรรยาทั้งสองฝ่าย ครูอาจารย์กับศิษย์ มิได้ดำรงตนอยู่ในฐานะเป็นแม่พิมพ์ของชาติ มีชู้กับศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง ก็มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของผลประโยชน์ และมีความสัมพันธ์เชิงเป็นชู้ทั้งสองฝ่าย คือทั้งนายจ้างที่เป็นหญิงและนายจ้างเป็นชาย จึงเป็นเหตุนำไปสู่การทำร้ายร่างกายจึงถึงแก่ชีวิต

กตัญญูกตเวทีตามหลักการของพระพุทธศาสนา

คำว่า กตัญญูกตเวที คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคลที่กระทำแล้วทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม ตลอดถึงสถาบัน สัตว์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม และพยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกันและกัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณของคนอื่นที่ทำแล้วแก่ตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ความกตัญญูในวิทยานิพนธ์นี้ มี 2 ลักษณะ คือ กตัญญูชั้นสามัญ ได้แก่ การรู้อุปการที่คนอื่นทำให้แก่ตนเป็นส่วนตัว และกตัญญูชั้นสัตบุรุษ ได้แก่ การรู้คุณงามความดีที่คนผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือกระทำความดีที่เกื้อกูลแก่ส่วนรวม ไม่ว่าจะทำให้แก่ตนหรือไม่ก็ตาม โดยความบริสุทธิ์ใจ ส่วนกตเวที มี 2 ลักษณะ คือ ประกาศคุณท่าน ได้แก่ ประกาศความดีของผู้พระคุณต่อตน หรือด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี และ ตอบแทนคุณท่าน ได้แก่ การตอบแทนด้วยวัตถุสิ่งของ ด้วยการรับใช้ดูแล ด้วยความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่และผู้ที่มีพระคุณต่อเราด้วย

หลักธรรมที่ส่งเสริมธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดกตัญญูกตเวทีตามหลักการของพระพุทธศาสนา สำหรับสังคมสงฆ์ คือต้องปฏิบัติตามหลักอนาคาริยวินัย ส่วนหลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ บุคคลหาได้ยาก 2, พรหมวิหารธรรม 4, ฆราวาสธรรม 4, สังคหวัตถุ 4, อุบาสกธรรม 5, คารวะ 6 และ ทิศ 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญก่อให้เกิดมีจิตสำนึกกตัญญูรู้คุณสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คำว่า “ชาติ”นับว่าเป็นสถาบันสำคัญของประชาชนที่จะต้องช่วยกันรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และสร้างความสามัคคีเพื่อให้ชาติมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่พึ่งได้ ในฐานะที่เรานั้นเป็นพลเมืองของชาติ โดยการปฏิบัติต่อกันปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกันอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการมีจิตสำนึกกตัญญูต่อศาสนา นับว่าเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับพุทธศาสนิกชน จะต้องช่วยกันปกป้องรักษา ด้วยการศึกษาปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าใจ และเข้าถึงแก่นแท้ในพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนของภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ การสร้างจิตสำนึกกตัญญูต่อพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องในมิติของการฟื้นฟูคุณธรรม จริยธรรมของสังคมพุทธให้เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่สังคมโลก ในฐานะที่ประเทศไทยนั้นเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งโลก ก็ต้องฝึกหัดตนด้วยการปฏิบัติบูชา เพื่อพัฒนาจิตใจของเรานั้นให้หลุดพ้นจากก้องกิเลสทั้งปวงได้

แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย

1) แนวทางส่งเสริมสร้างกตัญญูกตเวทีในระบบครอบครัว โดยการนำหลักกตัญญูมาเป็นกรอบเพื่อสร้างจิตสำนึกสมาชิกของครอบครัวให้มีความรักต่อกัน เพราะสถาบันครอบครัวถือเป็นตัวชี้วัดถึงความสงบสุขของสถาบันอื่นในสังคม ทั้งนี้หากสถาบันครอบครัวมีปัญหา ซึ่งสืบเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม ไม่ว่าจะมาจากทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะระบบการศึกษานั้น นับว่ามีส่วนสำคัญในการยกคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น แต่ระบบการศึกษาปัจจุบันมีลักษณะเป็นการแข่งขันกันเสียส่วนใหญ่ คือมุ่งหวังแต่ใบปริญญาบัตร และการประกอบอาชีพที่ดี มีชื่อเสียงในสังคม แต่ถูกละเลยระบบศีลธรรม และคุณธรรมในการประกอบอาชีพทำให้กลุ่มคน (นายทุน) มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ส่วนตน เบียดเบียนบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมที่พวกเขาได้เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยผลการกระทำดังกล่าวตกไปที่สถาบันเล็กของสังคมคือ ครอบครัว ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรส่วนรวมของชาติเพื่อนำมาอำนวยต่อการเลี้ยงชีพไปได้ในแต่ละวัน

2) การส่งเสริมกตัญญูในระบบการศึกษา คือ อาจารย์กับศิษย์ ทั้งในส่วนของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ มีความสำคัญยิ่งในปลูกฝังความกตัญญู ซึ่งตามมุมมองนี้พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างมากเพื่อพัฒนาผู้ที่ยังไม่รู้ในภาคของทฤษฎี (ปริยัติ) ได้แก่ คำสอนที่มีในพระไตรปิฎก และเมื่อศึกษามีความรู้มีวิธีการแล้วฝึกให้ลงมือทำ (ภาคปฏิบัติ) เพื่อพัฒนาจิตใจ (ปัญญา) อันเป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้สถาบันการศึกษาที่มีครูเป็นผู้สั่งสอนคนให้เป็นมนุษย์นั้น ไม่ควรเน้นการพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพโดยปราศจากพื้นฐานทางด้านศีลธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้การประกอบวิชาชีพที่ไม่ถูกต้องและสร้างระบบการทำงานที่ผิด คือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เพื่ออำนวยความสะดวก และเพื่อเพิ่มพูนระบบเศรษฐกิจทั้งภายในสถาบันครอบครัว และประเทศชาติ หากนำหลักกตัญญู กตเวที ไปประยุกต์ใช้ ก็ทำให้เกิดจิตสำนึกรู้ในความสำคัญของระบบต่างๆ ประเทศก็อยู่อย่างเกื้อกูลต่อกันในลักษณะที่กตัญญูกตเวทีจึงจะสามารถให้เราอยู่ได้อย่างความสุข

นอกจากนี้ความกตัญญูต่อบุคคล มุ่งศึกษาประเด็นหลักปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในฐานะผู้ครองเรือน คือต้องปฏิบัติตนตามหลักของทิศ 6 เพราะเป็นภาระหน้าที่ผู้ปกครอง ซึ่งได้ชื่อว่า “เป็นพรหมของบุตร” ที่จะต้องทำให้ครอบครัวมีความสุข ปราศจากความขัดแย้งกัน ดังนั้นพ่อแม่จำต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับบริโภคปัจจัยสี่อย่างกตัญญู รู้คุณค่า และเห็นประโยชน์แท้ของสิ่งนั้นๆ ที่ได้อำนวยให้ครอบครัวมีความสุขสมบูรณ์

สำหรับการปลูกจิตสำนึกในองค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงพระคุณยิ่งต่อประชาราษฎร์ คือต้องตอบแทนคุณของพระองค์ โดยปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท ปฏิบัติตามกฎหมาย และดำรงตนอยู่ในศีลธรรม เป็นพลเมืองที่มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน เพื่อนำพาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าอย่างนานาอารยประเทศ มีอิสรภาพในการดำเนินชีวิตยึดหลักสัมมาอาชีพ และกระทำตนเป็นประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติและบวรพระพุทธศาสนา เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระมหากษัตริย์

สรุป

คำสอนเรื่องกตัญญูกตเวทีในทางพระพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงเข้ากันได้ทุกระบบของสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์และการนำไปใช้บนพื้นฐานแห่งปัญญา คือ ไม่มุ่งหวังแต่ประโยชน์ส่วนตน หรือไม่ตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทั้งนี้การจะพัฒนามนุษย์ในสังคมมีความคิดความอ่านที่ถูกต้องนั้น จากการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกแบบสาธารณะ คิดถูกต้องนั้นคือต้องพัฒนาตาม “หลักไตรสิกขา” เพราะเป็นหลักสากลสมบูรณ์แบบในการพัฒนาปัญญาที่ถูกต้อง คือ ต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาทางกาย ทางวาจา และทางใจ ด้วยเหตุนี้ ผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย” เป็นทางออกหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอ และเปิดเผยประเด็นสำคัญๆ ไว้พร้อมทั้งชี้แนะวิธีทางจัดการกับปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาของครอบครัวตลอดจนปัญหาประเทศ ทั้งนี้หากบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะต่างๆ ศึกษาทำความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องตามที่ผู้เขียนได้เสนอมา ก็สามารถทำให้ครอบครัวเป็นสุข และสังคมเป็นสุข พลเมืองในประเทศมีความสามัคคี ให้อภัย รักใคร่ปรองดองกัน มีกุศลจิต กตัญญูกตเวทีต่อกัน ทั้งส่วนของมนุษย์ด้วยกัน และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูลต่อกันก็เป็นสังคมที่ดูสวยงาม และเป็นโลกที่น่าอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การที่จะแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามถ้าหากแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีวิถีชีวิตอยู่ดี กินดี มีความสุข มีเสรีภาพในการแสดงออกอยู่ภายใต้ระบบศีลธรรม กฎระเบียบ หรือกฎหมายของสังคมที่ทุกคนยอมรับนับถือว่า เป็นสัญญาประชาคม และอยู่บนบรรทัดฐานอย่างเดียวกัน มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง (อคติ) ก็สามารถนำพาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าเป็นไปตามทิศทางความเปลี่ยนแปลงของโลกได้

แต่ปัญหาหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และเป็นอยู่ขณะนี้ สังคมมีความเจริญทางด้านวัตถุมากจนเกินควร คือปรนเปรอตนด้วยอำนาจกิเลส มีรสนิยมชมชอบตามกระแสวัฒนธรรม จริยธรรมแบบใหม่ๆ จนทำให้สภาพจิตใจตกต่ำลง และมีความยากลำบากในการกู้ระบบศีลธรรมกลับคืนมาได้ ด้วยเหตุนี้สิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือ ระบบศีลธรรมที่ว่ามานั้น ผู้ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดทิศทางของประเทศ สถาบัน และองค์กรต่างๆ ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กเยาวชนเป็นประการแรก เพราะในเมื่อผู้ใหญ่ปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศีลธรรม ดำรงตนอยู่ในความดีแล้ว เท่ากับว่าท่านได้ชี้นำ บอกทางอริยวิถี ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามด้วย “ทำให้เยาวชนผู้เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศในอนาคตนั้น” พยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับระบบศีลธรรม วัฒนธรรมอันดีงามที่ผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติถูกต้อง หรือได้สร้างสรรค์ดีแล้วเกิดการตระหนักรู้ และอนุรักษ์ศีลธรรม วัฒนธรรมอันเป็นสมบัติของชาติให้เจริญสืบไป

จากข้อเสนอแนะข้างต้น ผู้วิจัยยังมีความเห็นว่า ยังมีประเด็นปัญหาอีกเป็นจำนวนมากที่ควรศึกษาวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ในงานฉบับนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพุทธสาวกตั้งต้นจนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้นำหลักการหรือคำสอนมาเป็นแม่แบบเพื่อเสนอทั้งต่อบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั้งหลาย ได้ใส่ใจตระหนักรู้ในหน้าที่ของตนเอง สำหรับประเด็นที่จะศึกษาต่อยอดหรือศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ใคร่ขอให้ผู้อ่านได้ศึกษาจากข้อบกพร่องของงาน หรือประเด็นที่ยังขาดหายไป และมีเนื้อหาไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

References

Buddhadasa Bhikkhu. (1997). *Dhamma the hated Measure*. Bangkok: Thammasapha.

Buddhadasa Bhikkhu. (2001). *Guide to Study of Buddhism*. Bangkok: Thammasapha.

Retrieved June 23, 2017, from https://www.sanook.com/hot/search/all/ [June 23, 2017]

Mahachulalongkornrajavidalaya. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (1997). *Creative intelligence for the future of mankind*. (7th ed.). Bangkok: Sahathammika.

Thammasapha. (1997). *Buddhist theology* Bangkok: Thammasapha.

การวิเคราะห์อริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*

An Analytical Study of Ariyavaṁsapatipadā in Buddhist Texts

[1*]**พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ, พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร และ สมิทธิพล เนตรนิมิตร**

[1*]**Phramaha Wirat Ācārasubho, Phramaha Khwanchai Kittimethi, Phramaha Somboon Vuddhikaro and Samiddhipol Netnimit**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[1*]Corresponding Author. E-mail: virat_2550@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า อริยวังสปฏิปทา ได้แก่ ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า 3 ประเภท คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอนุพุทธเจ้า อริยวังสปฏิปทาเป็นข้อปฏิบัติว่าด้วยความสันโดษ 4 อย่าง คือ (1) ความสันโดษด้วยจีวร (2) ความสันโดษด้วยบิณฑบาต (3) ความสันโดษด้วยเสนาสนะ และ (4) ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล หรือ ความยินดีด้วยภาวนา ปฏิปทา 4 ข้อนี้เป็นที่รู้กันว่าเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่าไม่ถูกลบล้างทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต และไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของอริยวังสปฏิปทา ได้แก่ อามิสทานและธรรมทาน ความสันโดษ ปาริสุทธิศีล 4 การเว้นอเนสนา การเว้นบุคคลและสถานที่อโคจร และการพิจารณาตระกูลที่ควรเข้าไปนั่งใกล้และไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้

หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 คือ การบริโภคปัจจัยเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของภิกษุในภาวะปกติ ได้แก่ การใช้สอยจีวรด้วยความสันโดษ การบริโภคอาหารบิณฑบาตด้วยความสันโดษ การใช้สอยเสนาสนะ ด้วยความสันโดษ และ ขั้นตอนที่ 2 คือ

*Received May 21, 2018; Revised Jane 20, 2018; Accepted March 9, 2019

การฝึกหัดพัฒนาตนเพื่อเจริญกุศลและละอกุศลอันจะนำตนสู่ความเป็นผู้ประเสริฐ หรือ พัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้าตามลำดับ แสดงให้เห็นภาพรวมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ใน 2 ด้าน คือ ในตอนดำรงเพศเป็นภิกษุอยู่นี้ก็ให้พึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็น ไม่ให้มีมากจนเป็นการพอกพูนส่งเสริมกิเลสและเบียดเบียนคฤหัสถ์ ไม่ให้มีน้อยจนทำให้ตนใช้ชีวิตด้วยความขาดแคลน หากแต่ให้มีอย่างเพียงพอต่อการรักษาชีวิตให้มีเวลาและมีเรี่ยวแรงศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้

คำสำคัญ: ภิกขุปาฏิโมกข์; เครื่องมือ; พระพุทธศาสนา

Abstract

This article is intended to analyze the way of *Ariyavaṁsapaṭidā* cultivation in Buddhist Texts. It is a Qualitative Research.

In the study, it was found that the principles of *Ariyavaṁsapaṭidā* in Buddhism divided into two stages: the first is the consumption of necessary factors for the life of the monk in normal conditions, including the use of robes, eating, and living (residence) with contentment. The second stage is the development of self for cultivation that will lead one to be noble or to develop oneself into noble ones. It shows the way of life of the monks in two aspects, while he is a Bhikkhu, depends on the four factors as necessary, do not have much to promote the passion and disturb the householders. Not so little until that makes a living by the scarcity. But there is enough to save lives and have the time and effort to study and follow the *Dhamma-Vianaya* that the Buddha announced.

Keywords: Ariyavaṁsapaṭipadā; Buddhist Texts; *Dhamma-Vianaya*

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วก็ทรงออกประกาศสัจธรรมแก่ประชาชนในเมืองต่างๆ ต่อมามีกุลบุตรที่ได้ฟังธรรมเกิดศรัทธาอยากออกบวช จึงทรงอนุญาตให้บวชได้ ทำให้เกิดสังคมสงฆ์ขึ้นในโลก สังคมสงฆ์นี้เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่ศรัทธาในคำสอนและอยากจะปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าประกาศ สถานภาพของกุลบุตรที่ออกบวชในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านี้ เรียกว่า อนาคาริก (Thai Tipitakas 46/1/5/108) คือ เป็นคนไม่มีเรือน ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนหรือไม่ประกอบกิจอันเป็นของคนครองเรือนทั่วๆ ไป ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงกำหนดให้ภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระองค์งดเว้นการประกอบอาชีพ หรือทำมาหาเลี้ยงชีพเหมือนกับที่ฆราวาสทำ ดังนั้น ภิกษุที่บวชในพระพุทธศาสนาแล้วจึงต้องพึงพาปัจจัย 4 ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับดำรงชีพจากฆราวาส

หลังจากบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ภิกษุจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้ ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า พระธรรมวินัย คำสอนส่วนที่เป็นวิถีชีวิตหรือหลักการปฏิบัติในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นั้น เรียกว่า “อริยวินัย” ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า อริยวินัย นี้เป็นระบบแบบแผนสำหรับหมู่สมาชิก ที่จะให้สมาชิกของพระสงฆ์ตั้งอยู่ได้ด้วยดี สามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจดำเนินการต่างๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายในชีวิตของตน สมาชิกพระสงฆ์ของพระพุทธเจ้าปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความเพียรของตน สั่งสอนประชาชนให้รู้จักสัจธรรม เสียสละประโยชน์ตนต่อชาวโลก เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ก็เป็นพุทธบริษัทฝ่ายหนึ่งที่ยังต้องมีความผูกพันกับสังคม และปฏิบัติธรรมจนสามารถบรรลุภาวะอันสูงสุดตามพุทธประสงค์ การปฏิบัติของพระสงฆ์ในอริยวินัย เอื้อประโยชน์หลายประการ เช่น ทำให้เกิดสังคมตัวอย่างในทางที่ดี ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์มีความประพฤติดีงามสมฐานะ (P. A. Payutto, 2007) ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์มีความประพฤติเป็นอันเดียวกัน ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์เป็นผู้เลี้ยงง่าย มีความมักน้อยสันโดษ สมกับภาวะที่ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิตและมีหน้าที่ทางจิตใจเป็นต้น ส่วนปัจจัยสำหรับดำรงชีวิตพื้นฐานของพระสงฆ์ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค พระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย 4 เหมือนมนุษย์ทั้งหลายที่ต่างก็คือรูปแบบสังคมที่เข้มงวดกวดขัน พระพุทธเจ้าทรงมุ่งพัฒนาสมาชิกของพระสงฆ์ให้มีความมักน้อยสันโดษในการใช้สอยปัจจัย 4 (ปจฺจยสนฺโตสทีปกำ อริยวำสปฏิปทำ) ภิกษุผู้ปฏิบัติชอบในอริยวินัยเรียกว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ปฏิปทาข้อข้อปฏิบัติที่เป็นวงศ์ของพระอริยเจ้าเรียกว่า อริยวังสปฏิปทา

พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุว่า อริยวงศ์ หรือ ปฏิปทาที่พระอริยะทั้งหลายปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณไม่ขาดสายนี้ จัดเป็นอริยประเพณี จำแนกเป็น 4 ประการ คือ

1) จีวรสันโดษ ความสันโดษด้วยจีวร
2) ปิณฑปาตสันโดษ ความสันโดษด้วยบิณฑบาต
3) เสนาสนสันโดษ ความสันโดษด้วยเสนาสนะ
4) ภาวนาปหานารามตา ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล

มีคำพรรณนาว่า อริยวงสปฏิปทานี้ เป็นปฏิปทาพิเศษ ที่หากภิกษุใดปฏิบัติตามย่อมจะได้รับการสรรเสริญจากนักปราชญ์ ดังความในอริยวังสสูตรตอนหนึ่งว่า

> ภิกษุทั้งหลาย อริยวงศ์ 4 ประการนี้แล รู้กันว่าล้ำเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์เป็นของเก่า ไม่ถูกลบล้างแล้ว ไม่เคยถูกลบล้าง จักไม่ถูกลบล้าง ไม่ถูกพราหมณ์ผู้รู้ลบล้าง... ภิกษุผู้ประกอบด้วยอริยวงศ์ 4 ประการนี้ แม้จะอยู่ในทิศตะวันออก ก็ครอบงำความไม่ยินดีได้ ความไม่ยินดีครอบงำเธอไม่ได้ แม้จะอยู่ในทิศตะวันตก...แม้จะอยู่ในทิศเหนือ...แม้จะอยู่ในทิศใต้ ก็ครอบงำความไม่ยินดีได้ ความไม่ยินดีครอบงำเธอไม่ได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเธอเป็นนักปราชญ์ ชื่อว่าเป็นผู้ครอบงำความไม่ยินดีและความยินดีได้ (Thai Tipitakas 21/28/43-45)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (P. A. Payutto, 2015) อธิบายการปฏิบัติอริยวงสปฏิปทาไว้ว่า การปฏิบัติที่จัดเป็นอริยวงศ์ในธรรมทั้ง 4 ข้อนั้น พระภิกษุพึงประพฤติดังนี้

(1) สันโดษด้วยปัจจัยใน 3 ข้อต้นตามมีตามได้

(2) มีปรกติกล่าวสรรเสริญคุณของความสันโดษใน 3 ข้อนั้น

(3) ไม่ประกอบอเนสนาคือการแสวงหาที่ผิด (ทุจริต) เพราะปัจจัยทั้ง 3 อย่างนั้นเป็นเหตุ (เพียรแสวงหาแต่โดยชอบธรรม ไม่เกียจคร้าน)

(4) เมื่อไม่ได้ ก็ไม่เร่าร้อนทุรนทุราย

(5) เมื่อได้ ก็ใช้โดยไม่ติด ไม่หมกมุ่น ไม่สยบ รู้เท่าทันเห็นโทษ มีปัญญาใช้สิ่งนั้นตามประโยชน์ตามความหมายของมัน (มีและใช้ด้วยสติสัมปชัญญะ ดำรงตนเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งนั้น)

(6) ไม่ถือเอาอาการที่ได้ประพฤติธรรม 4 ข้อนี้ เป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน มีสติสัมปชัญญะในข้อนั้นๆ เฉพาะข้อ 4 ทรงสอนไม่ให้สันโดษ ส่วน 3 ข้อแรกทรงสอนให้ทำความเพียรแสวงหาในขอบเขตที่ชอบด้วยธรรมวินัยและมีความสันโดษตามนัยที่แสดงข้างต้น อนึ่ง ในจูฬนิทเทส ท่านแสดงอริยวงศ์ของพระปัจเจกพุทธเจ้าต่างไปเล็กน้อย คือ เปลี่ยนข้อ 4 เป็น สันโดษด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร

อริยวังสปฏิปทาซึ่งพระพุทธองค์แสดงไว้ในอริยวังสสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการปฏิบัติตนอย่างพระพุทธเจ้าตลอดทั้งพระอรหันตสาวกทั้งหลาย และเป็นพระสูตรที่ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกเหล่านั้นปฏิบัติกันอย่างไร ทั้งเป็นพระสูตรที่ใช้ประเมินการปฏิบัติตนของผู้ประกาศตนว่าเป็นอริยะ และหรือประกาศตนว่าเป็นศากยบุตร ซึ่งเมื่อประเมินตนแล้วพบว่าเป็นผู้ปฏิบัติตนตามอริยวัง-สปฏิปทานี้จริง ก็ย่อมสมควรได้รับการยกย่อง อริยวังสปฏิปทานี้ ว่าด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยะ กล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้า ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่า ไม่ถูกลบล้างทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต และไม่เคยถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน (Thai Tipitakas 21/28/43-45)

จากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอริยวังสปฏิปทาไว้มากมาก แต่ส่วนมากจะกล่าวแต่เพียงสั้นๆ พบว่ามีการนำเสนอรายละเอียดใน 2 ลักษณะ คือ

(1) กล่าวถึงรายละเอียดของอริยวังสปฏิปทา 4 อย่างในฐานะเป็นข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามวงศ์ของพระอริยเจ้า

(2) กล่าวถึงรายละเอียดของอริยวังสปฏิปทาในฐานะเป็นปฏิปทาที่ปฏิบัติได้พร้อมกับอริยปฏิปทาอื่นๆ ดังปรากฏในอรรถกถากันทรกสูตร สรุปแนวปฏิบัติอริยวังสปฏิปทาในอรรถกถากันทรกสูตรได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ข้อปฏิบัติทั่วไปของภิกษุ ได้แก่ (1) ไม่เที่ยวไปในอโคจร 6 อย่าง (2) ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยอเนสนา 21 อย่าง (3) ไม่ล่วงสิกขาบทแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต (4) ดำรงอยู่ในจตุปาริสุทธิศีล และ (5) เล่าเรียนพุทธพจน์ตามกำลัง ขั้นตอนที่ 2 บำเพ็ญอริยปฏิปทาทตามแนวของพระสูตรที่กล่าวถึงปฏิปทาของพระอริยเจ้า 8 สูตร คือ (1) รถวินีตสูตร (รถวินีตปฏิปทา) (2) มหาโคสิงคสูตร (มหาโคสิลคปฏิปทา) (3) อนังคณสูตร (อนังคณปฏิปทา) (4) ธัมมทายาทสูตร (ธัมมทายาทปฏิปทา) (5) มหาสุญญตสูตร (มหาสุญญปฏิปทา) (6) จันทูปมสูตร (จันทูปมปฏิปทา) (7) นาลกสูตร (นาลกปฏิปทา) และ (8) ตุวัฏฏกสูตร (ตุวัฏฏกปฏิปทา) ขั้นตอนที่ 3 เป็นกายสักขี ในอริยวังสปฏิปทาคือมีความสันโดษด้วยปัจจัย 4 และมีความยินดีตามความมีอยู่ของตนเป็นผู้อยู่โดดเดี่ยวในการเที่ยวไปเป็นต้น ดุจช้างพ้นจากข้าศึก ดุจสีหะสละจากฝูง และดุจมหานาวา ไม่มีเรือติดตามไปข้างหลัง เริ่มบำเพ็ญวิปัสสนาตั้งความอุตสาหะอยู่ว่า เราจักบรรลุพระอรหัตในวันนี้ให้จงได้ (Thai Tipitakas 20/2/1/21) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาจะเป็นคำสอนที่สำคัญและได้รับการยกย่องมากทั้งจากพระพุทธองค์และพระมหาเถระทั้งหลาย (Davids, 1971) แต่ก็พบว่ามีรายละเอียดหลายประการและแนวทางการปฏิบัติหลายอย่างยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาที่ปลากดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ โดยละเอียด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงจะได้ทำการวิเคราะห์เรื่องอริยวังสปฏิปทาในคัมมภีร์พระพุทธ-ศาสนา เพื่อให้ทราบคำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา ศึกษาหลักการบำเพ็ญอริยวังส-ปฏิปทาในพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับพระสงฆ์ผู้ต้องการปฏิบัติตามแนวทางของพระอริยเจ้าทั้งหลายสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก รวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือ การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและแนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทยไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช-วิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (ชุด 91 เล่ม), รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยวังสปฏิปทาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลหลักนั้น จะศึกษาจากวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก

ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยา นิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก และการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาทั้งส่วนที่เป็นแนวคิด แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาการหลักการปฏิบัติที่มีในสังคมไทยปัจจุบัน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว รวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยว ข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยเน้นตอบวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ

1) ศึกษาคำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส โดยจะศึกษา 6 ประเด็นที่สำคัญ คือ (1) ความหมายของอริยวังสปฏิปทา (2) ความเป็นมาของอริยวังส-ปฏิปทา (3) บุคคลผู้บำเพ็ญอริยวังสปฏิปทา (4) สาระสำคัญของอริยวังสปฏิปทาในอริยวังสสูตร (5) วิธีการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทา (6) หลักธรรมะที่เป็นพื้นฐานของอริยวังสปฏิปทา และ (7) ความสำคัญของบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาต่อพระพุทธศาสนา

2) ศึกษาหลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษา 5 ประเด็น คือ (1) ปัจจัย 4 : เครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของภิกษุผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ (2) หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ 1 : สันโดษด้วยจีวร (3) หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ 2 : สันโดษด้วยบิณฑบาต (4) หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ 3 : สันโดษด้วยเสนาสนะ และ (5) หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ 4 : ยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล

3) วิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษา 4 ประเด็น คือ (1) ปัญหาความเข้าใจเรื่องอริยวังสปฏิปทาของพระสงฆ์ (2) แนวทางการบำเพ็ญอริยวงสปฏิปทา (3) บรรทัดฐานชีวิตของพระสงฆ์ตามหลักอริยวังสปฏิปทา และ (4) เป้าหมายการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ตามหลักอริยวังสปฏิปทา

หลังจากได้ข้อมูลที่ต้องการทราบแล้วจะได้นำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ 3 ข้อ จากนั้นจะได้ทำการเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์แก่การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางแห่งการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นต่อไป

ผลการวิจัย

คำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคำสอนเรื่องอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า อริยวังสปฏิปทา ได้แก่ ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า คำว่า อริยเจ้าในที่นี้หมายเอาทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอนุพุทธเจ้า อริยวังสปฏิปทาเป็นข้อปฏิบัติว่าด้วยความสันโดษ 4 อย่าง คือ (1) ความสันโดษด้วยจีวร (2) ความสันโดษด้วยบิณฑบาต (3) ความสันโดษด้วยเสนาสนะ และ (4) ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล หรือ ความยินดีด้วยภาวนา ปฏิปทา 4 ข้อนี้เป็นที่รู้กันว่าเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่าไม่ถูกลบล้างทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต และไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน

การปฏิบัติที่จัดเป็นอริยวงศ์ในธรรมทั้ง 4 ข้อนั้น พระภิกษุพึงประพฤติดังนี้ (1) สันโดษด้วยปัจจัยใน 3 ข้อต้นตามมีตามได้ (2) มีปรกติกล่าวสรรเสริญคุณของความสันโดษใน 3 ข้อนั้น (3) ไม่ประกอบอเนสนา คือ การแสวงหาที่ผิด (ทุจริต) เพราะปัจจัยทั้ง 3 อย่างนั้นเป็นเหตุ (เพียรแสวงหาแต่โดยชอบธรรม ไม่เกียจคร้าน) (4) เมื่อไม่ได้ ก็ไม่เร่าร้อนทุรนทุราย (5) เมื่อได้ ก็ใช้โดยไม่ติด ไม่หมกมุ่น ไม่สยบ รู้เท่าทันเห็นโทษ มีปัญญาใช้สิ่งนั้นตามประโยชน์ ตามความหมายของมัน (มีและใช้ด้วยสติสัมปชัญญะ ดำรงตนเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งนั้น) (6) ไม่ถือเอาอาการที่ได้ประพฤติธรรม 4 ข้อนี้ เป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น กล่าวโดยสรุปว่า เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน มีสติสัมปชัญญะในข้อนั้นๆ เฉพาะข้อ 4 ทรงสอนไม่ให้สันโดษ ส่วน 3 ข้อแรกทรงสอนให้ทำความเพียรแสวงหาในขอบเขตที่ชอบด้วยธรรมวินัยและมีความสันโดษตามนัยที่แสดงข้างต้น อนึ่ง ในจูฬนิทเทส ท่านแสดงอริยวงศ์ของพระปัจเจกพุทธเจ้าต่างไปเล็กน้อย คือ เปลี่ยนข้อ 4 เป็น สันโดษด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร อริยวังสปฏิปทา 4 ข้อนี้มีหลักธรรมที่เป็นพื้นฐาน คือ หลักอามิสทานและธรรมทาน หลักสันโดษ หลักปาริสุทธิศีล 4 หลักเว้นอเนสนามีการไม่หลอกลวง เป็นต้น หลักเว้นบุคคลและสถานที่อโคจร และ หลักการพิจารณาตระกูลที่ควรเข้าไปนั่งใกล้และไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้

หลักการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาหลักการปฏิบัติอริยวังสปฏิปทาสรุปความได้ว่า การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณเหล่าศากยบุตรนั้น พระพุทธองค์กำหนดให้พึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 แต่การอาศัยปัจจัย 4 นั้นไม่ต้องการให้มีมากเกินจนมอมเมากิเลส และไม่ให้มีน้อยเกินจนทกให้ตัวเองเดือดร้อน สำหรับภิกษุผู้ถือสันโดษในปัจจัย 4 นั้นมีคำสอนให้ยึดหลักปฏิบัติที่เรียกว่า อริยวังสปฏิปทา (ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า) แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 คือ การบริโภคปัจจัยเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของภิกษุในภาวะปกติ ได้แก่ การใช้สอยจีวรด้วยความสันโดษ การบริโภคอาหารบิณฑบาตด้วยความสันโดษ การใช้สอยเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) ด้วยความสันโดษ และ ขั้นตอนที่ 2 คือ การฝึกหัดพัฒนาตนเพื่อเจริญกุศลและละอกุศลอันจะนำตนสู่ความเป็นผู้ประเสริฐ หรือ พัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้าตามลำดับ (P. A. Payutto, 2009) แสดงให้เห็นภาพรวมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ใน 2 ด้าน คือ ในตอนดำรงเพศเป็นภิกษุอยู่นี้ก็ให้พึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็น ไม่ให้มีมากจนเป็นการพอกพูนส่งเสริมกิเลสและเบียดเบียนคฤหัสถ์ ไม่ให้มีน้อยจนทำให้ตนใช้ชีวิตด้วยความขาดแคลน หากแต่ให้มีอย่างเพียงพอต่อการรักษาชีวิตให้มีเวลาและมีเรี่ยวแรงศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้

ในด้านหลักการปฏิบัติอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา สรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ (1) ความสันโดษด้วยจีวร : ภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในจีวรจำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์หมวดจีวรปฏิสังยุต 2 ชนิดเท่านั้น คือ 1) ปังสุกูลิกังคธุดงค์ คือ ธุดงค์ของภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตรโดยมีวิธีปฏิบัติต่างๆ ตามหลักปังสุกูลิกังคธุดงค์ และ 2) เตจีวริกังคธุดงค์ ธุดงค์ของภิกษุผู้ถือการใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตร (2) ความสันโดษด้วยบิณฑบาตร : ภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในอาหารบิณฑบาตจำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์หมวดโภชนปฏิสังยุต 5 หมวด มีหลักการปฏิบัติ คือ 1) การถือบิณฑบาตเป็นวัตร 2) ถือการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร 3) ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร 4) ถือการฉันในบาตรเป็นวัตร และ 5) ถือการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร (3) ความสันโดษด้วยเสนาสนะ : สำหรับภิกษุทั่วไปแล้ว พระพุทธองค์อนุญาตให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาพักอาศัยในเสนาสนะหลายประเภท แต่สำหรับภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในเสนาสนะจำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์หมวดเสนาสนปฏิสังยุต 5 หมวด มีหลักการปฏิบัติสำคัญ คือ 1) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร 2) ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร 3) ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร 4) ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร 5) ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร และ 6) ถือการนั่งเป็นวัตร และ (4) ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล : ปฏิปทาข้อนี้ โดยความมุ่งหมายแล้วได้แก่ หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินี้เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ

แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า การบริโภคหรือการใช้สอยปัจจัย 4 เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในทุกสมัย ในสมัยพุทธกาลก็ประสบปัญหาภิกษุบริโภคหรือใช้สอยปัจจัย 4 อย่างไม่เหมาะสม บางคนสะสมปัจจัย 4 ไว้มากเกิดจนพระพุทธองค์ต้องบัญญัติสิกขาบทห้ามสะสมปัจจัย 4 บางคนขอปัจจัย 4 จากคฤหัสถ์จนทำให้คฤหัสถ์เดือดร้อน แต่สำหรับภิกษุบางรูปก็ถือเคร่งครัดจนทำให้ตัวเองดำเนินชีวิตด้วยความลำบาก () ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงสอนหลักอริยวังสปฏิปทาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้ถือสันโดษในปัจจัย 4 ตามที่ควรจะเป็น แม้ได้มากก็ไม่หลงมัวเมา แม้ไม่ได้ก็ไม่เสียใจ แต่ให้ใช้สอยปัจจัย 4 เท่าที่หาได้ เพียงเพื่อให้มีชีวิตอยู่เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (Nalinaksha Tutt, 1981) สามารถสรุปแนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาทั้ง 4 ข้อตามลำดับดังต่อไปนี้

(1) แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ว่าด้วยความสันโดษด้วยจีวร : ภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในจีวรจำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์หมวดจีวรปฏิสังยุต 2 ชนิดเท่านั้น คือ 1) ปังสุกูลิกังคธุดงค์ คือ ธุดงค์ของภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตรโดยมีวิธีปฏิบัติต่างๆ ตามหลักปังสุกูลิกังคธุดงค์ และ 2) เตจีวริกังคธุดงค์ ธุดงค์ของภิกษุผู้ถือการใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตร มีหลักสำคัญอยู่ว่า การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร คือการใช้แต่ผ้าเก่าที่คนเขาทิ้งเอาไว้ตามกองขยะบ้าง ข้างถนนบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง นำผ้าเหล่านั้นมาซัก ย้อมสี เย็บต่อกันจนเป็นผืนใหญ่แล้วนำมาใช้ งดเว้นจากการใช้ผ้าของโยมโดยตรงทุกชนิด (วางใกล้เท้าได้) (Bhikkhu Amritananda,1992) สำหรับการถือผ้า 3 ผืน (ไตรจีวร) เป็นวัตร คือ การใช้ผ้าเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น อันได้แก่ สบง (ผ้านุ่ง) จีวร (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ เป็นการจำกัดการใช้ผ่าเท่าที่จำเป็นต่อการนุ่งห่มเท่านั้น (2) ความสันโดษด้วยอาหารบิณฑบาต : สำหรับภิกษุทั่วไปแล้วพระพุทธองค์อนุญาตให้พระสงฆ์ในพระพุทธ ศาสนาฉันอาหารตามประชาชนทั่วไปบริโภค วัตถุดิบที่นำมาประกอบเป็นอาหารหลักๆ เรียกว่า โภชนะ 5 อย่าง คือ ข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา และเนื้อ แต่หากวัสดุดิบที่อนุญาตให้นำมาประกอบอาหารถวายแก่ภิกษุก็เป็นของทั่วไปที่ชาวบ้านบริโภค (Bapat, 1976)

(2) แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ว่าด้วยความสันโดษด้วยบิณฑบาตร: ภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในอาหารบิณฑบาต จำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์ มีหลักการปฏิบัติ คือ 1) การถือบิณฑบาตเป็นวัตร คือ การบริโภคอาหารเฉพาะที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น ไม่บริโภคอาหารที่คนเขานิมนต์ไปฉันตามบ้าน 2) ถือการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร คือจะรับบิณฑบาตโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกว่าเป็นบ้านคนรวยคนจน ไม่เลือกว่าอาหารดีไม่ดี มีใครใส่บาตรก็รับไปตามลำดับ ไม่ข้ามบ้านที่ไม่ถูกใจไป 3) ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ในแต่ละวันจะบริโภคอาหารเพียงครั้งเดียว เมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลยนอกจากน้ำดื่ม 4) ถือการฉันในบาตรเป็นวัตร คือ จะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคในมื้อนั้น มารวมกันในบาตร แล้วจึงฉันอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร และ 5) ถือการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร คือเมื่อรับอาหารมามากพอแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่รับอะไรเพิ่มอีกแล้ว หลังจากนั้นถึงแม้มีใครนำ

อะไรมาถวายเพิ่มอีก ก็จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้อาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม (Sukumar Dutt, 1924)

(3) แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ว่าด้วยความสันโดษด้วยเสนาสนะ : สำหรับภิกษุทั่วไปแล้ว พระพุทธองค์อนุญาตให้พระสงฆ์ในพระพุทธ ศาสนาพักอาศัยในเสนาสนะหลายประเภท แต่สำหรับภิกษุผู้ปฏิบัติตามหลักอริยวังสปฏิปทาว่าด้วยความสันโดษในเสนาสนะจำต้องใช้ผ้าที่ปฏิบัติตามหลักธุดงค์หมวดเสนาสนปฏิสังยุต 5 หมวด มีหลักการปฏิบัติสำคัญ คือ 1) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร คือจะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติ หรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลส 2) ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร คือจะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้นจากการอยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมามุงบัง 3) ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร คือจะอยู่แต่ในที่กลางแจ้งเท่านั้น จะไม่เข้าสู่ที่มุงบังใดๆ เลย แม้แต่โคนต้นไม้ เพื่อไม่ให้ติดในที่อยู่อาศัย 4) ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร คือจะงดเว้นจากที่พักอันสุขสบายทั้งหลาย แล้วไปอาศัยอยู่ในป่าช้า เพื่อจะได้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ไม่ประมาท 5) ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร คือเมื่อใครชี้ให้ไปพักที่ไหน หรือจัดที่พักอย่างใดไว้ให้ ก็พักอาศัยในที่นั้นๆ โดยไม่เลือกว่าสะดวกสบาย หรือถูกใจหรือไม่ และเมื่อมีใครขอให้สละที่พักที่กำลังพักอาศัยอยู่นั้น ก็พร้อมจะสละได้ทันที และ 6) ถือการนั่งเป็นวัตร คือจะงดเว้นอิริยาบถนอน จะอยู่ใน 3 อิริยาบถเท่านั้น คือ ยืน เดิน นั่ง จะไม่เอนตัวลงให้หลังสัมผัสพื้นเลย ถ้าง่วงมากก็จะใช้การนั่งหลับเท่านั้น เพื่อไม่ให้เพลิดเพลินในการนอน

(4) แนวทางการบำเพ็ญอริยวังสปฏิปทาข้อที่ว่าด้วยความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล : ปฏิปทาข้อนี้ โดยความมุ่งหมายแล้วได้แก่ หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินี้เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่อริยมรรค ได้แก่ 1) สติปัฏฐาน 4, 2) สัมมัปปธาน 4, 3) อิทธิบาท 4, 4) อินทรีย์ 5, 5) พละ 5, 6) โพชฌงค์ 7 และ 7) มรรคมีองค์ 8

ข้อเสนอแนะ

หลังจากศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอริยวังสปฏิปทาในพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้วิจัยพบว่าปฏิปทานี้มีความสำคัญต่อพระสงฆ์มากจึงมีข้อเสนอแนะในตอนท้ายดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

(1) ควรทำความเข้าใจเรื่องการแสวงหาและการบริโภคปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับพระวินัยและหลักธรรมในพระสูตรต่างๆ เพื่อให้พระสงฆ์รู้คุณค่าของปัจจัย 4 แล้วปฏิบัติต่อปัจจัย 4 อย่างถูกต้อง ไม่ตกเป็นทาสของปัจจัย 4 แต่ให้ใช้ปัจจัย 4 เป็นเพียงเครื่องค้ำจุนชีวิตเท่านั้น

(2) ควรให้การศึกษาแก่อุบาสกอุบาสิกา เพื่อจะได้รู้จักวิธีถวายการอุปถัมภ์บำรุงปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ได้ถูกต้องตามหลักพระวินัย ไม่ให้ปัจจัย 4 ที่ตนถวายไปทำร้ายหรือเป็นภาระแก่พระสงฆ์

(3) ควรส่งเสริมวิธีปฏิบัติเพื่อเจริญกุศลและละอกุศลตามหลักอริยวงศ์ เพราะปฏิปทาข้อนี้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

(4) ควรจัดโครงการฝึกอบรมพระสงฆ์ให้รู้จักการดำเนินชีวิตตามหลักอริยวังสปฏิปทา อันเป็นการบำเพ็ญตนครบทั้ง 2 ด้าน คือ การพึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็นให้ดำรงชีพอยู่ได้ และการบำเพ็ญตนเพื่อเจริญกุศลและละอกุศล อันจะพัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้าในที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเรื่องอริยวังสปฏิปทาพบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยงส์ 4 อีกหลายประเด็นที่ควรทำการ ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป เช่น

(1) ศึกษาวิเคราะห์พุทธบัญญัติที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักอริยวงศ์

(2) อริยวงศ์ : รูปแบบการดำเนินชีวิตของภิกษุกับนักบวชนอกศาสนาร่วมพุทธสมัย

(3) แนวทางการบริโภคปัจจัย 4 ของภิกษุกับนักบวชนอกศาสนา

(4) ปัจจัย 4 กับการส่งเสริมการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์กับนักบวชนอกศาสนา

(5) วิเคราะห์การบำเพ็ญอริยวังสปฏิทาของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอนุพุทธเจ้า

(6) รูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ไทยตามหลักอริยวังสปฏิปทา

References

Bapat, P.Y. (1976). *2500 Years of Buddhism.* New Delhi: Ministry of Information and Broadcasting.

Bhikkhu Amritananda. (1992). *Kings of Buddha's Time.* Bangkok: MBU Press.

Davids, T.W. Rhys. (1971). *Buddhist India.* Delhi: Motilal Banarsidass.

Lal Mani Joshi. (1970). *Brahmanism, Buddhism and Hinduism: An Essay on Their Origins and Interactions.* Kandy: Buddhist Publication Society.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Nalinaksha Tutt. (1981). *Early Monastic Buddhism*. Culcutta: Firma KLM.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2007). *Dictionary of Buddhism (Word).* (11th ed). Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Sukumar Dutt. (1924.). *Early Buddhist Monachism 600- 100 B.C.*. London: Kegan Paul & Trubner.

กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี*

A Process of Communication for Building Peaceful Organizations By Buddhist Peaceful Means

[1*]สีฟ้า ณ นคร, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ บรรจบ บรรณรุจิ

[1*]Seefar Na Nakorn, Khanthong Wattanapradith and Banjob Bannaruji

บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

[1*]Corresponding Author. E-mail: sfnanakorn@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอ “กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี” การวิจัยครั้งนี้ การวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือพนักงานองค์กรด้านการให้บริการ จำนวน 17 คน ได้มาโดยการกำหนดคุณสมบัติดังนี้ พนักงานที่เข้าร่วมวิจัยต้องเป็นผู้ที่ใช้การสื่อสารภายในองค์กรทั้งราบและทางดิ่งตั้งแต่ระดับพนักงานชำนาญการจนถึงพนักงานระดับบริหาร มีประสบการณ์ในการทำงานมาไม่น้อยกว่า 1 ปีขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือเครื่องบันทึกเสียง การถ่ายภาพ การจดบันทึกข้อมูล ระบบคอมพิวเตอร์วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยดูความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้น ว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบแล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดแยกประเด็นและหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายในการวิจัย 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์แยกประเภทหาข้อสรุปแล้วเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย สำหรับสร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ และนำมาเป็นฐานในการสร้างชุดฝึกอบรมกระบวนการการสื่อสารเสริมเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี

*Received December 25, 2018; Revised January 9, 2019; Accepted April 15, 2019

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุข ประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ **S** : Sammadhiti : (Right Understanding) การมองเห็นตามความเป็นจริง **A**: Aligned by listening (Align yourself with others by listening): การฟังแบบเป็นระนาบเดียวกัน **M**: Mindfulness: การมีสติกับปัจจุบันขณะสื่อสาร **E**: Empathy: การเอาใจใส่กับผู้ที่กำลังสื่อสารด้วย **Peace**: Peace Messages: การสื่อสารด้วยสารสันติ

คำสำคัญ : กระบวนการ; การสื่อสารแบบสันติ; องค์กรสันติสุข

Abstract

This research is for the objectives of presenting "A Process of Communication for Building Peaceful Organizations by Buddhist Peaceful Means"; it mixed-Method Research Design with studied organizational-service-staff sampling group of 17 persons, together with designated qualifications of the followings: the joined staff had to be both horizontally and vertically communicative users in organizations from the staff levels of experts up to executives, and having not less than one-year experience upward. The tools to collect information were tape recorder, photographing, information jotting down; data computerized-system analysis was done by induction analysis interpreting conclusion from relevant document and the acquired interviews according to research conceptual framework, seeing to the completion of that information whether or not able to answer the questions in accordance with the overall research objectives, and then present the result of the analysis in narrative form by having the following steps: 1) bringing the data from studying various related document to separate issues and groups according to the research aim, 2) bringing the data from the interviews to analyze descriptively by separating the primary information in types and finding conclusion, then collecting additional information for the final analysis in order to create the conclusion according to objectives and bringing it to be the base for making the training set of A Process of Communication for Building Peaceful Organizations by Buddhist Peaceful Means

From the research, it was found that 1) A Process of Communication for Building Peaceful Organizations by Buddhist Peaceful Means consists of the 5 main configurations of **S: Sammadhiti:** Right Understanding: the seeing according to the truth; **A: Aligned by listening** (Align yourself with others by listening): the listening in the same level; **M: Mindfulness:** having mindfulness at the present moment while communicating; **E: Empathy:** the care for the ones whom are communicating with; and **Peace: Peace Messages:** the communication with peace, respectively.

Keywords: Process; Peaceful Communication; Peaceful Organizations

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการเปิดกว้างในการสื่อสารและแสดงออกซึ่งแตกต่างจากสังคมในอดีตเป็นอย่างมากยุคที่โลกการสื่อสารเปิดกว้างวัฒนธรรมทางสังคมในเรื่องการแสดงออกการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงทำให้ช่องว่างของการสื่อสารของคนที่มาจากการต่างยุคต่างสมัยทำให้ความหลากหลายทางความคิดยิ่งมีมากขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานการเลี้ยงดูของครอบครัวที่มาต่างยุคสมัยกัน (Generation Differences) (Twenge and Campbell, 2013) ด้วยความหลากหลายดังกล่าว ดังนั้นเมื่อมาทำงานร่วมกันในองค์กร บางครั้งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งและดำเนินไปสู่การแสดงออกที่ก้าวร้าวขึ้นด้วยเพราะบริบทการสื่อสารการแสดงออกทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ความขัดแย้งของบุคลากรในองค์กรท่าทีแสดงถึงความขัดแย้งในเชิงก้าวร้าว (Conflicts and aggressive) ส่งผลให้กระบวนการทำงานขององค์กรเกิดการติดขัด (unsmooth work flow) ไม่สามารถดำเนินงานต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายในเวลาที่กำหนด (Time Frame for Achievements) ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิตขององค์กรได้

อนึ่งเนื่องมาจากการสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญมากในองค์กรและเสริมสร้างให้เกิดประสิทธิผลแก่องค์กร ดังตัวอย่างเช่นเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน การทำให้ได้รับทราบความคิดเห็นของผู้อื่นเมื่อเกิดการสื่อสาร การให้การบริการลูกค้าได้ถูกต้อง การเข้าใจในระเบียบการทำงานที่ชัดเจน การรู้จักการจัดการทำโครงการต่างๆ ขององค์กรและทำงานเป็นทีมได้ การเข้าใจจุดหมายขององค์กรเมื่อเข้าร่วมการประชุมซึ่งทั้งหมดล้วนต้องใช้การสื่อสารทั้งสิ้น การสื่อสารจึงเป็นสิ่งสำคัญมากในองค์กร เพราะถ้ามีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันอันเกิดจากการสื่อสารก็จะสามารถทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงได้อันจะมีผลกระทบต่อผลผลิตขององค์กรโดยรวมดังที่กล่าวไปแล้วนั้นซึ่งความสำคัญขององค์กรต่างๆ นั้นถือเป็นหน่วยที่สำคัญหน่วยหนึ่งในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยทั้งนี้องค์กรในลักษณะวิสาหกิจขนาดใหญ่รวมไปถึงขนาดกลางและขนาดย่อมซึ่งเรียกว่าภาคนอกเกษตรนั้นมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของทั้งประเทศดังที่กล่าวข้างต้นมีค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) อยู่ที่ร้อยละ 91.3 ของ ผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) ทั้งประเทศ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2017) ซึ่งแสดงถึงความสำคัญขององค์กร ต่างๆทั้งนี้หากมีเหตุเกิดผลผลิตที่ชะลอลงอันมีผลมาจากการสื่อสารที่ไม่ราบรื่นระหว่างบุคคลในองค์กรก็สามารถส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมได้เช่นกัน

ดังผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารมีผลต่อการทำงานอย่างยิ่งต่อการทำงานเป็นทีมโดยการติดต่อสื่อสารทางตรงในระดับเดียวกันระหว่างเพื่อนร่วมงานและอันดับรองลงมาคือด้านกำหนดนโยบาย (Petpaisit, C. 2014) ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์กรมีความสำคัญในการขับเคลื่อนองคาพยพขององค์กรเพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารทางตรงในระดับชั้นเดียวกัน ทีมจะประสบความสำเร็จได้ต้องมาจากความเข้าใจกัน การเห็นอกเห็นใจเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่สำคัญ ทั้งในเรื่องการส่งสาร สารและผู้รับสาร ซึ่งรวมถึงความแตกต่างเรื่องอายุ ทัศนคติที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความอคติ ซึ่งมีผลต่อการสื่อสารที่ทำให้เกิดการตีความหมายของสาร

ผิดเพี้ยนไปได้เช่นกัน สอดคล้องงานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารภายในองค์กร มาจากเรื่องทัศนคติ อคติอันมาจากผู้ส่งสาร ผู้รับสาร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มาจากปัจจัยต่างๆ ที่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ทัศนคติ ทำให้การใช้คำพูดหรือการสื่อสารระหว่างกันเกิดการตีความความหมายที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการผิดเพี้ยนกันไป รวมถึงความชอบไม่ชอบของผู้ส่งและผู้รับสาร มีผลต่อการสื่อสารในองค์กรเช่นกันเป็นการยังผลให้การสื่อสารล้มเหลวได้ (Wattanasathiensin, P. 2016) กล่าวได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารในองค์กรให้เกิดสันติได้นั้น อายุ และทัศนคติของตัวบุคคล นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงสำหรับการจะพัฒนาบุคลากรให้สามารถสื่อสารได้อย่างสันติในองค์กร

ดังจะเห็นได้จากข่าวเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดจากการสื่อสารจากสื่อต่างๆที่แสดงถึงปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในองค์กร ที่เกิดจากปัญหาขัดแย้งกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่และเพื่อนร่วมงานบ่อยครั้ง ซึ่งในบางกรณีคู่ขัดแย้งอาจประสบปัญหาความเครียดจนถึงประทุษร้ายกันทางกายทางวาจาและจิตใจ หรือบางกรณีอาจมีการทำร้ายกันจนถึงแก่ชีวิต (Thairat Online, 2012) ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้ประเทศชาติเกิดการสูญเสียทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ไปก่อนเวลาที่ควรเท่านั้น แต่ยังอาจส่งผลต่อการเป็นต้นแบบในทางที่ไม่ดีแก่เยาวชน หรือ ต้นแบบให้แก่บุคคลที่กำลังเผชิญปัญหาวิกฤติของชีวิตจำนวนมากดังที่พบเห็นกันในปัจจุบัน

สรุปว่าการสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมิอาจมองข้ามได้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมการสื่อสารจึงมีความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ และการดำรงชีพ พร้อมทั้งยังเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจอีกด้วย การสื่อสารที่ดีจะสามารถทำให้เกิดสันติสุขในสังคมได้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อนำเสนอผลกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods Research Design)ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design) และการวิจัยเชิงปริมาณแบบทำการทดลอง (Experiential Design) ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design) เป็นการใช้ข้อมูลทางเอกสาร การเข้าอบรมการสื่อสารของตัวผู้วิจัยเอง,การสัมภาษณ์เชิงลึก (Dept.-Interview) เพื่อนำมาวิเคราะห์, สังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ในการจัดทำชุดอบรม “กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี” และมีการดำเนินการทดลองขั้นต้น (Pre-Test Experiential Design) แบบมีกลุ่มทดลอง กลุ่ม, และมีการทดสอบก่อนและหลังทดลอง (One Group Pre-test-Post Test Design)

ระยะที่ 1 การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยคุณภาพแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ (1) การศึกษาสภาพปัญหาการสื่อสารในองค์กรของพนักงาน บริษัทมาบูลกุล จำกัด (2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารอย่างสันติ โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการศึกษาสภาพปัญหาการสื่อสารในองค์กรของพนักงาน บริษัทมาบูลกุล จำกัด

พนักงานบริษัท มาบูลกุล จำกัด จำนวน 7 ท่าน ซึ่งเป็นบริษัทที่ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย เพื่อทราบวิธีการสื่อสารในปัจจุบัน, การสื่อสารในองค์กรโดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

ผู้ที่มีหน้าที่ต้องมีการสื่อสารกันภายในองค์กรทั้งในระดับที่เหนือขึ้นไป ระดับที่ล่างลงมาและเป็นผู้ที่เกี่ยวเนื่องกับการสื่อสารกับพนักงานโดยส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ด้านดังกล่าวตั้งแต่ 1-6 ปีซึ่งได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 ท่าน ประกอบด้วย

1) กรรมการผู้มีอำนาจและกรรมการผู้จัดการ (Authorized Director /Managing Director)

2) ผู้จัดการฝ่ายห้องพักและต้อนรับส่วนหน้า (Room Division Manager)

3) ผู้จัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Manager)

4) หัวหน้าฝ่ายวิศวกร (Chief Engineer)

5) บริหารส่วนงานแม่บ้าน (Executive House Keeping)

6) พนักงานเสมียนแผนกแม่บ้าน (House Keeping Clerk)

7) เจ้าหน้าที่แผนกทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Officer)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมรูปแบบสันติตามแนวทางของ ดร. มาแชล โรเซนต์เบิร์ก จำนวน 1 ท่าน เพื่อทราบแนวทางวิธีการและอื่นๆ ในการอบรมการสื่อสารเพื่อสันติ

1) ผู้ก่อตั้งสถาบัน: Lead facilitator of Collaborative Communication Institute และผู้บุกเบิกด้านการอบรมการสื่อสารแบบสันติ (NVC)ในประเทศไทยและปัจจุบันพัฒนามาเป็นการอบรมเพื่อสานสัมพันธ์ (Collaborative Communication)

เครื่องมือการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสองกลุ่ม ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบกับการสังเกตการณ์ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือวิจัยที่เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

1. การสร้างเครื่องมือ

การสร้างข้อคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ และส่งให้ที่ปรึกษาพิจารณา จากนั้นนำไปตรวจหาคุณภาพเครื่อง

2. การตรวจหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย การวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการหาค่า ความเที่ยงหรือที่เรียกว่า IOC (Index of item- Object Congruence) โดยการตรวจชุดแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบสัมภาษณ์

การตรวจสอบเครื่องมือ ใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC) ต้องได้รับการให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือจากคณะกรรมการร้อยละ 60 ขึ้นไป ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก อยู่ในระดับที่ 0.8 ถึง 1.0 ซึ่งเป็นระดับที่มีความเที่ยงตรงใช้ได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำจดหมายติดต่อของอนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย และทำการนัดสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ใช้เครื่องบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการจดบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยดูความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้น ว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบแล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดแยกประเด็นและจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายในการวิจัย

2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive and analytic Study) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์แยกประเภทหาข้อสรุป แล้วเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย สำหรับการสร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ และนำมาเป็นฐานในการสร้างชุดฝึกอบรมการสื่อสารเสริมเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ซึ่งเป็นขั้นตอนการออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ

ระยะที่ 2 การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ

สำหรับการออกแบบวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ แบบทำการทดลอง (Experiential Design) โดยการสร้างชุดฝึกอบรมกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ซึ่งสร้างและพัฒนาจากข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวัดผลการฝึกอบรมผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัยที่เป็นแบบวัดพฤติกรรมการสื่อสารอย่างสันติในองค์กร และแบบสังเกตการณ์พฤติกรรมขณะการอบรม การติดตามหลังการฝึกอบรมในการนำความรู้จากการอบรมไปใช้ในการสื่อสารในองค์กร ขั้นตอนการออกออกแบบวิจัยเชิงปริมาณ มีดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาสภาพปัญหาการสื่อสารในองค์กร

ประชากรศึกษา: พนักงานในองค์กรวิสาหกิจขนาดกลางและเป็นกิจการประเภทบริการ โดยเลือกศึกษาพนักงานของ บริษัท มาบูลกุล จำกัด เลขที่ 412 ถ.สุริวงศ์ แขวงสี่พระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์สภาพปัญหาปัญหาการสื่อสารภายในองค์กร

กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง

กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง ที่ทำการทดลองชุดฝึกอบรมกระบวนการการสื่อสารอย่างสันติในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นและนำมาทดลองอบรมเป็นการศึกษานำร่อง โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้

1. เป็นพนักงานในองค์กรวิสาหกิจขนาดกลาง ประเภทบริการ ของ บริษัท มาบูลกุล จำกัด

2. เป็นพนักงานที่มีการสื่อสารทั้งในระดับแนวราบและแนวดิ่ง มีการสื่อสารกับพนักงานส่วนใหญ่ขององค์กร และยังมีการสื่อสารกันเองเพราะเป็นสายงานที่ต้องเกี่ยวเนื่องและอิงอาศัยกันในการดำเนินการขององค์กร ประสบการณ์ ไม่น้อยกว่า 1 ปี

กลุ่มตัวอย่างที่เข้ารวมการทดลอง จำนวน 17 ท่าน ประกอบด้วย พนักงานระดับหัวหน้าแต่ละแผนก 12 ท่านพนักงานระดับปฏิบัติการ จำนวน 5 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยผู้วิจัยกำหนดออกเป็น 1. ชุดฝึกอบรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัยผู้วิจัยกำหนดออกเป็น (1) แบบประเมินที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลผู้เข้าร่วมอบรมก่อนและหลังการทดลอง โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ การตรวจหาคุณภาพเครื่องมือ (2) ชุดฝึกอบรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ดังนี้

1. แบบประเมินที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลผู้เข้าร่วมอบรมก่อนและหลังการทดลอง

- แบบประเมินพฤติกรรมการสื่อสารเพื่อสันติสุขในองค์กร

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย แบบประเมินผลผู้เข้าร่วมอบรมฯ

สำหรับแบบประเมินพฤติกรรมการสื่อสารเพื่อสันติสุขในองค์กร ก่อนและหลัง การอบรมกระบวนการการสื่อสารฯ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาสร้างกรอบพฤติกรรมการสื่อสารที่สร้างสันติสุขในองค์กร ได้ข้อคำถาม 17 ข้อมาซึ่งนำจากกิจกรรมของชุดฝึกอบรมฯ ที่สะท้อนพฤติกรรมการสื่อสารสันติสุขในองค์กร

2. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย สำหรับชุดฝึกอบรมการสื่อสารฯ

การสร้างชุดฝึกอบรมกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี (A Process of Communication for Building Peaceful Organization by Buddhist Peaceful Means)จากผลการศึกษาโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งพนักงานที่เกี่ยวข้องและผู้เชี่ยวชาญด้านการอบรมการสื่อสารในองค์กร การสังเกต รวมถึงประสบการณ์ในการทำงานอยู่ในองค์กรเอกชนในระดับบริหารมาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 15 ปี นำมากำหนดกรอบวิธีการจัดการอบรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตพนักงานองค์กรด้านเนื้อหา: ต้องการความรวดเร็วไม่ซับซ้อนด้านการเรียนรู้: ไม่ต้องการจดบันทึกใดๆ เพราะส่วนใหญ่จะไม่มีการเปิดดูอีกหลังจากจบการอบรม ด้านระยะเวลา: ใช้เวลาที่ไม่ยาวนานมากเพื่อให้เหมาะสมกับการบริหารงานภาคธุรกิจ

ตารางที่ 1 กระบวนการและหลักการ ชุดฝึกอบรมกระบวนการการสื่อสารฯ

กระบวนการเปิด, หลักการ	**กระบวนการหลัก/ หลักการ**					**กระบวนการร่วมหลักการ**
พฤติกรรมมนุษย์	**สัมมาทิฏฐิ**	**ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา**	**สติ, การมองต่างมุม**	**สติ**	**หลักการใช้วาจา/ อคติ4**	**ติดตามผล**
ที่ 1 เช็คอิน (Check in)	**ที่ 2** วงจรชีวิตมนุษย์ (Human Life Cycle)	**ที่ 3** การฟังอย่างรอบคอบ, เสมอกัน (aligned by Listening)	**ที่ 4** การเอาใจใส่, มองต่างมุม (Empathy)	**ที่ 5** สติมาปัญญาเกิด (Mindfulness)	**ที่ 6** การสื่อสารอย่างสันติ (Peace Messages)	**ที่ 7** การบ้าน

การตรวจหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือ ชุดฝึกอบรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในองค์กรโดยพุทธสันติวิธี ผู้วิจัยใช้การตรวจหาคุณภาพ โดยการหาค่า IOC (Index of item- Object Congruence) ค่าความเที่ยงตรงของชุดฝึกอบรม ขั้นตอนการดำเนินการจัดทำชุดฝึกอบรมฯ เพื่อให้สมบูรณ์พร้อมใช้ทดลอง

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการจัดทำชุดฝึกรูปกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี แล้วเสร็จ ได้นำเนื้อหาและวิธีการไปปรึกษาท่านผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่านเพื่อหาค่าความเที่ยง (IOC) ของชุดฝึกอบรมการสื่อสารฯ หลังจากนั้นนำชุดฝึกอบรมการสื่อสารฯเพื่อขอใบรับรองการตรวจจริยธรรมในคน อันเนื่องมากจากการของทดลองในมนุษย์ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงนำไปใช้เพื่อดำเนินการทดลองต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็น 3 ระยะ ดังนี้ คือ (1) ระยะสังเกตการณ์ (2)ระยะดำเนินการทดลอง (3) ระยะติดตามผลการทดลอง

1. ระยะสังเกตการณ์

โดยตัวผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมฝ่ายบริหารงานในทุกเช้า (Morning Brief) โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม-กรกฎาคม 2561 และสัปดาห์ละ 3 ครั้ง โดยเป็นวัน จันทร์ พุธและศุกร์ ตั้งแต่ เดือน สิงหาคม – กันยายน 2561 โดยเข้าทำงานใน ตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายพัฒนาธุรกิจ ซึ่งไม่มีส่วนในการสั่งการใดๆ ของพนักงาน ตั้งแต่เดือน มีนาคม 2561 จน เสร็จสิ้นการวิจัย คือ เดือน ตุลาคม 2561 เพื่อสังเกตสอบถาม สื่อสารและเก็บข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการวิจัย

2. ระยะดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยได้แจ้งกำหนดวัน เวลาและสถานที่โดยผ่านไปยังฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ สถานที่ใช้ห้องสัมมนาที่โรงแรม มา จำกัด กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้จัดเตรียม อาหารว่าง เครื่องดื่ม รวมถึง อุปกรณ์ประกอบการทดลอง ดังเช่น แผ่นวลีรูปภาพ ระฆัง และอื่นๆ พร้อมทั้งมีการลงทะเบียน มีการสนทนาเพื่อสอบถามความเข้าใจด้านการสื่อสารแบบไม่มีโครงสร้าง และสืบเนื่องมาจาก พนักงานที่ทำงานองค์กรเอกชนจะไม่สะดวกในการต้องไปพักค้างและอบรมนอกสถานที่ในระยะเวลาหลายวันติดต่อกัน รวมถึงผู้บริหารองค์กรส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องรายได้ การสูญเสียรายได้ขององค์กรเป็นหลัก ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดทำชุดฝึกอบรมที่เข้าใจได้ง่าย ไม่น่าเบื่อ เป็นหลักธรรมที่ไม่ซับซ้อนมากอธิบายได้แบบง่ายๆ โดยไม่ยกคำพูดที่ฟังแล้วอาจทำให้ไม่เข้าใจหรือสับสน ใช้ระยะเวลาไม่ยาวนานจนเกินไปโดยการผ่านกิจกรรมต่างๆ และใช้เวลา 5 ชั่วโมง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวผู้เข้าอบรมเอง,และผู้อบรมเห็นประโยชน์ในเรื่องดังกล่าวเมื่อเขาสนุกและเห็นประโยชน์แล้วก็จะทำให้เขาเปิดใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเองและพร้อมนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวันแบบไม่กดดันตัวเองจนเกินไปอีกทั้งยังมีการบ้านเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมไปดำเนินการโดยต้องใช้การสื่อสารและเพื่อการติดตามผลการทดลอง

3. ระยะติดตามผล สรุปผล การทดลอง

เนื่องมาจากการวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ผู้วิจัยจึงมีการวางแผนการติดตามเพื่อสังเกตสอบถามความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการพูดคุย สื่อสาร โดยมีการ ติดตามผลเป็นทั้งสิ้นอีก จำนวน 4 ครั้ง คือ หลังจากการอบรมไปแล้ว 1 สัปดาห์ และถัดไปอีก 4 สัปดาห์ หลังอบรมฯ และถัดไปอีก และ 5 สัปดาห์ หลังการอบรมฯ โดยมีวันที่ดังนี้ 17, 24 กันยายน 2561 และ วันที่ 16, 22 ตุลาคม 2561 และอบรมพนักงานกลุ่มดังกล่าวอีกครั้งใน วันที่ 24 ตุลาคม2561 เพื่อทบทวนความเข้าใจ ตอกย้ำและขอบคุณผู้เข้าร่วมวิจัยอีกครั้ง โดยมีการขออนุญาตจากผู้มีอำนาจเพื่อนัดหมายกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยอบรมเพื่อทำความเข้าใจและตอกย้ำอีกหนึ่งครั้งหลังจากได้รับแบบประเมินผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ หลังจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว นำแบบแบบประเมินและแบบสอบถามมาครบถ้วนแล้วได้ใช้เครื่องมือทางคอมพิวเตอร์เพื่อวิเคราะห์เพื่อดำเนินการวิจัยดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

– วิเคราะห์ข้อมูลระดับของความถี่ด้านพฤติกรรมในการใช้กระบวนการการสื่อสารฯไปใช้ก่อนและหลังการอบรมโดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$), ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

– วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมความแตกต่างระดับความถี่ในการใช้รูปแบบการสื่อสารฯ ก่อนและหลังการอบรมโดยการใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inference Statistics) ทดสอบความแปรปรวนต่างๆ โดยการใช้สถิติค่าทดสอบ ที (t-test) เพื่อหาค่านัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัย

ตามวัตถุประสงค์ 1) กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี นำเสนอผลกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี

ผลด้านความเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมในการนำกระบวนการการสื่อสารฯไปใช้ก่อนและหลังการอบรมกระบวนการฯ

จากตารางที่ 2 เมื่อวิเคราะห์ผลจากการที่ผู้เข้ารับการอบรมได้นำกระบวนการสื่อสารฯไปใช้ก่อนและหลังการอบรม พบว่าทุกข้อมีระดับความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.5 จากผลการทดสอบค่า t-test ที่ 5.892, 5.831, 4.743, 4.243, 4.190, 3.846,3.801, 3.108, 2.704 ตามลำดับที่แสดงในตารางที่ 2.

ตารางที่ 2 ตารางแสดงความแตกต่างในการนำรูปแบบฯไปใช้ก่อนและหลังการอบรม

คำถาม	n=17				t-test
	ก่อนอบรม		หลังการอบรม		
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	
1. Observe: สังเกตความรู้สึกของตัวเองว่ารู้สึกอย่างไร, แล้วต้องการอะไรรับทราบความต้องการและรับรู้ความต้องการอย่างแท้จริงของตัวเองก่อนอยู่กับปัจจุบัน	3.235	0.831	3.941	0.659	4.243**
2. Articulate by Mindfulness : การสื่อสารที่มีความต่อเนื่อง การสื่อสารที่ร้อยเรียงมาอย่างดีมีสติในการสื่อสาร	3.118	0.857	3.941	0.659	3.846**
3. Aligned by listening: การฟังอย่างตั้งใจ: การแสดงความเอาใจใส่กับผู้ที่เรากำลังสื่อสารด้วยตั้งใจฟัง	3.588	0.795	4.294	0.588	4.243**
4. Clear : การสื่อสารที่ให้ความกระจ่างชัดเจนไม่คลุมเครือ	3.765	0.903	4.235	0.562	3.108**
5. Truth ,Benefit : สื่อสารด้วยความจริงและเป็นประโยชน์	3.941	0.899	4.412	0.618	2.704**
6. Two-Way:ยินดีรับฟังข้อเสนอแนะและคำถามที่ย้อนกลับมาเพื่อสร้างความเข้าใจ	3.588	1.121	4.353	0.702	4.190**
7. Unity ,harmony ,Resolution :การสื่อสารแบบเสริมสร้างความเข้าใจกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันไม่ใช้อารมณ์ในการสื่อสาร	4.176	1.064	4.176	0.636	4.747**
8. Openness: การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่ต่างมุมมอง	3.647	1.115	4.353	0.786	4.243**
9. Timing, Concise : การสื่อสารที่ดีควรดูจังหวะเวลาที่เหมาะสมและระยะเวลาที่พอควร	3.294	0.772	4.294	0.686	5.831**
10. Body Language:การใช้กริยาที่เหมาะสมเพื่อเสริมเนื้อหาการสื่อสาร, ยิ้มแย้ม	3.529	1.179	4.235	0.831	4.243**
11. Tone: การใช้นำเสียงชัดเจนเหมาะสมกับเนื้อหาไม่ใช้น้ำเสียงที่ กระโชก,โฮกฮาก	3.412	1.121	4.118	0.857	4.243**

ตารางที่ 2 (ต่อ)

คำถาม	n=17				t-test
	ก่อนอบรม		หลังการอบรม		
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	
12. Paraphrase:การทบทวนสิ่งที่สื่อสารเพื่อให้เข้าใจตรงกัน	3.294	0.985	4.235	0.752	5.892**
13. Following up: การติดตามสิ่งที่ตกลงกันไปเพื่อความเข้าใจตรงกัน	3.235	0.752	4.235	0.664	5.831**
14. Intuitive: การเข้าใจว่าทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์มีทักษะในการสื่อสารไม่เท่ากันและอยู่ในระหว่างการพัฒนาเพิ่มเติม	3.588	1.121	4.235	0.752	3.801**
15. Without Prejudice: การสื่อสารไม่ควรมีการลำเอียง4ประการ คือลำเอียงเพราะรัก,ชัง,หลง,กลัว	3.471	0.717	4.176	0.636	4.951**
16. Non Judgment: การไม่เติมแต่งสาร, การไม่คิดไปเองว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มองตามเป็นจริง,และพูดในสิ่งที่เห็น	3.477	0.943	4.235	0.664	4.190**
17. Life cycle : การเข้าใจด้านเวลาชีวิต ว่าทุกคนมีเวลาไม่มากนัก ควรใช้เวลาให้มีความสุขในที่ทำงาน	3.882	0.928	4.294	0.772	2.746**

**P ≤ 0 ค่านัยสำคัญทางสถิติ = 0.05

ผู้วิจัยได้สรุป กระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี ทำเพื่อให้เข้าใจและจดจำได้ง่ายดังนี้

1. Sammadhiti : (Right Understanding) การมองเห็นตามความเป็นจริง

การมองเห็นถูก หรือการเห็นตามความเป็นจริงในงานวิจัยนี้หมายถึงการมองเห็นถูกแบบโลกียะ การเข้าใจตามความถูกต้อง การเชื่อเรื่องบุญบาป การเข้าใจเรื่องความไม่แน่นอนในชีวิตเพื่อให้เข้าใจในการดำรงชีวิตด้วยความไม่รุ่มร้อน เห็นตามความเป็นจริงในขณะที่สื่อสารอันรวมถึงผู้รับและผู้ส่งสาร และเข้าใจถึงความเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อมองว่าผู้ที่เรากำลังสื่อสารนั้นก็คือเพื่อนมนุษย์ด้วนกันซึ่งใช้เวลาชีวิตบนโลกนี้ไม่ได้แตกต่างกันมากนักเพื่อดึงใจกลับมาพูดคุยกันได้อย่างสันติ

2. Aligned by listening (Align yourself with other by listening): การฟังแบบเป็นระนาบเดียวกัน

การฟังแบบเป็นระนาบเดียวกันหมายถึงการฟังโดยมีคลื่นที่ตรงกัน เมื่อทั้งผู้ส่งและผู้รับสารโน้มตัวและใจมาตั้งใจฟังขณะสื่อสารกัน โดยการไม่แบ่งว่าเป็นเธอ เป็นฉัน ก็จะทำให้การฟังมีประโยชน์มากขึ้นได้ รับฟังข้อมูลจากผู้ที่เรากำลังสื่อสารอย่างชัดเจน, อีกทั้งยังได้รับฟังในสิ่งที่ตัวผู้สื่อออกไปได้ชัดเจนมากขึ้นอีกด้วย สามารถจับประเด็นสิ่งที่ได้รับฟังได้

3. Mindfulness: การมีสติกับปัจจุบันขณะสื่อสาร

การมีสติอยู่กับปัจจุบัน ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารนั้นจะสามารถทำให้ร้อยเรียง เรียบเรียงสิ่งที่ได้รับฟัง สิ่งที่ได้เห็น ได้ดีมากยิ่งขึ้น ไม่ซัดส่ายไปยังสิ่งที่ผ่านไปแล้ว และสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ควบคุมและระงับอารมณ์ได้

4. Empathy: การเอาใจใส่กับผู้ที่กำลังสื่อสาร

การเอาใจใส่กับผู้ที่กำลังสื่อสารซึ่งหมายถึงผู้รับและส่งสาร เมื่อเรามีความเอาใจใส่ ไม่ใช่เพียงการสื่อสารที่ไม่เคยได้ใส่ใจในขณะนั้น เช่น การสื่อสารที่ไม่แม้แต่จะหันมาสบตาผู้ที่กำลังสื่อสารด้วยกัน ก็จะไม่ทำให้เราสื่อสารด้วยความเอาใจใส่ได้ การสื่อสารที่มีความเอาใจใส่จะทำให้เราสามารถมองในมุมของผู้ที่เรากำลังสื่อสารได้ ไม่ปิดกั้น สามารถยอมรับความหลากหลายทางความคิดได้

5. Peace Messages: การสื่อสารด้วยสารแบบสันติ

การสื่อสารด้วยสารแบบสันติในผลการวิจัยนี้ หมายรวมถึง การสื่อสารด้วยกริยาวจาที่เหมาะสม, วาจาสุภาษิต ที่ไม่ส่อเสียด รู้จักกาลที่ควรที่เหมาะสม ปราศจากอคติ 4, การพูดที่มีสาระเป็นตามความจริงและเป็นประโยชน์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุปกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธี เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ ผู้วิจัยจึงจัดทำให้ให้เป็นแผนภูมิ การใช้กระบวนการ SAME PEACE

แผนภูมิที่ 1 SAME PEACE

อภิปรายผล

หนึ่งในกระบวนการ สื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขด้วยพุทธสันติวิธี ที่สำคัญ คือ **การมีสัมมาทิฏฐิ Sammadhiti (Right Understanding)**

การเห็นถูก, การมองตามความเป็นจริง ใช้หลักการเห็นถูกคือการมองตามความจริง การมีสัมมาทิฏฐิ ไม่คิดไปเองไม่เติมแต่งสิ่งที่เห็นมองตามความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวถึงการดูในแง่ของการสังเกตและซึมซับ (Observe and Absorb) การสังเกตแตกต่างจากการเพียงเงียบและฟัง การสังเกตคือการสังเกตการพูดการแสดงปฏิกิริยา การที่ฝ่ายหนึ่งพูดโกหกกับฝ่ายหนึ่ง การสื่อสารโดยการใช้สัญลักษณ์ ที่นำมาสู่การสื่อสารทั่วไปในแง่ของ การดู (Watching) คือการถอยออกมาหนึ่งก้าวที่จะเห็นมุมมองที่ถูกต้องโดยการเอาสิ่งที่ตัวเองคิดออกไปจากการดูนี้ (Braddock, J. 2013) ซึ่งจะสามารถทำให้เห็นตามความเป็นจริงได้ การเห็นถูกหรือการมองตามความเป็นจริงสามารถทำให้มีความสุขได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยบันไดก้าวสู่ความสุข เรื่องพุทธวิธีที่เข้าถึงความสุขในการทำงานบันไดขั้นแรกคือ (Right View) หรือ

การมองตามความเป็นจริงการมีสัมมาทิฏฐิการเข้าใจตลอดสายและนับเป็นก้าวแรกของความสำคัญของการกระทำที่ดีงามมีกุศล (Phukaew, V.2016)

ดังเห็นได้ว่าการผลการศึกษาเรื่องการสื่อสารในองค์กร กับการสื่อสารในทางพระพุทธศาสนา คำว่า ทิฏฐิ หรือทัศนคติความเห็นนั้น ถูกนำมากล่าวถึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสื่อสารที่ทำให้เกิดสันติ ทั้งผลการศึกษาทางทฤษฎีเชิงตะวันตกและเชิงทางพุทธศาสนา การศึกษาพบว่า“ทิฏฐิ” เป็นหัวใจสำคัญต่อการสื่อสารซึ่งมีผลอย่างยิ่งก็สอดคล้องของคำสอนของพระพุทธองค์ในหมวดของ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งเริ่มต้นจาก“สัมมาทิฏฐิ” ซึ่งนอกจากสัมมาทิฏฐิแล้วในทางพุทธศาสนายังมีหมวดธรรมอื่นที่พระพุทธองค์ใช้สอนพระสงค์สาวกทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันและรวมถึงในหมู่คฤหัสถ์พึงปฏิบัติต่อกันอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสันติสามารถใช้ในระดับปัจเจกและระดับสังคม ดั่งเช่น สัมมาวาจา วาจาสุภาษิต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบกระเทือนถึงสังคม หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม หนึ่งในนั้นคือ “สื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น” ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม โดยมีหลักและแนวทางโดยการสื่อสารด้วยสติ (Jenwithisuk, T. 2011) เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม

ทั้งนี้ยังมีการศึกษาทางด้านพุทธจิตวิทยาเกี่ยวกับการสื่อสาร ที่กล่าวถึงว่าการสื่อสารอย่างสันติต้องเริ่มต้นมาจากจิตใจภายในของผู้ต้องการสื่อสารซึ่งเป็นในลักษณะซึ่งสอดคล้องในตัวเองไม่มีการแบ่งแยกภายในใจและการสื่อสารเชิงพุทธเถรวาทมุ่งเน้นให้สื่อสารแบบทำความเข้าใจกัน และมีผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารอย่างสันติสุขเชิงพุทธควรประกอบด้วยการการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในการสื่อสารทั้งกาย วาจา และใจ ให้กลายเป็นสันติทั้งจากภายในส่งความสันติสู่ภายนอก (Mansumitrchai, P. 2017)

ปัจจุบันการสื่อสารอย่างสันติจึงเป็นเรื่องที่สังคม องค์กร ต่างก็ปรารถนาที่จะพัฒนาให้คนในองค์กรสามารถสื่อสารได้อย่างสันติ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดบรรยากาศความสุขในองค์กร ดังที่นักวิชาการตะวันตกชื่อ มาเชลโลเซ็นเบอร์ก ได้ศึกษาและเผยแพร่แนวคิดการสื่อสารอย่างสันติ โดยวางหลักการสื่อสารไว้ คือ สังเกต ความรู้สึกที่แท้จริง ความต้องการ และการร้องขอในสิ่งที่ต้องการบนพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการสื่อสารอย่างสันติในองค์กร (Rosenberg, M. 2018) แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า นอกเหนือจากรูปแบบวิธีการแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นทางที่ทำให้เกิดการสื่อสารอย่างสันติคือ การปรับทิฏฐิหรือความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) โดยการมีสติเป็นตัวนำเป็นรากฐานสำคัญที่นำมนุษย์ไปสู่สันติอย่างแท้จริง ซึ่งแนวคิดตะวันตกยังไม่ได้มุ่งเน้นประเด็นนี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นพุทธสันติวิธี ที่พระพุทธองค์นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งดังกรณีของพระญาติแย่งน้ำ หรือพระภิกษุโกสัมพี พระพุทธเจ้าทรงพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงหนทางแห่งสันติโดยเริ่มจากการตั้งความเห็นให้ถูกต้อง (Tripitaka, 2539) ฉะนั้นการเห็นถูกจึงเป็นก้าวที่สำคัญในการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัย การสื่อสารที่ดีนั้นต้องมีการฝึกฝนด้วยจากการที่ได้นำไปใช้จริงและในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ พบว่าในองค์กร ถ้าต้องให้การสื่อสารแบบสันติเกิดขึ้นต่อเนื่องในระยะยาวนั้นควรมีการอบรมกระบวนการการสื่อสารอย่างต่อเนื่องรวมถึงการตอกย้ำอย่างสม่ำเสมอ อันเนื่องจากการที่ผู้ที่เข้ารับอบรมหลักสูตรใดเพียงหนึ่งหรือสองครั้งนั้นอาจพัฒนาได้ในบางคนแต่มิใช่ทุกคน เพราะเหตุว่าชีวิตประจำวันผู้นั้นมิได้นำไปใช้จริงหรือวัฒนธรรมในองค์กรนั้นมิได้นำมาปฏิบัติจริง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

- มีการยอกย้ำด้านการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุข ในรูปแบบต่างๆแบ่งเป็นสัปดาห์ เช่น การใช้วลีสั้นๆ ที่เขียนด้วยตัวอักษรน่าสนใจ แล้วส่งไปจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หรือ ติดไว้ในจุดต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น วลี ยิ้มหรือยังค่ะ สติมาปัญญาเกิด เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาขยายผลการศึกษาการอบรมกระบวนการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรสันติสุขโดยพุทธสันติวิธีไปยังสถาบันอื่นๆ เช่น กระบวนการการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างโรงเรียนสันติสุข เป็นต้น

สรุป

การสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสัมพันธ์กัน หรือ อีกแง่มุมหนึ่งก็สามารถทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน การสื่อสารจึงเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนเพื่อทำให้เกิดการสื่อสารแบบสันติเพื่อช่วยเสริมสร้างให้องค์กรเกิดสันติสุขได้

References

Braddock, J. (2013). Achieving Effective 'Development: An Examination of Intercultural Communication Competence from the Development Practitioner's Perspective. Degree of Doctor of Philosophy, (The Graduate School, University of Florida.

Chakorn, K (2014). *Improving Organizational communication*. Foreign Affairs Executive Programe6, Ministry of foreign Affairs.

Jenwithisuk, T. (2011). *The Buddhist Communication and the Social Change*. Doctoral program in Buddhist Studies Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press

Mansumitrchai, P. *A Model of Nonviolent Communication through Buddhist Psychology*. *Journal of MCU Peace Studies.* 5 (3), 66-67

Rosenberg, M. (2018).*The Heart of Nonviolent Communication (NVC).* Retrieved, June 3, 2018[Https://Www.Nonviolentcommunication.Com/Freeresources Article_ Archive /Heartofnvc_Mrosenberg.Htm.

Office of the National Economic and Social Development Council (2017), *Gross Domestic Product for SME Repot 2017*, 7-8 Retrieved Feb 27, 2018, from http://www.sme.

Petpaisit, C. (2014). *Communication, Organizational Culture, and Trust Influencing*. Master of Business Administration, Graduate school: Bangkok University.

Phugkaew, V. (2015). *Buddhist Peaceful Means for Reach Registered Nurses of Wihandaeng Hospital in Saraburi Province to Reach Happiness*. Degree of Master of Art (Peace Studies) in Buddhist Studies Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Thairat Online. (2018). *be angry, a worker shoot his supervisor.* Retrieved 2 June, 2018, from https://www.thairath.co.th/content/293746

Twenge, J. and Campbell, S. (2013). *Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace*. Retrieved June 6, 2018 from https://www.Emerald insight.com/doi/abs/10.1108/02683940810904367

Wattanasathiensin, P. (2016).*Factors That Effect Communication Problems within an Organization*. Master of Business Administration, Graduate school, Thammasat University.

ความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*

Work - Life Balance of the Employees in Academic Field, Ramkhamhaeng University

กิตติ ชุณหศรีวงศ์
Kitti Chunhasriwong
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University, Thailand
Corresponding Author. E-mail: moohmee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง และ (2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นการวิจัยแบบบรรยาย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ และการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผลการวิจัย พบว่า ระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความยืดหยุ่นในการทำงาน ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน และผลจากการสัมภาษณ์ข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน ได้เสนอแนะในเรื่องของความยืดหยุ่นในการทำงานว่า บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ส่วนใหญ่ต้องปฏิบัติงานในวันหยุด ซึ่งเกิดจากภาระงานสอนของแต่ละคณะ โดยการแก้ไขปัญหาจะสามารถทำได้โดยการวางแผนอัตรากำลังของบุคลากร และจัดตารางการเรียนการสอนล่วงหน้า โดยให้อาจารย์ผู้สอนได้มีส่วนร่วมในการจัดตารางสอน ส่วนในเรื่องการเปิดโอกาสให้สามารถปฏิบัติงานที่บ้าน หรือภายนอกสำนักงานนั้น ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าไม่สมควร เนื่องจากผิดระเบียบการปฏิบัติงานราชการ และในด้านการสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน มีข้อคิดเห็นในกรณีนี้ว่า

*Received June 2, 2018; Revised June 7, 2018; Accepted February 20, 2019

สวัสดิการในด้านการเงินที่เหมาะสมนั้น หน่วยงานได้กำหนดนโยบายไว้ แต่การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ทำให้ขาดการรับรู้ และในส่วนของการได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนจากหน่วยงานที่ไม่คุ้มค่า เหมาะสมกับปริมาณงาน หน้าที่ ความรับผิดชอบ สามารถนำวิธีการให้น้ำหนักของงานต่างๆ ตามความเหมาะสม รวมถึงการนำวิธีการประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพงาน มาใช้อย่างจริงจัง

คำสำคัญ: ความสมดุลของชีวิตการทำงาน; ความยืดหยุ่นในการทำงาน; การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน; บุคลากรสายวิชาการ

Abstract

The objectives of this research were to (1) Level of Work-Life Balance of the employees in academic field, Ramkhamhaeng University and (2) Development of Work-Life Balance of the employees in academic field, Ramkhamhaeng University. This research is a descriptive research, included (1) quantitative research and (2) qualitative research. An instruments of research was a five-rating scale questionnaire and a structure of an interview questions came from a results of an analysis of questionnaire of this research.

The results of the study revealed that (1) The mean levels of the Work-Life Balance of the employees in academic field, Ramkhamhaeng University under study were found to be evinced at a moderate level. The highest means seriatim was the flexible work programs ans the lowest means seriatim was the financial support programs. (2) The results from an interviews concluded that the flexible work programs, top managements should plan for a man power and plan for courses schedule before an academic term. A team working on courses schedule must to be done by employees in academic field, Ramkhamhaeng University. And the financial support programs, Ramkhamhaeng University have policies for this but lack of communications and public relations to employees in academic field to acknowledge and understand a financial support policy. Compensation management, job weight and performance management system, should be deploy to any faculties of Ramkhamhaeng University to be a good governance in an organization.

Keywords: Work-Life Balance; Flexible work Programs; Finance Support Programs; Employees in Academic field

บทนำ

ในสภาพการทำงานที่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากของประเทศไทยปัจจุบันนี้ จากการเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ที่เน้นการผลิตครั้งละมากๆ ไปจนถึงธุรกิจ หน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ ซึ่งมีลักษณะของงานบริการที่มีเพิ่มมากยิ่งขึ้น และยังต้องเน้นหนักไปที่การบริหารจัดการ ดำเนินกิจการตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งเวลางานก็มักจะถูกขยายออกไปด้วย คนส่วนใหญ่จึงต้องยอมรับการทำงานเป็นกะ การทำงานล่วงเวลาที่ล้วนมีผลทำให้ต้องใช้เวลากับการปฏิบัติงานมาก และหนักขึ้น จนบางครั้งอาจไม่มีเวลาว่างสำหรับครอบครัว หรือเวลาส่วนตัวในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ต้องการ (Kaewkeattikhun, 2011) และนอกจากนี้ การสื่อสารด้วยเทคโนโลยี โทรศัพท์มือถือ โทรสาร คอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่นๆ อีกมากมาย เป็นส่วนช่วยให้มนุษย์ปัจจุบันนี้สามารถทำงานได้ในทุกที่ทุกเวลา แต่ในทางกลับกัน ก็มีผลทำให้ชีวิตการทำงานมีมากกว่าชีวิตส่วนตัว โดยที่อาจมีการสั่งงาน ติดตามการทำงาน ผ่านทางระบบโซเชียลเน็ตเวิร์คต่างๆ ได้ตลอดเวลา อีกทั้งความเป็นส่วนตัวต่างๆ สิทธิที่พึงมีของแต่ละคน ก็ถูกลดทอนลงไปด้วยระบบเหล่านี้เช่นกัน ซึ่งหลายคนมีคำกล่าวว่า เมื่อมีระบบโซเชียลเน็ตเวิร์คเหล่านี้ ความเป็นส่วนตัวก็ไม่มีอีกต่อไป และทั้งนี้ตามความเหมาะสมของการดำเนินชีวิตนั้น จึงต้องจัดสรรแบ่งเวลาให้งานและชีวิตส่วนตัวเป็นไปอย่างเหมาะสม แต่โดยทั่วๆ ไป งานและชีวิตมักจะเป็นความต้องการที่ขัดกันระหว่างองค์กรกับพนักงาน โดยองค์กรต้องการให้พนักงานใช้เวลาทุ่มเทกับการทำงาน ในขณะที่พนักงานเองต้องการใช้เวลากับชีวิตความเป็นอยู่และครอบครัวอย่างมีความสุข งานและชีวิตจึงมีผลกระทบซึ่งกันและกัน (Glezer & Wolcott, 1999) เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัว จะส่งผลเสียต่อทั้งพนักงานและครอบครัว ทำให้เกิดความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ ความพึงพอใจในชีวิตและในการทำงานลดลง มีอัตราการขาดงาน ลาออกเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่ทั้งงานและชีวิตครอบครัวจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องมีความสมดุลซึ่งกันและกันระหว่างงานและชีวิตครอบครัว (Kaewkeattikhun, 2011)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ประเด็นในการตอบสนองความต้องการ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพประเด็นหนึ่ง คือ เรื่องของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Quality of Working Life--QWL) (Walton, 1973) ที่มีความหมายถึงความรู้สึกทางกายและจิตใจของคนทำงาน ที่ทำให้เกิดการทำงานอย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ ด้วยความเต็มใจ และมีความสุข หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นความรู้สึกทุกมิติของการทำงาน เป็นกระบวนการที่มาจากการที่องค์กรได้ตอบสนองในปัจจัยต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความต้องการของมนุษย์และมีผลกระทบต่อชีวิตการทำงานของบุคคลเหล่านั้น (Pratumwan, 2001) จากงานวิจัยต่างๆ แสดงให้เห็นถึง ปัจจัยหนึ่งในเรื่องของคุณภาพชีวิตในการทำงาน ในด้านของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวที่ดี จากงานวิจัยของ ปริณดา สมควร (Somkuan, 2014) เรื่องความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานกับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจ กองบังคับการอำนวยการ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ได้เสนอว่าพนักงานให้ความสำคัญกับด้านความเป็นส่วนตัว และการที่องค์กรสนับสนุนการมีเวลาส่วนตัว รวมถึงอมรรัตน์ แก้วทวี (Kaewtavee, 2012) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตกับ

การทำงาน ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน กับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลเอกชน ภาคใต้ ที่พบว่า พยาบาลวิชาชีพ มีระดับสมดุลชีวิตกับการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากมีภาระงานมาก ทำให้ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานมากกว่าการอยู่กับครอบครัว นอกจากนี้ องค์ประกอบในด้านของสวัสดิการและเงินสนับสนุนต่างๆ ให้กับบุคลากรยังเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ ในเรื่องของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ดังเช่นงานวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล (ก.พ.) (Office of the Civil Service Commission, 2011) ที่ทำการศึกษาโครงการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคลากรภาครัฐ: ความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน-ระบบการหยุดราชการทดแทน พบว่าหน่วยงานจำเป็นต้องมีการสำรวจภาวะหนี้สินของข้าราชการ และเงินสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับพนักงาน อีกทั้ง ชนิกานต์ ทิพย์โส (Thipso, 2007) ที่ศึกษาเรื่อง ความสมดุลของชีวิตและการทำงานของพนักงานในช่วงเตรียมการโยกย้ายสู่สุวรรณภูมิ โดยได้ข้อสรุปว่า องค์กรต้องมีการจัดสรรสวัสดิการในการดูแลครอบครัวของพนักงานให้ได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้จะส่งผลให้ผลิตผลของพนักงานและองค์กรเพิ่มขึ้น เนื่องจากความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว เป็นกิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงาน และการมีส่วนร่วมของพนักงาน ทำให้การสื่อสารและการประสานงานระหว่างพนักงานดีขึ้น มีการบูรณาการของงานทุกๆ แผนก จึงส่งผลให้ผลิตผลโดยรวมเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจในการทำงานแก่พนักงาน เช่น เวลาทำงานที่ยืดหยุ่น (flexible work hour) สวัสดิการที่ส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน (employee-friendly benefits) ดูแลสมาชิกในครอบครัว (family care program) หรือการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่พนักงาน (personal convenience service) เป็นต้น โดยสิ่งเหล่านี้จะตอบสนอง ความต้องการของพนักงาน ทำให้เกิดความพึงพอใจและแรงจูงใจในการทำงาน นอกจากนี้ยังทำให้พนักงานมีส่วนร่วมในการทำงานและการตัดสินมากขึ้น ส่งผลต่อการมีความสามารถในการทำงานเพิ่มขึ้น อีกด้วย

มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นมหาวิทยาลัยที่มีเอกลักษณ์เป็น “ตลาดวิชา” ที่มีนักศึกษามาสมัครและเข้าศึกษาจำนวนมาก ทั้งจากหลากหลายพื้นที่ และต่างสาขาอาชีพ โดยมีทั้งผู้เรียนที่เป็นพนักงานบริษัทเอกชน ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้เรียนผู้ใหญ่ และนักศึกษาทั่วไป ซึ่งมีความแตกต่างในรูปแบบความต้องการการเรียนรู้ บุคลากรสายวิชาการของมหาวิทยาลัยรามคำแหง จึงจำเป็นต้องมีภาระหน้าที่งานต่างๆ ที่ต้องรับผิดชอบ ทุ่มเท ซึ่งอาจทำให้กระทบต่อความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว โดยในปัจจุบันจากการสอบถาม พูดคุยกับบุคลากรสายวิชาการต่างๆ ส่วนใหญ่เกิดความเหน็ดเหนื่อยในการปฏิบัติงาน และรู้สึกถึงการขาดแคลนเวลาส่วนตัวเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาระดับของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่จะสามารถนำมาเป็นข้อมูลปรับปรุงการทำงานของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ให้เกิดความสุขและความพึงพอใจสูงสุดได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2. เพื่อพัฒนารูปแบบความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบบรรยาย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และ (2) การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยมีวิธีการดังนี้

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีจำนวนทั้งสิ้น 352 คน (ข้อมูลจากงานบริหารงานบุคคล กองการเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 2 ตุลาคม 2558) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Yamané (Yamané, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 182 คน โดยผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิจัยนี้ ที่จำนวน 200 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยเข้าเก็บข้อมูลจากทุกคณะ และสถาบันของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ตามสัดส่วนบุคลากรสายวิชาการแต่ละหน่วยงาน ซึ่งได้คัดเลือกข้อมูลที่มีความสมบูรณ์จากกลุ่มตัวอย่างมาเป็นจำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 97.00 ของข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

2) ตัวแปรที่ทำการศึกษา คือ ความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประกอบด้วย (1) การจัดการสุขภาพกายและสุขภาพจิต (2) โอกาสในการดูแลสมาชิกในครอบครัว (3) ความยืดหยุ่นในการทำงาน (4) การลางาน (5) การสนับสนุนที่ช่วยประหยัดเวลาแก่พนักงาน (6) การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน และ (7) การสนับสนุนเพื่อเพิ่มประสิทธิผลของสมดุลชีวิตการทำงาน เป็นตัวแปรตาม

3) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว (work-life balance) โดยได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในการภาคการศึกษา และด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการบริหารงานบุคคล รวมทั้งมี

ความเชี่ยวชาญในด้านเนื้อหาวิชาการและการเรียนการสอนในด้านที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา รายละเอียดของข้อคำถาม ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ ตลอดจนความเหมาะสมของการตอบสนองแต่ละข้อคำถามในแบบสอบถาม จากนั้นนำผลการพิจารณาที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการหรือจุดประสงค์ (Index Of Consistency--IOC) โดยได้ปรับแก้ไขข้อคำถามจากคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จนได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในแบบสอบถามอยู่ระหว่าง 0.67-1.00

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อใช้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์และบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง จำนวน 7 ท่าน โดยมีขั้นตอนในการสร้าง คือ การพัฒนาข้อคำถามในการสัมภาษณ์จากข้อมูลที่มีประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามในส่วนที่ 1 และจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม และนำกลับมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อศึกษาระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยรามคำแหง และนำประเด็นที่สำคัญมาพัฒนาแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง จำนวน 7 ท่าน ซึ่งคัดเลือกจากคุณสมบัติ และคุณวุฒิตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 การหาค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และวิเคราะห์ข้อมูลของตัวแปรต่างๆ จากแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

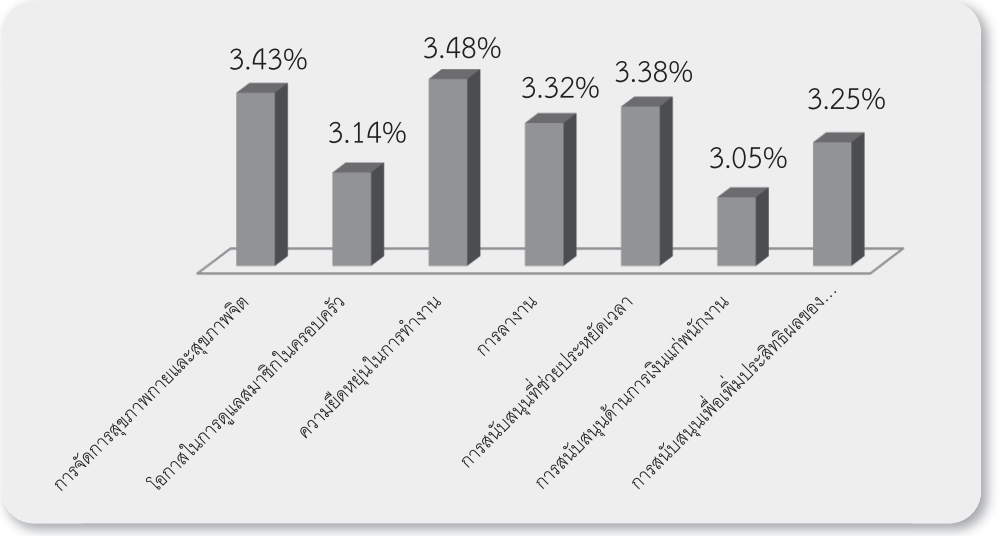
ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และบุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง จำนวน 7 ท่าน มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอภิปรายผล

6) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางแสดงผลทางสถิติที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในแต่ละองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) ความยืดหยุ่นในการทำงาน (2) การจัดการสุขภาพกายและสุขภาพจิต และ (3) การสนับสนุนที่ช่วยประหยัดเวลา ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ต่ำที่สุด คือ การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพ 1 ค่าเฉลี่ยร้อยละของระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

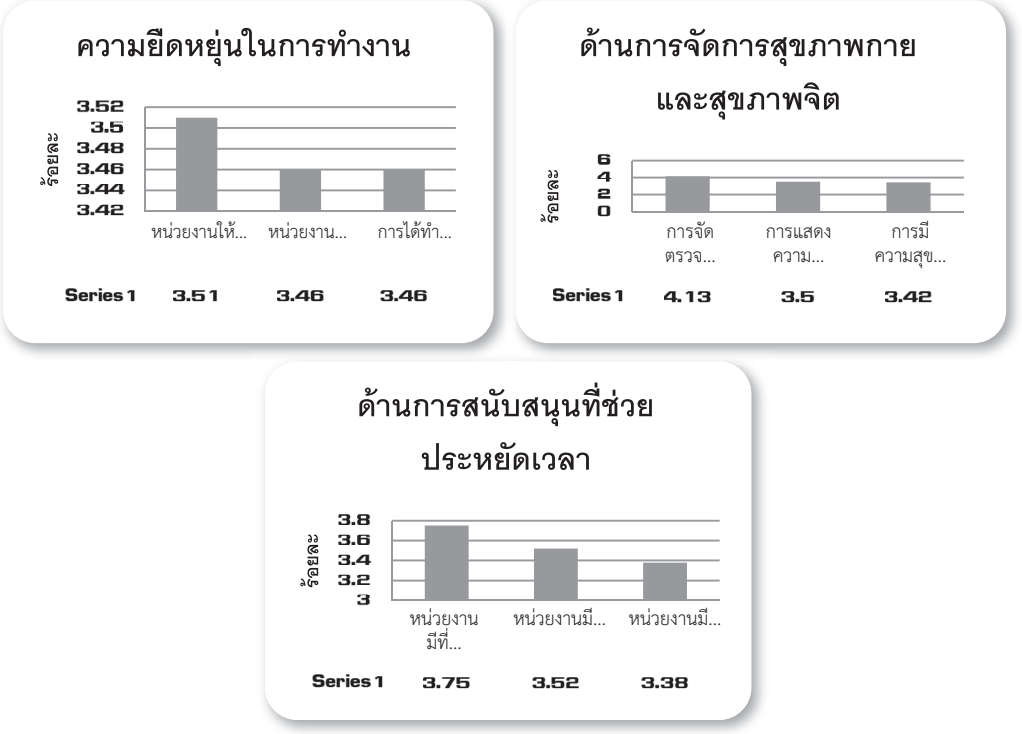
ในแต่ละข้อขององค์ประกอบของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีประเด็นสำคัญ สามารถสรุปได้ดังนี้ (แสดงในภาพที่ 2-3)

1. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) การที่หน่วยงานให้ความสำคัญต่อเวลาในการเข้า-ออกงานตามความเหมาะสม (2) การที่หน่วยงานกระจายภาระ หน้าที่งานให้กับบุคลากรทุกคน อย่างเหมาะสม และ (3) การได้ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ชื่นชอบได้นอกเหนือจากเวลางาน ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ไม่มีการทำงานล่วงเวลา หรือในวันหยุดเป็นประจำ

2. ด้านการจัดการสุขภาพกายและสุขภาพจิต เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) การจัดตรวจสุขภาพประจำปีให้บุคลากร (2) การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิที่ตนพึงมี พึงได้ในที่ทำงานอย่างเสรี และ (3) การมีความสุขเมื่ออยู่ในที่ทำงาน ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การปรับสภาพแวดล้อม เหมาะสม ถูกสุขลักษณะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอ

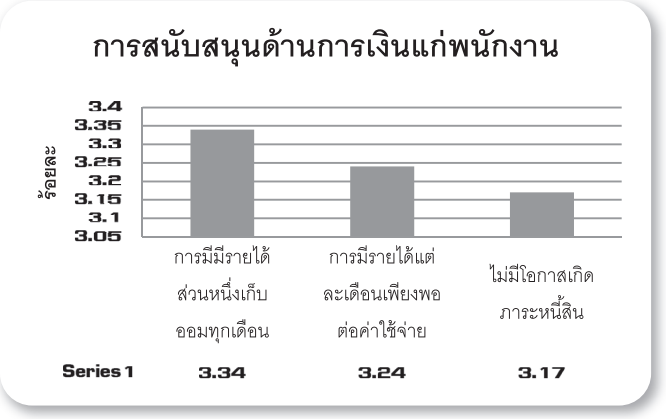
3. ด้านการสนับสนุนที่ช่วยประหยัดเวลา เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) การที่หน่วยงานมีที่ทำการไปรษณีย์ อยู่ภายในองค์กรหรือใกล้เคียง สำหรับให้บริการอย่างเพียงพอ (2) การที่หน่วยงานมีบริการทางการแพทย์ อยู่ภายในองค์กรหรือใกล้เคียง สำหรับให้บริการอย่างเพียงพอ และ (3) การที่หน่วยงานมีธนาคารอยู่ภายในองค์กรหรือใกล้เคียง สำหรับให้บริการอย่างเพียงพอ ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การที่หน่วยงานมีห้องอาหารอยู่ภายในองค์กรหรือใกล้เคียง สำหรับให้บริการอย่างเพียงพอ

4. ด้านการสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) การมีมีรายได้ส่วนหนึ่งเก็บออมทุกเดือน

ภาพ 2 ค่าเฉลี่ยร้อยละของระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยรามคำแหงในด้านต่างๆ แยกรายข้อ (ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก)

(2) การมีรายได้แต่ละเดือนเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น และ (3) ไม่มีโอกาสเกิดภาระหนี้สินที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและงาน ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม เช่น ทุนการศึกษา การกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เงินฌาปนกิจสงเคราะห์

ภาพ 3 ค่าเฉลี่ยร้อยละของระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงในด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แยกรายข้อ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์ สอบถามข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน มีดังนี้

1. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน เป็นองค์ประกอบที่มีระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อยู่ในระดับสูงที่สุด

1.1 การทำงานล่วงเวลา หรือทำงานในวันหยุดเป็นประจำ

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงต้องมีการปฏิบัติงานล่วงเวลา หรือส่วนใหญ่จำเป็นต้องปฏิบัติงานในวันหยุดเป็นประจำนั้น เกิดจากภาระงานสอนทั้งในภาคปกติ และโครงการพิเศษต่างๆ ของแต่ละคณะ ซึ่งการแก้ไขปัญหาเหล่านี้น่าจะสามารถทำได้โดยการวางแผนอัตรากำลัง ของบุคลากรในคณะ เพื่อดำเนินการขออัตรากำลังตามที่เหมาะสม รวมถึงการจัดตารางการเรียนการสอนล่วงหน้า และการให้บุคลากรสายวิชาการ ได้มีส่วนร่วมในการจัดตารางการเรียนการสอน รวมถึงความสมัครใจของอาจารย์ผู้สอนในบางกรณี (หากเลือกได้) เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อเวลา วันหยุดพักผ่อน กิจกรรมส่วนตัว ของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด

1.2 การเปิดโอกาสให้สามารถปฏิบัติงานที่บ้าน หรือภายนอกสำนักงานได้ตามความเหมาะสม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ ได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า หน่วยงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ยังไม่ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรสายวิชาการ ปฏิบัติงานที่บ้าน หรือนอกสำนักงานนั้น เนื่องจากการทำงานในระบบราชการจำเป็นต้องมีระเบียบในการลงชื่อเข้าปฏิบัติงาน และปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงาน อีกทั้งในระบบราชการยังไม่มีวิธีการควบคุมการปฏิบัติงาน รวมถึงวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานในรูปแบบดังกล่าวที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ และผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอที่แตกต่างในบางกรณีว่า การปฏิบัติงานภายนอกสำนักงาน อาจช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ พบเจอสิ่งใหม่ๆ และนำมาปรับใช้กับหน้าที่การงานได้ ซึ่งเป็นข้อดีในอีกด้านหนึ่ง

1.3 การทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ชื่นชอบได้นอกเหนือจากเวลางาน

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า การสนับสนุนจากหน่วยงาน ให้เกิดกิจกรรมอื่นๆ นอกเวลางาน สำหรับบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในการศึกษาดูงานในส่วนต่างๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ปรับใช้กับงานปัจจุบัน และเกิดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ การทำกิจกรรมอื่นๆ ที่มากเกินจำเป็น อาจก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายต่างๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้สถานภาพทางการสมรสส่งผลต่อระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวที่แตกต่างกันด้วยในกรณีนี้

2. ด้านการสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน เป็นองค์ประกอบที่มีระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อยู่ในระดับต่ำที่สุด

2.1 การได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม เช่น ทุนการศึกษา การกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เงินฌาปนกิจสงเคราะห์

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า กรณีการได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมต่างๆ ที่มีของมหาวิทยาลัยรามคำแหงนี้ ตามนโยบายได้มีกำหนดไว้ แต่อาจเกิดความไม่ทั่วถึงกับบุคลากรสายวิชาการ ซึ่งเนื่องมาจากการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์จากทางมหาวิทยาลัยฯ ทำให้การรับรู้ในเรื่องเหล่านี้ไม่ทั่วถึง

2.2 การได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนจากหน่วยงาน คุ้มค่า เหมาะสมกับ ปริมาณงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า การนำวิธีการให้น้ำหนักของงานต่างๆ ตามความเหมาะสม (job weight) รวมถึงการนำวิธีการประเมินคุณภาพ และประสิทธิภาพงาน และการพัฒนาตนเองของบุลากรสายวิชาการ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง มาใช้อย่างจริงจัง ถูกต้องตามหลักการและมีคุณธรรม และในภาระหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยฯ ที่ต้องดูแลนักเรียน นักศึกษา อาจจะเกิดการใช้เงินสำรองจ่ายต่างๆ สำหรับโครงการที่รับผิดชอบ ส่งผลกระทบต่อรายได้ จึงควรมีการพิจารณาปรับ

งบประมาณสำหรับการดำเนินโครงการต่างๆ ให้กับนักเรียน นักศึกษา เพิ่มมากยิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาขั้นตอนการเบิกจ่ายที่รวดเร็วมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

2.3 โอกาสเกิดภาระหนี้สินที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและงาน

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกรณีนี้ว่า บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงส่วนใหญ่ ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้น เนื่องจากการใช้จ่ายเพื่อการซื้อหาสิ่งต่างๆ ที่ต้องการในชีวิตประจำวัน ซึ่งน่าจะมีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในองค์กรและครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบที่มีระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) ความยืดหยุ่นในการทำงาน (2) การจัดการสุขภาพกายและสุขภาพจิต และ (3) การสนับสนุนที่ช่วยประหยัดเวลา ตามลำดับ ซึ่งน่าจะมาจากการที่บุคลากรในสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งส่วนใหญ่มีหน้าที่ในงานสอน การเขียนตำรา รวมถึงการทำงานวิจัย เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และเป็นผลงานทางวิชาการ เป็นส่วนหนึ่งของภาระงานที่ได้ถูกกำหนดไว้ในบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงนั้น โดยส่วนใหญ่ ทางคณะต่างๆ เปิดโอกาสให้กับบุคลากรสายวิชาการนี้ มีการปฏิบัติงานที่ไม่เข้มงวดในการเข้าปฏิบัติงานที่สำนักงาน หรือเป็นการเปิดโอกาสให้สามารถค้นคว้าหาความรู้ และปฏิบัติงานได้นอกสำนักงานนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับ อมรรัตน์ แก้วทวี (Kaewtavee, 2012) ที่ได้ศึกษาศึกษาเรื่อง *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตกับการทำงาน ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน กับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลเอกชน ภาคใต้* โดยพบว่า พยาบาลวิชาชีพ มีระดับสมดุลชีวิตกับการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง เช่นกัน

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีนโยบายในการดูแล จัดการทางด้านสุขภาพกายให้กับพนักงานของมหาวิทยาลัยฯ อยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยมีการตรวจสุขภาพประจำปี และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลให้กับบุคลากรทุกหน่วยงาน อีกทั้ง การที่ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยฯ มีการอำนวยความสะดวกในการให้บริการด้านอาหาร การทำธุรกรรมต่างๆ ทั้งทางการเงินและอื่นๆ สะดวก รวดเร็ว ช่วยประหยัดเวลาในการทำกิจกรรมส่วนตัว และของครอบครัว ได้มากยิ่งขึ้น โดยมีทั้งโรงอาหาร ธนาคาร และที่ทำการไปรษณีย์ อยู่ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยฯ ที่คอยให้บริการในช่วงเวลาราชการ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอุไรพร จันทะอุ่มเม้า และคณะ (Chanta-u-moa et al, 2011) ได้ทำการวิจัยเรื่อง *การประเมินความพึงพอใจในงาน ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ของบุคลากรสุขภาพในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข* ที่พบว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในการ

ทำงาน และสนับสนุนความพึงพอใจในการทำงานในองค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล บัวผัน (Buapan, 2011) เรื่อง *ความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงานของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* ซึ่งพบว่า ความยืดหยุ่นในการทำงาน เป็นหัวข้อที่กลุ่มประชากรในการวิจัยได้รับอย่างเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลางเช่นกัน

ส่วนองค์ประกอบที่มีระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ต่ำที่สุด คือ การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน อาจเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับสวัสดิการต่างๆ เช่น ทุนการศึกษา การกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เงินฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่อาจจะไม่ทั่วถึง รวมถึงการประชาสัมพันธ์ ปฐมนิเทศน์พนักงานใหม่ ให้ได้ทราบเกี่ยวกับหัวข้อนี้ไม่ทั่วถึง ซึ่งทำให้บุคลากรสายวิชาการของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เกิดความเข้าใจผิด หรือไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องนั่นเอง สอดคล้องกับ สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล (ก.พ.) (2548) ที่ทำการศึกษา*โครงการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคลากรภาครัฐ: ความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน-ระบบการหยุดราชการทดแทน* พบว่าหน่วยงานจำเป็นต้องมีการสำรวจภาวะหนี้สินของข้าราชการ และเงินสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับพนักงาน อีกด้วย

จากผลการวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ ข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

1. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน มีหัวข้อที่มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 การทำงานล่วงเวลา หรือทำงานในวันหยุดเป็นประจำ

การที่บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงต้องมีการปฏิบัติงานล่วงเวลา หรือส่วนใหญ่จำเป็นต้องปฏิบัติงานในวันหยุดเป็นประจำนั้น เกิดจากภาระงานสอนทั้งในภาคปกติ และโครงการพิเศษต่างๆ ของแต่ละคณะ ซึ่งเป็นส่วนที่เกิดจากทั้งความสมัครใจ และความรับผิดชอบต่อหน่วยงานของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ จะสามารถทำได้โดยการวางแผนอัตรากำลัง ของบุคลากรในคณะ เพื่อดำเนินการขออัตรากำลังตามที่เหมาะสม รวมถึงการจัดตารางการเรียนการสอนล่วงหน้า และการให้บุคลากรสายวิชาการ ได้มีส่วนร่วมในการจัดตารางการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อเวลา วันหยุดพักผ่อน กิจกรรมส่วนตัว ของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด ซึ่งในส่วนนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ แก้วทวี (Kaewtavee, 2012) ที่ได้ศึกษาศึกษาเรื่อง *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมดุลชีวิตกับการทำงาน ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน กับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลเอกชน ภาคใต้* ที่พบว่าการมีภาระงานมากเกินไป หรือไม่สามารถกำหนดวันเวลาได้ มีผลต่อระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว

1.2 การเปิดโอกาสให้สามารถปฏิบัติงานที่บ้าน หรือภายนอกสำนักงานได้ตามความเหมาะสม

หน่วยงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ยังไม่ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรสายวิชาการ ปฏิบัติงานที่บ้าน หรือนอกสำนักงานนั้น เนื่องจากการทำงานในระบบราชการจำเป็นต้องมีระเบียบในการลงชื่อเข้าปฏิบัติงาน และปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงาน อีกทั้งในระบบราชการยังไม่มีวิธีการควบคุมการปฏิบัติงาน รวมถึงวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานในรูปแบบดังกล่าวที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นมหาวิทยาลัยฯ อาจหาข้อสรุปในเรื่องของวิธีการปฏิบัติงานที่เหมาะสม และเป็นธรรมต่อบุคลากรทั้งหมดในมหาวิยาลัยรามคำแหง เพื่อให้ได้ความพึงพอใจ และความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ของบุคลากรในมหาวิทยาลัยฯ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Walton, 1973) ในด้านสิทธิของพนักงาน (constitutionalism) ที่เสนอว่า การที่บุคลากรได้มีสิทธิในการปฏิบัติตามขอบเขตที่ได้รับมอบหมาย และแสดงออกในสิทธิ์ซึ่งกันและกัน หรือการกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกัน

1.3 การทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ชื่นชอบได้นอกเหนือจากเวลางาน

การสนับสนุนจากหน่วยงาน ให้เกิดกิจกรรมอื่นๆ นอกเวลางาน ที่เป็นไปตามความต้องการของบุลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงนั้น สามารถสนับสนุนได้ในเรื่องของการศึกษาดูงานในส่วนต่างๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ปรับใช้กับงานปัจจุบัน และเกิดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น แต่หากมีการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่มากเกินจำเป็น อาจก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายต่างๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงควรที่หน่วยงานจะสนับสนุน หรือให้ความสำคัญในด้านนี้ พร้อมไปกับการปลูกฝังค่านิยม และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปด้วย ซึ่งจะแก้ไขปัญหาในด้านของการเงิน และค่าใช้จ่ายต่างๆ ของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงให้เป็นไปตามความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล บัวผัน (Buapan, 2011) ที่ศึกษาเรื่อง *ความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงานของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* ซึ่งพบว่า ความอิสระในการทำงาน การสนับสนุนจากหน่วยงาน หัวหน้างาน และเพื่อนร่วมงานในการลางานเพื่อดูแลครอบครัว เป็นสิ่งที่จะเพิ่มระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวได้ รวมถึงในเรื่องของความเครียดในการทำงานที่ลดลง ซึ่งมีส่วนช่วยยกระดับความสมดุลในชีวิตการทำงานและครอบครัวได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Parker and DeCotiis (1983) ในด้านของงาน (work itself) ซึ่งหมายถึง ลักษณะของเนื้องานที่ต้องปฏิบัติ รวมไปถึงความหลากหลายของงาน ที่จะทำให้เกิดความเครียดในการทำงาน หากไม่มีความหลากหลาย หรือซ้ำซากจำเจ นั่นเอง

2. ด้านการสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน มีหัวข้อที่มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 การได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม เช่น ทุนการศึกษา การกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เงินฌาปนกิจสงเคราะห์

การได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมต่างๆ ที่มีของมหาวิทยาลัยรามคำแหงนี้ ตามนโยบายได้มีกำหนดไว้ตามความเหมาะสม อาจเกิดความไม่ทั่วถึงกับบุคลากรสายวิชาการ ซึ่งเนื่องมาจากการสื่อสาร

ประชาสัมพันธ์จากทางมหาวิทยาลัยฯ ทำให้การรับรู้ในเรื่องเหล่านี้ไม่ทั่วถึง ซึ่งมหาวิทยาลัยฯ ควรมีการรวบรวมระเบียบต่างๆ ในด้านนี้ นำเสนอให้แต่ละคณะ และส่วนย่อยต่างๆ เกิดความเข้าใจ และรับทราบโดยทั่วกัน และควรที่จะมีการนำเสนอให้บุคลากรของมาหวิทยาลัยฯ ทราบ ตั้งแต่ช่วงเริ่มเข้าปฏิบัติงานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร โดยการนำเสนอในการปฐมนิเทศบุคลากรใหม่ของมหาวิทยาลัยฯ

2.2 การได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนจากหน่วยงาน คุ้มค่า เหมาะสมกับ ปริมาณงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ

การนำวิธีการให้น้ำหนักของงานต่างๆ ตามความเหมาะสม (job weight) รวมถึงการประเมินคุณภาพ และประสิทธิภาพงานจากบุคลากรสายวิชาการ ที่เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามหลักการ และมีคุณธรรม จะสามารถแก้ไขกรณีนี้ได้ เพื่อทำให้การให้ค่าตอบแทนตามงานต่างๆ มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ วิธีการประเมินบุคลากร ในด้านผลตอบแทนต่างๆ อาจไม่มีประสิทธิภาพ หรือไม่ตรงตามบริบทที่ถูกต้อง จึงทำให้บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีความรู้สึกว่าการได้รับค่าตอบแทนดังกล่าวไม่เป็นธรรมนั่นเอง ซึ่งการปรับปรุงสิ่งเหล่านิ จะทำให้ได้รับการยอมรับจากบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงเพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

2.3 โอกาสเกิดภาระหนี้สินที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและงาน

บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงส่วนใหญ่ ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้น เนื่องจากการใช้จ่ายเพื่อการซื้อหาสิ่งต่างๆ ที่ต้องการในชีวิตประจำวัน ซึ่งน่าจะมีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในองค์กรและครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว โดยหน่วยงานสามารถช่วยเหลือในด้านนี้ได้โดยการให้คำปรึกษา และช่วยเหลือเป็นรายกรณี เช่น การประชาสัมพันธ์ในเรื่องเงินกู้ยืมในรูปแบบต่างๆ ที่มีของมหาวิทยาลัยฯ เป็นต้น และปลูกฝังหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความเข้าใจ และสำนึกในการปฏิบัติตัวต่อบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องของคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรดำเนินการจัดตารางการเรียนการสอน ทั้งในภาคปกติ และโครงการพิเศษต่างๆ อย่างเหมาะสมตามจำนวนอาจารย์ผู้สอน รวมถึงการจัดตามรางการเรียนการสอนล่วงหน้า เพื่อให้ผู้สอนสามารถเตรียมความพร้อม และจัดสรรเวลาของตัวเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การจัดสรรภาระหน้าที่งานต่างๆ

ควรมีการเกลี่ยให้เหมาะสม อย่างเท่าเทียม และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้ภาระงานบางอย่างตกอยู่ที่บุคลากรสายวิชาการกลุ่มใดโดยเฉพาะหรือคนใดคนหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดการทำงานล่วงเวลา รวมถึงต้องปฏิบัติหน้าที่ในวันหยุด หรือนอกเหนือเวลางาน ทำให้ระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยรามคำแหงลดลง

2. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน ในเรื่องของการเปิดโอกาสให้บุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยรามคำแหง สามารถปฏิบัติงานจากที่บ้าน หรือนอกสำนักงานได้นั้น อาจไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสมในการที่จะเพิ่มระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว เนื่องจากการทำงานในระบบราชการนั้นมีระเบียบในการลงชื่อเข้าปฏิบัติงาน และปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงาน อีกทั้งในระบบราชการยังไม่มีวิธีการควบคุมการปฏิบัติงาน รวมถึงวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานในรูปแบบนี้ อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ โดยหากอาจารย์ หรือบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จำเป็นจะต้องปฏิบัติงานภายนอกสำนักงาน หรือค้นคว้าในเรื่องต่างๆ ควรดำเนินการแจ้งหน่วยงานให้ทราบเป็นกรณีไป ซึ่งจากลักษณะการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงนี้ ก็ได้มีความยืดหยุ่นให้ในลักษณะดังกล่าวอย่างเหมาะสมตามธรรมเนียมปฏิบัติเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นอาจนำเสนอในการปลูกฝังเรื่องของวินัยการปฏิบัติงานให้กับบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้นได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ และจัดสรรเวลาต่างๆ ของตนเองได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

3. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรมีการสื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึง ในเรื่องสวัสดิการต่างๆ ที่บุคลากรพึงได้รับ เช่น ทุนการศึกษาที่ให้กับบุตร การกู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำ เงินทุนสนับสนุนด้านต่างๆ เป็นต้น ให้กับบุลลากรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และมีโอกาสได้รับอย่างเท่าเทียมกัน และทั่วถึง โดยทางมหาวิทยาลัยฯ สามารถประชาสัมพันธ์ สื่อสารข้อมูลเหล่านี้ได้ด้วย การนำเสนอผ่านเวปไซต์มหาวิทยาลัยฯ การสื่อสารผ่านการปฐมนิเทศพนักงานใหม่ เป็นต้น

4. จากการที่บุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีเวลาที่ไม่เพียงพอต่อการทำกิจกรรมส่วนตัว หรืองานอดิเรกนอกเหนือเวลางานนั้น มีข้อเสนอแนะว่า การมีงานอดิเรกต่างๆ หรือการมีโอกาสได้ท่องเที่ยว ศึกษาดูงานนั้น เป็นส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น แต่ก็มีโอกาสที่จะก่อเกิดค่าใช้จ่าย หรือนำไปสู่ภาระหนี้สินที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติงานได้ ซึ่งหน่วยงานและมหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรปลูกฝังบุคลากรสายวิชาการของมหาวิทยาลัยฯ ในเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดสำนึกและการปฏิบัติที่ดี

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเพิ่มเติม ในส่วนของความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคคลากรสายสนับสนุนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบ และพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานในองค์กร เนื่องจากบุคลากรทุกสายงานมีความสำคัญกับองค์กรไม่แตกต่างกัน หากพัฒนาไปด้วยกันจะทำให้องค์กรก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ทำการวิจัยและพัฒนา (research and development) ต่อเนื่อง จากการนำผลที่ได้ข้อคิดเห็นต่างๆ และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยนี้ โดยเป็นการวิจัยจากการนำไปปรับใช้จริงกับองค์กรและประเมินผล เพื่อปรับปรุงต่อยอดให้กับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวของบุคคลากรขององค์กรต่อไป เพื่อสนับสนุนให้เกิดความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัวให้กับบุคลากรมหาวิทยาลัยรามคำแหง และส่งผลถึงการปฏิบัติงานอย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. ควรทำการวิจัยเพิ่มเติม ในเรื่องของคุณภาพชีวิตในการทำงานของทั้งบุคคลากรสายวิชาการและสายสนับสนุนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นภาพใหญ่สำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์กร เพื่อขยายผลในการใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานในองค์กรให้เกิดความสุข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรในองค์กร เนื่องจากบุคลากรทุกหน่วยงานมีความสำคัญต่อองค์กร ซึ่งหากทราบถึงความเหมาะสมในการทำงานต่างๆ จะสามารถนำมาปรับประยุกต์ และพัฒนาให้องค์กรก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป

สรุปโดยรวมของเนื้อหา ระดับความสมดุลของชีวิตการทำงานและครอบครัว ของบุคลากรสายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงอยู่ในระดับปานกลาง และองค์ประกอบทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ (1) ความยืดหยุ่นในการทำงาน (2) การจัดการสุขภาพกายและสุขภาพจิต และ (3) การสนับสนุนที่ช่วยประหยัดเวลาตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 2 อันดับแรก คือ (1) การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน และ (2) โอกาสในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ และจากข้อมูล ข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์บุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในด้านต่างๆ ได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับด้านที่มีความสำคัญ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา ดังนี้

ความยืดหยุ่นในการทำงาน ในเรื่องของการทำงานในวันหยุดเป็นประจำนั้น บุคลากรสายวิชาการ (สาย ก) มหาวิทยาลัยรามคำแหงต้องมีการปฏิบัติงานในวันหยุดเป็นประจำนั้น สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ด้วยการวางแผนอัตรากำลังของบุคลากรในคณะ เพื่อดำเนินการขออัตรากำลังตามที่เหมาะสม รวมถึงการจัดตารางการเรียนการสอนล่วงหน้า และการให้บุคลากรสายวิชาการได้มีส่วนร่วมในการจัดตารางการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อเวลา วันหยุดพักผ่อน กิจกรรมส่วนตัวของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด

การสนับสนุนด้านการเงินแก่พนักงาน ซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม เป็นสำคัญ เช่น ทุนการศึกษา การกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เงินฌาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งตามนโยบายของมหาวิทยาลัยฯ นั้น ได้มีกำหนดไว้อย่างเหมาะสม แต่อาจเกิดจากการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์จากทางมหาวิทยาลัยฯ ทำให้การรับรู้ในเรื่องเหล่านี้ไม่ทั่วถึง ซึ่งมหาวิทยาลัยฯ ควรมีการรวบรวมระเบียบต่างๆ ในด้านนี้ นำเสนอให้แต่ละหน่วยงาน และส่วนย่อยต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจ และรับทราบโดยทั่วกันอย่างสม่ำเสมอ และควรที่จะมีการนำเสนอให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยฯ ทราบ ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นเข้าปฏิบัติงานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร โดยการนำเสนอในการปฐมนิเทศบุคลากรใหม่ของมหาวิทยาลัยฯ ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาองค์กรได้มากยิ่งขึ้น

References

Buapan, S. (2011). *A work-life balance of support staffs in Faculty of business administration, Thammasat Unbiversity*. Research, Master of labour and welfare development, Faculty of social administration, Thammasat University.

Chanta-u-moa, A. et al., *Jamjuree D. and Lelawong S. (2011). Job satisfaction evaluation and work-life balance of employee in Ministry of public health*. Bangkok: Ministry of public health, Department of medical service, Nursing devision.

Glezer, H., & Wolcott, I. (1999). *Work and family life: Reciprocal effect*. Marriage and Family Review, 22(3), 287-332.

Kaewkeattikhun, K. (2011). Work-life Balance. *Human resource Journal*. 1(2), 25-35.

Kaewtavee, A. (2012). *A work-life balance, Work Safety and Organization citizenship behavior of nurse in private hospital in southern of Thailand*. Thesis. Master of nursing science, Chulalongkorn University.

Maslow, H. A. (1970). *Motivation and personality (2nd ed.)*. New York: Harper & Row.

Office of the civil service commission. (2011). *Strategic human resource development of government officer in A.D. 2011-2013*. January 10, 2014. http://brd.ocsc.go.th.

Parker, F. D., & DeCotiis, A. T. (1983). *Organization determinants of job stress. Organizational Behavior and Human Performance*, 32(2),160-177.

Pratumwan, S. (2001). *A quality of work life impact on Organization Citizenship Behavior of Employee in Conveyer Manufacturing*. Thesis. Master of science, Kasetsart University.

Somkuan, P (2014). *Work-Life Balance and Performance of polices of Immigration Bureau*. Research, Master of public administration, Faculty of Arts, Krirk University.

Thipso, C. (2007). *Work-Life Balance of employee of Suwannaphumi International Airport*. Research, Master of labour and welfare development, Faculty of social administration, Thammasat University.

Walton, R. E. (1973). *Quality of work life*. Sloan Management Review, 15(1), 11-12.

Yamané, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. New York: Harper & Row.

ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา*

The Bhikkhu Paṭimokkha as Tool to Preserve Buddhism

พระมหาสุทธิพงษ์ สุทฺธิวโส

Phramaha Suthipong Suthivaṁso

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author. Email:Sutipong53@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลวิจัยพบว่า พระปาฏิโมกฺข์ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ (1) โอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ ปาฏิโมกข์ที่เป็นโอวาท กล่าวคือ สิ่งที่เป็นหลักเป็นประธานในด้านคำกล่าวสอน หรือ หลักการโดยสรุปของพุทธศาสนา มีทั้งหลักคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์ ประกาศหลักอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักการ 3 วิธีการ 4 อุดมการณ์ 6 (2) อาณาปาฏิโมกข์ ได้แก่ ข้อบัญญัติเกี่ยวกับศีลของภิกษุ และภิกษุณี การปรับอาบัติ การลงโทษ วิธีออกจากอาบัติ และอานิสงส์ของการเข้าร่วมสังฆกรรมการสวดและฟังภิกขุปาฏิโมกข์

การสำรวมในภิกขุปาฏิโมกข์ช่วยธำรงพระพุทธศาสนา 3 ด้าน คือ (1) ความมั่นคงด้านศาสนบุคคล : ป้องกันไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดพระวินัยที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ, ไม่ให้อยู่ที่อันตรายหรือมีภัย, รักษาพยาบาลภิกษุอาพาธ, ห้ามปกป้องและคบหาภิกษุผู้ทุศีล, ปกป้องภิกษุมีศีลไม่ให้ถูกรบกวนหรือใส่ร้าย, ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกัน, ให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป, ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง, และห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด (2) ความมั่นคงด้านศาสนธรรม : ห้ามภิกษุคัดค้านการแสดงภิกขุปาฏิโมกข์, กำหนดวิธีแสดงธรรมแก่ภิกษุณีและสตรีอย่างเหมาะสม, ห้ามแสดงกิริยาไม่เคารพพระธรรมวินัย, และแสดงธรรมแก่บุคคลต่างๆ ด้วยโดยคำนึงถึงกาลเทศะและอากัปกิริยาของผู้ฟัง (3) ความมั่นคงด้านศาสนสถาน : กำหนดให้สร้างเสนาสนะให้เหมาะแก่การพักอาศัย ไม่ใหญ่โตหรูหราเกินไป ใช้วัสดุอุปกรณ์ ประดับตกแต่ง ทาสีที่เหมาะแก่สมณสารูป, จัดเตียง ตั่ง เสื่อ ที่นั่งและที่นอนให้เพียงพอ และจัดให้ภิกษุเข้าพักอย่างยุติธรรม ห้ามหวงที่พักหรือจัดให้ภิกษุเข้าพักด้วยความลำเอียง

คำสำคัญ: ภิกขุปาฏิโมกข์; เครื่องมือ; พระพุทธศาสนา

---

*Received May 22, 2018; Revised May 26, 2018; Accepted March 9, 2019

Abstract

This article is intended to analyze the Bhikkhu Paṭimokkha as tool to preserve Buddhism. It is a Qualitative Research.

From the research, it is found that the Bhikkhu Paṭimokkha is the first primary teachings, the presidency, the head of all Dhamma divided into two categories: (1) *Ovāda-Patimokkha* is the *Paṭimokkha* of instructions. The main thing is to preside over the teachings or concluding principles of Buddhism that includes both doctrines and principles of Sangha's governance. The Proclamation of principles that is an essence of Buddhism. There are three principles, four methods, and six ideologies. (2) *Ānāpatimokkha* is the provision related to monastic rules for *Bhikkhu* and *Bhikknuni*, penalties, and the benefits of participation in reciting and listening to the *Bhikkhu-Pāṭimokkha.* The ĀnāPatimokkha is also called *Buddha-Ānā,* a disciplinary measure that the Buddha enacted for monks. It is considered the Buddha's instructions laid down as guideline for monks' practices and used a tool to govern the Saṅgha community.

Being restraint in *Bhikkhupāṭimokkha* helps to maintain Buddhism into 3 dimensions including: (1) Stability on Buddhist Personnel:It helps to prevent monks from violating any Buddhist disciple that may make him falls from monk-hood, protect monks from staying in any harmful or dangerous place, healing sick monks, prevent monks from being friends with immoral monks, protect monks from being disturbed or slandered, prevent monks from disunity, ordain men with the age of 20 years and over, treat ascetics carefully, and prohibit monks from staying in any private place that can lead to misunderstanding; (2) Stability on Buddhist Teaching: It helps to prohibit monks from objecting *Bhikkhupāṭimokkha* teaching, define the method of Dhamma teaching to Buddhist nuns and women appropriately, prohibit monks from performing any disrespectful action to the Buddhist disciplines, and enable monks to teach Dhamma to all people by considering on occasions and manners of listeners; (3) Stability on Buddhist Places: It helps to define construction of *Senāsana* to meet with living, i.e., not too big and luxurious with appropriate decoration and painting colour, provide sufficient beds, stools, mats, and mattresses, provide accommodation to monks fairly without any bias.

Keywords: Bhikkhu Paṭimokkha; Tool to Preserve; Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการตรัสรู้สัจธรรมของพระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงเสด็จจาริกไปในสถานต่างๆ เพื่อประกาศสัจธรรมที่ทรงค้นพบแก่ประชาชน ต่อมามีประชาชนผู้ได้ฟังคำสอนจำนวนมากอยากออกบวชติดตามพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้มีเวลาศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดกลุ่มชนที่มีศรัทธาออกบวชเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ภิกษุสงฆ์ หรือ สังฆะ หมายถึง หมู่หรือ กลุ่มซึ่งมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า สังฆะ หมายถึงพระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ดังนั้น ภิกษุสงฆ์หรือคณะสงฆ์จึงเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของพระพุทธเจ้า ในช่วงที่คณะสงฆ์เกิดขึ้นแรกๆนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้พระสาวกของพระองค์ปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ประการ คือ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำความดีให้ถึงพร้อม และ 3) การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์

การที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระสาวกด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์นี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลกทรงปฏิบัติ จากการที่พระสงฆ์ที่ออกบวชในยุคแรกๆ ส่วนมากเป็นพระอริยเจ้า หรือหากเป็นปุถุชนก็มักจะเป็นคนที่ออกบวชด้วยศรัทธา จึงไม่ค่อยมีพระสาวกปฏิบัติผิดหรือกระทำความเสียหายรุนแรง ทำให้เห็นว่าการที่ทรงสอนพระสาวกด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์นั้นเพียงพอแก่การปกครองดูแลคณะสงฆ์ ต่อมามีกุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวชมากขึ้น เริ่มเกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ พระสารีบุตรจึงกราบทูลให้พระพุทธองค์บัญญัติพระวินัย หรืออาณาปาฏิโมกข์เพื่อให้เป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ แต่พระพุทธองค์ก็ยังไม่เห็นด้วย เพราะทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลากล่าวคือ ขณะนั้นอาสวัฏฐานิยธรรม (ความประพฤติเสียหาย) ยังไม่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์จึงจะยังไม่บัญญัติพระวินัยเพื่อป้องกันไว้ก่อน ท่านเปรียบเหมือนหมอรักษาคนไข้ตราบใดที่คนไข้ยังไม่เจ็บป่วยด้วยโรคหมอก็จะไม่ประกอบยาหรือให้กินยารักษาป้องกันไว้ก่อน สถานการณ์ในคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเรียบร้อยเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพรรษาที่ 20 ต่อมาเกิดมีภิกษุประพฤติเสียหาย คือ เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้นในคณะสงฆ์พระพุทธองค์จึงหยุดแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แล้วบัญญัติอาณาปาฏิโมกข์ หรือภิกขุปาฏิโมกข์ (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2009) เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับคณะสงฆ์ โดยกำหนดให้คณะสงฆ์ยกอาณาปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือนนับจากนั้นเป็นต้นมาภิกษุในพระพุทธศาสนาทุกรูปจะต้องรักษาและปฏิบัติตามสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ จึงกล่าวได้ว่าอาณาปาฏิโมกข์ส่งผลดีต่อการประพฤติปฏิบัติและการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ ส่งผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง มีหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า พระวินัยหรือพระปาฏิโมกข์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติแก่พระสาวกมีผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองและความดำรงอยู่นานแห่งพระพุทธศาสนา ดังที่พระสารีบุตรคิดตระหนักถึงความมั่นคงของพระศาสนา จึงลุกขึ้นห่มผ้าจีวรเฉวียงบ่าพนมมือไปทางพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้าที่พระองค์จะทรงแสดงบัญญัติสิกขาบททรงแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกอันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ดำรงอยู่ได้นาน (Thai Tipitakas 1/17-19/10-12)

พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า “จงรอก่อนจงยับยั้งก่อนสารีบุตรตถาคตผู้เดียวจักรู้กาลในกรณีนี้ พระศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทยังไม่แสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกตลอดเวลาที่อาสวัฏฐานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ (คือกิเลส) บางอย่างยังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ต่อเมื่ออาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ พระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกเพื่อกำจัดอาสวัฏฐานิย-ธรรมเหล่านั้น” พระพุทธองค์ตรัสให้รอก่อนจนกว่าจะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น เหตุจำเป็นที่ตรัสถึงนั้น คือ 1) มีภิกษุบวชนานจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรม (เหตุให้เกิดความหม่นหมองขึ้นในศาสนา) ขึ้น 2) สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่และแพร่หลายจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น 3) สงฆ์มีลาภสักการะมาก จนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น 4) สงฆ์ส่วนมากเป็นพหูสูตจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น (Thai Tipitakas 1/20-23/12-15)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมา พระพุทธองค์ก็ทรงหามาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหา ในระยะเริ่มแรกทรงนำ “วินัย” หรือ “ศีล” มาใช้เป็นกฎเกณฑ์สำหรับลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎหรือระเบียบของ “สังฆะ” หรือสังคมที่ตั้งขึ้น (Adivadhanasit, 2002) เพราะทรงเห็นว่าพระวินัยนั้นเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางที่จะทำให้สังฆะเป็นชุมชนที่มีแต่ความผาสุก จุดมุ่งหมายสำคัญของการใช้วินัย คือ การป้องกันไม่ให้คนเหี้ยมโหด ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับการฆ่า หรือการเบียดเบียนคนอื่น เพื่อป้องกันความลวงโลกเลี้ยงชีพ เพื่อป้องกันความดุร้าย ประพฤติเลวทรามเป็นต้น ในการบัญญัติพระวินัย (Thai Tipitakas 1/39/27-29) พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์ ดังนี้ เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ เพื่อความสำราญของสงฆ์ เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (ดื้อด้าน) เพื่อความเป็นอยู่อย่างผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อระวังอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเจริญยิ่งๆของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม และ เพื่อสนับสนุนพระวินัย (Keown, 2003 Barner, 1996; Amritananda Bhikkhu, 1992; Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2015)

จากประโยชน์ทั้ง 10 ประการดังกล่าว จะพบว่า พระปาฏิโมกข์หรือพระวินัยมุ่งประโยชน์อยู่ 3 ระดับ คือ 1) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) หมายถึง การกำจัดปัญหาหรือแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากข้อพิพาทของสมาชิกในสังคมให้หมดไป 2) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล หมายถึง ตัวพระวินัยทำให้บุคคลสามารถที่กำจัดกิเลส พัฒนาตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ 3) มุ่งประโยชน์แก่พระสัทธรรมอันเป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่อยู่ภายในโลกนี้ (Davids, 1971; Nandasena, 1993) กล่าวคือ พระวินัยก่อให้เกิดการพิจารณาเห็นธรรมหรือปฏิบัติตามธรรมได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติตามพระวินัยย่อมจะเอื้อเฟื้อและเคารพต่อธรรมได้ง่ายกว่าคนที่ไร้วินัย (Tripitaka with Translation 1/39/236-237)

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จำทำการศึกษาวิเคราะห์เรื่องภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาให้ทราบความเป็นมาและความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาและเพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาทั้งนี้เพื่อแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้และทรงวางเป็นแนวทางในการระงับปัญหาต่างๆได้ผลดีอยู่แล้ว แม้ว่าในสมัยปัจจุบันเราจะพบว่ามาตรการหรือกระบวนการเหล่านี้ คณะสงฆ์มิได้นำมาใช้ให้เป็นรูปธรรมมากนักก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถวางท่าทีให้เหมาะสมกับการนำกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวมาใช้ ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะนำหลักการและเหตุผลรวมถึงกระบวนการในการแก้ปัญหาที่เคยใช้กันในสมัยพุทธกาลมาศึกษาให้เข้าใจมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้สำหรับแก้ปัญหาในสังคมปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการค้นคว้าเอกสาร (Qualitative Research) ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณคดีบาลี รวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

1. การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทยไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอัฏฐกถา, รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์

ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์ แนวทางการรักษาพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยจากเอกสารจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้วมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารต่างๆที่เกี่ยว ข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้โดยเน้นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน 6 ประเด็น คือ 1) ความหมายของพระปาฏิโมกข์ 2) ความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์ 3) ประเภทของพระปาฏิโมกข์.ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 4)พระปาฏิโมกข์กับพระพุทธเจ้าในอดีต 5) ความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ 6) หลักธรรมเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์

2) ศึกษาการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยศึกษาให้ทราบใน 6 ประเด็น คือ 1) สิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์ 2) สังฆกรรมที่เกี่ยวกับภิกขุปาฏิโมกข์ 3) โทษจากการละเมิดสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์และวิธีออกจากอาบัติ

3) วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์ใน 5 ประเด็น คือ (1)แนวคิดเรื่องความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (2) การรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา (3) ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนบุคคล (4) ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนธรรม (5)ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนสถาน และ (6) เป้าหมายของภิกขุปาฏิโมกข์ต่อการธำรงพระพุทธศาสนา

3. ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย

จากนั้นจะสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการ คือ (1) ความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา (2) การสืบต่อภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา และ (3) วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา

หลังจากสรุปผลการวิจัยแล้ว จะได้แสดงข้อเสนอแนะประกอบการวิจัย 2 อย่าง คือ

(1) เสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในสังคม

(2) เสนอแนะเพื่อให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภิกขุปาฏิโมกข์ในประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาข้อมูลในงานวิจัยเล่มนี้

ผลการวิจัย

ความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ภิกขุปาฏิโมกฺข์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาณาปาฏิโมกข์ หมายถึง ประมวลสิกขาบทที่เป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา ได้แก่ อาทิพรหมจริยาสิกขา หรือคัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ 227 ข้อ มีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ที่เรียกว่า พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม สิกขาบทในพระวินัยปิฎก เรียกง่ายๆ ว่า พระวินัยเป็นคำสอนที่เป็นเบื้องต้น เป็นประธานเป็นประมุขของธรรมทั้งหลาย

เป็นข้อปฏิบัติระดับศีลที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะถือว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา พิจารณาจากเหตุการณ์การบัญญัติพระวินัยสรุปได้ว่า ภิกขุปาฏิโมกข์นี้น่าจะเกิดขึ้นทีหลังโอวาทปาฏิโมกข์ ทั้งนี้เพราะว่า ในตอนปฐมโพธิกาล (20 พรรษาแรก) พระพุทธองค์ยังไม่บัญญัติสิกขาบท แต่ทรงสอนและปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงในท่ามกลางสงฆ์จนต่อมามีภิกษุประพฤติเสียหาย (เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม) พระองค์จึงปัญัติสิกขาบทซึ่งต่อมารวมรวมเป็นภิกขุปาฏิโมกข์ มี 227 สิกขาบท และมีพุทธานุญาตให้ยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (ในวันขึ้น/แรม 15 หรือ 14 ค่ำ)

เหตุปัจจัยที่จะทำให้พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายดำรงอยู่นานหรือไม่นาน มี 3 อย่าง คือ (1) พระพุทธเจ้าแสดงนวังคสัตถุศาสน์โดยพิสดาร (2) ทรงบัญญัติสิกขาบท แสดงภิกขุปาฏิโมกข์ และ (3) กำหนดจิตของสาวกแล้วสั่งสอน ภิกขุปาฏิโมกข์เป็นปัจจัยที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่นาน พระพุทธเจ้า 3 พระองค์คือ พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสีขีพุทธเจ้า และพระเวสสภูพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงและปกครองคณะสงฆ์ด้วยโอวาทปาติโมกข์และไม่แสดงนวังคสัตถุศาสน์โดยพิสดาร ไม่บัญญัติพระวินัย เป็นเหตุให้ศาสนาของพระองค์ไม่ดำรงอยู่นาน ส่วนพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ คือ พระกกุสันธะพุทธเจ้า พระโกนาคมนะ-พุทธเจ้า และพระกัสสปะพุทธเจ้า ทรงแสดงนวังคสัตถุศาสน์โดยพิสดารและบัญญัติพระวินัย เป็นเหตุให้ศาสนาของพระองค์ดำรงอยู่นาน

ภิกขุปาฏิโมกข์มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะ (1) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา 10 ประการ (2) เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นระเบียบของคณะสงฆ์ (3) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้อยู่ในอริยวินัย สำหรับฝึกหัดพัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้า 4) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความประพฤติดีงามของคณะสงฆ์ เพื่อให้ภิกษุมีชีวิตที่เรียบง่าย (5) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อฝึกหัด (วินัย) คู่กับธรรม (7) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อสร้างความองอาจในท่ามกลางสงฆ์ ทำให้ภิกษุได้อานิสงค์ คือ ไม่มีวิปฏิสาร มีความสบายใจ ไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องศีลาจารวัตร และ (8) เพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้นตามลำดับ คือ วินัยเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม (สังวร) ความไม่เดือด ร้อน (อวิปปฏิสาร) ความปราโมทย์ (ปาโมชชะ) ความอิ่มใจ (ปีติ) ความสงบใจ (ปัสสัทธิ) ความสบายใจ (สุข) ความตั้งมั่นแห่งจิต (สมาธิ) ความรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ความสำรอกกิเลส (คลายกำหนัด) (วิราคะ) ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความเห็นว่าหลุดพ้น (วิมุตติญาณทัสสนะ) และความดับสนิทหาเชื้อมิได้ (อนุปาทาปรินิพพาน) การกล่าวมีอนุปาทานิพพานนั้นเป็นประโยชน์เป็นต้น

การสืบต่อภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการสืบต่อภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า การอนุญาติให้ภิกษุยกภิกขุปาฏิโมกข์ขึ้นสวดในท่ามกลางสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ กว่าจะเป็นที่ยุติเหมือนอย่างที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันได้ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มากมายจนได้ข้อยุติให้ภิกษุยกภิกขุปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (วัน 14 หรือ 15 ค่ำ) โดยกำหนดให้ภิกษุทุกรูปทั้งที่เป็นพระอรหันต์และปุถุชนเข้าร่วมทำสังฆกรรมด้วยกัน ภิกษุที่ไม่สามารถเข้าร่วมสังฆกรรมได้ก็ต้องแสดงความบริสุทธิ์ให้สงฆ์รับทราบ

ทำให้เห็นว่า ภิกขุปาฏิโมกข์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปครองดูแลคณะสงฆ์มาก นอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่สงฆ์แล้ว ยังเป็นโอกาสให้ภิกษุทุกรูปได้ทบทวนสิกขาบทที่เป็นพุทธบัญญัติอีกด้วย เมื่อพบว่าได้ต้องอาบัติก็ดำเนินการออกจากอาบัติตามวิธีที่กำหนดไว้ ทำให้หมู่ภิกษุมีความบริสุทธิ์จากการต้องอาบัติ อุโบสถกรรมที่อนุญาตให้ภิกษุทำมีหลายแบบตามความจำเป็น แล้วแต่เหตุการณ์และองค์ประกอบ จำแนกเป็น 5 แบบ คือ (1) สังฆอุโบสถ ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปให้ทำสังฆอุโบสถแสดงพระปาติโมกข์ได้ (2) ปาริสุทธิอุโบสถ ภิกษุ 3 หรือ 2 รูป ให้ทำปาริสุทธิอุโบสถ คือ แสดงความบริสุทธิแก่กันและกัน สำหรับวิธีทำปาริสุทธิอุโบสถนั้น ถ้ามีภิกษุ 3 รูป ให้ตั้งญัตติก่อนแล้วจึงแสดงความบริสุทธิต่อกัน แต่ถ้ามีเพียง 2 รูป ให้แสดงความบริสุทธิต่อกันได้เลย (3) สามัคคีอุโบสถ ทำในกรณีที่สงฆ์เกิดการทะเลาะแตกแยกกันขึ้น ปรองดองกันได้เมื่อใด ก็ให้ทำอุโบสถร่วมกันในวันนั้นเลย โดยมีการสวดปาติโมกข์เช่นกับสังฆอุโบสถ และ (4) อธิษฐานอุโบสถ ภิกษุรูปเดียวให้ทำอธิษฐานอุโบสถ

สิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์มี 227 สิกขาบท จำแนกออกเป็น 7 หมวด คือ (1) ปาราชิก 4 สิกขาบท (2) สังฆาทิเสส 13 สิกขาบท (3) อนิยต 2 สิกขาบท (4) นิสสัคคีย์ปาจิตตีย์ 30 สิกขาบท (5) ปาจิตตีย์ 92 สิกขาบท (6) ปาฏิเทสนียะ 4 สิกขาบท และ (7) อาบัติเสขิยวัตร 75 สิกขาบท สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขิยะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนเสขิยวัตรเป็นอภิสมาจาริกาสิกขา คือ ขนบธรรมเนียมที่ภิกษุควรประพฤติ ถ้าทำผิดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าต้องอาบัติตามสมควรแก่ความผิด ทรงกำหนดโทษและแสดงวิธีออกจากอาบัติที่เกิดจากการละเมิดพระปาติโมกข์ไว้ 5 แนวทาง คือ (1) ต้องอาบัติปาราชิก ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่สามารถกลับมาบวชเป็นภิกษุได้อีก (2) ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่ปริวาสกรรมครบตามจำนวนวันที่ปกปิด (3) ต้องอาบัติอนิยตต้องมีการวินิจฉัยโดยอาศัยความร่วมมือของอุบาสิกาผู้น่าเชื่อถือและภิกษุผู้รู้พระวินัย โดยอาจวินิจฉัยเป็นผู้ต้องอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ตามสมควรแก่ความผิด (4) ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ ต้องสละสิ่งของแล้วแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (4) ต้องอาบัติปาจิตตีย์และอาบัติเหล่าอื่นที่เหลือ ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงจะพ้นได้ การรักษาพระปาติโมกข์มี 3 อย่าง คือ (1) การรักษาด้วยการท่องจำ (2) การรักษาด้วยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และ (3) สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ (ปาฏิโมกข์สังวร) ซึ่งเป็นวิธีการธำรงสืบต่อภิกขุปาฏิโมกข์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในอริยวินัยที่มีประสิทธิภาพที่สุด

วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องธำรงพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมขกในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายโดยปรารภการมรณภาพของนิครนถนาฏบุตรว่า ศาสนาจะมั่นคงดำรงอยู่ในโลกได้นานจะต้องมีองค์ประกอบที่ดี 3 ประการ คือ ศาสดาดี หลักธรรมดี และสาวกดี พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นานเพราะมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) ศาสดา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สัจธรรมแล้วประกาศพระพุทธศาสนา (2) หลักธรรม ได้แก่ คำสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งเป็นธรรมและวินัย

อันเป็นหลักการในการเผยแผ่และปกครองคณะสงฆ์ และ (3) สาวก ได้แก่ ผู้ฟังคำธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วประกาศตนเป็นตนเป็นผู้นับถือ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี สิกขมานา ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธ เจ้าจนบรรลุมรรคผล แล้วประกาศสัจจธรรมนั้นแก่ผู้อื่น ซึ่งสามารถนำหลักพระปาติโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ความมั่นคงด้านศาสน-บุคคล มีสิกขาบทสำหรับคัดกรองคนที่จะบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้วก็มีอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลให้การศึกษา ผู้ปฏิบัติดีก็จะได้รับการยกย่อง ผู้ปฏิบัติเสียหายก็ต้องถูกลงโทษ ภิกขุปาฏิโมกข์สามารถประยุกต์เป็นแนวทางในการธำรงพระพุทธศาสนาด้านศาสนบุคคลได้ดังต่อไปนี้ (1) อุปัชฌาย์อาจารย์และเพื่อนสหธัมมิกต้องขวนขวายป้องกันไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดอาบัติปาราชิก 4 สิกขาบท ซึ่งเป็นสิกขาบทที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ (2) ไม่ให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ที่อันตรายหรือมีภัย (3) เมื่อเกิดอาพาธต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธจนกว่าจะหายเป็นปกติ (4) ห้ามช่วยปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นและห้ามคบหาภิกษุผู้ทุศีล (5) คณะสงฆ์ต้องปกป้องภิกษุมีศีลไม่ให้ถูกทำร้ายร่างกาย แสดงกิริยาว่าจะทำร้าย ใส่ร้ายป้ายสีว่าต้องอาบัติชั่วหยาบหรืออาบัติเล็กน้อย รวมทั้งก่อความรำคาญต่างๆ (6) ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกันและห้ามประทุษร้ายตระกูล ทำลายศรัทธาของประชาชนด้วยความประพฤติที่อาจทำลายศรัทธา (7) การคัดเลือกสมาชิกใหม่ในสังคมสงฆ์ทำผ่านพิธีให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีการตรวจสอบคุณสมบัติด้วยกรรมวาจาอย่างรัดกุมรอบคอบ หลังจากนั้นก็ปกครองดูแลภิกษุใหม่ด้วยการให้การศึกษาอบรมจนมีสติปัญญารักษาตน (8) ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง และ (9) ห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด โดยอาจถูกระแวงสงสัย ถูกกล่าวหาหรืออาจพลาดพลั้งให้ต้องอาบัติได้ถึง 3 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสสหรือปาจิตตีย์ ซึ่งจัดเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธ-ศาสนา

(2) ความมั่นคงด้านศาสนธรรม มีสิกขาบทกำหนดให้เรียนธรรมโดยเคารพ แสดงธรรมโดยเคารพเพื่อความถูกต้องตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้า ภิกขุปาฏิโมกข์สามารถประยุกต์เป็นแนวทางในการธำรงพระพุทธศาสนาด้านศาสนบุคคลได้ดังต่อไปนี้ (1) อุปัชฌาย์อาจารย์และเพื่อนสหธัมมิกต้องขวนขวายป้องกันไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดอาบัติปาราชิก 4 สิกขาบท ซึ่งเป็นสิกขาบทที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ (2) ไม่ให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ที่อันตรายหรือมีภัย (3) เมื่อเกิดอาพาธต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธจนกว่าจะหายเป็นปกติ (4) ห้ามช่วยปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นและห้ามคบหาภิกษุผู้ทุศีล (5) คณะสงฆ์ต้องปกป้องภิกษุมีศีลไม่ให้ถูกทำร้ายร่างกาย แสดงกิริยาว่าจะทำร้าย ใส่ร้ายป้ายสีว่าต้องอาบัติชั่วหยาบหรืออาบัติเล็กน้อย รวมทั้งก่อความรำคาญต่างๆ (6) ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกันและห้ามประทุษร้ายตระกูล ทำลายศรัทธาของประชาชนด้วยความประพฤติที่อาจทำลายศรัทธา (7) การคัดเลือกสมาชิกใหม่ในสังคมสงฆ์ทำผ่านพิธีให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีการตรวจสอบคุณสมบัติด้วยกรรมวาจาอย่างรัดกุมรอบคอบ หลังจากนั้นก็ปกครองดูแลภิกษุใหม่ด้วยการให้การศึกษาอบรมจนมีสติปัญญารักษาตน (8) ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง และ (9) ห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด โดยอาจถูกระแวงสงสัย ถูกกล่าวหาหรืออาจพลาดพลั้งให้ต้องอาบัติได้ถึง 3 อย่าง คือ ปาราชิก

สังฆาทิเสสหรือปาจิตตีย์ ซึ่งจัดเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา (3) ความมั่นคงด้านศาสนสถาน มีสิกขาบทอนุญาตให้คณะสงฆ์รับเสนาสนะ 5 อย่าง คือ วิหาร เรือนมุง แถวเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ หากต้องการสร้างกุฏิวิหารขนาดต้องได้รับอนุญาตจากสงฆ์ กำหนดให้ผู้อาศัยบำเพ็ญวัตรในที่อยู่เรียกว่า เสนาสนวัตร ในการสร้างกุฏิหรือวิหารเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยนั้น พระพุทธองค์มีพระประสงค์ให้สร้างขนาดไม่ใหญ่นัก เนื่องจากจะเป็นภาระในการหาวัสดุอุปกรณ์จากอุบาสกอุบาสิกา ที่สำคัญก่อนจะดำเนินการก่อสร้างต้องได้รับสมมติสถานที่ก่อสร้างจากคณะสงฆ์ก่อน ในการก่อสร้างก็ให้สร้างในที่ปลอดภัย ไม่ควรสร้างในป่าที่มีอันตราย เช่น มีโจรผู้ร้ายคอยเบียดเบียน เมื่อใช้สอยเสนาสนะ เช่น เตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ เสื่อ เป็นต้น เมื่อใช้สอยเสร็จแล้วต้องเก็บรักษาไว้อย่างดี ไม่ปล่อยให้ตากแดดตากฝน หรือปล่อยให้ปลวกกัดกิน หากใช้แล้วไม่เก็บรักษาหรือไม่มอบหมายให้คนอื่นเก็บรักษาปรับอาบัติปาจิตตีย์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้ภิกษุใช้สอยเสนาสนะต่างๆ อย่างรู้คุณค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้สอยสิ่งของ

การรักษาพระปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการรักษาพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า อาณาปาฏิโมกข์ เรียกอีกอย่างว่า พระพุทธอาณา จัดเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าวางไว้เป็นแนวปฏิบัติของภิกขุ และใช้เป็นเครื่องมือปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 8 สิกขาบท คือ (1) ปาราชิก (2) สังฆาทิเสส (3) อนิยต (4) นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (5) ปาจิตตีย์ (6) ปาฏิเทสนียะ (7) เสขิยวัตร และ (8) อธิกรณสมถะ มีพุทธบัญญัติให้สงฆ์ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ทรงกำหนดโทษและแสดงวิธีออกจากอาบัติที่เกิดจากการละเมิดพระปาฏิโมกข์ไว้ 4 แนวทาง คือ (1) ต้องอาบัติปาราชิก ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่สามารถกลับมาบวชเป็นภิกษุได้อีก (2) ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่ปริวาสกรรมครบตามจำนวนวันที่ปกปิด (3) ต้องอาบัตินิสสัคคิย-ปาจิตตย์ ต้องสละสิ่งของแล้วแสดงต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (4) ต้องอาบัติปาจิตตีย์และอาบัติเหล่าอื่นที่เหลือ ต้องแสดงต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง การรักษาภิกขุปาฏิโมกข์มี 4 อย่าง คือ (1) การรักษาด้วยการท่องจำ (2) การรักษาด้วยการยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน (3) การรักษาด้วยการศึกษาเล่าเรียน และ (4) การรักษาด้วยการนำมาปฏิบัติตาม

วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องธำรงพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่าพระพุทธ-ศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นาน ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) ศาสดา (2) หลักธรรม และ(3) สาวก สามารถนำหลักพระปาฏิโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ด้านศาสนบุคคล (2) ศาสนธรรม และ(3) ด้านศาสนสถาน

พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นาน ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) ศาสดา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สัจธรรมแล้วประกาศพระพุทธศาสนา (2) หลักธรรม ได้แก่ คำสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งเป็น ธรรมและวินัย และ(3) สาวก ได้แก่ ผู้ฟังคำธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วประกาศตนเป็นตนเป็นผู้นับถือ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี สิกขมานา สามารถนำหลักพระปาฏิโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ด้านศาสนบุคคล มีสิกขาบทสำหรับคัดกรองคนที่จะบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้วก็มีอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลให้การศึกษา ผู้ปฏิบัติดีก็จะได้รับการยกย่อง ผู้ปฏิบัติเสียหายก็ต้องถูกลงโทษ (2) ศาสนธรรม มีสิกขาบทกำหนดให้เรียนธรรมโดยเคารพ แสดงธรรมโดยเคารพ และ (3) ด้านศาสนสถาน มีสิกขาบทอนุญาตให้คณะสงฆ์รับเสนาสนะ 5 อย่าง คือ วิหาร เรือนมุงแถวเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ หากต้องการสร้างกุฏิวิหารขนาดต้องได้รับอนุญาตจากสงฆ์กำหนดให้ผู้อาศัยบำเพ็ญวัตรในที่อยู่เรียกว่า เสนาสนวัตร

สรุป

การศึกษาพระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสดงเหมือนกันและพระพุทธเจ้าโคดมของเราทั้งหลายก็ทรงสั่งสอนและเตือนภิกษุทั้งหลายอยู่บ่อยๆ เวลาที่พระภิกษุมาประชุมรวมกลุ่มกันพระองค์ทรงแสดงคำสอนอันนี้มีหลักการคือเป็นหลักการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีความอดทนสามารถทนกับสภาวะต่างๆ ได้ไม่ใช่ไปเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นฝึกฝนตนเองให้เข้าใจความจริงแล้วอยู่กับความจริงได้และทรงบอกวิธีในการฝึกฝนพัฒนา เพื่อให้เกิดศีลเกิดสมาธิเกิดปัญญาไปตามลำดับหลักนี้ท่านเรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งในเมืองไทยเราก็นิยมสวดนิยมท่องกันอยู่แล้วและต้องฝึกฝนปฏิบัติตาโอวาทปาฏิโมกข์เป็นคำสอนที่เป็นหลักการเป็นพื้นฐานคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นคำสอนที่เน้นไปในเรื่องการฝึกฝนพัฒนาตนเองเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายในคือการฝึกฝนตัวเองให้เกิดศีลเกิดสมาธิเกิดปัญญาไม่เน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายนอก

ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยเรื่อง พระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนานี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อมูลสำคัญหลายเรื่องที่เป็นประโยชน์จึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาในหลักพระปาฏิโมกข์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์นั้น นอกจากจะใช้สำหรับพระสงฆ์สวดในทุกกึ่งเดือนแล้ว หลักการของพระปาฏิโมกข์นั้น ยังเป็นหลักเพื่อฝึกฝนให้ผู้ที่เข้ามาบวชได้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อความเข้าใจในหลักสำคัญของพระปาฏิโมกข์ โดยเฉพาะเรื่องของศีล ซึ่งเป็นศีลเฉพาะของภิกษุที่ใช้เป็น

พื้นฐานในการเข้าสู่ภาคปฏิบัติ และกำจัดกิเลสเพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีลมีการแยกไว้เพื่อการนำไปปฏิบัติทั้งที่เป็นของฆราวาสและของภิกษุโดยมีรายละเอียดประณีตสูงขึ้นไปสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามจริตนิสัยผู้ที่ไม่มุ่งหวังเพื่อการบรรลุมรรคผลในพุทธศาสนาก็สามารถปฏิบัติตามศีลในพระปาฏิโมกข์ได้และเมื่อปฏิบัติดีแล้วก็สามารถกำจัดกิเลสอย่างหยาบที่เกิดขึ้นทางกายและทางวาจาได้ย่อมเป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตมีความสุขได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะที่จะนำไปศึกษาต่อไปนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้

1) การศึกษาการสวดภิกขุปาฏิโมกข์ในประเทศกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง
2) การศึกษาเปรียบเทียบบทลงโทษในพระปาฏิโมกข์กับกฎหมายทางการเมือง
3) รูปแบบการทรงจำภิกขุปาฏิโมกข์ของสำนักสอนปาฏิโมกข์ในสังคมไทย
4) เทคนิคการท่องจำภิกขุปาฏิโมกข์
5) แนวคิดการสวดพระปาฏิโมกข์แปล..ความเป็นไปได้

References

Adivadhanasit, C. (2002). *Buddhist Sociological Practice*. Bangkok: MCU Press.

Amritananda Bhikkhu. (1992). *Kings of Buddha's time*. Bangkok: MBU Press.

Barner, N. (1996). *Buddhist Women and the Nuns'Oder in Asia in Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*. King Albany: University of New York Press.

Davids, T.W. Rhys. (1971). *Buddhist India.* Delhi: Motilal Banarsidass.

Keown, D. (2003). *A Dictionary of Buddhism***.** New York: Oxford University Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakut Buddhist University. (2000). *Tripitaka with Translation, Commentary Series 91 Books*. (4th ed). Bangkok: MBU Press.

Nandasena, R. (1993). *Buddhist Sociology*. Delhi: D.K. Fine Art Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี*

Good Governance Aspect in Budgeting Management for Suphanburi Province's Local Government Agency

ชาติชัย สาลีผล และ [1*]เอกพร รักความสุข

Chatchai Saleephol and [1*]Eakkaporn Rakkhumsuk

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

Western University

[1*]Corresponding Author. Email: Peerapol_teacher@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด กิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และหาแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด รูปแบการวิจัยใช้เชิงคุณภาพ เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการสนทนากลุ่มจำนวน 11 คน ที่มาจากภาครัฐ ภาคเอกชน และนักวิชาการ กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม จำนวน 25 คน ประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ 1) ฝ่ายการเมือง มีนายก ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด 2) ฝ่ายข้าราชการประจำ มีปลัด/รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการในองค์การบริหารส่วนจังหวัด 3) นักวิชาการ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยมีดังนี้ พบว่า1) การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น มีกฎหมายระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล สำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการบริหารงบประมาณในฐานะตัวแทนประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้ง โดยงบประมาณที่ได้รับเป็นการจัดสรรงบประมาณระบบโควต้าและความเร่งด่วน

*Received July 21, 2018; Revised August 11, 2018; Accepted October 26, 2018

ส่วนปัญหาที่องค์การ บริหารส่วนจังหวัดสุพรรณเผชิญอยู่ในการปฏิบัติงาน คือ ปัญหาการตีความข้อกฎหมาย ปัญหาการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด 2) การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า มีหลักการที่สำคัญ 3 หลักการ คือ หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายข้าราชการให้ความสำคัญกับเรื่องนิติธรรมเป็นอันดับแรก และ 3) แนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การบริหารงบประมาณ; องค์การบริหารส่วนจังหวัด; การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี; การบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This research has objectives as follows of this study were to study the budget management of the Provincial Administrative Organization. Good Governance of the Provincial Administrative Organization, And to find a good management in the administration of the budget of the provincial administration. Qualitative research. The tool is structured interviewing. Examined by experts. There were 11 group discussions that came from the public, private and academic sectors. The sample for 25 person in-depth interviews and discussion groups consisted of 3 groups: 1) Political party was chaired by Chairman of Provincial Administrative Organization Council. 2) Government officials Permanent Secretary / Provincial Administration Organization Heads of government agencies in the provincial administration organization. 3) Academics use data analysis. Use descriptive description.

The results were as follows: 1) the budget administration of the Provincial Administrative Organization is regulated by the relevant laws and regulations. For the Provincial Administration Organization Suphan Buri Members of Provincial Administrative Organization play a role in budget management as representatives of elected people. The budget is allocated to budget, quota system, and urgency. The problem of the organization. Supanak is in the process of implementing the problem of interpretation of the law. The problem of compliance with the new development plan is not in line with the context of the provincial administrative organization. 2) The good administration of the provincial administration organization has three main principles: rule of law, the principle of responsibility. And transparency. Especially the management. Department of Provincial Administration Organization and government officials 3) Good governance in the budget management of the Provincial Administrative Organization. The researcher suggested the participatory budget management.

Keywords: Budgeting management; Local government agency; Good Governance; Participatory Budgeting Management

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนฐานะเป็นหน่วยงานส่วนหนึ่งของภาครัฐ โดยการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระราช-กฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารจึงต้องยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นหลักในการบริหารองค์กร และแม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งเข้าร่วมการประกวดในด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี และได้รับรางวัลทั้งประเภทองค์กรและประเภทผู้บริหาร มีองค์กรและผู้บริหารในท้องถิ่นได้รับรางวัลเป็นประจำทุกปี และเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาการทุจริตในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นภาระของภาครัฐที่ต้องแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาการทุจริตไว้ในร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 -2564) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2559)

โดยกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐปรับปรุงกระบวนการงบประมาณและสร้างกลไกติดตามตรวจสอบการเงินการคลังภาครัฐ เพื่อให้การจัดสรรและการใช้จ่ายมีประสิทธิภาพ มีกลไกและช่องทางให้ประชาชนและภาคเอกชนเข้าถึงข้อมูลที่สามารถตรวจสอบกระบวนการดำเนินงานงบประมาณและการคลังของภาครัฐได้อย่างโปร่งใส ที่นำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำให้ประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้เสียมีโอกาสในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และได้รับบริการจากภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึงต่อไป “ในระยะแรกของการจัดทำงบประมาณของไทยได้ใช้ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ จนกระทั้งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2525 สำนักงบประมาณได้นำระบบงบประมาณแบบแผนมาใช้โดยได้ผสมผสานกับระบบงบประมาณแบบแสดงรายการและได้ใช้ระบบนี้เรื่อยมา” แต่ระบบงบประมาณดังกล่าวยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น เน้นการใช้จ่ายมากกว่าผลสำเร็จของงาน การจัดทำงบประมาณแบบปีต่อปี ทำให้ขาดการวางแผนงบประมาณล่วงหน้า เป็นต้น จากข้อจำกัดดังกล่าวสำนักงบประมาณได้พัฒนาระบบงบประมาณแบบแสดงผลงานขึ้น จนกระทั่งรัฐบาลสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดนโยบายให้ปรับปรุงระบบงบประมาณไปสู่ระบบงบประมาณแบบมุ้งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ (strategic performance based budgeting, SPBB) หมายถึงระบบงบประมาณให้ความสำคัญกับการกำหนดพันธกิจ (mission) ขององค์กร จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ กลยุทธ์ แผนงาน งาน/โครงการอย่างมีระบบ มีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อวัดผลสำเร็จของงาน ตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว (พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์, 2550)

จากข้อมูลดัชนีสถานการณ์คอร์รัปชั่นไทย (Thai corruption situation Index : CSI) จัดทำโดยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2560) ล่าสุดได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนผู้ประกอบการ และข้าราชการ พบว่า ความเสียหายจากการทุจริตคอร์รัปชั่นด้านงบประมาณรายจ่ายภาครัฐ

ประเภทจัดซื้อจัดจ้างค่าครุภัณฑ์ ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างของหน่วยราชการ และงบลงทุนรัฐวิสาหกิจ มีอัตราการจ่ายอยู่ที่ร้อยละ 30–35 คิดเป็นมูลค่าความเสียหายสูงสุดถึง 252,043–259,050.1 ล้านบาท จากงบรายจ่ายและงบลงทุนรวมในปี 2555 หรือมีผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ร้อยละ 2.18–2.54 และในปี 2556 คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 282,782.4–328.912.8 ล้านบาท และมีผลต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ร้อยละ 2.25–2.63 สำหรับมูลค่าความเสียหายการใช้จ่ายเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละปีนั้น ข้อมูลจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน, 2557)

ในรายงานสรุปจำนวนหน่วยและมูลค่าความเสียหายจากผลการตรวจสอบงบการเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พบว่า ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 จำนวนหน่วยที่ตรวจสอบทั้งสิ้น 1,906 หน่วย มูลค่าความเสียหาย 4,422,27 ล้านบาท และปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 จำนวนหน่วยที่ตรวจสอบทั้งสิ้น 2,992 หน่วย มูลค่าความเสียหาย 4,206.82 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม การบริหารราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า การปฏิบัติงานต้องเป็นไปตามประโยชน์สุขของประชาชน โดยใช้วิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีและคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด การจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบ การประเมินผลการปฏิบัติงานและการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ดังนั้น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงต้องยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นหลักในการบริหารองค์กร โดยการปกครองหน่วยงานภาครัฐที่ให้ความเสมอภาคให้บริการเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุข โดยยึดประโยชน์สุขแห่งมหาชน ยึดหลักกฎหมาย หลักการบริหารแบบโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และหลักการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จึงเป็นวิธีการที่ดีในการใช้อำนาจของภาครัฐที่ถูกต้องและเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมและประเทศชาติ

ด้วยเหตุนี้เป็นความเร่งด่วนที่ควรศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาการติดตามการใช้จ่ายงบประมาณขององค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพื่อทำการศึกษาและเสนอแนะแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและเพื่อปรับให้สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด
2. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด
3. เพื่อหาแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

การทบทวนวรรณกรรม

การบริหารงบประมาณ

พระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ (2502) งบประมาณรายจ่าย หมายถึง จำนวนเงินอย่างสูงที่อนุญาตให้จ่ายหรือให้ก่อหนี้ผูกพันได้ ตามวัตถุประสงค์และภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย“ในระยะแรกของการจัดทำงบประมาณของไทยได้ใช้ระบบงบประมาณแบบแสดงรายการ จนกระทั้งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2525 สำนักงบประมาณได้นำระบบงบประมาณแบบแผนมาใช้โดยได้ผสมผสานกับระบบงบประมาณแบบแสดงรายการและได้ใช้ระบบนี้เรื่อยมา” แต่ระบบงบประมาณดังกล่าวยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น เน้นการใช้จ่ายมากกว่าผลสำเร็จของงาน การจัดทำงบประมาณแบบปีต่อปี ทำให้ขาดการวางแผนงบประมาณล่วงหน้า เป็นต้น

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance)

ธรรมาภิบาล หรือ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนั้น เป็นหลักการที่ยอมรับกันทั่วโลกว่าเป็นหลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้และมีความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งรัฐบาลไทยให้ความสำคัญ จึงได้ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 มี 6 หลักการ ต่อมาได้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 นำหลักธรรมาภิบาลมากำหนดเป็นเป้าหมายในการบริหารราชการแผ่นดิน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2556) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นหน่วยการปกครองที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดและได้รับการกระจายอำนาจในการทำหน้าที่ดูแลประชาชนแทนรัฐ จึงนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารองค์กรเพื่อสร้างความเป็นธรรมและเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาจากภาษาอังกฤษว่า Good Governance ธนาคารโลกกล่าวว่ามีการใช้ครั้งแรกในรายงานของธนาคารโลกเมื่อปี ค.ศ. 1989 ในรายงานเรื่อง Sub-Sahara Africa: From Crisis Sustainable Growth ซึ่งเป็นรายงานในยุคแรกที่ให้ความสำคัญกับการมี Good Governance และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และต่อมาจากผลการวิเคราะห์ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund หรือ IMF) จากประสบการณ์พบว่า กุญแจสำคัญประการหนึ่งที่นำประเทศไปสู่ความสำเร็จในทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพอย่างรวดเร็วและจะเป็นการพัฒนายั่งยืนคือการที่

ประเทศนั้นๆ มี Good Governance ส่วน (วิชา มหาคุณ, 2549) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตตามระบบของธรรมาภิบาลและในด้านของชีวิตที่พอเพียงมีอยู่ 6 อย่างคือ 1) สุจริตและชอบธรรมในการทำงาน 2) โปร่งใส รอบคอบ ระมัดระวัง 3) ทำด้วยอุดมการณ์มีเหตุผล 4) ทำงานให้สังคมตามแนวทางแห่งจริยธรรมและความถูกต้อง 5) เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน 6) ต้องดำเนินกิจการสาธารณะที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย สงบเรียบร้อยมีศีลธรรมอันดี

วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยคือเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary survey) ประกอบด้วย เอกสารเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2561-2564) แนวคิดการจัดทำนโยบายสาธารณะ แนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่น แนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แนวคิดการบริการงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งรายงานการประชุม ข้อมูลข่าวสาร และรายงานการวิเคราะห์วิจารณ์ เกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนไว้ 3 ขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมโครงการวิจัยการศึกษาการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ในขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินโครงการระเบียบวิธีวิจัย ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นคว้าและอธิบายเชิงปรากฏการณ์ ในภาพรวม โดยการศึกษาทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลสถิติการวิจัย รายงานของหน่วยงานต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผนวกกับความรู้ และประสบการณ์ของผู้วิจัยเพื่อจัดทำโครงการวิจัย โดยขอคำแนะนำและความคิดเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำมาปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัยขั้นตอนนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้การคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติที่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วยรวมทั้งสิ้น 25 คน ประกอบด้วย ผู้แทนฝ่ายการเมือง ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และผู้แทนฝ่ายข้าราชการประจำ ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการในองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ผู้อำนวยการกองแผนและงบประมาณ ผู้อำนวยการกองพัสดุและทรัพย์สิน เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภายในขององค์การบริหารส่วนจังหวัด นายช่างโยธาและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด) นักวิชาการ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานต่างๆ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และนักวิชาการ หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์ และแปลผลการวิเคราะห์ เพื่อสร้างองค์ความรู้

จากการผลที่ได้จากกนำมาสร้างองค์ความรู้หรือตัวแบบที่เป็นอุปนัย โดยยึดความจริงส่วนย่อยที่ค้นพบจากการศึกษาไปสู่ความจริง ส่วนใหญ่ที่สามารถนำมาเป็นแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อหาข้อสรุปเป็นองค์ความรู้ ที่ประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัยเป็นขั้นตอนการจัดทำร่างรายงานผลเพื่อนำเสนอคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตามที่คณะกรรมการดุษฎีนิพนธ์เสนอแนะ พิมพ์และส่งรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเวสท์เทิร์น เพื่อพิจารณาอนุมัติการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ด้วยการหา “ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา” (Content Validity) เพื่อวัดความเที่ยงตรงระหว่างประเด็นสัมภาษณ์ และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เทียบกับประเด็นในวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเน้นการตรวจสอบความครอบคลุมและความถูกต้องของเนื้อหาและภาษาที่ใช้

พื้นที่ใช้ในการศึกษา คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อประมวล สรุป รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการอธิบายความเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

1. การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นมีกฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย จะมีระเบียบและกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติเหมือนกันทุกองค์การบริหารส่วนจังหวัด กล่าวคือ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นในฐานะผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด มีหน้าที่ต้องเสนอข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายต่อสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเห็นชอบ และสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นชอบ แล้วให้นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลงนามประกาศใช้ อย่างไรก็ตามนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น ก่อนที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่จะต้องแถลงนโยบายต่อสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตามกฎหมายพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 มาตรา 35/4 กล่าวคือ ก่อนเข้ารับหน้าที่นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ต้องแถลงนโยบายต่อสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยไม่มีการลงมติ ภายใน 30 วัน นับแต่ประกาศผลการเลือกตั้ง และให้จัดทำรายงานผลแสดงผลการปฏิบัติงานตามที่แถลงไว้ต่อสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นประจำทุกปี

สำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการเสนอโครงการ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาของท้องถิ่นในฐานะตัวแทนประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้ง โดยงบประมาณที่ได้รับเป็นการจัดสรรงบประมาณระบบโควต้าและความเร่งด่วน ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี มีการประชุมอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประชุมสามฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร (นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย) ฝ่ายข้าราชการประจำเริ่มตั้งแต่ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้อำนวยการกองต่างๆ จนไปถึงหัวหน้าฝ่ายภายในกองราชการที่เกี่ยวข้อง โดยจะประชุมร่วมกับฝ่ายสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด จะมีตัวแทนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อทำการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาในท้องถิ่นและนำเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุม โดยการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหานั้น จะจัดทำและนำเสนอในที่ประชุมในลักษณะโครงการ ที่ประชุมต้องพิจารณาว่าโครงการดังกล่าว เป็นความต้องการของประชาชนจริงหรือไม่ ข้อค้นพบที่แท้จริงคือ ในบางกรณีพบว่า ฝ่ายบริหารและหรือฝ่ายสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นผู้กำหนดโครงการ โดยที่แต่ละฝ่ายต่างก็ให้ความสำคัญกับประเด็นการพัฒนาในมุมมองที่ต่างกัน เช่น นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้ความสำคัญกับเรื่องของการกีฬา ส่วนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการดำรงชีวิตหรือปัญหาปากท้องของประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดสุพรรณเป็นเมืองเกษตรกรรม จึงให้ความสำคัญเรื่องแหล่งน้ำ และเส้นทางขนส่งผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ

ดังนั้น ประเด็นคำถามที่ควรพิจารณาต่อไป คือ โครงการที่หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นกำหนดขึ้นนั้น สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนจริงหรือไม่ ในขณะเดียวกัน ในฝ่ายของภาคประชาชนมีการแสดงความต้องการที่มีความชัดเจนแล้วหรือไม่ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่จะต้องทำความเข้าใจกับความต้องการของประชาชน และมีความซื่อตรงในการร่วมกำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นฐานความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงด้วยอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณเผชิญอยู่ในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน คือ

1) ปัญหาการตีความข้อกฎหมาย เช่น การตีความข้อกฎหมายที่ยังคลุมเครือในแง่ของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการต่างๆ เช่น โครงการจัดงานวันเด็ก โครงการกีฬาระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัด โครงการเพิ่มศักยภาพเด็กนักเรียนในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา โครงการให้ทุนศึกษาต่อ เป็นต้น ความคลุมเครือของกฎหมายดังกล่าวมีผลทำให้หลายโครงการต้องถูกยกเลิก หรือต้องยุติโครงการ

2) ปัญหาการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยผลการวิจัยพบว่า การจัดทำแผนงานและแผนงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ยังประสบปัญหาในการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ กล่าวคือ (1) ฝ่ายการเมืองยังมีบทบาทสูงมากในการที่กำหนดแผนงานและการจัดสรรงบประมาณของโครงการต่างๆ (2) การจัดทำแผนงานและแผนงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ต้องกำหนดให้สอดคล้องกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐ แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัด

แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (3) แนวทางการพัฒนาประเทศตามกฎหมายในปัจจุบัน กำหนดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดแผนงานและแผนงบประมาณของโครงการพัฒนาท้องถิ่นระดับต่างๆ แต่ช่องทางการทำงานระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่นกับภาคประชาชน ยังต้องเผชิญกับบทบาทของฝ่ายการเมืองและข้อกฎหมายที่ไม่เอื้ออำนวยเท่าที่ควร และ (4) ยังคงมีปัญหาด้านการทำงานที่เกิดจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีระบบท้องถิ่นสองชั้น โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีพื้นที่ทั้งจังหวัดแต่อยู่ระดับบน โดยมีเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล อยู่ในระดับพื้นล่าง ทั้งนี้ ระบบดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการทำระบบประชาคมซึ่งทำให้การทำงานไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จึงเกิดปัญหาในทางปฏิบัติสำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัด

2. การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

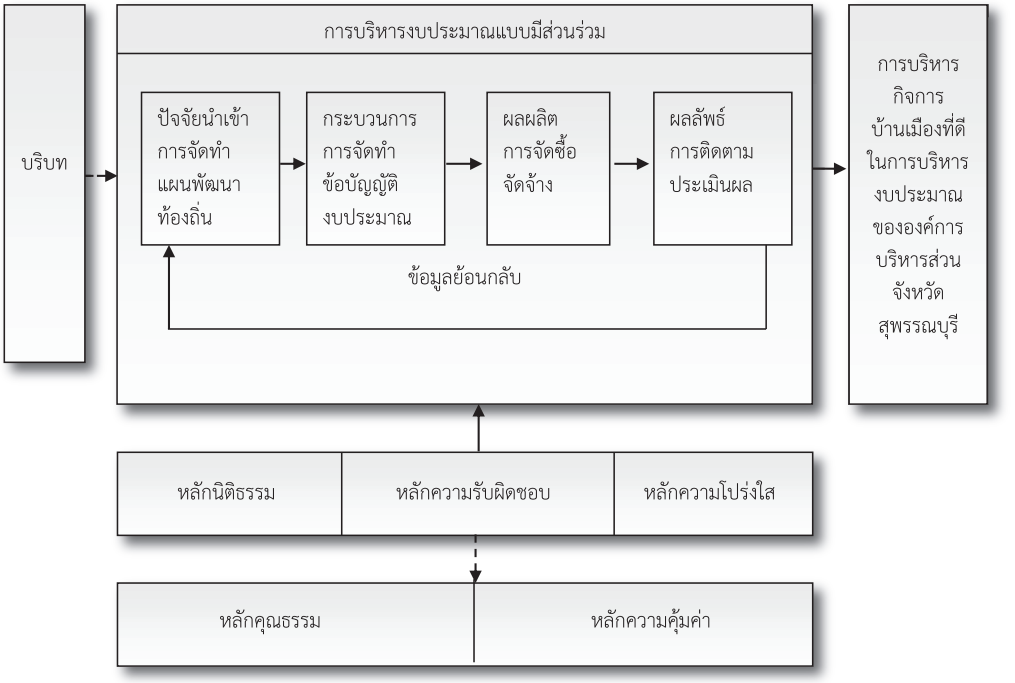
การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า มีหลักการที่สำคัญ 3 หลักการ คือ หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายข้าราชการ ให้ความสำคัญกับเรื่องนิติธรรมเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตาม ภาคประชาชนให้ความสำคัญกับหลักความโปร่งใส ต้องนำมาใช้ควบคู่กับหลักนิติธรรม ยกตัวอย่างเช่น การทำงานด้วยหลักความโปร่งใสต้องนำมาใช้ควบคู่กับหลักนิติธรรมของคณะอนุกรรมาธิการด้านยุทธศาสตร์ของสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นภาคประชาชน แต่ทั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า หลักนิติธรรมยังคงเป็นหลักสำคัญประการแรกในการทำภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เนื่องจากสถานการณ์เป็นหน่วยงานของรัฐจะต้องมีบทบาทหน้าที่เป็นตัวกำกับดูแลกฎหมายต่างๆ ที่มีอยู่ ที่ต้องนำไปใช้และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทั่วถึง เป็นธรรม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง แม้ว่าหลักนิติธรรมยังคงเป็นหลักสำคัญประการแรกในการทำภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ยังถูกทักท้วง และถูกตั้งข้อสังเกต จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบ ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการในบางกรณี โดยหน่วยงานเคยได้รับรางวัลด้านการบริหารจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ก็ยังถูกทักท้วงจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน

ดังนั้น แม้ว่าหน่วยงานในท้องถิ่นจะมีการพยายามในการยึดหลักนิติธรรมแล้วก็ตาม แต่การใช้ดุลพินิจองค์การบริหารส่วนจังหวัดควรจะต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงไปในบริบทของสังคม หรือเศรษฐกิจ ตลอดจนการบริหารและกฎหมายจะต้องมีความชัดเจนในตัวเอง หรือมีการขยายความด้วยหลักเกณฑ์หรือวิธีการอื่นใด ทั้งนี้ เพื่อลดการใช้ดุลพินิจจะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติตามกฎหมายและผู้ใช้กฎหมายอาจแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการจัดทำคู่มือหรืออธิบายและเผยแพร่ให้มากที่สุด

3. แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

จากข้อค้นพบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่ระบุในข้อ 1 และข้อ 2 ข้างต้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดแนวทางการบริหารบนพื้นฐานของแนวคิดเชิงวิชาการในด้านการกระจายอำนาจในระบอบประชาธิปไตยกำลังมุ่งหน้าไปสู่การจัดรูปแบบใหม่โดยแท้จริง (Governance Without Government) ประกอบกับผู้วิจัยได้เคยนำเสนอแผนเกี่ยวกับการบริหารการทรัพยากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ Local Government Resource Management Workshop เมื่อวันที่ 13-17 มีนาคม 2549 ณ สถาบันภายใต้ธนาคารเพื่อพัฒนาเอเชีย (ASIAN DEVELOPMENT BANK INSTITUE : ADBI กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดการจัดสรรงบประมาณที่ลดความซับซ้อน (Simplify Budgeting) โดยแนวคิดดังกล่าวใช้การมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยใช้ “การบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม” ตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1. พบว่าการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นมีกฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล สำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการเสนอโครงการเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาของท้องถิ่นในฐานะตัวแทนประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณเผชิญอยู่ในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน คือ (1) ปัญหาการตีความข้อกฎหมาย และ (2) ปัญหาการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผลการศึกษาที่ระบุว่า การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นมีกฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล ผลการศึกษาดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดทำนโยบายสาธารณะของดาย (Dye R. Thomas, 1970) ที่ระบุว่า แนวทางที่กำหนดไว้ในนโยบายสาธารณะส่วนใหญ่นั้น จะออกมาในลักษณะกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือโครงการต่างๆ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐในระดับส่วนกลางและหน่วยงานระดับท้องถิ่นต้องนำนโยบายเหล่านั้นไปเป็นเกณฑ์ในการลงมือปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับลิขิต ธีรเวคิน (2549) กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันว่างบประมาณเป็นเรื่องการเมืองการจัดทำงบประมาณรายจ่าย โดยมีกระบวนการจัดสรรงบประมาณ ถือเป็นกระบวนการทางการเมืองสำคัญที่สุด เพราะจะเป็นตัวบ่งบอกถึงระดับความสัมพันและอำนาจต่อรอง จะเป็นกระบวนการที่ใช้กลเม็ดเด็ดพรายทางการเมือง การใช้บารมี การใช้ความสัมพันธ์ทางการเมืองและส่วนตัว เพื่อให้ได้มาซึ่งงบประมาณตามที่ตั้งไว้ ดังนั้น การตัดทอนเปลี่ยนแปลง การเพิ่มงบ ล้วนเป็นภาพสะท้อนถึงกระบวนการทางการเมืองของการต่อรองทั้งสิ้น รวมทั้งงานวิจัยของพลภัทร บุราคม (2547) ได้ศึกษาด้านประสิทธิภาพการจัดสรรรายจ่ายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่าการพิจารณาอนุมัติงบประมาณรายจ่ายของกรุงเทพมหานครยังเปิดโอกาสรับฟังความต้องการของประชาชนน้อย ส่งผลให้การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีนัก นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่พบว่า แนวทางการพัฒนาประเทศตามกฎหมายในปัจจุบัน กำหนดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดแผนงานและแผนงบประมาณของโครงการพัฒนาท้องถิ่นระดับต่างๆ โดยภาครัฐต้องจัดสรรบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพนั้น สอดคล้องกับค่านิยมสากลในโลกปัจจุบัน ซึ่งวันชัย สุขตาม (2559) กล่าวไว้ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) ที่ระบุว่าถึงการให้บริการสาธารณะแนวใหม่ โดยสำนักงานรัฐสภาประจำจังหวัดของเอกพร รักความสุข (2560) นั้นส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับการบริหารงานภาครัฐที่ควรปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้เข้าใจว่า “ผู้รับบริการสาธารณะ” ในปัจจุบัน คือ ประชาชนผู้มีสิทธิได้รับบริการสาธารณะจากภาครัฐ โดยภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการให้เกิดผลผลิตที่เป็นบริการสาธารณะซึ่งมีคุณภาพ และสนองตอบต่อความจำเป็นและความต้องการของประชากร และทำให้ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่ามีหลักการที่สำคัญ 3 หลักการ คือ หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายข้าราชการ ให้ความสำคัญกับเรื่องนิติธรรมเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตาม ภาคประชาชนให้ความสำคัญกับหลักความโปร่งใส ต้องนำมาใช้ควบคู่กับหลักนิติธรรม ในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง แม้ว่าหลักนิติธรรมยังคงเป็นหลักสำคัญประการแรกในการทำภารกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี ยังถูกทักท้วง และถูกตั้งข้อสังเกตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบเรื่องการตรวจสอบในลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับรายงานสรุปผลการดำเนินงาน คณะกรรมาธิการองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และติดตามการบริหารงบประมาณวุฒิสภา (พฤษภาคม 2551-กันยายน 2553) ซึ่งเป็นการประชุมเรื่องปัญหาอุปสรรคในการติดตามการบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อวันศุกร์ที่ 11 กันยายน 2552 ณ ห้องคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ โรงแรมรามาการ์เด้นส์ ถนนวิภาวดีรังสิต เป็นการสัมมนาทางวิชาการซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับการทุจริตโครงการต่างๆ ค่อนข้างมาก ในขณะเดียวกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายพื้นที่ได้ตั้งข้อสังเกตในมาตรฐานในการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ โดยนายเรืองไกร ลีกิจวัฒนะ สมาชิกวุฒิสภาสรรหา (ในขณะนั้น) ได้กล่าวถึงการใช้จ่ายงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าต้องไปตรวจสอบดูว่าได้ดำเนินการตามกฎระเบียบหรือไม่ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบว่ามีการปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือไม่ การใช้จ่ายทุจริตหรือไม่ ซึ่งเห็นว่าเป็นปัญหาระหว่างผู้ตรวจสอบกับผู้รับตรวจ

ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการในบางกรณี โดยหน่วยงานเคยได้รับรางวัลด้านการบริหารจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ก็ยังถูกทักท้วงจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แนวคิดการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) และการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) ที่ให้ความสำคัญกับการให้บริการสาธารณะที่มีความรับผิดชอบต่อผู้รับบริการซึ่งหมายถึงประชาชนในท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวคิดของเดนฮาร์ดท์ บี และ ฮาร์ดท์ วินแซนท์ (Denhardt B. Robert and Denhardt Vinzant Janet, 2007) นอกจากนี้ควรจะต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงไปในบริบทของสังคม หรือเศรษฐกิจ ตลอดจนการบริหารและกฎหมายจะต้องมีความชัดเจนในตัวเอง หรือมีการขยายความด้วยหลักเกณฑ์หรือวิธีการอื่นใด ทั้งนี้ เพื่อลดการใช้ดุลพินิจ จะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติตามกฎหมายและผู้ใช้กฎหมาย อาจแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการจัดทำคู่มือหรืออธิบายและเผยแพร่ให้มากที่สุด

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่สำคัญทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตนั้นจากที่กล่าวมาทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนกระบวนการงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง และการติดตามและประเมินผล ตลอดจนข้อมูลที่ย้อนกลับการมีส่วนร่วมของภาคประชาคมเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้กระบวนการในการบริหารงบประมาณภายใต้กรอบกิจการบริหารบ้านเมืองที่ดีเป็นไปอย่างราบรื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าทั้งนี้เนื่องจากในโลกยุคใหม่เป็นเรื่องของการบริหารที่เป็นระบบเปิด ดังนั้น ทัศนะคติในเรื่องดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังหรือเน้นย้ำ

หลักความโปร่งใส ในเมื่อมีระบบการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว ในทุกกระบวนการจะมีภาคประชาชน นั่นหมายความว่า มีขั้นตอนในการตรวจสอบจากภาคประชาชนอยู่แล้วในทุกขั้นตอนโดยบุคคลเหล่านั้นได้รับความรู้ความเข้าใจจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ กล่าวคือ อาสาสมัคร ป.ป.ช. ก็จะทำให้การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล อธิบายได้ และเมื่อหน่วยงานของรัฐทำงานโดยอาศัยหลักนิติธรรม ความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส ผลที่จะได้ตามมาก็คือ บุคคลเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ซึ่งมีคุณธรรมในการบริหารบ้านเมืองและผลลัพธ์ของการพัฒนาต่างๆ ก็จะเกิดความคุ้มค่าอันเนื่องมาจากการที่ภาคประชาชนหรือประชาคมเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน อีกประการหนึ่ง ในกรณีที่มีภาคประชาคมนั้นก็จะลดทอนการกดดันหรือวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดให้ราชการกระทำตามที่อีกฝ่ายต้องการ ในขณะเดียวกันฝ่ายผู้บริหารเองก็สามารถที่จะใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการบริหารและเป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบจากภาคราชการ ดังนั้น การบริหารงบประมาณโดยนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนำมาใช้จะนำไปสู่งบประมาณที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ มิใช่ได้รับรู้รับทราบเพียงปิดประกาศ ซึ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นเพียงขั้นตอนแรกเท่านั้น แต่มีกระบวนการขั้นตอนต่างๆ เป็นลำดับขั้นต่อๆ มา ดังนั้น การที่ภาคประชาชนมามีส่วนร่วมในทุกขบวนการขั้นตอนจะทำให้การบริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเป็นไปตามที่ถูกที่ควร ดังนั้นการบริหารงบประมาณที่มีอยู่จำกัดก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในพื้นที่ นั้นหมายความว่า เป้าหมายขององค์กรก็บรรลุ นั้นคือประโยชน์สุขของประชาชนสอดคล้องกับ ในการประชุม Local Government Resource Management Workshop on 13-17 March 2006 ASIAN DEVELOPMENT BANK INSTITUE (ADBI, Tokyo) ซึ่งได้นำเสนอ Simplify Budgeting ใช้การมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อน ดังนั้นจากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยใช้ “การบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นมีกฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล สำหรับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการบริหารงบประมาณในฐานะตัวแทนประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้ง โดยงบประมาณที่ได้รับเป็นการจัดสรรงบประมาณระบบโควต้า ส่วนปัญหาที่องค์การ บริหารส่วนจังหวัดสุพรรณเผชิญอยู่ในการปฏิบัติงาน คือ ปัญหาการตีความข้อกฎหมาย ปัญหาการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ

1. เพื่อลดปัญหาการจัดสรรงบประมาณในเชิงอุปถัมภ์ ควรกำหนดให้การดำเนินการทุกขั้นตอนในการบริหารงบประมาณมีการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม ตามที่ผู้วิจัยได้เสนอ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงการประกาศขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เสนอข่าวสารให้ประชาชนทราบเท่านั้น

2. ผู้มีหน้าที่ออกกฎหมาย หรือผู้มีหน้าที่กำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีวิธีการและมาตรการที่ทำให้กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้มีความชัดเจน โดยอาจทำเป็นคู่มือเพื่ออธิบายอำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ทั้งที่เป็นกฎหมายจัดตั้ง เช่น พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 และกฎหมายลูกที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ทั้งนี้ เพื่อลดการใช้ดุลพินิจ หรือเพื่อที่จะไม่ต้องมีการตีความที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงาน ผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนในในฐานะผู้รับผลจากการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ

3. ควรปรับปรุงระเบียบให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ที่เป็นจริง เช่น การกำหนดสัดส่วนเงินสำรองจ่าย เพื่อให้งบประมาณปรากฏรายการในข้อบัญญัติงบประมาณเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้สภาท้องถิ่นได้รับทราบและได้ร่วมพิจารณา และเป็นการป้องกันการนำงบประมาณที่เป็นเงินสำรองจ่าย ถูกโอนออกไปใช้จ่ายโดยอำนาจที่ไม่ชอบธรรม

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า มีหลักการที่สำคัญ 3 หลักการ คือ หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายข้าราชการ ให้ความสำคัญกับเรื่องนิติธรรมเป็นอันดับแรก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่น เช่น เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรใช้รูปแบบการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ

1. ควรจัดให้มีภาคประชาชน เป็นอาสาสมัครในการตรวจสอบ เพื่อช่วยเหลือภารกิจในการตรวจสอบขององค์กรต่างๆ ที่มีหน้าที่และเป็นมาตรการในการป้องกันในการปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) โดยให้ความรู้พื้นฐานกับประชาชนในการเข้าร่วมและจะเป็นส่วนที่ลดช่องว่างต่างๆ

2. ควรมีการปรับปรุงกระบวนการจัดทำประชาคมให้สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเรื่องพื้นที่ ทั้งนี้ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยเป็นรูปแบบท้องถิ่น 2 ชั้น

(Two Ties) กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดดูภาพรวมของจังหวัด สำหรับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ดูแลชุมชนเมืองและชุมชนชนบทตามลำดับ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในพื้นที่จังหวัดอื่นๆ

2. ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยเปรียบเทียบระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ได้รับรางวัลกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ไม่ได้รับรางวัล

สรุป

การบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น มีกฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำกับดูแล องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการบริหารงบประมาณในฐานะตัวแทนประชาชนผู้ได้รับการเลือกตั้ง โดยงบประมาณที่ได้รับเป็นการจัดสรรงบประมาณระบบโควต้าและความเร่งด่วน ส่วนปัญหาที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณเผชิญอยู่ในการปฏิบัติงาน คือ ปัญหาการตีความข้อกฎหมาย ปัญหาการปฏิบัติตามระเบียบแผนพัฒนาฉบับใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า มีหลักการที่สำคัญ 3 หลักการ คือ หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และหลักความโปร่งใส โดยเฉพาะฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายข้าราชการให้ความสำคัญกับเรื่องนิติธรรมเป็นอันดับแรก และแนวการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วมที่ได้จาการศึกษา

References

Asian development bank institute (ADBI, Tokyo) presented Simplify Budgeting. (2006) So, from the findings. The researcher proposed a good management approach to managing the budget of the provincial administration by using “participatory budget management”. At the 13-17 March.

Denhardt B. and Denhardt V. (2007). *The New Public Service*. New York: Sharpe.

Department of Local Government Administration (2013). *Strategic Plan Development of a three-year development plan and implementation plan*. Bangkok: Department of Local Administration.

Dye, T. (1970). *Understanding Public Policy*. Englewood Cliffs: New York: Prentice Hill.

Lukkhomsuk, A. (2017). New Public Service by Provincial Parliamentary Office. *Journal of the Humanities and Social Sciences University of Western Australia*, 3(1), 23-27).

Makhakuon, V. (2006). Good governance for a sufficient life. Keynote Speech at Chiang Mai University Academic Day 2 2006.

Office of the Auditor General. (2014). *Summary Report of Unit and Damage from Financial Results of Local Government Organization*. Bangkok: Office of the Auditor General. Retrieved August 30, 2016, from http://www.oag.go.th/th/inspection-results

Office of the National Economic and Social Development Board. (2017). *Summary of the National Economic and Social Development Plan No.12 (1960-2021)*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Board

Performance Report Committee on Constitutional Organizations And monitor the budget of the Senate (May 2008-September 2010).

Sukdham, W. (2016). Human Capital Development, Buddhist Way in Globalization: Patterns and Practices. *Mahachula Academic Journal*, 2(3), 115- 122.

Theeravin, L. (2006). *Politics of Thai government*. Printed at 2. Samadha Limited Partnership

Trakansirinon, P. (2005). *Public Finance*. (2nd ed.). Chiang Mai: Kanonnit Publishing.

University of the Thai Chamber of Commerce. (2017). *Thai corruption situation Index (CSI)*. Bangkok. Retrieved August 30, 2016, from http://thaipublica.org/2012/12/red-flags-corrupt-budgeting-1

รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชน ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี*

Private Schools Management Model under 20 years national Strategic Framework

[1*]**ศิรประภา โภชนจันทร์,ชัยณรงค์ สุวรรณสาร และ กาญจนา ภัทราวิวัฒน์**

[1*]**Sirapapar Podchanajun, Chainarong Suvarnasara and Kanchana Pattrawiwat**

วิทยาลัยปรัชญาและการศึกษา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

College of Philosophy and Education, Saint John's University, Thailand.

[1*]Corresponding Author. Email: sirapapar@parada.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2) ตรวจสอบความกลมกลืนองค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (3) เพื่อศึกษาจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาของการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้บริหารโรงเรียนเอกชน จำนวน 204 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามระดับความเหมาะสมและระดับปฏิบัติจริงของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยายและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพและคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

2. การตรวจสอบความกลมกลืนองค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่ารูปแบบมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Chi-Square = 110.328, df = 112, p-value = .495, GFI = .940, AGFI = .918, RMR = 0.005)

*Received October 4, 2018; Revised October 5, 2018; Accepted January 3, 2019

3. การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนา พบว่าโรงเรียนเอกชน มีจุดเด่น คือการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตและการมีนโยบาย เป้าหมาย และแผนงานในกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างชัดเจน โดยมีจุดที่ควรพัฒนา คือการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการระดมทรัพยากรทางการศึกษาและการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารจัดการ; โรงเรียนเอกชน; ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

Abstract

This research aimed to study (1) to develop Private Schools Management Model under 20 years national Strategic Framework. (2) to verify and validate Management Model under 20 years national Strategic Framework with the empirical data, and (3) to study the outstanding factors and weakness factors. The sample was 204 administrators of Private Schools. They was selected by the stratified random technique.The instrument for collecting data was a questionnaire. Analysis data by Descriptive statistics and Content Analysis. The research results were found as follows;

1. Private Schools Management Model under 20 years national Strategic Framework was consisted of three factors namely: the 20 years national Strategic Framework, effective management structure of private schools, and the personal characteristics of private school administrators.

2. The validation of Private Schools Management Model under 20 years national Strategic Framework was fit to the empirical data (Chi-Square = 110.328, df = 112, p-value = .495 ,GFI = .940 , AGFI = .918 , RMR = .005)

3. The outstanding factors were honesty and the management process. The weakness factors were participation resources mobilization for education and work process of stakeholders.

Keywords: Management Model; Private Schools; 20 years national Strategic Framework

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งวิทยาการด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจฐานความรู้ และ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้คนต้องคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และมีการตัดสินใจที่รวดเร็ว เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ สภาวการณ์ของการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (Drucker, 2001) เมื่อโลกเปลี่ยนไทยปรับ เครื่องมือหรือรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรจึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดรับกันไปด้วย (Maesincee, 2013) ประเทศไทยจึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อพัฒนาประเทศระยะ 20 ปี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบริหารจัดการศึกษาที่ต้องเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 258 ที่บัญญัติไว้ให้จัดการเรียนการสอนทุกระดับเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความถนัด และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องมีการพัฒนาคุณภาพและการเตรียมคนให้พร้อมอย่างมีคุณภาพและมีทักษะในการดำรงชีวิตเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

ด้วยปัจจุบันพบว่าการศึกษาไทยยังไม่สามารถจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่ผู้เรียนเพื่อการแข่งขันกับประชาคมโลก จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม ปี พ.ศ. 2554–2558 โดยสำนักงานประเมินคุณภาพและรับรองมาตรฐานการศึกษา พบว่าการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ยังขาดวิถีชีวิตคุณภาพ ไม่มีการเก็บสะสมรวบรวมผลงานที่ต่อเนื่อง ไม่มีรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณภาพ (Naewna, 2015) ซึ่งผลการประเมินชี้ให้เห็นถึงคุณภาพการจัดการศึกษาของไทยที่ตกต่ำและไม่สอดคล้องกับงบประมาณด้านการศึกษาที่เพิ่มขึ้นทุกปี (Ministry of Education, 2013, pp.4-8) และนี่คือปัญหาใหญ่ที่สำคัญของระบบการศึกษาไทยที่พบว่าไม่ได้อยู่ที่งบประมาณ แต่คือ “ปัญหาการบริหารจัดการศึกษา” (Phanthasen et al, 2015) จึงเป็นปัญหาที่ท้าทายสำหรับผู้บริหารโรงเรียนเอกชน ในสถาวการณ์เช่นนี้ด้วยปัจจัยที่สำคัญในการตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนของผู้ปกครองคือคุณภาพของการจัดการศึกษา

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมในโรงเรียนเอกชน จึงนับเป็นแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ดี ด้วยรูปแบบการบริหารจัดการคือเครื่องมือในการสร้างคุณภาพ จึงเป็นเสมือนแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาคุณภาพให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสอดรับกับสถานการณ์ ยุคสมัย หากผู้บริหารมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงาน ก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาป้องกันปัญหาและยังเป็นการสร้างคุณภาพให้เกิดขึ้นในโรงเรียนได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย เช่นนี้แล้วการบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อให้มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ จึงต้องมียุทธศาสตร์การบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศโดยมีรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม (Suekrasae,2013) และการที่จะก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในยุคที่เปลี่ยนวิถีชีวิตมนุษย์จากการพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระทุกด้าน จำเป็นต้องมีการปรับปรุงรูปแบบและการเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กร (Martin, 2007) ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรและโครงสร้างที่เหมาะสมกับสถานการณ์เท่านั้น จะส่งผลให้องค์กรมีประสิทธิภาพและ

สามารถเพิ่มประสิทธิได้ผลท่ามกลางแรงกดดันหลายๆ ด้าน (Drucker, 2004) ด้วยการจัดการศึกษายุคใหม่ยังขาดศักยภาพในการแข่งขัน (Poovarawan & Numprasertchai,2003) จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชน เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมองค์กร เตรียมเด็กและเยาวชนไทย ให้พร้อมเป็นพลเมืองโลกยุคที่ทันสมัยและการแข่งขันกับประชากรโลกเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมโลกในยุคปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษา เรื่องรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โครงสร้างการบริหารที่มีประสิทธิภาพ และคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ด้วยรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนดังกล่าวนั้นจะสนองตอบต่อความจำเป็นของโรงเรียน ตอบรับต่อความต้องการของผู้ปกครองและสังคมตลอดจนสอดรับกับนโยบายการพัฒนาประเทศ ซึ่งผลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนเอกชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้องค์กรเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
2. เพื่อตรวจสอบความกลมกลืนองค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กับข้อมูลเชิงประจักษ์
3. เพื่อศึกษาจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาของการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เป็นงานวิจัยที่กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่ มุ่งวิเคราะห์ถึงทิศทางการจัดการศึกษาตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ และการขับเคลื่อนโรงเรียนโดยผู้บริหารที่มีคุณลักษณะการบริหารที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติเพื่อนำพาองค์กรสู่การเปลี่ยนผ่านยุคสมัยอย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา-ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ใน 17 จังหวัดภาคเหนือ จำนวน 358 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้รับใบอนุญาตหรือผู้จัดการ หรือ ผู้อำนวยการ หรือผู้ที่ได้รับมอบอำนาจแทนจากผู้รับใบอนุญาต รวมทั้งสิ้น 204 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) และแบบกำหนดสัดส่วน (Proportionate) โดยใช้จังหวัดเป็นชั้นภูมิ และจำนวนโรงเรียนในแต่ละจังหวัดตามสัดส่วน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ตอน คือ

1. ตอนที่ 1 แบบสอบถามภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

2. ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อ “ระดับความเหมาะสม” ของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ (Rating Scale) และที่มีต่อ “ระดับการปฏิบัติ” ของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลทางไปรษณีย์ และนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล และลงรหัส (Coding) ตามที่กำหนดไว้ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรไม่ต่อเนื่อง โดยสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์ค่าสถิตพื้นฐานของตัวแปรต่อเนื่อง โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าความเบ้ (Skewness) ค่าความโด่ง (Ketosis) และค่า Komogorov – Sminov

3. วิเคราะห์ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของค่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ลักษณะการแจกแจงแบบปกติ (Normality) ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปร (Linearity) ภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity)

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยมี 5 ขั้นตอน

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

2. การยืนยันรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

3. การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

4. การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบเชิงสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์

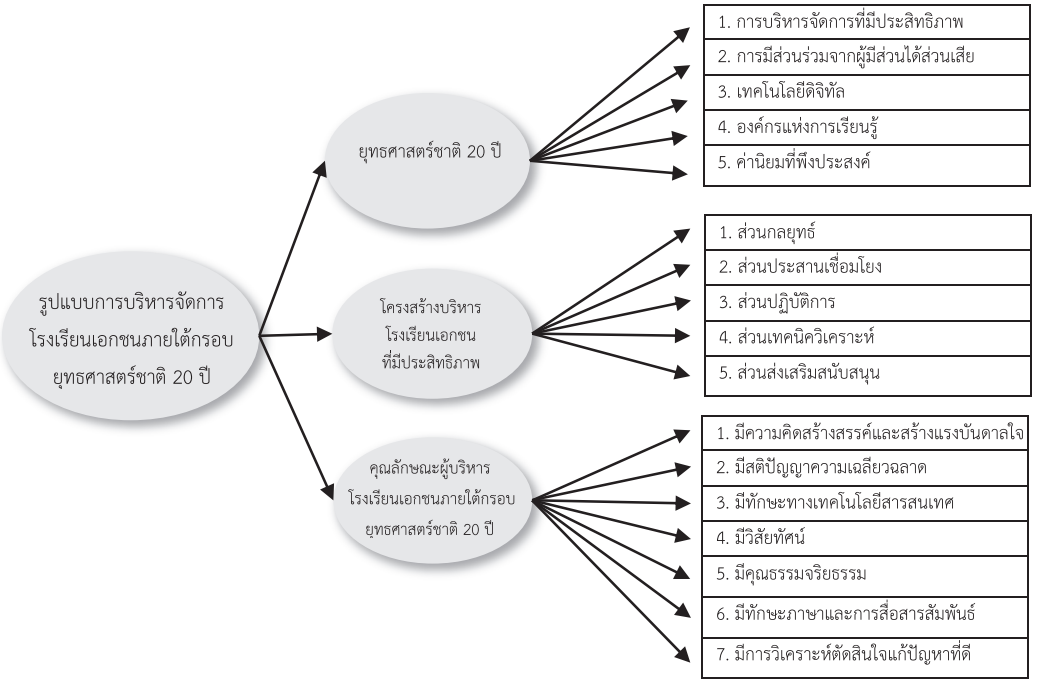
5. การหาจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาของการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พบว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่องค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี องค์ประกอบด้านโครงสร้างบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพและองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีองค์ประกอบย่อย 17 องค์ประกอบ แสดงได้ดังแผนภาพที่ 1 ดังนี้

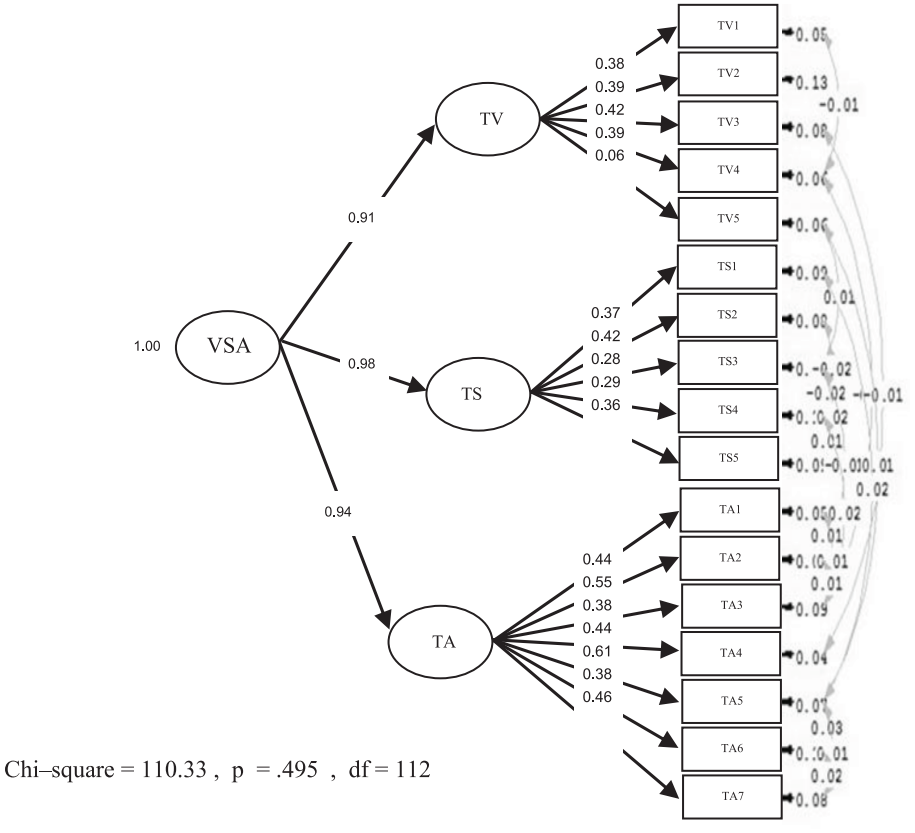

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

2. ผลการตรวจสอบความกลมกลืนองค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบเชิงสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันพบว่ารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์พิจารณาจากค่า Chi-Square ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Chi-Square = 110.328, df = 112, p = .495) ค่าดัชนีความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .940 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่า .918 และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .005 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ซึ่งรูปแบบโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ได้ความตรงเชิงโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงได้ดังแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบเชิงสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3. ผลการวิเคราะห์จุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ผลการวิเคราะห์พบว่าองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โรงเรียนเอกชนมีจุดเด่นทั้งด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านโครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพ และด้านคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

เมื่อพิจารณาภาพรวมเป็นรายข้อย่อยทั้ง 3 องค์ประกอบ พบว่าองค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีจุดเด่นคือโรงเรียนมีกระบวนการปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและโรงเรียนมีนโยบายเป้าหมายและแผนงานในกระบวนการบริหารจัดการอย่างชัดเจนสำหรับองค์ประกอบด้านโครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพมีจุดเด่นคือโรงเรียนมีครูประจำชั้นประจำวิชาทำหน้าที่รับผิดชอบงานการเรียนการสอนและโรงเรียนมีส่วนงานในการวางแผนกลยุทธ์ที่มุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับโรงเรียน และองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีจุดเด่นที่สุดคือผู้บริหารมีมุมมองที่กว้างไกลสามารถมองภาพความสำเร็จในอนาคตและผู้บริหารมีความสามารถในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสถานการณ์บุคคลและงาน และภาพรวมจุดเด่นของโรงเรียนเอกชนคือโรงเรียนมีกระบวนการปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและโรงเรียนมีนโยบายเป้าหมายและแผนงานในกระบวนการบริหารจัดการอย่างชัดเจน

สำหรับจุดที่ควรพัฒนาผลการวิเคราะห์ไม่พบว่ารายการข้อมูลใดที่มีการปฏิบัติได้ในระดับปานกลางน้อยหรือน้อยที่สุดแต่เมื่อพิจารณาในรายการข้อมูลที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดสองอันดับท้ายของทั้ง 3 องค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีข้อที่ควรพัฒนาคือเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการระดมทรัพยากรเช่น แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินในการดำเนินงานและเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการปฏิบัติงาน สำหรับองค์ประกอบด้านโครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพมีข้อที่ควรพัฒนาคือเรื่องโรงเรียนมีทีมผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเฉพาะเรื่อง ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีด้านวิชาการด้านบริหารทำหน้าที่ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลและเรื่องโรงเรียนมีการวิเคราะห์และการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ส่วนองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีข้อที่ควรพัฒนาคือเรื่องผู้บริหารสามารถประยุกต์สิ่งที่ไม่สัมพันธ์กันให้กลายเป็นสิ่งใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ และเรื่องผู้บริหารมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ได้ในระดับสากล ซึ่งภาพรวมจุดที่ควรพัฒนาของโรงเรียนเอกชนคือเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการการระดมทรัพยากรเช่นแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินเพื่อการดำเนินงานและเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการปฏิบัติงาน

การอภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่ารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือองค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี องค์ประกอบโครงสร้างบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิภาพ และองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนให้มีคุณภาพและบรรลุผลตามเจตนารมณ์ยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการบรรยายสรุปกรอบที่สำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของ Porametee (2016) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนไว้ว่า ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประกอบด้วยเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต เพื่อยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อการส่งเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี และเพื่อการสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ซึ่งองค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโครงสร้างบริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการบริหารและจัดกำลังของบุคลากรที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการศึกษาเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Matanbun (2010) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างองค์กรของโรงเรียนพบว่าโครงสร้างองค์การของโรงเรียนมีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา และยังสอดคล้องกับ Makaramani (2012) กล่าวถึงผู้บริหารสถานศึกษาว่าควรตระหนักและให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกในการวางแผนยุทธศาสตร์การบริหารสถานศึกษาของตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ องค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และโครงสร้างบริหารโรงเรียนนั้นเป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีคุณลักษณะและทักษะในการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับเครื่องมือที่หมายถึงองค์ประกอบการบริหารโรงเรียนที่เปลี่ยนไป สอดคล้องกับแนวความคิดของ Katz (1995) ซึ่งกล่าวว่า ทักษะที่จำเป็นในการบริหารงานของผู้บริหาร คือทักษะด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านเทคนิควิธีการ ทักษะด้านความคิดและสติปัญญา มีการวิเคราะห์สังเคราะห์และการประเมินสถานการณ์เพื่อประกอบการกำหนดนโยบาย การวางแผนการตัดสินใจสั่งการและแก้ปัญหาได้ถูกต้อง การแก้ปัญหา ความขัดแย้ง ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม การมีใจกว้างรับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบและสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานและมีความรู้ความสามารถด้านวิชาการเป็นอย่างดี

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นไปตามทฤษฎีและมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี สอดคล้องกับ แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 เรื่อง ระบบบริหารและการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพโดยการบริหารการศึกษาต้องตอบสนองความต้องการ

ของบริบทเชิงพื้นที่ระดับประเทศและระดับภูมิภาคตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และยังสอดคล้องกับ Settapanich (2007) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาระบบการบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาเอกชนและพบว่าระบบการบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาเอกชนมี 9 องค์ประกอบคือ 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 2) การมุ่งเน้นนักเรียนผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง 3) การวางแผนกลยุทธ์ 4) โครงสร้างการบริหารขององค์กร 5) การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล 6) การบริหารงานวิชาการ 7) การบริหารการเงิน 8) การบริหารงานทั่วไปและ 9) การจัดการสารสนเทศและความรู้ดังนั้นการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคลถือเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาระบบการบริหาร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Office of the Education Council (2009) รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาไทยด้านคุณลักษณะของผู้บริหารสรุปไว้ว่าลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษามีดังนี้คือต้องมีวิสัยทัศน์ที่ดีมีความรู้กว้างและลึกในด้านการพัฒนาการศึกษาอย่างถูกต้องไม่ปิดกั้นความคิดของครูผู้เรียนหรือชุมชนมีการศึกษาหาความรู้พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอมีภาวะผู้นำและมีความกล้าในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมีมนุษย์สัมพันธ์และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนต้องให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครูสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน มีจุดเด่นที่สุด 2 เรื่อง คือ 1) โรงเรียนมีกระบวนการปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นรายการข้อมูลขององค์ประกอบด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2560 - 2579 ในเรื่องการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนเพื่อสร้างการพัฒนาที่ต่อเนื่องด้านการปลูกฝังระเบียบวินัยคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์การปรับความสมดุลและพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลมีเสถียรภาพการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมการร่วมลดปัญหาโลกร้อนและปรับตัวและยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ในเรื่องการกำหนดมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยเคร่งครัดโดยการสร้างกลไก “ยับยั้ง” และ “สร้างความตระหนักรู้” เพื่อป้องกันการทุจริตในสถานศึกษาและหน่วยงานและยังสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2574 ในเรื่องการสร้างหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนรู้สร้างค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตต่อต้านการคอร์รัปชั่น เพื่อพัฒนาขีดความสามารถเต็มตามศักยภาพในตัวตนของแต่ละบุคคลและมีคุณลักษณะพฤติกรรมที่พึงประสงค์และอยู่อย่างพอเพียง นอกจากนี้ยังพบว่าโรงเรียนเอกชนมีจุดเด่นในเรื่องที่ 2) การมีนโยบายเป้าหมายแผนงานในกระบวนการบริหารจัดการที่ชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Dubrin (2000) ที่สรุปหน้าที่การบริหารจากนักวิชาการหลายคนพบว่าองค์กรจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่การบริหาร 4 ด้านได้แก่ การวางแผนการจัดองค์การและการจัดบุคลากรการนำและการควบคุมซึ่งแสดงว่าระบบที่พัฒนาขึ้นให้ความสำคัญกับหน้าที่การบริหารดังกล่าว และจากผลการวิเคราะห์ยังพบอีกว่าโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาขั้นพื้นฐานมีจุดที่ควรพัฒนา 2 เรื่อง คือครูบุคลากรผู้ปกครองหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเช่น แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินในการดำเนินงานและเรื่องครูบุคลากรผู้ปกครองหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน สามารถ

อภิปรายผลได้ว่าจุดที่ควรพัฒนาทั้ง 2 เรื่องคือเรื่องการมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรและในการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นจุดที่ควรพัฒนาซึ่งตรงกับจุดประสงค์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2540 ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากำกับและสนับสนุนการจัดการศึกษาระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาความเข็มแข็งให้กับชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Siritarangsri (2012) ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนเพื่อสุขภาวะคนไทยโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นหลักสำคัญโดยการมีส่วนร่วมมีลักษณะของการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการร่วมรับผิดชอบร่วมติดตามประเมินผลร่วมแก้ปัญหาและร่วมชื่นชมผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขเต็มตามศักยภาพ จากการดำเนินงานในรูปแบบดังกล่าว ส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นถึง ร้อยละ 5–19 และยังสอดคล้องกับ Murgatroyed & Morgan (1994) ที่กล่าวว่าในระดับสถานศึกษาผู้เรียนถือว่าเป็นลูกค้าสำคัญที่สุดรองลงมา คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนผู้บริหารจึงต้องสำรวจความต้องการและฟังเสียงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพัฒนาผลผลิตและการบริการโดยเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้เกิดความประทับใจความพึงพอใจและมั่นใจในคุณภาพของผลผลิตแสดงให้เห็นว่าสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญกับผู้เรียนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคตมีการจัดกระบวนการและวิธีการในการสร้างความผูกพันการรับฟังเสียงของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเน้นถึงความต้องการและความคาดหวังการสร้างความพึงพอใจและความภักดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ โรงเรียนเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ในการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารและพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารให้สอดคล้องกับบริบทและขนาดของแต่ละแห่ง โดยการอบรม พัฒนาต่อยอด หรือนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและการบรรลุวิสัยทัศน์ได้เป็นอย่างดี

2. จุดเด่นองค์ประกอบด้านโครงสร้างการบริหารโรงเรียนเอกชนที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ โรงเรียนเอกชน ควรนำเอาไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนเพื่อสอดรับทันต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลอดจนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพโดยพิจารณาการประยุกต์ใช้ตามขนาดและความจำเป็นของแต่ละโรงเรียนด้วย

3. จุดควรพัฒนาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือเรื่องการมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเช่นแรงงาน วัสดุอุปกรณ์, เงินในการดำเนินงานและเรื่องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โรงเรียน

เอกชนจึงควรเห็นความสำคัญและควรมีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษาซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนแบบมีส่วนร่วมและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารโรงเรียนในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Casual Model) เพื่อใช้ตรวจสอบและเปรียบเทียบรูปแบบที่พัฒนาจากการวิจัยครั้งนี้

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของการบริหารจัดการของโรงเรียนเอกชนเพื่อขยายขอบเขตของการพัฒนาต่อไป

3. ควรมีการดำเนินการวิจัยเชิงนโยบายเพื่อได้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำกระบวนการไปพัฒนาโรงเรียนให้สามารถปรับตัวอยู่ได้ท่ามกลางสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องตามยุคสมัย

References

Campbell R.F.Corbally. J.E. & Nystrand. R.O. (1983). *Introduction to educational administration*. 6th ed. Boston: Allyn and Bacon.

Dubrin, Andrew J.(2000). *Essentials of management (5 th ed.).* New York: South-Western College Publishing.

Drucker, F.Peter. (2001). *Management Challenges for the 21st Century*. New York : Harper collins.

Drucker, F.Peter. (2004). *The Daily Drucker:366 Days of Insight and Motivation for Getting the* Right Things Done. New York : Harper Collins Publishers. Inc.,

Katz, Robert L. (1955). "*Skills of an Effective Administrator*", Harvard Business Review. (January-February 1955), 33-42.

Kimbrough, R., & Nunnery, M. (1976). *Educational Administration*. : An Introduction. New York. : Macmillan.

Maesincee, S. (2013). *The world Change ,Thailand Change.* Bangkok: Bangkok Post.

Makaramani, R. (2012). School Administrators' Role in the Age of Globalization, Management of education to international quality. Bangkok: Plus Plus Creator Company limited.

Martin, J. (2007). The Meaning of The 21st Century. Riverhead Penguin, New York, Transworld, London.

Matanbun, W. (2010). *Structural change management of Chomthong School, Chiang Mai Province.* EDU: Independent Study (IS) Educational Administration, Chiang Mai University.

Ministry of Education. (2013). Ministerial Regulation of systems, rules and methods of internal quality assurance at higher education level B.E. 2556. Bangkok. (in Thai).

Murgatroyed, S. & Morgan, C. (1994). *Total Quality Management and the School.* Buckingham : Open University Press.

Naewna. (2015). What Thai children get from educational quality assessment. Retrieved March 16, 2018, from http://www.naewna.com/local/74711 (in Thai)

Office of the Education Council .(2009).The research on the quality of Thai education on the characteristics of administrators. Retrieved January 15, 2018, from http:// www.onec.go.th/index.php/book/BookGroup/15/6

Phanthasen, A. et al. (2015). The subject of research synthesis research facilitation issues and suggestions in the process of managing education. Quality education issues (1992-2015) Thailand's Research Fund (TRF).

Poovarawan, Y. & Numprasertchai, S. (2003). ICT for Thai Studies. Bangkok: SE-ED Book.

Porametee, V. (2016). "20 years national Strategic A Future of Thailand For the sake of stability and prosperity". Handout: Friday, 26 August 2016 at the High-Level Institute of Insurance Academy.

Settapanich, S. (2007). *A development of a school administrative system for excellence of a private school*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Siritarangsri, Pa. (2012). Community Participation Management in the Community. Bangkok: Parbpim Ltd.

Submask, A. (2004)."A Development of the School, Board Basic of the school". Reporting Handout: Wattanonkare School and Network ,Case.

Suekrasae, T. (2013). *Strategic Management of Private Schools for Excellence.* Abstract.

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม*

Legal Mesures Governing the Lease of Agricultural Land

รุ่งรัตนา เจริญจิตต์
Roongrattana Jaroenjit
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Graduate School, Ramkhamhaeng University, Thailand.
Corresponding Author. Email: roongrattana09@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยศึกษาการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 โดยการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การที่กฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีกฎเกณฑ์เงื่อนไขที่บังคับเข้มงวด ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม จึงได้เกิดปัญหาเจ้าของที่ดินหลีกเลี่ยงในการทำสัญญาเช่า โดยใช้วิธีการทำเป็นแบบหุ้นส่วน หรือจ้างแรงงานหรือจ้างทำของ และเจ้าของเลี่ยงที่จะปล่อยให้เช่า แต่จะปล่อยเป็นพื้นที่ว่างเปล่าโดยทิ้งร้างที่ดินไว้โดยไม่ได้ให้เช่าและมิได้ทำประโยชน์แต่อย่างใด แนวทางที่เหมาะสม ควรสร้างความเป็นธรรมโดยมิได้เอื้อประโยชน์ให้เจ้าของที่ดินผู้ให้เช่า แต่ควรให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรผู้เช่าที่ดิน อีกทั้งเป็นการป้องกันมิให้บุคคลต่างด้าวใช้กลยุทธ์ต่างๆ ในการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่ไม่เป็นธรรม

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย; การควบคุม; การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

*Received December 8, 2018; Revised December 8, 2018; Accepted March 26, 2019

Abstract

This article aims to study the legal measures governing the lease of agricultural land. By means of the study on the amendment of the Agricultural Land Lease Act (No. 2), 2016, by analyzing relevant documents and research. It is found that the law of lease of agricultural land has strict rules and conditions, which cause some injustice. For example, landlords try to avoid lease by using partnership method or hiring labors. Also landlords try to avoid letting rent. They tend to abandon and left the lands empty without making any value of the land. For an appropriate approach, the lease should be fair without benefiting the landlord. However, it should provide protection to farmers who rent the land. It is also a way to prevent foreigners from using strategies for illegally renting agricultural land.

Keywords: Legal Measures; Governing; The Lease of Agricultural Land

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตอยู่ในภาคเกษตรกรรม จนอาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรรมของประเทศไทยมีวิวัฒนาการอันยาวนานควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของปวงชนชาวไทยในดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” หรือ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ในปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าการเกษตรหรือเกษตรกรรม คือ การปฏิบัติกับที่ดินเพื่อให้เกิดผลผลิต ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเกษตรผสมผสานโดยอาศัยความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุน เพื่อให้พืชและสัตว์เจริญเติบโตให้ผลผลิตต่างๆ โดยที่ผลผลิตจากการเกษตรกรรม ประกอบด้วยพืชทั้งที่เป็นธัญพืชต่างๆ เช่น ข้าว ถั่ว พืชผัก ผลไม้ ตลอดจนสัตว์บก สัตว์น้ำ ซึ่งผลผลิตจากการเกษตรกรรมเป็นแหล่งที่มาของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยของการดำรงชีวิตของประชากรโลก จากการสำรวจการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2558 พบว่าประเทศไทยมีพื้นที่รวมทั้งหมด 320.7 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ 102.3 ล้านไร่ พื้นที่ประโยชน์นอกการเกษตร 69.2 ล้านไร่ และเป็นพื้นที่ประโยชน์ทางการเกษตร 149.3 ล้านไร่ คิดเป็นจำนวนร้อยละ 46.52 ของเนื้อที่ประเทศไทยทั้งหมด โดยแบ่งเป็นพื้นที่นาข้าว 69.9 ล้านไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ 31.2 ล้านไร่ พื้นที่ปลูกสวนไม้ผลไม้ยืนต้น 35.0 ล้านไร่ พื้นที่ปลูกสวนผักและไม้ดอกไม้ประดับ 1.4 ล้านไร่ และพื้นที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรอื่นๆ 11.8 ล้านไร่ นอกจากนั้น ลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตรดังกล่าว เป็นที่ดินของตนเองหรือของเกษตรกร 71.6 ล้านไร่ เป็นที่ดินของบุคคลอื่น 77.5 ล้านไร่ แบ่งเป็นที่ดินเช่า 29.2 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ติดจำนอง ขายฝากหรือได้ทำฟรี 48.3 ล้านไร่ (Office of Agricultural Economics Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2014, pp. 170-182) ข้อมูลดังกล่าวแสดงว่าที่ดินเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่มิได้อยู่ในมือของเกษตรกร แต่ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรหรือทำการเกษตรในที่ดินของผู้อื่น ส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินและความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกร

รัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการออกกฎหมายควบคุมการเช่านา โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 กฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองกับผู้เช่าที่ดินซึ่งเป็นเกษตรกรระดับล่างซึ่งไร้ที่ดินทำกิน และต้องการเช่านาในลักษณะแบบพอยังชีพและขายเล็กน้อยมากกว่าที่จะเน้นทำธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ โดยควบคุมการเก็บค่าเช่านามิให้เกินอัตราตามที่กฎหมายกำหนด เฉลี่ยแล้วสูงสุดไม่เกินร้อยละ 25 ของผลผลิต กำหนดเงื่อนไขขนาดของที่ดินในการทำการเกษตรต้องไม่เกิน 100 ไร่ สำหรับนาหว่านและไม่เกิน 50 ไร่สำหรับนาดำ ถ้าเกินกว่านั้นจะไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมายฉบับนี้ กำหนดระยะเวลาการเช่านาให้เป็นไปตามความสมัครใจของผู้เช่า แต่ไม่เกิน 5 ปี โดยกฎหมายฉบับนี้เน้นให้ความสำคัญกับผู้ให้เช่าโดยกำหนดอัตราค่าเช่านาไว้ในกฎหมายและห้ามมิให้ผู้ให้เช่าเรียกเก็บเกินอัตราที่กำหนด มิฉะนั้นจะถูกลงโทษทางอาญา (Wichailak & Wichailak, 1950)

กฎหมายควบคุมการเช่านาปี 2493 จึงมีข้อจำกัดเนื่องจากกำหนดมาตรการที่เน้นผู้ให้เช่ามากกว่าเน้นที่การใช้พื้นที่เกษตรกรรมให้เกิดความเหมาะสมและทำให้เกิดความเท่าเทียมเป็นธรรมระหว่างคู่สัญญาคือผู้ให้เช่านากับผู้เช่านา ขณะเดียวกันการกำหนดอัตราค่าเช่าที่ตายตัวไม่สอดคล้องกับลักษณะที่ดินของ

แต่ละภูมิภาค ทำให้การควบคุมค่าเช่านาตามกฎหมายดังกล่าว ไม่ค่อยจะมีผลในทางปฏิบัติมากนัก จึงทำให้ต้องยกเลิกไปในที่สุดและตราพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 ขึ้นใช้บังคับแทน โดยเหตุผลเนื่องจากสภาพการทำนามีการเปลี่ยนแปลงไป มาตรการที่กฎหมายกำหนดไว้นั้นยังไม่เป็นธรรม การกำหนดค่าเช่านาขั้นสูงที่กำหนดไว้เป็นการแน่นอนในกฎหมายยังไม่เหมาะสม สมควรกำหนดตามสภาพของท้องที่และประเภทของข้าวหรือพืชไร่ที่เพาะปลูก โดยคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในการลงทุนของผู้เช่านาประกอบด้วย

สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ได้มีการจัดตั้งองค์กรควบคุมการเช่านาในระดับจังหวัดและอำเภอ โดยในระดับอำเภอมีคณะกรรมการการควบคุมการเช่านาประจำอำเภอ ทำหน้าที่กำหนดอัตราค่าเช่านาขั้นสูงของพืชหลัก ตามการจำแนกคุณภาพของที่ดินแต่ละท้องที่ในเขตอำเภอ รวมทั้งพิจารณาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดให้มีคณะกรรมการควบคุมการเช่านาประจำตำบล (คชก. ตำบล) ขึ้น ตามบทบัญญัติของมาตรา 50 ที่กำหนดให้ภายในกำหนดสามปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับให้จัดตั้ง คชก. ตำบลขึ้น ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ตำบลใดที่จัดตั้งคณะกรรมการควบคุมการเช่านาประจำตำบลขึ้นแล้ว ให้อำนาจหน้าที่ของ คชก. ตำบล โดยมีผู้แทนผู้ให้เช่าและผู้แทนผู้เช่านาอยู่ในคณะกรรมการชุดนี้ คณะกรรมการชุดนี้มีอำนาจพิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับค่าเช่านาและข้อพิพาทอื่นๆ ด้วย (The Lease Control Act, B.E. 2517, Section 9 (2), Section 18-19, Section 22-26, Section 30-34, Section 36, Section 39-40 and Section 42) และได้ปรับปรุงระยะเวลาการเช่านา จากเดิมผู้เช่าสามารถแสดงเจตนาการเช่าให้มีกำหนด 5 ปี เป็นการเช่านาให้มีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่า 6 ปี การเช่านารายใดที่ทำไว้โดยไม่มีกำหนดระยะเวลา หรือมีแต่ต่ำกว่าหกปี ให้ถือว่าการเช่านารายนั้นมีกำหนดเวลาหกปี

เนื่องจากกฎหมายการควบคุมค่าเช่านาฉบับนี้ได้บังคับใช้ในระยะเวลาสั้นๆ เพียงเจ็ดปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2524 จึงได้มีการยกเลิก และประกาศใช้พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการเช่านาของเกษตรกรให้สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งนอกจากเรื่องของการเช่านาแล้ว ยังเป็นการขยายให้สามารถครอบคลุมถึงการเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างอื่นด้วยเมื่อมีความจำเป็น เช่น ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำนาเกลือ เป็นต้น

นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวในการตราพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 ข้างต้นแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่เกี่ยวข้อง คือ เนื่องจากการเช่าที่ดินของเกษตรกรในประเทศไทยนั้นเป็นลักษณะของเกษตรกรรมชั่วคราวและไม่มั่นคง เพราะเมื่อครบกำหนดระยะเวลาเช่าแล้วเกษตรกรไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าจะได้เช่าที่ดินในแปลงเดิมอยู่หรือไม่ ซึ่งเป็นเหตุผลให้เกษตรกรผู้เช่าที่ดินขาดความมั่นใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในที่ดิน ไม่กล้าลงทุนปรับปรุงคุณภาพดินหรือพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทำให้มีผลผลิตตกต่ำ ไม่มีเงินออม ผู้เช่าส่วนใหญ่ต้องกู้เงินนอกระบบ ทำให้เป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น เป็นวัฏจักรของความยากจนที่ยังปรากฏอยู่ในโครงสร้างการเกษตร (Sisaowalak, 2006)

ดังนั้น เจตนารมณ์ของกฎหมายการควบคุมการเช่าที่นาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มุ่งให้ความคุ้มครองกับผู้เช่าที่นาซึ่งเป็นเกษตรกรระดับล่าง มีการทำนาในพื้นที่จำนวนไม่มากนัก แต่กฎหมายฉบับนี้ได้ขยายกรอบของกฎหมายให้รวมถึงการเกษตรกรรมประเภทอื่นๆ โดยมิได้มีการจำกัดหรือจำแนกประเภทของชาวนาหรือเกษตรกรอีกต่อไป ดังนั้น ขอบเขตของกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมฉบับนี้จึงครอบคลุมการเกษตรกรรมที่มีความหลายหลากมากยิ่งขึ้น แม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีการประกาศกำหนดประเภทเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ต้องควบคุมการเช่าที่ดินเช่นเดียวกับการเช่านาก็ตาม การมิได้จำแนกประเภทของชาวนาหรือกำหนดเกณฑ์ในการถือครองที่ดินที่เช่า จึงทำให้กลุ่มทุน หรือนักธุรกิจที่เช่าที่นาเพื่อทำการเกษตรกรรมขนาดใหญ่หรือธุรกิจทางการเกษตร ตลอดจนบุคคลต่างด้าว อาศัยช่องว่างของกฎหมายได้รับประโยชน์จากกฎหมายฉบับนี้ด้วย โดยกฎหมายฉบับนี้ยังคงมีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดของการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

การเช่าที่ดิน (Tenancy of Land) หมายความถึง การได้มาซึ่งสิทธิที่จะได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินตามสัญญาระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่า โดยผู้เช่าให้ผลตอบแทนแก่ผู้ให้เช่า การเช่าที่ดินตามกฎหมายโรมันนั้นถือว่าเป็นบุคคลสิทธิโดยแท้ ถ้าผู้ให้เช่าขายที่ดินไป ผู้เช่าจะยกเอาการเช่านั้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้ซื้อที่ดินไม่ได้ แต่ในสมัยต่อมาเห็นกันว่าไม่มีความเป็นธรรม เพราะผู้เช่าที่ดินมักต้องอาศัยที่ดินนั้นเป็นหลักสำคัญในการครองชีพ เช่น เป็นบ้านอยู่อาศัย หรือเพื่อใช้ในการประกอบเกษตรกรรม ซึ่งผู้เช่ามักจะมีโครงการถาวรในการใช้ที่ดินนั้น กฎหมายระยะต่อมาจึงแก้ไขให้การเช่าอสังหาริมทรัพย์ตกติดไปกับทรัพย์สินด้วย และผู้ซื้อที่ดินไปจะมีฐานะเป็นผู้ให้เช่าที่ดินโดยอัตโนมัติ (Cohn, 1968)

สำหรับแนวคิดและวิวัฒนาการของกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยพบว่าการเช่าที่ดินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดน่าจะได้แก่ ประมวลกฎหมายของกษัตริย์ฮัมมูราบี (King Hammurabi) (1792-1750 B.C.) แห่งอาณาจักรบาบิโลน โดยมีการนำเอากฎหมายจารีตประเพณีมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากกฎหมายการเช่าที่ดินแล้ว ยังมีกฎหมายการเช่าปศุสัตว์ กฎหมายการเช่าอาคารสิ่งปลูกสร้าง เป็นต้น (Kamprasert & Phinijchan, 2011) พอมาถึงสมัยโรมันสภาพสังคมในสมัยโรมัน มีจารีตประเพณีความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปการะกับผู้รับอุปการะในกรณีที่เป็นเสรีชน (Patron and Client System) คือการที่สามัญชนซึ่งเป็นเสรีชนต้องการความคุ้มครองหรือการอุปการะจากบุคคลผู้มีอำนาจหรือผู้มั่งคั่ง โดยมีพันธะกรณีในการที่จะทำงานรับใช้หรือช่วยรบเป็นการตอบแทน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน เมื่อบุคคลเช่าที่ดินเพื่อทำกินจากเจ้าของที่ดิน เจ้าของที่ดินก็มีพันธะในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้เช่า หรือกรณีการที่ชาวนามีหนี้สินมากไม่สามารถชำระหนี้ได้ จึงโอนที่ดินหรือที่นาให้แก่เจ้าหน้าที่หรือเจ้านาย (Lord) โดยยอมอยู่ในฐานะผู้เช่าที่ดินนั้นทำกินหรือผู้ซึ่งไม่มีที่ดินขออาศัยทำประโยชน์ในที่ดินของขุนนางแล้วให้ค่าเช่าและรับใช้ทำงานด้วย ประกอบกับ

เจ้านายหรือขุนนางมีที่ดินจำนวนมากเกินกำลังที่จะทำประโยชน์ในที่ดินนั้นได้ลำพัง จึงยินดีให้มีผู้มาเช่าที่ดินทำประโยชน์ หรือกรณีชาวนาเจ้าของที่ดินผืนเล็กๆ (Villein) มีความกลัวภัยโจรผู้ร้าย หรือภัยจากการรุกรานของพวกอนารยชน จึงยกที่นาของตนให้แก่เจ้านายโดยชาวนามีฐานะเป็นผู้เช่าตลอดกาล ไม่ต้องมีภาระพันธะผูกพันอยู่ติดกับที่ดิน (Charoen, 1998)

แนวคิดเรื่องการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมและการควบคุมเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตลอดจนการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้มีการพัฒนามาตามลำดับ เมื่อมีการตั้งรัฐสมัยใหม่ขึ้นมาในประเทศต่างๆ ปัจจุบัน ในประเทศที่มีการพัฒนาแล้ว จำนวนเกษตรกรมีไม่มากนักและได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐเป็นอย่างดี ความต้องการในการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมจึงมีไม่มากนัก การควบคุมการเช่านาจึงสามารถกระทำได้ไม่ยาก ประกอบกับประเทศที่พัฒนาแล้วมักมีระบบการปกครองและระบบตุลาการที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนา สภาพการณ์มักจะเป็นการตรงกันข้าม โดยมีเกษตรกรอยู่จำนวนมาก การไม่มีงานทำและแรงงานส่วนเกินมีอยู่สูงในชนบท การแย่งกันเช่าที่ดินจึงมีอยู่สูงด้วย ทำให้ผู้เช่าอยู่ในฐานะเสียเปรียบในการต่อรองกับเจ้าของที่ดิน และเมื่อมีกรณีพิพาทกันเจ้าของที่ดินก็อยู่ในฐานะได้เปรียบในทางคดีมากกว่าผู้เช่าเสมอ อีกทั้งเจ้าของที่ดินยังอาศัยอิทธิพลของตนในการหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขในกฎหมาย

การเช่านาหรือการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม เป็นทางหนึ่งที่ช่วยให้เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมีที่ดินทำกินได้ แต่ในระบบที่ไม่มีการควบคุมนั้น การเช่านากลับกลายเป็นเครื่องมือในการหาผลกำไรของเจ้าของที่ดินแต่ฝ่ายเดียว ค่าเช่านาในระบบอิสระจะแปรเปลี่ยนไปตามคุณภาพของดินในการให้ผลผลิตและจำนวนเกษตรกรผู้ต้องการเช่าที่ดินทำกิน การเช่านาจึงมีแนวโน้มไปในทางที่ว่าผู้เช่าต้องเช่าอยู่เพื่อยังชีพในขณะที่กำไรตกไปได้แก่เจ้าของที่ดิน ทำให้กฎหมายต้องขยายมาควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโดยเฉพาะเพื่อความเป็นธรรมในกิจการประเภทนี้ โดยกำหนดเงื่อนไขสำคัญต่างๆ ไว้ในกฎหมายโดยตรง ไม่ยินยอมให้คู่กรณีตกลงกันเป็นประการอื่นได้ ดังนั้น การเช่านาหรือเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมจึงมีลักษณะพิเศษ เป็นการคุ้มครองให้ความมั่นคงแก่การเช่า โดยทั่วไปกฎหมายควบคุมการเช่านาหรือเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในบรรดาประเทศต่างๆ มักจะมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ

(1) กำหนดอัตราค่าเช่าให้เป็นธรรม

(2) ให้ผู้เช่ามีความมั่นคงในการถือครองที่ดินและให้สิทธิในการเช่าตกทอดเป็นมรดกได้

(3) วางข้อกำหนดมิให้ผู้ให้เช่าใช้อำนาจบีบบังคับผู้เช่าโดยมิชอบ

(4) ยกเลิกระบบการเช่าแบบแบ่งผลผลิตตามสัดส่วน โดยกำหนดค่าเช่าขั้นสูงแทนเพื่อจูงใจให้ผู้เช่าเพิ่มผลผลิต

(5) วางบทกำหนดโทษการขับไล่ผู้เช่าออกโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

(6) ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้เช่าในการได้สินเชื่อเพื่อการเกษตร

(7) มีบทบัญญัติห้ามการให้เช่าช่วง

(8) ป้องกันมิให้ผู้ที่มิได้เป็นเกษตรกรเข้าเป็นเจ้าของที่ดินที่ใช้เพื่อเกษตรกรรม และ

(9) กำหนดขนาดสูงสุดของที่ดินที่เอกชนอาจมีกรรมสิทธิ์ได้

ในปัจจุบันกฎหมายควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศที่กำลังพัฒนาต่างก็มีหลักเกณฑ์เงื่อนไขตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏปัญหาอุปสรรคต่างๆ การควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร มีการหลีกเลี่ยงไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งส่วนใหญ่พบว่ามีสาเหตุมาจากการไม่บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เจ้าของที่ดินมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจเหนือผู้เช่าได้หลายทาง เช่น การให้กู้เงิน การควบคุมการตลาด การให้งานจ้างอื่นแก่เกษตรกรหรือบุคคลในครอบครัวเกษตรกร และใกล้ชิดติดต่อกับบรรดาข้าราชการ เป็นต้น เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้น ระบบการระงับข้อพิพาทก็เป็นไปโดยล่าช้า และมีวิธีพิจารณาที่ไม่เหมาะสมต่อการที่มีเกษตรกรเป็นคู่ความ (Wongwatanasan, 1983)

การเช่าที่ดินตามพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524

พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 มีโครงสร้างประกอบด้วยเนื้อหา จำนวน 3 หมวด รวม 72 มาตรา โดยกฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คชก.) ในระดับจังหวัดและในระดับตำบล ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าแต่เดิมนั้นพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คชก.) ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอและระดับตำบล แต่ในพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 นี้ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คชก.) ในระดับจังหวัดและระดับตำบลเท่านั้น มิได้กำหนดให้มีคณะกรรมการการเช่านาในระดับอำเภอแต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอให้มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของ คชก.ตำบล (Agricultural Land Lease Act B.E. 2524, section 14)

กฎหมายกำหนดให้ คชก. ตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดอัตราค่าเช่าขั้นสูงของแต่ละท้องที่ในเขตตำบลตามการจำแนกคุณภาพของที่ดินและน้ำ พิจารณาวินิจฉัยข้อพิพาทเกี่ยวกับการเรียกเก็บค่าเช่า การชำระค่าเช่า ระยะเวลาของการเช่าตลอดจนข้อพิพาทอื่นหรือค่าเสียหายอันเกิดจากการเช่าตามคำร้องขอของผู้เช่าหรือผู้ให้เช่าและมีคำสั่งใดๆ ให้ผู้เช่าหรือผู้ให้เช่าปฏิบัติหรือมิให้ปฏิบัติการใดเพื่อให้เกิดผลตามคำวินิจฉัย เป็นต้น (Agricultural Land Lease Act B.E. 2524, section 13)

เนื้อหาหลักๆ ประกอบด้วยระยะเวลาการเช่าและการบอกเลิกการเช่า โดยการเช่านา ให้มีกำหนดคราวละไม่น้อยกว่าหกปี การเช่านารายใดที่ทำไว้โดยไม่มีกำหนดเวลา หรือมีแต่ต่ำกว่าหกปี ให้ถือว่าการเช่านารายนั้นมีกำหนดเวลาหกปี เมื่อสิ้นระยะเวลาการเช่านาตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้ให้เช่านามิได้บอกเลิกการให้เช่านาตามมาตรา 37 และผู้เช่านายังทำนาในที่นานั้นต่อไป ให้ถือว่าได้มีการเช่านานั้นต่อไปอีกคราวละหกปี (Agricultural Land Lease Act B.E. 2524, section 26)

ผู้ให้เช่านาจะขายนาได้ต่อเมื่อได้แจ้งให้ผู้เช่านาทราบโดยทำเป็นหนังสือแสดงความจำนงจะขายนา พร้อมทั้งระบุราคาที่จะขายและวิธีการชำระเงินยื่นต่อประธาน คชก. ตำบล เพื่อแจ้งให้ผู้เช่านาทราบภายในสิบห้าวันและถ้าผู้เช่านาแสดงความจำนงจะซื้อนาเป็นหนังสือยื่นต่อประธาน คชก. ตำบล สามสิบวันนับแต่

วันที่ได้รับแจ้งผู้ให้เช่านาต้องขายนาแปลงดังกล่าวให้ผู้เช่านาตามราคาและวิธีการชำระเงินที่ได้แจ้งไว้ (Agricultural Land Lease Act B.E. 2524, section 53)

ในส่วนของการเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างอื่น นอกเหนือจากการเช่าที่ดินเพื่อการทำนา กฎหมายบัญญัติให้รัฐบาลออกพระราชกฤษฎีกากำหนดให้มีการควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในการประกอบเกษตรกรรมประเภทอื่น นอกเหนือจากการเช่านา โดยให้นำบทบัญญัติในหมวด 2 การเช่าที่นา มาใช้บังคับแก่การเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมประเภทนั้นโดยอนุโลม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังไม่มีการออกพระราชกฤษฎีกาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้แต่อย่างใด (Agricultural Land Lease Act B.E. 2524, section 63)

การปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 โดยพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 พบว่า

พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 ได้ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลานาน กว่าสามสิบห้าปี ในขณะที่สภาวการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีด้านการเกษตร และการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกิดสภาพปัญหาอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในหลายประเด็นด้วยกัน ตั้งแต่ประเด็นเกี่ยวกับขอบเขตของกฎหมายในการคุ้มครองการเช่าที่ดิน ซึ่งแต่เดิมกฎหมายควบคุมการเช่านาฉบับแรกๆ มุ่งที่จะคุ้มครองเกษตรกรชาวนาในระดับล่างหรือชาวนาผู้ด้อยโอกาสโดยใช้จำนวนนาที่เช่าเป็นเกณฑ์พิจารณา ในขณะที่พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 มิได้มีเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจึงเป็นชาวนาในระดับบน เกิดกระบวนการที่นายทุนหรือเกษตรกรระดับบนหรือนายทุนหรือคนต่างด้าวอาศัยช่องว่างของกฎหมายเข้ามาเช่าที่ดินขนาดใหญ่เพื่อการทำนาในเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์ โดยอาศัยประโยชน์จากความคุ้มครองตามกฎหมายฉบับนี้ (Chearphan, 2010) ในขณะที่พบว่าปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 มีปัญหาประเด็นความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย ที่กำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในมาตราต่างๆ เช่น มาตรา 26 ที่บัญญัติให้มีการเช่าที่นาไม่ต่ำกว่า 6 ปี เมื่อมีการทำสัญญาเช่าระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้เช่าที่ดิน และมาตรา 53 ที่บัญญัติบังคับให้ผู้ให้เช่าที่นาซึ่งประสงค์จะขายที่นา จะขายได้ต่อเมื่อแจ้งให้ผู้เช่านาทราบก่อน และถ้าผู้เช่าต้องการจะซื้อจะต้องขายให้แก่ผู้เช่าและตกลงในวิธีการชำระเงิน ซึ่งผู้เช่าอาจจะขยายเวลาชำระเงินออกไปได้ไม่เกินกว่า 1 ปีเป็นผลให้ผู้ให้เช่าที่นาหรือเจ้าของที่ดินเห็นว่าเป็นการเสียโอกาส เพราะหากขายให้กับผู้อื่นจะได้เงินทั้งหมดในวันที่ขายที่ดิน (Thailand Development Research Institute, 2008)

ผลจากบทบัญญัติทั้งสองมาตราจึงทำให้การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่เป็นการตกลงกันด้วยวาจาแทนที่จะเป็นการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เกิดความไม่แน่นอนต่อการเช่าที่ดินในปีต่อไป อนึ่ง ถึงแม้ว่าการเช่าจะมีหลักฐานเป็นหนังสือก็มีผลบังคับไม่แตกต่างกัน อีกประการหนึ่งเจ้าของที่ดิน

อีกส่วนหนึ่งเห็นว่าบทบัญญัติทั้งสองมาตรามีความไม่เป็นธรรม ทำให้เจ้าของที่ดินเสียเปรียบผู้เช่าที่ดิน เนื่องจากการกำหนดระยะเวลาการเช่านามีกำหนดระยะเวลานานถึง 6 ปี และการสิ้นสุดของสัญญาเช่านานั้น มีเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดภาระต่อผู้ให้เช่า หรือเจ้าของที่ดิน โดยเฉพาะการบอกเลิกการเช่าตามมาตรา 37 ซึ่งเมื่อครบกำหนดเวลาตามสัญญา คือ 6 ปี แล้ว จะยังไม่มีผลทำให้สัญญาสิ้นสุดไปทันที จะต้องมีการบอกเลิกสัญญาก่อน โดยการบอกเลิกสัญญานั้นจะต้องมีเหตุผลและเงื่อนไขต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดในมาตรา 37 คือเจ้าของที่ดินจะต้องนำไปใช้เพื่อประกอบการเกษตรกรรมด้วยตนเองหรือใช้เพื่อประโยชน์แห่งครอบครัวของตนตามความจำเป็น หรือเพื่อประโยชน์ตามผังเมืองหรือเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างอื่น หรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่นอันสอดคล้องกับประโยชน์ส่วนรวมตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกันกำหนด และแม้ว่าสัญญาเช่านาจะครบเวลาแล้ว ผู้ให้เช่าก็ยังต้องมีหน้าที่แจ้งการบอกเลิกต่อผู้เช่าพร้อมทั้งแจ้งต่อ คชก. ตำบล ซึ่ง คชก. ตำบลอาจไม่เห็นด้วยกับเหตุผลของผู้ให้เช่าและมีอำนาจยับยั้งการบอกเลิกสัญญาการเช่านาได้ อาจทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นเวลาตามที่เห็นสมควร ไม่เกินสองครั้ง ครั้งละไม่เกินสองปีก็ได้

บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวทำให้เจ้าของที่ดินไม่สามารถที่จะนำที่ดินของตนเองไปใช้ประโยชน์อื่นได้ในเวลาที่ต้องการ และโดยเฉพาะในกรณีที่การกำหนดเงื่อนไขการบอกเลิกเช่านา ตามมาตรา 37 (1) นั้น เจ้าของที่ดินหรือผู้ให้เช่านาส่วนใหญ่มิได้เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยตนเอง ซึ่งทำให้ผู้ให้เช่านาไม่สามารถนำเหตุผลดังกล่าวมาบอกเลิกการเช่านาต่อผู้เช่านา และคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประจำตำบล (คชก. ตำบล) ได้ นอกจากนั้น ในกรณีการบอกเลิกการเช่านาเพื่อประโยชน์ของครอบครัวของตนตามความจำเป็นในมาตรา 37(2) ถึงแม้ว่าผู้ให้เช่านาจะให้เหตุผลการบอกเลิกการเช่านาเพื่อประโยชน์ของครอบครัวตามความจำเป็น แต่การวินิจฉัยให้เลิกเช่านาหรือไม่ให้เลิกเช่านา ก็ยังเป็นอำนาจของ คชก. ตำบล เป็นผู้พิจารณาการเลิกสัญญาตามที่เห็นควร ซึ่ง คชก. ตำบล อาจสั่งให้ยับยั้งการบอกเลิกเช่านาได้ การบอกเลิกสัญญาการเช่านาดังกล่าวนั้นจึงตกเป็นภาระแก่เจ้าของที่ดินหรือผู้ให้เช่าที่จะต้องพิสูจน์ถึงเหตุผลและความจำเป็นของการบอกเลิกเช่าให้แก่ คชก. ตำบล เพื่อพิจารณาวินิจฉัยและให้ความเห็นชอบในการบอกเลิกการเช่านาดังกล่าว (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2010)

สำหรับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดการเช่านานั้น เนื่องจากกฎหมายกำหนดบังคับระยะเวลาการเช่า 6 ปี ต่อครั้ง ผู้ให้เช่าและผู้เช่าไม่อาจตกลงกันกำหนดระยะเวลาการเช่าเป็นรายปีหรือกำหนดเป็นอย่างอื่นได้ รวมทั้งการกำหนดอัตราค่าเช่าที่ขึ้นอยู่กับ คชก. ตำบลเป็นผู้กำหนดค่าเช่านาทุก 3 ปี ซึ่งในฝ่ายของผู้ให้เช่านามีความเห็นว่าสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะราคาข้าวซึ่งไม่สอดคล้องกับอัตราค่าเช่า และการประกาศของ คชก. ตำบล ตามปกติจะติดประกาศไว้ที่ทำการกำนัน ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่จะไม่เห็นข้อมูลดังกล่าว นอกจากนั้นในกรณีที่สัญญาเช่ามิได้มีการทำอย่างถูกต้องตามกฎหมายเหมือนเป็นการทำนิติกรรมอำพราง แต่สามารถฟ้องร้องคดีได้กรณีเกิดข้อพิพาท และอีกประการหนึ่งคือการที่ผู้เช่าทำมาหากินในพื้นที่เช่ามายาวนาน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของที่ดิน เมื่อครบกำหนดเช่าก็จะไม่ยอมออกจากพื้นที่เช่าและมีการเรียกร้องค่ารื้อถอน

ค่าขนย้าย และมีการนำที่เช่าไปให้ผู้อื่นเช่าต่อโดยคิดราคาสูงขึ้น ส่งผลให้ผู้เช่าไม่อยากทำสัญญาเช่าเป็นเวลานานๆ และหากเจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดินที่ปล่อยให้เช่าออกขาย ก็จะต้องให้สิทธิผู้เช่าเป็นคนซื้อรายแรก

ทั้งนี้ การที่กฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีกฎเกณฑ์เงื่อนไขที่บังคับเข้มงวด ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม จึงได้เกิดปัญหาเจ้าของที่ดินหลีกเลี่ยงในการทำสัญญาเช่า โดยใช้วิธีการทำเป็นแบบหุ้นส่วน หรือจ้างแรงงานหรือจ้างทำของ และเจ้าของเลี่ยงที่จะปล่อยให้เช่า แต่จะปล่อยเป็นพื้นที่ว่างเปล่าโดยทิ้งร้างที่ดินไว้โดยไม่ได้ให้เช่าและมิได้ทำประโยชน์แต่อย่างใดจนเป็นที่ประจักษ์ว่าในปี พ.ศ. 2550 จำนวนนาที่ทิ้งร้างมีมากถึง 1.1 ล้านไร่ อันนับเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจและกำลังการผลิตอาหารของประเทศอย่างน่าเสียดาย ในขณะที่ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรชาวนาคือ เกษตรกรชาวนาต้องขาดที่ดินเพื่อเช่าทำนา นอกจากนั้น ชาวนาอาจถูกเอาเปรียบในเรื่องอัตราค่าเช่า เพราะที่จ่ายจริงสูงกว่าตามที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2010)

จากสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดังกล่าว พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ไปร่วมกันพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการเช่าที่ดินทั้งผู้ให้เช่าและเกษตรกรผู้เช่า ทั้งนี้ เพราะตัวกฎหมายมีเงื่อนไขบังคับเจ้าของที่ดินและคุ้มครองผู้เช่ามากเกินไป จนทำให้เจ้าของที่ดินตัดสินใจไม่ยอมให้เช่าที่ดินในที่สุด แต่เกษตรกรมีความจำเป็นที่ต้องขอเช่า สุดท้ายจึงกลายเป็นการเช่าที่ดินกัน โดยไม่ทำตามกฎหมาย โดยมีประมาณ 1.08 ล้านครัวเรือน หรือ ร้อยละ 41 ของผู้เช่าที่นาทั้งหมด ที่เช่านาทำโดยไม่ทำสัญญาตามกฎหมาย จึงต้องแก้ไขกฎหมายให้สามารถปฏิบัติได้จริง และดึงทุกคนเข้าสู่ระบบ (Thairath Newspaper, 2015)

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ได้รับความเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2559 โดยมีหลักการและเหตุผลว่า โดยที่พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน และมีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการควบคุมการเช่าที่นาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สมควรกำหนดมิให้นำพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับกับการเช่าที่ผู้เช่าเป็นนิติบุคคล ปรับปรุงโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และกำหนดระยะเวลาการเช่านาและค่าเช่านาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทั้งผู้เช่าและผู้ให้เช่า ตลอดจนการกำหนดห้ามคนต่างด้าวเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรม และกำหนดหน้าที่ของนายอำเภอในการสำรวจนาที่ทิ้งว่างไว้โดยไม่ได้ให้เช่าเพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าการกำหนดนิยามคนต่างด้าวในพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 นั้นในกรณีที่เป็นนิติบุคคล ประเภทบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด กำหนดเกณฑ์การถือหุ้นของคนต่างด้าวตั้งแต่ร้อยละยี่สิบห้าของทุนจดทะเบียน หรือมีผู้ถือหุ้นซึ่งไม่มีสัญชาติไทยตั้งแต่ร้อยละยี่สิบห้าของผู้ถือหุ้นชนิดที่ออกให้แก่ผู้ถือ จะถือว่านิติบุคคลนั้นเป็นคนต่างด้าว ในขณะที่หาก

พิจารณากฎหมายเกี่ยวกับคนต่างด้าวฉบับอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ใช้เกณฑ์การถือหุ้นตั้งแต่กึ่งหนึ่งหรือร้อยละห้าสิบขึ้นไปจึงจะเป็นคนต่างด้าว จึงนับว่ากฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้นมีบทบังคับที่เกี่ยวกับคนต่างด้าวที่เข้มงวดและรัดกุมกว่า โดยผู้ถือหุ้นซึ่งไม่ใช่สัญชาติไทยจะต้องถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละยี่สิบห้า ในขณะที่โดยทั่วไปนิติบุคคลต่างด้าวจะต้องถือหุ้นไม่เกินร้อยละสี่สิบเก้า ซึ่งแต่เดิมนั้นกฎหมายมิได้มีบทบัญญัติห้ามนิติบุคคลและบุคคลต่างด้าวในการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แต่ในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือเพื่อเป็นการคุ้มครองพื้นที่ทางเกษตรกรรมซึ่งสงวนไว้ให้กับบุคคลสัญชาติไทยเท่านั้น พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จึงมีการบัญญัติกฎหมายห้ามคนต่างด้าวเข้ามาเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมครอบคลุมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังมีบทลงโทษที่ถือว่าค่อนข้างหนักและมีผลต่อหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการให้บุคคลต่างด้าวเช่าที่ดิน เช่น เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินรายใดให้บุคคลอื่นเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมโดยรู้อยู่แล้วว่าบุคคลดังกล่าวเป็นคนต่างด้าว หรือเป็นผู้แทนของคนต่างด้าว ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือคนต่างด้าวผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 5/2 หรือใช้ให้ผู้มีสัญชาติไทยดำเนินการเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมแทนตน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปีและปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท เป็นต้น

ในกรณีที่อาจจะมีปัญหาคนต่างด้าวเข้ามาลงทุนเช่าที่ดินเกษตรกรรม โดยอาศัยกลยุทธ์ต่างๆ เช่น การถือหุ้นแทนกัน (นอมินี) นั้น กฎหมายได้บัญญัติมาตรการป้องกันไว้ โดยการกำหนดโทษกรณี ผู้มีสัญชาติไทยหรือนิติบุคคลที่ไม่ใช่คนต่างด้าวตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน หรือดำเนินการใดๆ เพื่อให้คนต่างด้าวได้เช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 5/2 ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดตามวรรคหนึ่งต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

นโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรในการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

นอกจากมาตรการทางกฎหมายโดยการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการเช่านาหรือพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 แล้ว คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ยังได้กำหนดนโยบายในการช่วยเหลือเกษตรกร โดยสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุนการผลิตต่อไร่และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบอาชีพการเกษตร โดยให้ความเห็นชอบแนวทางการช่วยเหลือผู้ปลูกข้าวในฤดูการผลิตปี 2557/58 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2557 กำหนดมาตรการในการลดต้นทุนการผลิต จำนวน 5 มาตรการ โดยมีมาตรการที่สำคัญคือ มาตรการการลดต้นทุนการผลิตและการควบคุมค่าเช่านาเพื่อช่วยเหลือชาวนา โดยในส่วนของมาตรการหลักซึ่งเป็นมาตรการเร่งด่วนคือการลดต้นทุนด้านปัจจัยการผลิตและบริการให้ได้ ไร่ละ 432 บาท โดยย้ำถึงมาตรการสำคัญคือการขอความร่วมมือจากภาคเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการลดราคาปุ๋ยเคมีลงไร่ละ 40 บาท สารเคมีลดราคาขั้นต่ำลงไร่ละ 20 บาท ค่าเมล็ดพันธุ์ลดลงไร่ละ 122 บาท ค่าบริการรถเกี่ยวข้าวลดราคาลงไร่ละ 50 บาท และค่าเช่านาลดราคาลงไร่ละ 200 บาท (Ministry of Interior, 2014)

ทั้งนี้ คณะกรรมการนโยบายและบริหารจัดการข้าว (นบข.) โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการช่วยเหลือมาตรการลดต้นทุนการผลิตในฤดูการผลิต โดยให้เป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมค่าเช่านาให้เป็นธรรมและเจรจาลดค่าเช่านาเพื่อลดต้นทุนการผลิตแก่ชาวนา ดูแลให้ชาวนามีรายได้ที่เหมาะสมและได้รับความเป็นธรรมโดยการควบคุมค่าเช่านา โดยได้กำหนดแนวทางให้นายอำเภอและเกษตรอำเภอทุกอำเภอ ดำเนินการควบคุมค่าเช่านาและการช่วยเหลือชาวนาในพื้นที่ให้เกิดความเป็นธรรม และลดค่าเช่านาลงให้มีความเหมาะสมทุกราย โดยให้ลดค่าเช่านาจากราคาปัจจุบันลงไร่ละไม่น้อยกว่า 200 บาท โดยให้พิจารณาจากคุณภาพของดินและน้ำในแต่ละพื้นที่ กรณีการคิดค่าเช่านาเป็นผลตอบแทนอย่างอื่นให้คำนวณผลตอบแทนดังกล่าวเป็นจำนวนเงินที่ไม่น้อยกว่า 200 บาทด้วย

โดยในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2558 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอในการดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาการเช่านาของเกษตรกรโดย สรุปผลการดำเนินการลดค่าเช่านา ปีการผลิต 2557/58 ดังนี้ (Secretariat of the Cabinet, 2015)

1) มีเกษตรกรผู้เช่านา จำนวน 380,965 ราย

2) มีเจ้าของที่ดินผู้ให้เช่านา จำนวน 411,519 ราย

3) อัตราค่าเช่านาต่อไร่ที่คณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประจำตำบล (คชก. ตำบล) ประกาศลด ภาคกลาง อัตราค่าเช่านาจากเดิมไร่ละ 1,000-2,000 บาท เป็น ไร่ละ 1,000-1,500 บาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อัตราค่าเช่านาจากเดิมไร่ละ 1,000-1,200 บาท เป็น ไร่ละ 800-1,200 บาท ภาคเหนือ จากเดิมไร่ละ 1,000-1,800 บาท เป็นอัตราค่าเช่านาไร่ละ 800-1,200 บาทและภาคใต้จากเดิมไร่ละ 1,000 บาท เป็นอัตราค่าเช่านาไร่ละ 800 บาท

4) สามารถเจรจาเพื่อลดค่าเช่านาลงได้ทุกราย จำนวน 380,965 ราย

5) สามารถลดค่าเช่านาลงได้ เฉลี่ยไร่ละ 200-816 บาท

6) เกษตรกรได้รับการลดค่าเช่านาลงเฉลี่ยรายละ 631-22,238 บาท

7) จำนวนเงินที่สามารถเจรจาลดค่าเช่านาลงได้ 342,139,308 บาท

8) จังหวัดที่มีการเช่านา 70 จังหวัด จังหวัดที่ไม่มีการเช่านา 3 จังหวัด ได้แก่ อำนาจเจริญ ชุมพร และยะลา จังหวัดที่ไม่มีการทำนา 3 จังหวัด ได้แก่ กระบี่ พังงา และภูเก็ต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลจะกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรซึ่งเช่านา แต่ในทางปฏิบัติก็ยังประสบกับปัญหา โดยนายทวีศักดิ์ วีระศักดิ์ ประธานชมรมชาวนาเกษตรอินทรีย์ไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่าค่าเช่านาไม่ได้ลดลงจริงตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถ้าชาวนาไปต่อรองหรือเรียกร้องกับเจ้าของนามากเกินไป ผู้ให้เช่าก็จะไปเจรจากับผู้เช่านารายอื่นแทนทันที โดยมีข้อมูลว่าผู้ให้เช่านาโดยเฉพาะในแถบภาคกลาง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชัยนาทและนครสวรรค์ ส่วนใหญ่เป็นนายทุนใหม่และนายทุนศักดินาที่มีพื้นที่กระจายอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดดังกล่าว จำนวนรวมกันเป็นแสนไร่ การเช่านาของชาวนาส่วนใหญ่จะไม่มีการทำสัญญาเช่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรือสัญญาเช่าไม่สมบูรณ์ มีการเลี่ยงโดยทำเป็นการจ้างชาวนาดูแลนา ซึ่งไม่มี

การระบุอัตราค่าเช่า จำนวนปีที่เช่า และราคาค่าเช่าก็ขึ้นกับราคาข้าวเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรผู้เช่านาเสียเปรียบต้องยอมรับข้อกำหนดต่างๆ จากผู้ให้เช่า (Free Trade Area Agreement (FTA Watch), 2015)

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ปัญหาเรื่องการเช่าที่ดินทำเกษตรกรรมของเกษตรกรชาวนานับเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบต่อการเกษตรกรรมอันเป็นหัวใจหลักในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้มีมาตรการทางกฎหมายโดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 เป็นฉบับแรก โดยกฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองกับผู้เช่าที่ดินซึ่งเป็นเกษตรกรชาวนาระดับล่างซึ่งไร้ที่ดินทำกิน กำหนดระยะเวลาการเช่านาให้เป็นไปตามความสมัครใจของผู้เช่า แต่ไม่เกิน 5 ปี โดยกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดอัตราค่าเช่านาไว้ในกฎหมาย เฉลี่ยแล้วสูงสุดไม่เกินร้อยละ 25 ของผลผลิต และห้ามมิให้ผู้ให้เช่าเรียกเก็บเกินอัตราที่กำหนด โดยมีบทลงโทษทางอาญา

พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 เป็นกฎหมายควบคุมการเช่านาฉบับที่ 2 โดยมีการจัดตั้งองค์กรควบคุมการเช่านาทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและตำบล มีการแก้ไขปรับปรุงระยะเวลาการเช่านาจากเดิมผู้เช่าสามารถแสดงเจตนาการเช่าให้มีกำหนด 5 ปี เป็นการเช่านาให้มีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่า 6 ปี การเช่านารายใดที่ทำไว้โดยไม่มีกำหนดระยะเวลา หรือมีแต่ต่ำกว่า 6 ปี ให้ถือว่า การเช่านารายนั้นมีกำหนดเวลา 6 ปี

กฎหมายควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมฉบับที่ 3 คือ พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2524 ได้ประกาศใช้บังคับโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการเช่านาของเกษตรกรให้สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งนอกจากการควบคุมเรื่องของการเช่านาแล้ว กฎหมายฉบับนี้ยังได้ขยายให้สามารถครอบคลุมถึงการเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างอื่นที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำนาเกลือ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีการประกาศกำหนดประเภทเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ต้องควบคุมการเช่าที่ดินเช่นเดียวกับการเช่านาก็ตาม และแม้ว่าแต่เดิมเจตนารมณ์ของกฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองกับผู้เช่าที่นาซึ่งเป็นเกษตรกรระดับล่าง มีการทำนาในพื้นที่จำนวนไม่มากนัก แต่การที่กฎหมายมิได้จำแนกประเภทของชาวนาหรือกำหนดเกณฑ์ในการถือครองที่ดินที่เช่า จึงทำให้นักธุรกิจ หรือคนต่างด้าวซึ่งเช่าที่นาเพื่อทำการเกษตรกรรมขนาดใหญ่หรือธุรกิจทางการเกษตร อาศัยช่องว่างของกฎหมายได้รับประโยชน์จากกฎหมายฉบับนี้ด้วย

โดยเหตุที่ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 มีปัญหาประเด็นความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย ที่กำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขให้สัญญาเช่าที่นามีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 6 ปี และกำหนดให้ผู้ให้เช่าที่นาซึ่งประสงค์จะขายที่นา จะขายได้ต่อเมื่อแจ้งให้ผู้เช่านาทราบก่อน ผลจากบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้เจ้าของที่ดินเสียเปรียบผู้เช่าที่ดิน เนื่องจากการ

กำหนดระยะเวลาการเช่านามีกำหนดระยะเวลานานถึง 6 ปี และการสิ้นสุดของสัญญาเช่านานั้น มีเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดภาระต่อผู้ให้เช่าหรือเจ้าของที่ดิน ซึ่งทำให้เจ้าของที่ดินไม่สามารถที่จะนำที่ดินของตนเองไปใช้ประโยชน์อื่นได้ในเวลาที่ต้องการ จึงทำให้การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่เป็นการตกลงกันด้วยวาจาแทนที่จะเป็นการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เกิดความไม่แน่นอนต่อการเช่าที่ดินในปีต่อไป จึงเป็นเหตุให้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ซึ่งกำหนดขอบเขตของกฎหมาย มิให้ใช้บังคับกับการเช่าที่ผู้เช่าเป็นนิติบุคคล และกำหนดห้ามคนต่างด้าวเช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรม นอกจากนั้นปรับปรุงโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและตำบล และกำหนดระยะเวลาการเช่านาและค่าเช่านาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทั้งผู้เช่าและผู้ให้เช่า โดยปรับปรุงระยะเวลาการเช่านาและการสิ้นระยะเวลาการเช่านา ในกรณีการเช่านาที่ได้ทำหลักฐานการเช่านาไว้เป็นหนังสือให้มีระยะเวลาการเช่านาตามที่กำหนดในหลักฐานการเช่านานั้น แต่ถ้าไม่ได้กำหนดระยะเวลาการเช่านาในหลักฐานการเช่านาหรือกำหนดไว้น้อยกว่า 2 ปี ให้การเช่านานั้นมีกำหนด 2 ปี รวมทั้งกำหนดวิธีดำเนินการกรณีผู้ให้เช่านาไม่ประสงค์จะให้เช่านาต่อเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการเช่านา และกรณีที่ผู้เช่านายังประสงค์จะเช่านานั้นต่อไป รวมทั้งยกเลิกบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีดำเนินการกรณีผู้ให้เช่านาซึ่งบอกเลิกการเช่านาตามมาตรา 37

อย่างไรก็ตาม โดยที่พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) ได้มีการประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2559 ผลของการปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายฉบับนี้จึงมีระยะเวลาจำกัด การบังคับใช้กฎหมายจะมีสภาพปัญหาอุปสรรคเป็นประการใด กฎหมายจะสามารถสร้างความเป็นธรรมโดยมิได้เอื้อประโยชน์ให้เจ้าของที่ดินผู้ให้เช่า มากกว่าคุ้มครองเกษตรกรผู้เช่าที่ดินหรือไม่ กฎหมายจะสามารถป้องกันมิให้บุคคลต่างด้าวใช้กลยุทธ์ต่างๆในการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เช่น การใช้นอมินีหรือผู้ถือหุ้นแทนได้หรือไม่ ดังนั้น จึงสมควรที่จะมีการศึกษาวิจัยในรายละเอียดเชิงลึกในประเด็นดังกล่าวต่อไป เพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริงและสภาพปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายกรณีการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 ปรับปรุงแก้ไขโดยพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาและมาตรการที่เหมาะสมเพื่อเสนอแนะต่อผู้มีอำนาจหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อให้เกษตรกรได้รับประโยชน์จากการบังคับใช้กฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่มีความเหมาะสมกับสภาวการณ์ในปัจจุบันและสอดคล้องกับแนวทางในการสร้างความเป็นธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เพื่อให้การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของประเทศไทยเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและมีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นต่อไป

References

Agricultural Land Lease Act B.E. 2524.

Charoen, M. (1998). *European History 1. Type 3*. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.

Chayaphan, K. (2010). *Tenant Protection According to the Agricultural Land Lease Act BE 2524*. Personal Academic Documents Training Course High-level Justice Administration (BS)", College of Justice Office of the Judiciary.

Cohn, E. J. (1968). *Manual of German law.* (2nd ed.). NY: Oceana Publications.

Economic News. "Big Tu ordered the law of the lease". *Thairath Newspaper,* 4 June 2015, 9.

FTA Watch. (2015). *Study Center. Set up a quick agenda to demolish farmers' land laws.*

Retrieved June 10, 2017, from http://www.ftawatch.org/node/40715

Kamprasert, K. & Phinijchan, M. (2011). *Lecture on Private Law Principles (LW 102). Type 9.* Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.

Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2010). *Summary of the Executive Meeting of the Ministry of Agriculture and Cooperatives*. November 26, 2010, 13.30 hrs., At the Cooperative Promotion Department meeting room.

Ministry of the Interior. (2014). The Most Urgent Order at MT 0310.3/Wor 1608 dated June 24, 2014, regarding the reduction of production costs and the control of the rent for the farmers.

Office of Agricultural Economics Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2014). *Basic information on agricultural economy year 2013.* Nonthaburi: The Agricultural Cooperative Assembly of Thailand.

Secretariat of the Cabinet. (2015). *Cabinet Resolution 16 June 2015*. Retrieved June 30, 2018, from http://www.cabinet.thaigov.go.th/iframe.php?url=http://www.cabinet.thaigov.go.th /cc_main21.htm

Sisaowalak, I. (2006). *Handout Laws Relating to Agriculture and Agricultural Institutions (LA 678).* Bangkok: Faculty of Law Ramkhamhaeng University.

Thailand Development Research Institute. (2008). *Study Report on the Strategy of Land Management: Land Holding Planning Land conservation and development and conservation or Prohibition of State Land Propose to the Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning.* Bangkok: Vitoon Printing Factory (1997).

The Lease Control Act, B.E. 2517.

Wichailak, S. & Wichailak, S. (1950). *Lease Control Act, 1950.* Bangkok: Nitiwate Publishing.

Wongwatanasan, C. (1983). *Law and Land Reform for Agriculture.* (4th ed.). Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.

การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียน วิทยาลัยเทคนิคลำปาง*

Creative Inquiry Based Learning Management to Promote Strong Citizenship in the Development of Green Products by Lampang Technical College Students

[1*]**สิทธิพร มีมานะ, จารุณี มณีกุล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง**

[1*]**Sitthiporn Meemana, Jarunee Maneekul and Charin Mangkhang**

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University, Thailand

[1*]Corresponding Author. Email: doxengolf@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง และเพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย นักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ช่างไฟฟ้ากำลัง ห้อง 1 จำนวน 40 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้วิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง แบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง จำนวน 1 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานนำเสนอข้อมูลด้วยตารางประกอบความเรียงบรรยาย

*Received November 5, 2018; Revised November 21, 2018; Accepted January 17, 2019

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลจากการเรียนรู้ได้แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 4 แผน รวมจำนวน 20 ชั่วโมง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง สังคมไทยในสังคมโลก มีผลการประเมินคุณภาพความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญมีค่าเท่ากับ 0.95 ซึ่งอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้

2. ผลการทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 นักเรียนมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย เท่ากับ 3.58 อยู่ในระดับดีมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสังคมไทยในสังคมโลก เท่ากับ 3.45 อยู่ในระดับดี

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; กระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์; พลเมืองเข้มแข็ง; ผลิตภัณฑ์วิถีเขียว

Abstract

The objectives of this research were to design the creative inquiry based learning management in order to promote strong citizenship in the development of green products by Lampang technical college students and to explore their strong citizenship in the development of the green products. The samples of this study were 40 students studying in the Certificate I, Electrical power department of Lampang Technical College. These students were chosen by simple random sampling method through drawing lots approach. The research instruments consisted of 4 learning management plans based on the creative inquiry based learning to promote strong citizenship in the development of green products by Lampang technical college students and a strong citizenship characteristic test. The statistics used to analyze the data were an average ($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.) presented through the table with the descriptive explanation.

The result of the research indicated are as follows

1. There were 4 learning management plans consisted of (1) Local resources management, (2) Think and do positively for happiness, (3) Development of green products for the great income, and (4) Thai society in the world society context. These plans were designed for 20 hours of teaching. Also, the evaluated score of these learning management plans from the experts was 0.95 which were within the acceptance level.

2. The compared score of students' posttest on the strong citizenship development was higher than pretest score significantly and differently at the 0.01 point. And, the overall students' strong citizenship characteristics was in a very good level. Scrutinizingly, the democratic citizenship education was the highest score subcategory which was at the 3.58 as a very good level, while Thai society in the global society context was the lowest score subcategory which is at the 3.45 as a good level of the strong citizenship characteristics.

Keywords: Learning Management; Creative Inquiry; Strong Citizenship; Green Products

บทนำ

กระบวนการเรียนรู้แบบสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อสร้างความพร้อมกับการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดหาเหตุผลจนค้นพบความรู้หรือแนวทางแก้ไขที่ถูกต้องด้วยตนเองเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์และสังเคราะห์ให้เกิดความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และเพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ มีคุณธรรม จริยธรรม มีแนวคิดและเจตคติที่ถูกต้องในเรื่องการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติในแง่ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน ยอมรับและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในแง่ความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

จากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันประเทศได้มีการพัฒนาประเทศในลักษณะแบบทุนนิยม ทำให้เศรษฐกิจของประเทศส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกันการเจริญเติบโตมิได้คำนึงความพร้อมของพลเมืองกับการปรับตัวทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคำนึงถึงพฤติกรรมในการบริโภคที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันควรส่งเสริมการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์เพราะการศึกษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การขจัดปัญหาได้และควรส่งเสริมการสร้างความตระหนักในการเป็นพลเมืองเข้มแข็ง เพราะเยาวชนถือเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศเป็นผู้ที่กำลังจะก้าวขึ้นมามีบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างมากในระยะเวลาอันใกล้ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (Sinlarut, 2011) ได้กล่าวว่าการศึกษาในปัจจุบันเป็นผลมาจากการที่คนไทยขาดทักษะในการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพราะสังคมไทยเป็นสังคมแห่งการบริโภคนิยมตามอย่าง เนื่องจากได้แนวคิดแนวปฏิบัติที่เน้นการบริโภคตามอย่างต่างประเทศภาคธุรกิจใช้สื่อประชาสัมพันธ์ทำให้แนวการจัดการศึกษาก็ดำเนินตามหลักระบบบริโภคนิยมด้วยทั้งในหลักสูตรและการสอนเน้นระบบบริโภคความรู้ความเข้าใจที่กำหนดไว้ในสังคมโดยไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนในการสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ให้กับตนเองและสังคม รวมถึงกระบวนการเรียนการสอนส่วนใหญ่เน้นให้ท่องจำเพื่อผลสัมฤทธิ์ในการสอบแต่ขาดการสอนให้รู้สึกตระหนักและมีจิตสำนึกที่ดีในการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศจึงก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมายไม่มีระเบียบวินัยในการดำรงชีวิตจนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางความคิด ประเวศ วะสี (Vasee, 1998) ได้เล็งเห็นปัญหาความล้มเหลวในการจัดทำหลักสูตรไทยปัจจุบันส่งผลให้ผู้เรียนขาดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เน้นการท่องจำไม่สามารถนำความรู้ที่ได้สู่การปฏิบัติจริง เนื่องจากการเรียนการสอนเน้นวิชาการเป็นตัวตั้ง ไม่เน้นเอาชีวิตเป็นตัวตั้งโดยการเน้นอัดความรู้สามัญเพื่อการแข่งขัน อันเป็นผลให้ผู้เรียนขาดการคิดวิเคราะห์ ขาดการใช้สติปัญญา

การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมจะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาและเสริมสร้างพลเมืองของชาติให้เป็นผู้ที่รู้จักแก้ปัญหาและปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยตามการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 ที่มีเนื้อหาสารให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปางที่เหมาะสมกับนักเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เละเพื่อให้นักเรียนตระหนักและเห็นความสำคัญของมุ่งพัฒนาตนเองเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ และนำความรู้สู่การสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์นำพาสู่รายได้ ซึ่งจากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการใช้วิธีการเรียนแบบสืบสอบ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการแก้ปัญหาประสบความสำเร็จวิธีหนึ่ง คือ วิธีการเรียนที่เรียกว่า การเรียนรู้แบบสืบสอบ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ฝึกทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบให้นักเรียนรู้จักค้นคว้าหาความรู้โดยใช้กระบวนการคิด หาเหตุผล จนค้นพบความรู้ หรือแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องด้วยตนเอง โดยผู้สอนตั้งคำถามประเภทกระตุ้นให้นักเรียนได้ใช้ความคิด หาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเองและสามารถนำการแก้ปัญหานั้นมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ประกอบกับเป็นการส่งเสริมทักษะการคิดที่นักเรียนควรพึงมีในศตวรรษที่ 21 ในด้านทักษะในการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ไขปัญหา สอดคล้องกับ ชนาธิป พรสกุล (Pornsakul, 2011) ได้กล่าวว่าผู้สอนจำเป็นต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ อย่างมีวิจารณญาณ นั่นสิ่งหนึ่งที่ผู้สอนต้องทำได้ดีคือ รู้จักการตั้งคำถาม เป็นคำถามที่มีคำตอบหลายคำตอบ คำถามที่ดีจะช่วยพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียนให้มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นำไปสู่การผลิตชิ้นงาน ผลงานที่มีคุณภาพได้ในที่สุด

จากการนำเสนอในเบื้องต้นสามารถกล่าวได้ว่ารูปแบบการสืบสอบนี้ เป็นทฤษฎีแนวคิดพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิด ทั้งนี้มุ่งหวังให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบสืบสอบเพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งมีคุณภาพให้กับประเทศชาติพร้อมทั้งสร้างแรงผลักดันในการเป็นผู้สร้างผลผลิตใหม่ให้กับสังคม นำความรู้สู่การปฏิบัติเพื่อสร้างรายได้สู่ตนเองและชุมชนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม สามารถนำพาประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ในเรื่องของยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืน โดยเสริมสร้างความตระหนักรู้ของผู้บริโภค ปรับทัศนคติในการดำรงชีวิต ให้เป็นวิถีชีวิตที่พอเพียงและยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ สนับสนุนการผลิตสื่อสร้างสรรค์ด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อสร้างความตระหนักด้านการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนผ่านช่องทางต่างๆ ที่เข้าถึงผู้บริโภค เลือกใช้มาตรการจูงใจที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมายเพื่อส่งเสริมแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ประยุกต์ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เพื่อสิ่งแวดล้อมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภค อาทิ การคิดราคาสินค้าโดยรวมต้นทุนค่าใช้จ่ายจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งค่ากำจัดซากผลิตภัณฑ์ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้บรรจุภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ เพื่อทดแทนการใช้พลาสติก ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และจากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมที่ยังไม่บรรลุ

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร พบว่าปัญหาที่สำคัญและส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม คือ นักเรียนมีปัญหาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณญาณและความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ นักเรียนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ไม่ตระหนักถึงการเป็นพลโลกและขาดจิตสำนึกในการเป็นเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค สอดคล้องกับ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (Sinlarut, 2014) เห็นว่าการสร้างสังคมเข้มแข็ง คือวิธีการส่งเสริมให้ใช้ศักยภาพของตนให้เต็มความเป็นมนุษย์ สร้างสังคมการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม แต่การเปลี่ยนแปลงในมิติธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดูเหมือว่าผลของพฤติกรรมการบริโภคที่เรียกว่าพฤติกรรม “บริโภคนิยม” หรือ “วัตถุนิยม” สุดขั้วก่อให้เกิด “วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อม” หรือ “วิกฤตการณ์ธรรมชาติ” อันเป็นผลจากการบริโภคที่ “เสพมากเกินไป” จนทำให้ธรรมชาติขาดสมดุล รวมทั้งครูผู้สอนขาดความชำนาญในการสอน ขาดทักษะและเทคนิคในการสอนที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ ยังขาดสื่อการสอนและอุปกรณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง น่าจะเป็นแนวทางในการกระตุ้นนักเรียนให้มีความสนใจต่อการเรียนมากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างเสริมประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาพุทธศักราช 2542 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพุทธศักราช 2556

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง

2. เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ โดยผู้วิจัยได้นำกระบวนการสืบสอบ 5 ขั้นตอนของวีระยุทธ วิเชียรโชติ มาผสมผสานกระบวนการทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติของจอห์น ดิวอี้ ทำให้ได้กระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ที่สร้างจุดเน้น 6 ขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาสังเคราะห์กับหลักสูตร

ประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 และแนวคิดคุณลักษณะพลเมืองเข้มแข็งของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ มาประยุกต์และผสมผสานเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้นสามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ช่างไฟฟ้ากำลัง วิทยาลัยเทคนิคลำปาง จำนวน 5 ห้องเรียน ห้องเรียนละ 40 คน รวม 200 คน ทุกห้องเรียนจัดแบบคละความสามารถของผู้เรียน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ช่างไฟฟ้ากำลัง ห้อง 1 จำนวน 40 คน วิทยาลัยเทคนิคลำปาง โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้วิธีการจับสลาก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งประกอบไปด้วย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่ความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง จำนวน 4 แผนการจัดการเรียนรู้ รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 20 คาบ คาบเรียนละ 60 นาที ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้าง เริ่มจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และตัวชี้วัด แล้วทำการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม จากนั้นจึงนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้อง โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์การวิจัย ซึ่งได้ค่า IOC เท่ากับ 0.95 และทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try Out) เสร็จแล้วจึงทำการปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้และสุดท้ายจึงนำเอาแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

2.2 แบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ผู้วิจัยได้มีการปรับแบบทดสอบอัตนัยประยุกต์ (Modified Essay Question) เพื่อใช้เป็นแบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง จำนวน 4 แบบทดสอบ ประกอบด้วย แบบทดสอบที่ 1 ด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วิถีเขียว แบบทดสอบที่ 2 ด้านคุณธรรมจริยธรรม แบบทดสอบที่ 3 ด้านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย และแบบทดสอบที่ 4 ด้านสังคมไทยในสังคมโลก ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้าง เริ่มจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและลักษณะของแบบทดสอบ จากนั้นจึงสร้างแบบทดสอบให้สอดคล้องกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง แล้วนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม หลังจากนั้นจึงนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความสอดคล้อง โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง (IOC) เท่ากับ 0.95 แล้วทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ ต่อมาจึงนำแบบทดสอบไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try Out) แล้วนำผลไปทำการวิเคราะห์คุณภาพ โดยมีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.78 และค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.21 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.74 สุดท้ายจึงนำเอาแบบทดสอบไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการทดลอง ทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ ประกอบไปด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ และแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง

3.2 ผู้วิจัยทำการขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไปเสนอต่อ ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคลำปาง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย

3.3 ผู้วิจัยจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง ด้วยตนเองในชั้นเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างไว้ จำนวน 4 แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 20 คาบ มีขั้นตอนดังนี้

(1) ขั้นที่ผู้สอนทำการตั้งประเด็นคำถามเพื่อสร้างข้อสงสัยเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์

(2) ขั้นที่ผู้เรียนศึกษารอบรู้สถานการณ์ที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาของผลิตภัณฑ์ที่ผู้เรียนกำหนด

(3) ขั้นที่ผู้เรียนวิเคราะห์สาเหตุองค์ประกอบของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

(4) ขั้นที่ผู้เรียนวิเคราะห์ผลกระทบที่มีผลมาจากสภาพปัญหาของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์

(5) ขั้นที่ผู้เรียนทำการสังเคราะห์ แรงจูงใจและตัดสินใจกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่นำไปสู่การคิดค้นพัฒนาผลิตภัณฑ์

(6) ขั้นที่ผู้เรียนนำเสนอและเผยแพร่กระบวนการองค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วิถีเขียว

3.4 วัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มเข็ง ทดสอบผู้เรียนก่อนเรียนในชั่วโมงแรกของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 และแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มเข็ง ทดสอบนักเรียนหลังเรียนในชั่วโมงสุดท้าย

3.5 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ทั้งก่อนและหลังเรียนมาทำการรวบรวม สรุปข้อมูล เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และแปลผลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC

4.2 การวิเคราะห์แบบทดสอบแบบ t – test Dependent

4.3 หาค่าเฉลี่ยพื้นฐานของคะแนนก่อนและหลังเรียน

4.4 หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนก่อนและหลังเรียน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลวิเคราะห์การออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง

การออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง จำนวน 4 แผน ประกอบไปด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น จัดกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นตอนที่ 1 ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นการออกแบบผลิตภัณฑ์ และขั้นตอนที่ 2 สถานการณ์ปัญหาของผลิตภัณฑ์ ผลการประเมินคุณภาพความสอดคล้องแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น เท่ากับ 0.86 ซึ่งอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 สาเหตุของปัญหาผลิตภัณฑ์ และขั้นตอนที่ 4 ผลกระทบของปัญหาผลิตภัณฑ์ ผลการประเมินคุณภาพความสอดคล้องแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข เท่ากับ 0.98 ซึ่งอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นตอนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลการประเมินคุณภาพความสอดคล้องแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้ เท่ากับ 0.97 ซึ่งอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 สังคมไทยในสังคมโลก จัดกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นตอนที่ 6 กระบวนการส่งเสริมหรือขยายผลผลิตภัณฑ์ ผลการประเมินคุณภาพความสอดคล้องแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง สังคมไทยในสังคมโลกเท่ากับ 0.97 ซึ่งอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้ โดยทุกแผนการจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ สามารถนาไปใช้พัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์และผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ ดังนี้

การจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบเชิงสร้างสรรค์	IOC	สรุปผล
1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น(ขั้นที่ 1-2)	0.86	ใช้ได้
2. แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข(ขั้นที่ 3-4)	0.98	ใช้ได้
3. แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้(ขั้นที่ 5)	0.97	ใช้ได้
4. แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง สังคมไทยในสังคมโลก(ขั้นที่ 6)	0.97	ใช้ได้
รวม	**0.95**	**ใช้ได้**

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์มีค่าความสอดคล้อง อยู่ระหว่าง 0.86 – 0.97 โดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.95 ซึ่งมีอยู่ในระดับคุณภาพใช้ได้

ตอนที่ 2 ผลวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง

1. ผลการวิเคราะห์การวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งทั้ง 4 ด้าน ของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับ ดีมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.52 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.01 เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย เท่ากับ 3.58 อยู่ในระดับดีมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสังคมไทยในสังคมโลก เท่ากับ 3.45 อยู่ในระดับดี

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ก่อนเรียนและหลังเรียน ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์

การประเมิน	จำนวน (n)	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
ทดสอบก่อนเรียน	40	60	29.58	2.51	29.70**
ทดสอบหลังเรียน	40	60	45.98	2.42	

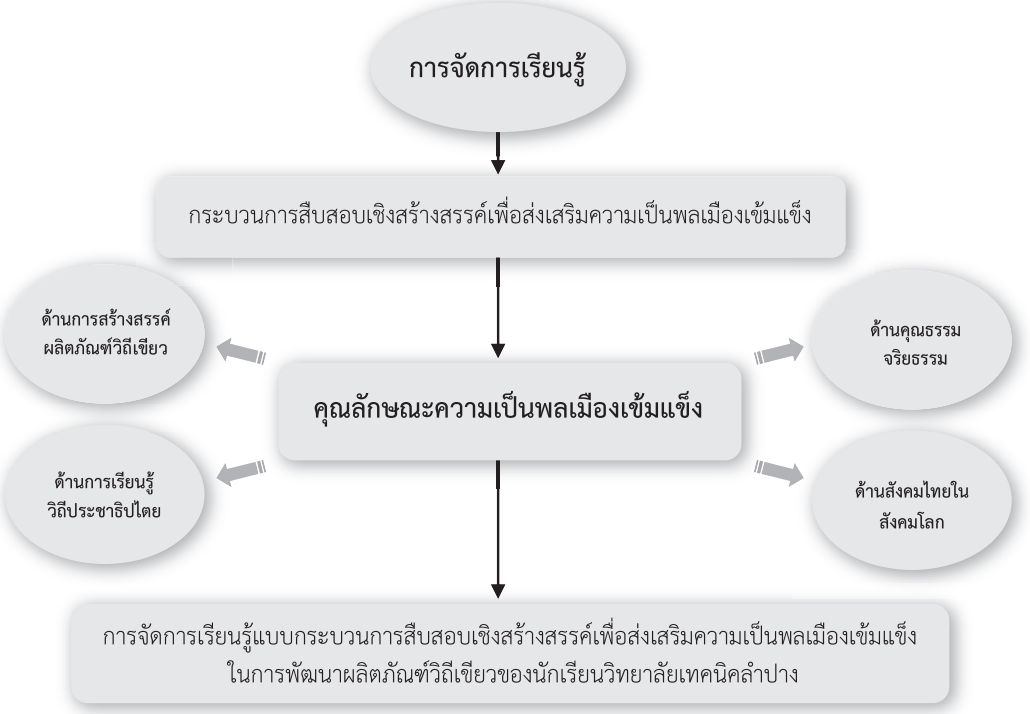
**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ก่อนเรียนและหลังเรียน ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ จากแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง คะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 45.98 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.42 สูงกว่าคะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 29.58 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.51 และเมื่อทดสอบค่าความแตกต่างของคะแนน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง ในด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วิถีเขียว ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย และด้านสังคมไทยในสังคมโลก โดยเป็นผลจากที่ผู้เรียนผ่านกระบวนการสร้างศักยภาพการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจนนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยแผนการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์จะทำให้กระตุ้นและสร้างความสนใจต่อการเรียนรู้และส่งเสริมการสร้างพลเมืองเข้มแข็งโดยเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ใช้การเรียนรู้ขั้นตอนที่ 1 ใช้คำถามเพื่อกระต้นการออกแบบผลิตภัณฑ์ และขั้นตอนที่ 2 สถานการณ์ปัญหาของผลิตภัณฑ์ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข ใช้การเรียนรู้ขั้นตอนที่ 3 สาเหตุของปัญหาผลิตภัณฑ์ และขั้นตอนที่ 4 ผลกระทบของปัญหาผลิตภัณฑ์ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้ ใช้การเรียนรู้ขั้นตอนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 สังคมไทยในสังคมโลก ใช้การเรียนรู้ขั้นตอนที่ 6 กระบวนการส่งเสริมหรือขยายผลผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่คงทนสามารถดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก ดังแผนภูมิที่ 1

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า การออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปางได้แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 4 แผน ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง คิดดี ทำดี ชีวีมีสุข แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวสู่รายได้ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง สังคมไทยในสังคมโลก ทุกแผนประเมินคุณภาพความสอดคล้องโดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.95 อยู่ในระดับใช้ได้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ

สืบสอบเชิงสร้างสรรค์ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นการออกแบบผลิตภัณฑ์ ขั้นที่ 2 สถานการณ์ปัญหาของผลิตภัณฑ์ ขั้นที่ 3 สาเหตุปัญหาของผลิตภัณฑ์ ขั้นที่ 4 ผลกระทบของปัญหาผลิตภัณฑ์ ขั้นที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ขั้นที่ 6 กระบวนการส่งเสริมหรือขยายผลผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้เป็นผลจากการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกันอย่างหลากหลาย นำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างสร้างสรรค์ประกอบกับการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนระดับอาชีวศึกษานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เน้นในเรื่องของการปฏิบัติจริงเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพและได้ฝึกกระบวนการคิดที่หลากหลาย ดังแนวคิดของ นุชลี อุปภัย (Upapai, (2012) กล่าวว่าจอห์น ดิวอี้ เน้นว่าการช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีคิดมิใช่ให้ผู้เรียนเรียนรู้ข้อมูลและความรู้มากมายจากบทเรียนและจะต้องให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนเช่นเดียวกับครูผู้สอน เนื่องจากการมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน ที่สำคัญการเรียนได้มีประสบการณ์ตรงในสิ่งที่เรียนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

หากพิจารณาผลการวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวทั้ง 4 ด้านสะท้อนให้เห็นว่าคุณลักษณะด้านการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติทำให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันเป็นทีมในระดับมากที่สุดโดยที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการ 6 ขั้นตอนของการเรียนรู้สืบสอบเชิงสร้างสรรค์ทำให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักและเห็นความสำคัญของการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นสำคัญในสังคมประชาธิปไตย ในทางกลับกันการทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวพบว่าคุณลักษณะด้านสังคมไทยในสังคมโลกผู้เรียนอยู่ในระดับดี อาจเป็นผลสืบเนื่องผู้เรียนกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 ทำให้ต้องปรับตัวในการดำเนินชีวิตและรับผิดชอบตนเองรวมทั้งการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมซึ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มที่มาจากหลากหลายพื้นที่และเป็นช่วงของวัยรุ่นทำให้พฤติกรรมการรับรู้หรือการปรับตัวเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมให้ความสนใจน้อยหรือกำลังพยายามเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับวิถีสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าหากผู้เรียนเกิดความเคยชินและผู้เรียนปรับพฤติกรรมเห็นความสำคัญของสังคมใหม่ได้จะทำให้ผู้เรียนยอมรับและเข้าวัฒนธรรมในสังคมใหม่ได้ในที่สุด และการนำแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งก่อนและหลังเรียนโดยใช้กระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เมื่อพิจารณาพบว่าคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียนสูงสุดคิดเป็นค่าเฉลี่ย 16.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สืบเนื่องจากการนำกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียน การค้นคว้า กล้าแสดงออกทางความคิดที่อิสระ สอดคล้องกับงานวิจัยของธราดล รานรินทร์ (2554) พบว่า การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาด้วยกลวิธีสืบสอบที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบว่านักเรียนมีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างชัดเจน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สืบสอบเชิงสร้างสรรค์ช่วยให้ได้รับประสบการณ์เรียนรู้ที่มีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวโดยเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ มีคุณธรรมจริยธรรม มีแนวคิด

และเจตคติที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติในแง่ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัย ซึ่งสอดคล้องกับไพฑูรย์ สินลารัตน์ (Sinlarut, 2017) ผู้เรียนที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่มีจิตใจสร้างผลงานจากข้อมูลที่ได้รับมาประมวลความคิดวิเคราะห์บูรณาการให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและมีคุณค่าต่อสังคมควรมีคุณลักษณะ 7 ประการดังนี้ ประการแรกมีจิตใจที่มุ่งมั่นสร้างผลงาน ประการที่สองมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ผลผลิตใหม่ๆ ประการที่สามมีความคิดที่สามารถเป็นผู้ประกอบการธุรกิจของผลผลิตที่สร้างขึ้นเอง ประการที่สี่มีความอดทนมุ่งมั่นที่จะสร้างผลผลิตโดยสามารถเผชิญและฝ่าฝันอุปสรรค ประการที่ห้ามีคุณธรรมและจริยธรรม ประการที่หกการทำงานเป็นทีม และประการที่เจ็ดการเป็นพลโลก สอดคล้องกับ ชรินทร์ มั่งคั่ง (Mangkhang, 2010) กล่าวว่า การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมคุณลักษณะของพลเมืองดีของสังคมพหุวัฒนธรรมจะต้องมีคุณลักษณะที่เป็นคนดีและคนเก่ง กล่าวคือ คนดีนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่เป็นคนดีนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นพลโลกที่พึงประสงค์ทางด้านจิตใจและพฤติกรรมการแสดงออกถึงการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามวิถีไทย

สรุป

การจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคลำปาง ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ได้นำความรู้และประสบการณ์ปฏิบัติตามความสนใจและนำไปสู่ระดับการคิดแก้ปัญหาสูงขึ้น รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและคิดอย่างสร้างสรรค์ในฐานะพลเมืองเข้มแข็งที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวโดยคำนึงถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะ ด้านการปฏิบัติการสอน

1.1 ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ อย่างมีเหตุผลและร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและพัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีเขียวอย่างสร้างสรรค์

1.2 ควรมีการนำเสนอกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อไม่ให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและการควบคุมชั้นเรียนควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม

1.3 ผู้สอนจะต้องทำหน้าที่คอยแนะนำผู้เรียนนำไปสู่ประเด็นการตั้งคำถามที่ผู้เรียนสงสัยหรือให้ความสนใจ คอยติดตามการปฏิบัติกิจกรรมและดูแลผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมุ่งสนใจในบทเรียน

1.4 ผู้สอนควรมีการสำรวจความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนและการวิจัยครั้งต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ ด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 กระบวนการเรียนรู้แบบสืบสอบเชิงสร้างสรรค์ควรได้รับการส่งเสริมให้นำไปทดลองในรายวิชาอื่นๆ และในระดับการศึกษาอื่น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะที่จำเป็นต่อผู้เรียนให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการสร้างแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งในรูปแบบอื่นๆ เช่น การทดสอบโดยนิทานสั้นๆ มีภาพประกอบ การทดสอบแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การทดสอบแบบออนไลน์ เป็นต้น

2.3 ควรมีการศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบสืบสอบเชิงสร้างสรรค์กับตัวแปรอื่น ไม่ว่าจะเป็น การคิดเชิงอนาคต การคิดเชิงวิพากษ์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และเจตคติที่ดีต่อรายวิชาอื่นๆ เป็นต้น

References

Mangkhang, C. (2010). *Multicultural Education of Good Citizenship in Social Studies Education Strand*. Chiang Mai: Faculty of Education. Chiang Mai University.

Pornsakul, C. (2011). *Thinking Based Learning: Theory and Usage*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Ranarintr, T. (2011). *Effects of Social Studies instruction Using Inquiry Strategies on Critical Thinking Ability and Learning Retention of the Eleventh Grade Students*. Thesis. Social Education. Chulalongkorn University.

Sinlarut, P. (2011). *CCPR New Education Paradigm*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sinlarut, P. (2014). *Image Producing School: Suttatat for Management*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sinlarut, P. (2017). *4.0 School Image Producing School*. (2nd ed). Bangkok: College of Education Science. Dhurakij Pundit University.

Upapai, N. (2012). *Educational Psychology*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Vasee, P. (1998). *Thai Educational Reform: Educational disaster recovery*. (2nd ed). Bangkok: Sodsri-Saridwongsa foundation.

รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง*

Model of Performance Evaluation of Sub District Municipal Clerk in the Central Region

[1*]พิเชต คงคาหลวง และวันชัย ปานจันทร์
[1*]Pichet Kongkaluang and Wanchai Panjan
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkamhaeng University
[1*]Corresponding Author. Email: pi131113@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาองค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง (2) สร้างรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางและ (3) ประเมินรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ 1) ปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง 2) ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง เพื่อตอบแบบสอบถาม จำนวน 20 คน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง จำนวน 15 คน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้ที่เป็นปลัดเทศบาลให้มีมาตรฐานในการบริหารงานมากขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า

1. องค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง มีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคลิกภาพ 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะ 4) ด้านทัศนคติ

2. รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ประกอบไปด้วย 4 ส่วน คือ 1) บุคลิกภาพ 2) ความรู้ 3) ทักษะ และ 4) ทัศนคติ การพัฒนา เสนอกระบวนการ การใช้เหตุผลจูงใจเพื่อตัดสินใจ การรับรู้ข้อมูล การตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพต่อเหตุผล

*Received December 17, 2018; Revised January 10, 2019; Accepted March 20, 2019

การคัดค้านมีความจำเป็นในระดับใด และการวิเคราะห์แนวโน้มการปฏิบัติงาน การจัดหาเครื่องมือ การแก้ไขปัญหาในการทำงานและการปรับปรุงระบบกระบวนการ หรือเรียกรูปแบบนี้ว่า “PKSA MODEL”

3. ผลการประเมินรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง พบว่า ความเป็นไปได้ของรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางในการนำไปใช้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และความพึงพอใจของคู่มือการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: รูปแบบการประเมิน; สมรรถนะ; ปลัดเทศบาลตำบลในภาคกลาง

Abstract

The purposes of this research were to (1) study the necessary components the Sub district Municipal clerk performance in the Central Region (2) construct a model of performance evaluation of Sub district Municipal Clerk in the Central Region (3) to evaluate the performance of the Sub district Municipal Clerk in the Central Region. The sample representative and the main information for this study 1) 300 of Sub district Municipal Clerk in the Central Region. 2)20 of inspection expert a model of performance evaluation of the Sub district Municipal Clerk in the Central Region for answer my questionnaire 3) 15 of inspection expert a model of performance evaluation of the Sub district Municipal Clerk in the Central Region for use as a development approach the Sub district Municipal Clerk to be standards in management.

Findings are as follows:

The finding of this research found that: (1) the necessary components of the Sub district Municipal Clerk in the Central Region are 1) personality 2) model of performance evaluation of Sub district Municipal Clerk in the Central Region. Found that, 1) Personality: development of Knowledge and understanding of different culture and conceptual analysis, debate on cost, benefits, risks, and opportunities for success. 2) Knowledge: to support employees. To make decisions and perform task based on the core objectives. Values of the organization helping other employees understand this work is linked to organization success. And understanding the weaknesses of the organization. Trends of industry and market to develop. 3) Skills: found the needs of customers on time, politely preparation of the materials and resources to control the quality, correction errors and listening the ideas. 4) Attitude: the intention, the commitment, the identification of the project, the parts.

And work done quickly and accurately. Use incentives to make informed decisions about how effective is the response to the objective, and performance analysis. Supplying tools, trouble shooting, workflow and process improvement. Called “PKSA MODEL” (3) The results of the model of performance evaluation of Sub district Municipal Clerk in the Central Region. Found that : possibility of the model of performance evaluation of Sub district Municipal Clerk in the Central Region overall level in very high and satisfaction of the model of performance evaluation of Sub district Municipal Clerk in the Central Region were overall highest level. Statistically significant at the 0.05 level.

Keywords: model of evaluate; performance; Sub district Municipal clerk in the Central Region

บทนำ

การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถ ความเข้าใจ ตลอดจนทัศนคติ อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การพัฒนาบุคคลอาจจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ การพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาและการพัฒนาตนเอง นอกจากนั้นการพัฒนาบุคคลากรยังเป็นกระบวนการที่มุ่งจะเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน ความรู้ความสามารถ ทักษะและทัศนคติของบุคลากรให้เป็นไปทางที่ดีขึ้นเพื่อให้บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วนั้นปฏิบัติงานได้ผลตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 11 กำหนดให้ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในองค์กร เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน (The Office of the Civil Service, 2005)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างต้นจะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลา 8 ปี (ระหว่าง 2549-2557) ที่ผ่านมาจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลจะลดลงแต่เทศบาลมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 1,160 แห่ง เพิ่มเป็น 2,440 แห่ง และมีแนวโน้มที่จำนวนเทศบาลจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีความพร้อมมีสภาพอันสมควรก็จะทำการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลซึ่งในการบริหารจัดการบริการสาธารณะในเขตพื้นที่ชุมชนเมือง และตำบลสามารถทำได้ให้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกว่าองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์กรปกครองท้องถิ่นอีก 4 รูปแบบ จะมีลักษณะโครงสร้างที่คล้ายคลึงกันโดยประกอบไปด้วย ฝ่ายการเมือง มี 2 ส่วน ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติคือ สมาชิกสภาท้องถิ่น และฝ่ายบริหารคือ นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในท้องถิ่นนั้นมีวาระในการดำรงตำแหน่งอีกฝ่ายหนึ่งคือ ข้าราชการประจำโดยมีปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการ และลูกจ้างรองจากนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารราชการให้เป็นไปตามนโยบาย และอำนาจ หน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด จะเห็นได้ว่าการบริหารงานของปลัดเทศบาลถือเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาองค์การและการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Tanchai, 2009) ดังนั้นปลัดเทศบาลจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ

หน่วยงานเทศบาลเป็นหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 โดยเป็นองค์กรที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานหน่วยงานระดับปฏิบัติการในท้องถิ่น เน้นให้ความสำคัญกับการบริหาร และจัดการเทศบาลมีหน้าที่ รับผิดชอบในการบริหารจัดการบริการสาธารณะในพื้นที่ชุมชนเมือง และตำบลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งมีการบริหารที่สำคัญคือ การบริหารตามโครงสร้างภายในหน่วยงานที่มีการบริหารแบบประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่น บริหารโดยประชาชน และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนจึงมีการแบ่งหน่วยงานออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายข้าราชการประจำ

ทำหน้าที่บริหารงานของตนเองอย่างอิสระตามกฎหมายภายในเขตพื้นที่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยมีหน้าที่บริหารงานของตนเองที่หลากหลาย (Phothipat, 2015) ด้วยเหตุผลนี้ปลัดเทศบาลซึ่งอยู่ในองค์กรท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนระดับรากหญ้าจึงต้องเน้นความมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลต่อบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ เริ่มตั้งแต่การวางแผน (planning) การจัดองค์การ (controlling) การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร (Fayol อ้างถึงใน Robbins & Coulter, 2009) จากสภาพปัจจุบันการบริหารจัดการในหน่วยงานเทศบาลต้องมีการพัฒนาการบริหารราชการให้สอดคล้องกับ ยุคโลกาภิวัฒน์ที่นักบริหารงานเทศบาลคือ ปลัดเทศบาลต้องทำให้การปฏิบัติงานแบบมีการมีส่วนร่วมโดยระบบราชการเป็นการบริหารระบบเปิด (open government) ทำให้มีการร่วมกันเสนอ และร่วมคิดเห็นร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา ร่วมดำเนินการร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามผลการดำเนินงานความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (structural relationship) ((Boyatzis, 1982; Keeves, 1988) รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้ในทุกด้านปลัดเทศบาลที่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานมีแนวโน้มที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บังคับบัญชาเชื่อมั่นในศักยภาพ การตัดสินใจในการปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จต่องานโดยรวม มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเองรวมทั้งการให้เกียรติและสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากรในหน่วยงาน ขณะเดียวกันปลัดเทศบาลจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ด้านคุณลักษณะภาวะผู้นำ ได้แก่ การบริหารตน บริหารคน และการบริหารงาน นั้นคือ การเก่งคน เก่งตน และเก่งงาน ได้นำพาสมาชิกทำงานเพื่อตอบสนองท้องถิ่น ซึ่งเป็นชุมชนในระดับรากหญ้าของประเทศที่จะก้าวหน้าตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติที่ให้คนไทยมีความเก่ง ดี และมีความสุขตามนโยบาย ดังกล่าว (Kruetep, 2005)

ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่าผลลัพธ์ที่เกิดจากปัญหาเหล่านี้ทำให้ประชาชนในแต่ละพื้นที่ไม่ได้การบริการที่ดีหรือประสิทธิภาพที่เท่าเทียมกัน แม้แต่การที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้พัฒนายกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาการบริหารงานให้บริหารงานให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้อย่างชัดเจน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพความเป็นอยู่ที่ดี ตามนโยบายการบริหารจัดการการภาครัฐแนวใหม่ เนื่องจากไม่มีการกำหนดรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการบริหารงานของเทศบาลที่ชัดเจนที่จะสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ และมีความเข้าใจในการบริหารในหน่วยงานเทศบาลเป็นอย่างดีเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ และทิศทางขององค์กรสามารถแสดงออกถึงความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และทันกับความของประชาชนผู้มาใช้บริการ ดังนั้นมาตรฐานการบริหารงานของปลัดเทศบาลมีความเหมาะสมในการเป็นนักบริหารงานมืออาชีพมีมาตรฐานทัดเทียมกันในทุกหน่วยงาน บริหารให้เป็นไปตามยุทธ์ศาสตร์การพัฒนาระบบข้าราชการไทย (2549-2554) เพื่อพัฒนาหน่วยงานระดับท้องถิ่นในระดับรากหญ้าให้เกิดความเข้มแข็ง ยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดี มีสุขได้อย่างทั่วถึงมีมาตรฐานอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ให้มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัฒน์อันเป็นแนวทางในการ

พัฒนาผู้ที่เป็นปลัดเทศบาลให้มีมาตรฐานในการบริหารงานมากขึ้น อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานให้มีมาตรฐานต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง
3. เพื่อประเมินรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Reasearch & Development: R& D) โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง กลุ่มตัวอย่าง คือ ปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง รวม 22 จังหวัด 300 คน ประกอบไปด้วย ปลัดเทศบาลตำบลจังหวัดราชบุรี กำแพงเพชร ชัยนาท นครนายก นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี อ่างทอง และอุทัยธานีจำนวนทั้งสิ้น 300 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควต้า (quota sampling) โดยใช้เกณฑ์กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามเพื่อสำรวจองค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง มีค่า IOC (Index of Item Objective Congruence - IOC) เท่ากับ 0.80-1.00 (Srisaad, 2013) และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ a 0.94 โดยการหาค่าสัมประสิทธิแอลฟา (a-Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, 1970) รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 300 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 100 นำข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าสถิติหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ผู้ให้ข้อมูล คือ 1) ปลัดเทศบาลตำบล/ผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง 4 คน 2) ท้องถิ่นจังหวัดที่ดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 คน 3) นักวิชาการ/อาจารย์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ 5 คน และ/หรือ ด้านวิจัยและวัดผล 5 คนในเขตภาคกลาง (4) ผู้ประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง 5 คน จำนวนรวม 20 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ การประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง การรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูล โดยพิจารณาจากเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตั้งแต่ระดับ 4 ขึ้นไป

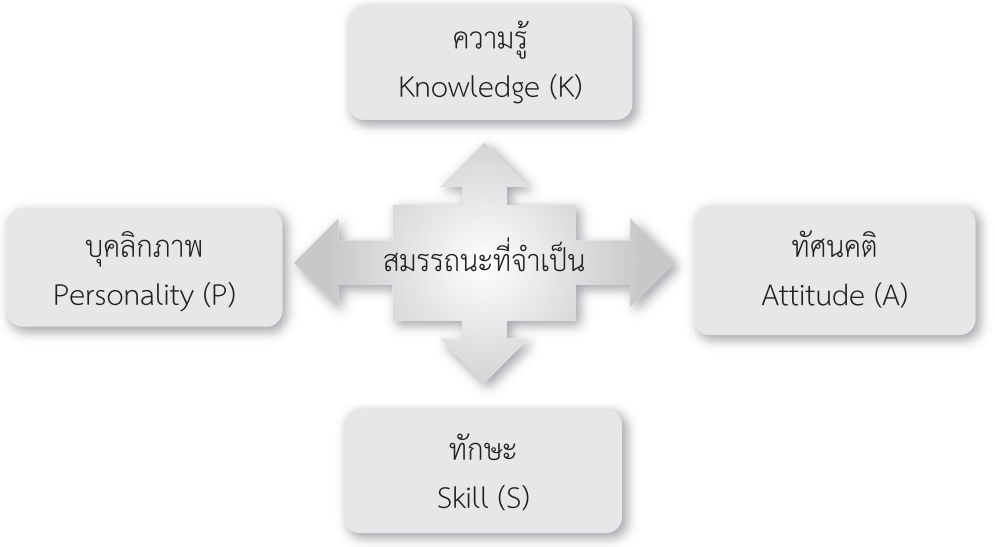
ขั้นตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ผู้ให้ข้อมูล คือ นายกเทศมนตรี ตำบล จำนวน 15 คน เพื่อประเมินความเหมาะสม ของร่างรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางมีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง 0.80-1.00 นอกจากนั้น โดยการทดลองใช้รูปแบบ เครื่องมือในการวิจัยคือ แบบสอบถาม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ โดยสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการประเมินเพื่อหาความพึงพอใจของรูปแบบ โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยมีข้อค้นพบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบที่จำเป็นของการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง พบว่า จากการสำรวจองค์ประกอบของสมรรถนะ พบว่า ประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคลิกภาพ 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะ 4) ด้านทัศนคติ ในภาพรวม ด้านบุคลิกภาพและด้านความรู้อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านทักษะและด้านทัศนคติอยู่ในระดับมากที่สุด

2. รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง โดยผ่านการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่อยู่ในระดับมากที่สุด พบว่า มี 4 ด้าน 11 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) บุคลิกภาพ ได้แก่ การพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการวิเคราะห์แนวคิด ถกเถียงข้อปัญหาในด้านต้นทุน ผลประโยชน์ ความเสี่ยงและโอกาสของการประสบความสำเร็จ ในการตัดสินใจที่มีความจำเป็น 2) ความรู้ ได้แก่ การสนับสนุนพนักงานให้ตัดสินใจและปฏิบัติงานบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หลักการ ค่านิยมขององค์การ การช่วยให้พนักงานคนอื่นๆ ให้เข้าใจว่างานของเขามีความเกี่ยวเนื่องกับความสำเร็จขององค์การ และการเข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งขององค์การตนเอง แนวโน้มของอุตสาหกรรมและตลาดเพื่อพัฒนา 3) ทักษะ ได้แก่ การตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างตรงเวลา ด้วยความสุภาพ การเตรียมวัสดุกับทรัพยากร ควบคุมให้ถูกต้อง มีคุณภาพ รวมถึงเข้าไปแก้ความผิดพลาด และการรับฟังแนวความคิดเรื่องต่างๆ การจัดการปัญหาที่ละเอียดอ่อนในทางไม่คุกคามคนอื่นอย่างตั้งใจ และ 4) ทัศนคติ ได้แก่ ความตั้งใจ ความผูกพัน การรวบรวม การแยกแยะโครงการเป็นส่วนๆ และการทำงานให้เสร็จด้วยความรวดเร็วและถูกต้อง การพัฒนา เสนอกระบวนการ การใช้เหตุผลจูงใจเพื่อตัดสินใจ การรับข้อมูล การตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพต่อเหตุผลที่คัดค้านมีความจำเป็นระดับใด และการวิเคราะห์แนวโน้มการปฏิบัติงาน การจัดหาเครื่องมือ การแก้ไขปัญหาในการทำงานและการปรับปรุงระบบกระบวนการ หรือเรียกรูปแบบนี้ว่า “PKSA MODEL” (ภาพ 1)

ภาพที่ 1 รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง
ที่มา: ผู้วิจัย

3. การประเมินรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง

การสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางมีความ เหมาะสม และความเป็นไปได้มาก ผลการประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ปรากฏตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความเป็นไปได้ต่อรูปแบบสมรรถนะของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางด้านทักษะ จำแนกตามรายด้าน

รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง	**–**	**SD**
1. องค์ประกอบด้านบุคลิกภาพ	4.40	0.46
2. องค์ประกอบด้านความรู้	4.89	0.16
3. องค์ประกอบด้านทักษะ	4.60	0.41
4. องค์ประกอบด้านทัศนคติ	4.67	0.23
รวม	4.64	0.32

การประเมินความพึงพอใจของรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ปรากฏตามตารางที่ 2

การประเมินความพึงพอใจต่อการใช้คู่มือรูปแบบสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง	–	SD
1. หลักการ	4.73	.457
2. วัตถุประสงค์	4.53	.516
3. ขอบเขตของคู่มือ	4.20	.414
4. นิยามศัพท์เฉพาะ	4.20	.414
5. ขั้นตอนการวิจัย	4.60	.507
6. สถิติในการวิจัย	4.60	.507
7. แนวทางและวิธีการประเมิน	4.13	.351
8. บทสรุปในภาพรวม	4.40	.507
รวม	4.42	0.459

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ในการปฏิบัติงานมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้บริหารระดับกลางต้องใช้การคิดเชิงกลยุทธ์สำหรับปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิสูงสุด จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบการคิดหลายด้าน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบที่จำเป็นของสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง โดยผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. องค์ประกอบที่จำเป็นของสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง โดยจากการทบทวนวรรณกรรม ได้หัวข้อสมรรถนะ 4 ด้านได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านทักษะ ตามแนวคิดของ McClelland David (1973) ที่กล่าวว่าองค์ประกอบสมรรถนะประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะ ความรู้ ทัศนคติ บุคลิกประจำตัวและแรงจูงใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลและก่อให้เกิดสมรรถนะเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในจะเห็นได้เฉพาะพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นได้เท่านั้น (Spencer and Spencer,1993) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ด้านบุคลิกประจำตัวและแรงจูงใจนั้นอยู่ในสมรรถนะทางทักษะนั้นเอง โดยภาพรวม ของความเป็นไปได้นั่น ดังนี้ 1) ด้านบุคลิกภาพ มีค่ามาก 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทัศนคติ และ 4) ด้านทักษะ ทั้ง 3 ด้านมีค่ามากที่สุด ซึ่งการที่ด้านบุคลิกภาพมีค่ามากด้านเดียวนั่น

แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติงานแม้ว่า บุคลิกภาพจะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นการปกครองระดับแรกที่ต้องประสานงานแก้ไขปัญหากับประชาชนพื้นที่เป็นกันเองผ่านการให้บริการที่รวดเร็ว การแสดงว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน ความสำคัญด้านความรู้ ทัศนคติ และทักษะ จึงสำคัญมากกว่าตามที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) (The Office of the Civil Service, 2005) กล่าวว่า “สมรรถนะคือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ/ความสามารถและคุณลักษณะอื่นๆ ที่ทำ ให้บุคคลสามารถสร้างผลงานได้โดดเด่นกว่าเพื่อนร่วมงานอื่นๆ ในองค์กร”กล่าวคือ การที่บุคคลจะแสดงสมรรถนะใดสมรรถนะหนึ่งได้ มักจะต้องมีองค์ประกอบของทั้งความรู้ทักษะ/ความสามารถและคุณลักษณะอื่นๆ ตัวอย่างเช่น สมรรถนะการบริการที่ดี ซึ่งอธิบายว่า “สามารถให้บริการที่ ผู้รับบริการต้องการได้”

2. การสร้างรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ดำเนินการจากข้อที่ 1 ได้องค์ประกอบของรูปแบบแล้ว นำไปหาค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า 1) บุคลิกภาพ ได้แก่ การพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการวิเคราะห์แนวคิด ถกเถียงข้อปัญหาในด้านต้นทุน ผลประโยชน์ ความเสี่ยงและโอกาสของการประสบความสำเร็จ ในการตัดสินใจที่มีความจำเป็น ตามแนวคิดของ Arnauld de Nadaillac (2003) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าสมรรถนะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องลงมือปฏิบัติและทำให้เกิดขึ้น กล่าวคือ ความสามารถที่ใช้เพื่อให้เกิดการบรรลุผลและวัตถุประสงค์ ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่ด้านเจตคติ/ลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพต่างๆ (attitude) ที่ช่วยให้สามารถเผชิญและแก้ไข สถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้จริง 2) ความรู้ ได้แก่ การสนับสนุนพนักงานให้ตัดสินใจและปฏิบัติงานบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หลักการ ค่านิยมขององค์การ การช่วยให้พนักงานคนอื่นๆ ให้ เข้าใจว่างานของเขามีความเกี่ยวเนื่องกับความสำเร็จขององค์การ และการเข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งขององค์การตนเอง แนวโน้มของอุตสาหกรรมและตลาดเพื่อพัฒนา ตามแนวคิดของ Arnauld de Nadaillac (2003) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าสมรรถนะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องลง มือปฏิบัติและทำให้เกิดขึ้น กล่าวคือความสามารถที่ใช้เพื่อให้เกิดการบรรลุผลและวัตถุประสงค์ ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดความรู้ (Knowledge) 3) ทักษะ ได้แก่ การตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างตรงเวลา ด้วยความสุภาพ การเตรียมวัสดุกับทรัพยากรควบคุมให้ถูกต้องมีคุณภาพ รวมถึงเข้าไปแก้ความผิดพลาด และการรับฟังแนวความคิดเรื่องต่างๆ การจัดการปัญหาที่ละเอียดอ่อนในทางไม่คุกคามคนอื่นอย่างตั้งใจ Arnauld de Nadaillac (2003) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าสมรรถนะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องลง มือปฏิบัติและทำให้เกิดขึ้น กล่าวคือความสามารถที่ใช้เพื่อให้เกิดการบรรลุผลและวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้การเรียนรู้ทักษะ (Know-how) ที่ช่วยให้สามารถเผชิญและแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้จริง 4) ทัศนคติ ได้แก่ ความตั้งใจ ความผูกพัน การรวบรวม การแยกแยะโครงการเป็นส่วนๆ และการทำงานให้เสร็จด้วยความรวดเร็วและถูกต้อง การพัฒนาเสนอกระบวนการ การใช้เหตุผลจูงใจเพื่อตัดสินใจ การรับข้อมูล การตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพต่อเหตุผลที่คัดค้านมีความจำเป็นระดับใด และการวิเคราะห์แนวโน้มการปฏิบัติงาน การจัดหาเครื่องมือ

การแก้ไขปัญหาในการทำงานและการปรับปรุงระบบกระบวนการตามแนวคิดของ Arnauld de Nadaillac (2003) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าสมรรถนะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องลงมือปฏิบัติและทำให้เกิดขึ้น กล่าวคือความสามารถที่ใช้เพื่อให้เกิดการบรรลุผลและวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้เจตคติ/ลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพต่างๆ (attitude) ที่ช่วยให้สามารถเผชิญและแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้จริง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการใช้รูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลางภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากได้ออกแบบรูปแบบตามองค์ประกอบที่ได้จากคำตอบของผู้เชี่ยวชาญ และเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งผ่านการตรวจสอบรูปแบบและแก้ไขบกพร่องก่อนนำไปใช้ทดสอบความพึงพอใจของคู่มือ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการตามรูปแบบที่กำหนดไว้ส่งผลให้ผู้ใช้คู่มือการประเมินรูปแบบมีความพึงพอใจและเข้าใจได้อย่างชัดเจนโดยพิจารณาจากความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปปรับใช้ในการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ ภัทรพล โพธิภัทรและวีระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2558) ซึ่งได้ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยผลการศึกษาพบว่า การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของ ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยพิจารณาถึงความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ปลัด มีการเรียนรู้ทั้งในและนอกองค์กร เพื่อพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงาน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ สร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ลดความขัดแย้งในองค์กร นำองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศ

2. ผู้บริหารต้องมีการกำหนดแนวทางในการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานยุทธศาสตร์การปฏิบัติงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ ให้สอดคล้องกับแนวทางรูปแบบการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาล เพื่อให้การประเมินมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม

3. ด้านการพัฒนารูปแบบการประเมิน ควรนำผลการวิจัยไปศึกษาต่อยอดการประเมินในรูปแบบอื่นๆ เช่น การจัดสัมมนา การทำสถิติ เพื่อเป็นการยืนยันและค้นหา รูปแบบการประเมินการปฏิบัติงานในระดับที่สูงกว่าต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะการปฏิบัติงานของปลัดเทศบาลตำบลในเขตภาคกลาง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

2. ควรมีการวิจัยสมรรถนะเชิงการบริหาร และเชิงเปรียบเทียบ ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละประเภท และแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การกำหนดสมรรถนะที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละบริบท

3. ควรมีการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยด้านสมรรถนะให้ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้กว้างและคลุมในประเด็น การบริหาร จริยธรรม การเป็นผู้นำ เนื่องจากผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นต้องมีบทบาททั้งในด้านการบริหาร การปกครอง เป็นต้น

References

Arnauld de Nadaillac. (2003). *Competency System* (Copy).

Boam, R. and Sparrow, P. (1992). *Designing and Achieving Competency: a competency-based*.

Boyatzis, R. E. (1982). *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. London: Wiley.

Keeves, J. P. (1998). *Methods and Processes in Research in Science Education*. New York: John Wiley and Sons.

Kruetep, W. (2005). *Creative Innovation of Local Administrative Organization*. Bangkok: Thailand Research Fund.

Phothipat, P. (2015). A Chief's Competency Development Model of the Early Childhood Center under the Sub-District Organization Administration in Northeast Thailand. *EAU Heritage Journal Social Science and Humanity*, 5(3), 294-304.

Tanchai, W. (2009). *Strategy for Local Government*. Bangkok: Expernet.

The Office of the Civil Service. (2005). *Adjusting Performance in Human Resources Management*. Retrieved November 22, 2018. From http://ocsc.go.th/veform/PDF/conpetency.pdf

พุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย*

Buddhist Ethics and Guidelines for Solving Problem of Surrogacy in Thai Society

พระมหานันทกรณ์ ปิยภาณี, พระมหาพรชัย สิริวโร,
[1*]พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี และ เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
Phramaha Nantakorn Piyabhani, Phramaha Pornchai Sirivaro,
[1*]Phramaha Khwanchai Kittimedhi and Penphan Fuangooloy
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongrajavidyalaya University, Thailand.
[1*]Corresponding Author. E-mail: Kittimetee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการอุ้มบุญในสังคมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ไขปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่า ในสังคมไทยมีการแก้ปัญหาการมีบุตรยากสามารถทำได้ ด้วยการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ทำให้เกิดปัญหาทางด้านต่างๆ คือ ปัญหาด้านศีลธรรมทางศาสนาว่าการอุ้มบุญแม้จะอ้างถึงการเกิดจากครรภ์ก็ตาม แต่เป็นการเกิดขึ้นที่ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่เป็นไปตามเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ปัญหาด้านจริยธรรมเรื่องทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นการแสวงหาประโยชน์ ปัญหาด้านกฎหมายเรื่องปัญหาด้านสิทธิในเรื่องเด็ก ความเป็นบิดามารดา

แนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยธรรม คือ การแก้ไขปัญหาทางด้านกฎหมายด้วยหลักมรรค เพื่อเป็นการพิจารณาข้อห้ามและข้ออนุญาตในการอุ้มบุญอย่างถูกต้อง แก้ปัญหาเรื่องสิทธิด้วยหลักเจตนาที่เป็นฉันทะและเมตตา แก้ปัญหาทางด้านแพทย์ด้วยการเข้าใจหลัก

*Received January 9, 2019; Revised January 9, 2019; Accepted April 20, 2019

พีชนิยาม หลักศีล และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องด้วยหลักโยนิโสมนสิการก่อนการตัดสินใจทำการอุ้มบุญ และแก้ปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ด้วยหลักสัปปุริสธรรม เพื่อเข้าใจหลักการและข้อกำหนดต่างๆ ให้เหมาะสมกับการอุ้มบุญ สุดท้ายคือด้านศีลธรรมอันดีตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 หลักทิศ หลักสังคหวัตถุ 4 ให้เกิดธรรมะเจริญขึ้นเมื่อมีการอุ้มบุญ และพิจารณาไปถึงปัญหาการอุ้มบุญที่สาเหตุคือความอยากด้วยการไม่ควรทำการอุ้มบุญ แต่ควรดับทุกข์ภายในของผู้ต้องการอุ้มบุญ

คำสำคัญ: พุทธจริยธรรม; การอุ้มบุญ; สังคมไทย

Abstract

This research is to study: 1) the problem of surrogacy in Thai society, and 2) the Buddhist virtues to solve the problem of surrogacy in Thai society. This is a qualitative research done by studying academic documents and in-depth interview.

In the research, it was found that in Thai society the problem of infertility can be solved through the assisted reproductive technology. In this matter, an action has been giving rise to various problems, moral issues, for instance. In fact, if viewed from religious points of angle, the surrogacy is mainly concerned with the giving birth through woman's womb, yet such a birth is not naturally created; it is produced by the assisted reproductive technology, moral issue on defame of human being's dignity, exploitation, legal issues on children's rights, parenthood etc.

The guidelines to solve the problem of surrogacy based on the Buddhist virtues were put forward to be considered as follows: the legal problem can be solved through the Noble Paths when confronted with what is morally allowed and what is not morally allowed. In the problem of rights, it can be solved through the aspiration and loving kindness. In the medical problem, it can be solved through the right understanding of the law biology, the precept including providing the right critical understanding before taking the contract of surrogacy. The medical problem can also be solved by means of the qualities of being a good man. By virtue of these principles, many indicators and qualifications can be properly understood while making the contract of surrogacy. Finally, in the area of morality based on the Buddhist virtues, the mentioned problem can be alternatively solved through the four sublime states of mind, six directions and the four bases of social solidarity wherein the sense of goodness while undergoing surrogate motherhood can be increased. Under these ways of practice, one who needs to have a baby through this technique can come to have the real understanding of the surrogate problem caused by such a method and thereby gradually reducing one's desire to have a baby by not taking it through putting an end to the suffering instead.

Keywords: Buddhist Ethics; Surrogacy; Thai Society

บทนำ

การมีบุตรถูกอธิบายในแง่ของธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการดำรงเผ่าพันธุ์เช่นเดียวกับสัตว์ที่มีสัญชาตญาณการดำรงเผ่าพันธุ์ และครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องประกอบไปพ่อ แม่ และลูก ดังเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบทเล่าว่า มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อมหาสุวรรณผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีสมบัติมาก แต่ไม่มีบุตร วันหนึ่งเขาไปยังท่าอาบน้ำ อาบเสร็จแล้ว ขณะเดินกลับมา เห็นต้นไม้เจ้าป่าต้นหนึ่งมีกิ่งสมบูรณ์ ในระหว่างทางคิดว่า ต้นไม้นี้จักมีเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่สิงสถิตอยู่ จึงให้คนทำความสะอาดบริเวณใต้ต้นไม้นั้นแล้วให้ล้อมรั้วเกลี่ยทรายลง ยกธงชัยและธงแผ่นผ้าขึ้น ประดับต้นไม้เจ้าป่าแล้วตั้งความปรารถนาว่า หากข้าพเจ้าได้บุตรหรือธิดาจักทำสักการะใหญ่ถวายท่าน ต่อมาไม่นานภรรยาก็ตั้งครรภ์และคลอดบุตร (Prabuddhagho-sâjâraya, 2013)

ปัจจุบันแนวคิดนี้ยังคงมีส่วนสำคัญในการสร้างครอบครัว และมีแนวทางที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเจริญพันธุ์ เทคโนโลยีเข้ามาช่วยการเจริญพันธุ์ให้คู่สมรสสามารถมีบุตรตามต้องการได้ แต่ก็มีคู่สมรสหลายคู่ที่ฝ่ายผู้หญิงไม่สามารถตั้งครรภ์ด้วยตนเองได้ จึงต้องอาศัยบุคคลที่สามคือหญิงอื่นมารับการตั้งครรภ์แทน (อุ้มบุญ) ในกรณีนั้นหญิงที่รับตั้งครรภ์แทนเพื่อสินจ้าง และสละสิทธิความเป็นมารดา ทำให้เกิดผลกระทบของปัญหานี้ในปัจจุบันและอนาคตที่จะกลายเป็นปัญหาสำคัญยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเหล่าหลักๆ ในการอุ้มบุญ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. ปัญหาทางด้านกฎหมาย ปัญหาทางด้านกฎหมายนั้นพบว่า มีการนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นความหมายของความเป็นพ่อและแม่ไว้ว่า “สภาพความเป็นบิดามารดากับบุตรนั้นเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ เพราะเด็กจะเกิดมาโดยไม่มีบิดามารดาไม่ได้ การที่กฎหมายกำหนดข้อสันนิษฐานต่างๆ ก็เป็นเพียงการกำหนดพฤติกรรมตามข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่ความเป็นบุตรของบิดามารดาใด โดยข้อเท็จจริงก็คงมีอยู่ ไม่อาจเปลี่ยนสภาพได้” (Arcaravibulaya, C. and Chaidachsuriya, S., 1982)

ปัญหาดังกล่าวทำให้เห็นว่าความเป็นบิดามารดาและบุตรไม่ได้เกี่ยวกับกรณีที่ชายหญิงจดทะเบียนสมรสเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนแล้วมีบุตรร่วมกันก็ถือว่ามีความเป็นบิดามารดาเช่นกัน โดยบุตรที่เกิดขึ้นในกรณีนอกสมรสนั้นเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของหญิงที่ตั้งครรภ์ เช่นเดียวกับในกรณีอุ้มบุญ แต่บิดาทางสังคมนั้นจะรับเด็กนั้นไว้ภายใต้การจดทะเบียนรับเป็นบุตร โดยเป็นการจดทะเบียนตามมาตรา 1558 ว่า “บิดาจะจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วย กฎหมายได้ก็ต่อเมื่อเด็กหรือมารดาเด็กไม่คัดค้านว่าผู้ขอจดทะเบียนมิใช่บิดา ถ้ามีการคัดค้านเช่นนั้น การจดทะเบียนว่าเป็นบุตรต้องมีคำพิพากษาของศาล” (Arcaravibulaya and Chaidachsuriya, 1982)

ปัญหาทางกฎหมายในเรื่องการจดทะเบียนรับเป็นบิดาและมารดาของเด็ก ซึ่งมารดาผู้นั้นไม่ใช่มารดาทางชีววิทยาของเด็ก เกี่ยวข้องกับการทำสัญญา (contracts) เป็นการยอมตั้งครรภ์แทนคนอื่น จากข้อสังเกตปัญหาทางด้านกฎหมายจะพบถึงปัญหาในเรื่องสิทธิความเป็นบิดามารดา และการพิจารณาถึง

สัญญานั้นว่าเป็นไปได้หรือไม่ โดยสังคมควรจะได้รับรู้และโต้แย้งถึงประเด็นเหล่านี้ให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นเกี่ยวกับข้อกฎหมายว่าด้วยการอุ้มบุญ (legal aspects of surrogacy) ในการอุ้มบุญ มีกลุ่มคนที่กลัวว่าจะเป็นการค้าขายเด็ก (baby selling) ด้วยการให้เหตุผลว่า ถ้าเรายอมให้มีค้าขายเด็กโดยอาศัยวิธีการทำสัญญาอุ้มบุญได้ การขายเด็กให้เป็นทาสก็ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะว่าการกระทำเช่นนั้นมีความคล้ายกันในเรื่องของการซื้อขาย ฉะนั้น ปัญหาทางด้านกฎหมายจะต้องเข้ามาป้องปรามและสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นโดยพิจารณาในแง่สิทธิของเด็ก

2. ปัญหาทางด้านการแพทย์ การอุ้มบุญนั้นเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเจริญพันธุ์ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเหตุผลของการพัฒนาเทคโนโลยีนั้นเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านการมีบุตร จึงทำให้เกิดการทบทวนแนวคิดทางด้านจริยธรรมทางการแพทย์ ในหลากหลายมิติ ดังกรณีที่มีการมองว่า “แพทย์ต้องไม่ประกอบวิชาชีพของตนด้วยอิทธิพลแรงจูงใจแห่งเจตนาที่จะหาผลกำไร” (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2008) เพราะสาเหตุสำคัญที่ทำให้แพทย์ใช้ความรู้ไปในทางที่ทำให้เกิดปัญหานั้นล้วนเป็นไปตามโลกาภิวัฒน์ที่ครอบงำโลก หรือปัญหาการโฆษณา และการใช้ข่าวสารเพื่อหาผลประโยชน์จากข้อมูลต่างๆ และปัญหาเรื่องเทคโนโลยีที่ซับซ้อน เพราะความก้าวหน้าทำให้มนุษย์สามารถประดิษฐ์อุปกรณ์เทคโนโลยีมาใช้มากมาย ทำให้เรามีเครื่องมือที่ก้าวหน้า แต่ประเด็นทางจริยธรรมที่แพทย์ควรใส่ใจคือการเผยแพร่ผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ออกไปโดยที่สิ่งนั้นไม่สามารถให้ผลเต็มที่ตามที่ถูกโฆษณาต้องถือว่าเป็นความขาดจริยธรรมอย่างหนึ่ง (Promta,S., 2007)

อีกประเด็นคือการอนุญาตให้ฆ่าในกรณีการทำเด็กหลอดแก้ว กระบวนการนี้เป็นการผสมกันในหลอดแก้วทำให้ตัวอ่อนเสียไปในระหว่างกระบวนการผสมเทียมนั้น ถือเป็นการทำลายตัวอ่อนจากการเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติเทียบเท่ากับการฆ่าทารก แม้ประเด็นดังกล่าวจะถูกถกเถียงในแง่ทางศีลธรรม แต่ก็ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่นักวิทยาศาสตร์จะต้องใส่ใจ อีกทั้งยังมีเหตุผลที่ว่าควรสนับสนุนการวิจัยตัวอ่อนนี้หรือไม่ เพราะเท่ากับว่าเป็นการทำให้เกิดการซื้อขายตัวอ่อนได้ เมื่อพิจารณาจากการตั้งธนาคารเซลล์ต้นกำเนิดเพื่อป้องกันไม่ให้กลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจผูกขาดการเข้าถึงสายธารเซลล์ต้นกำเนิด (Michael J. Sandel, 2015) ต่อแนวคิดดังกล่าวถือว่าเป็นการให้แพทย์นั้นได้ทบทวนกระบวนการดังกล่าวให้ละเอียดยิ่งขึ้น และมีท่าทีต่อความกังวลในแง่ของศีลธรรมให้มากขึ้น เช่นเดียวกับที่สังคมกำลังตั้งข้อพิจารณาต่อเงื่อนไขปัญหาเหล่านี้

3. ปัญหาทางด้านจริยธรรม การอุ้มบุญนั้นได้นำไปสู่ปัญหาทางด้านจริยธรรมโดยพิจารณาผ่านมุมมองทางด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในหลายมิติด้วยกัน กล่าวคือ ลูกที่เกิดมาอาจเกิดความสับสนว่าใครเป็นแม่ที่แท้จริงของตน คนที่อุ้มท้องหรือว่าคนที่เลี้ยงดูตนตั้งแต่เล็ก จริงอยู่ในทางกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายไทย มีคำตอบชัดเจนว่าเด็กเกิดจากใครก็เป็นลูกของคนนั้น แต่ในแง่ความรู้สึกของเด็กกฎหมายจะช่วยเยียวยาอะไรได้บ้าง ในกรณีที่เด็กเกิดจากกรรมวิธีเด็กหลอดแก้ว โดยถูกนำไปฝากไว้ในโพรงมดลูกของผู้อุ้มบุญ เด็กจะไม่มียีนหรือพันธุกรรมจากผู้อุ้มบุญ (ซึ่งเป็นแม่ตามกฎหมาย) แต่มียีนที่ได้รับจากผู้รับเลี้ยงตน (ซึ่งเป็นเจ้าของไข่) ในทางพุทธศาสนาถือว่าฝ่ายหลังคือแม่ที่แท้จริงเพราะเป็นเจ้าของไข่ เพราะพิจารณา

จากการเป็นเจ้าของพืชกะหรือพืชพันธุ์ ตามคำอธิบายในอรรถกถา พระวินัยปิฎก ว่า พวกสหายได้ตั้งชื่อให้แก่มารดาบิดาของพืชกทารก (Thai Tipitakas and Atthakatha 1/18/32) แต่ถ้าเด็กเกิดจากการฉีดเชื้ออสุจิเข้าทางช่องคลอดของผู้อุ้มบุญ ก็หมายความว่า เด็กมียีนของผู้อุ้มบุญด้วย ผู้อุ้มบุญจึงเป็นแม่ที่แท้จริงตามหลักกฎหมายและพุทธศาสนา แต่ถ้าเด็กถูกคาดหวังโดยให้ถือว่าผู้เลี้ยงดูตนนั้นเป็นแม่ เด็กย่อมเกิดความสับสนในที่สุดว่าควรจะรักหรือผูกพันกับ “แม่”

ปัญหาที่เป็นผลพวงอีกประการหนึ่งเกี่ยวโยงกับเทคโนโลยีเจริญพันธุ์ แพทย์จะนำตัวอ่อนไปทำลาย เพราะเจ้าของชีวิตตัวอ่อนก็คือตัวอ่อนเอง สิ่งที่ต้องตระหนัก โดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธก็คือตัวอ่อนไม่ใช่แค่ชีวิตธรรมดาๆ อย่างเซลล์ทั่วไปในร่างกายหรือเซลล์ต้นไม้ หากเป็นชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มขึ้นตั้งแต่เป็นจิตแรกในท้องมารดา หรือพูดอีกนัยหนึ่งตั้งแต่เป็น “กลลรูป” (Thai Tripitakas 15/235/337) เพราะเป็นขั้นที่จิตแรกหรือปฐมจิตเกิดขึ้นร่วมกับอรูปขันธ์อีกสาม คือ เวทนา สัญญา และสังขาร กลลรูปนั้นท่านว่าเป็นหยาดน้ำใส ที่เล็กเหลือเกิน ดังนั้นตัวอ่อนจึงน่าจะเลยจากขั้นที่เป็นกลลรูปไปแล้ว การทำลายตัวอ่อนโดยเจตนาจึงเท่ากับเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ จัดว่าเป็นปาณาติบาต โดยสมบูรณ์ (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2015) ทางแก้จึงอยู่ที่การหามาตรการควบคุมไม่ให้ก่อผลเสียทางจริยธรรมเกินขอบเขต ขอบเขตนั้นอยู่ที่ไหน และมาตรการใดที่จะควบคุมให้อยู่ในขอบเขตได้ เป็นเรื่องที่สังคมจะต้องร่วมกันหาคำตอบ บทความเรื่อง “พุทธจริยธรรมกับแนวทางแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย” จึงพยายามหาคำตอบที่จะช่วยคลายปมความขัดแย้งของคนสองกลุ่มที่สนับสนุนและคัดค้านแนวทางการอุ้มบุญต่อปัญหาที่ว่า การอุ้มบุญในทางกฎหมาย การแพทย์ และจริยธรรมนั้นมีประเด็นปัญหาใดบ้าง และมีแนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยธรรมควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ไขปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยจากเอกสารและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในปัญหาการวิจัย มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสส และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ งานนิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย และเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้ง

ภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านกฎหมาย การแพทย์และศาสนา หลักพุทธจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระสงฆ์ นักวิชาการทางด้านศาสนา และนายแพทย์ นักกฎหมาย ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านกฎหมาย การแพทย์และศาสนา หลักพุทธจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นด้านกฎหมาย การแพทย์และศาสนา หลักพุทธจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 แบบบันทึกเอกสาร ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้บันทึกรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านกฎหมาย การแพทย์และศาสนา หลักพุทธจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

3.2 แบบสัมภาษณ์ ที่พัฒนาขึ้นจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านกฎหมาย การแพทย์และศาสนา หลักพุทธจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

3.3 เครื่องมือการวิจัย แบบสัมภาษณ์สร้างตามวัตถุประสงค์และผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณภาพ (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียบร้อยแล้วจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

4. การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลนี้ได้ทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยมีการตรวจสอบทันทีว่า ข้อมูลที่เก็บด้วยการบันทึก และสัมภาษณ์ มีความสอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากน้อยเพียงใดหรือไม่ อย่างไร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้จัดเก็บรวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละประเด็นอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้วก็จะนำข้อมูลมาจัดระบบเป็นหมวดหมู่ เรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ต่อจากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยได้จัดระบบหมวดหมู่ของการวิเคราะห์เรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พุทธจริยธรรมกับแนวทางการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย” สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย การอุ้มบุญ (Surrogacy) คือ สถานการณ์ที่คู่สามีภรรยาไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ เนื่องจากภรรยาไม่มีมดลูกมาแต่กำเนิด ถูกผ่าตัดเอามดลูกออก มดลูกมีพยาธิ หรือมี

โรคประจำตัวรุนแรง แต่มีต้องการบุตรเป็นของตนเอง จึงอาศัยวิทยาการทางการแพทย์ด้วยการเอาไข่และอสุจิมาปฏิสนธินอกร่างกาย แล้วนำตัวอ่อนที่ได้ย้ายกลับไปไว้ในมดลูกของสตรีอื่นเพื่อให้เกิดการตั้งครรภ์แทน (Kunathikom, 2002) ในสังคมไทยได้ปรากฏมีการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อเป็นการช่วยสำหรับผู้มีบุตรยาก แต่ต่อมาได้นำมาใช้กับการอุ้มบุญ โดยการนำเชื้ออสุจิของฝ่ายชายผู้ต้องการมีบุตรมาฉีดเข้าไปในโพรงมดลูกของหญิงผู้รับตั้งครรภ์แทน ทำให้เกิดการตั้งครรภ์ขึ้น และมีข้อสัญญาที่แต่ละฝ่ายจะตกลงกันก่อนที่จะมีการรับอุ้มบุญ จนกลายเป็นปัญหา 3 ด้านด้วยกันคือ

1.1 ปัญหาทางกฎหมาย ปัญหาของกฎหมายคือเรื่องสิทธิ คือการอ้างถึงการเป็นบิดามารดาและสิทธิในการดูแลเด็ก หรือในกรณีที่สิทธิความเป็นบิดามารดาทางกฎหมายรวมไปถึงการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียน หากมีบุตรด้วยกันก็ถือว่าเป็นบิดามารดาเช่นกัน (Arcaravibulaya, and Chaidachsuriya, 1982) ส่วนสัญญาคือ การที่บุคคลสองฝ่ายแสดงเจตนาร่วมกันทำนิติกรรม มีความประสงค์ขตรงกัน และร่วมใจกันในอันที่จะก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์กันอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น (Pramoch, 1984) ส่วนอีกอย่างสัญญา คือ นิติกรรม เป็นการแสดงเจตนาของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปนั้น แต่ละฝ่ายอาจเป็นบุคคลเดียวหรือหลายคนรวมเป็นฝ่ายเดียวกันก็ได้ (Sanongchat, (2004) โดยประเด็นปัญหาทางด้านสัญญาการรับอุ้มบุญ ฝ่ายที่เห็นว่าสัญญาการรับอุ้มบุญมีวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะเท่ากับว่าเป็นการสนับสนุนให้เกิดการซื้อขายเด็ก โดยเช่ามดลูกและเนื้อตัวร่างกายของหญิงผู้รับตั้งครรภ์แทน อีกทั้งทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นแม่ลดลงคงเหลือแค่ความเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ ซึ่งยังคงเป็นปัญหาทั้งด้านกฎหมาย ด้านจริยธรรม ด้านสังคม จึงไม่สามารถบังคับใช้สัญญารับตั้งครรภ์แทนได้ สัญญากลายเป็นโมฆะ (Mahakul, 1994) และฝ่ายที่เห็นว่าสัญญาการรับอุ้มบุญนั้นมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะไม่ถือเป็นสัญญาซื้อขายแลกเปลี่ยนเด็กโดยแท้ เพราะผู้ขอให้ตั้งครรภ์แทนมีส่วนได้ส่วนเสียกับเด็กที่เกิดจากการตั้งครรภ์แทน และสัญญารับตั้งครรภ์แทนเป็นสัญญาที่ไม่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะวัตถุประสงค์ของสัญญาดังกล่าวนี้เป็นไปเพื่อช่วยเหลือคู่สมรสที่มีบุตรยากให้มีบุตรไว้สืบสกุลโดยที่ผู้รับตั้งครรภ์แทนเป็นแต่เพียงผู้ให้การเลี้ยงดูทารกในครรภ์ให้เจริญเติบโตเท่านั้น ซึ่งเปรียบเหมือนการรับเลี้ยงดูเด็กตามธรรมดาทั่วไป สัญญาของฝ่ายเห็นด้วยกับการรับตั้งครรภ์แทนจึงมองว่าเป็นสัญญาที่สมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย (Bunyadech, 1988)

1.2 ปัญหาทางการแพทย์ เกี่ยวข้องกับความผิดกฎธรรมชาติเรื่องการกำเนิดชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาทางการแพทย์คือ การกำเนิดชีวิตของทารกในครรภ์ที่ถือกันในวงการแพทย์ปัจจุบันมี 2 องค์คือ มารดามีระดู ซึ่งหมายถึง มีการตกไข่หรือมารดาอยู่ในวัยที่สืบพันธุ์ได้ และการที่บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ซึ่งหมายถึง การที่เชื้ออสุจิหรือสเปิร์มจากบิดาเข้าไปผสมกับไข่ของมารดา (Sukhothai Thammathirat Open University, 2006) ในขณะที่พระพุทธศาสนา อธิบายการเกิดของทารกในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ บิดามารดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และมีจิตหรือวิญญาณ (คันธัพพะ) มาปฏิสนธิในครรภ์มารดา (Thai Tripitakas 13/411/514) และปัญหาทางการแพทย์ได้ฆ่าชีวิต เพราะการ

วิจัยเซลล์ต้นกำเนิด (stem cell) นำไปสู่การอุ้มบุญนั้นต้องอาศัยเซลล์ต้นกำเนิดซึ่งเกิดจากการวิจัยตัวอ่อนของมนุษย์ ซึ่งบางส่วนนำไปสู่การทำลายตัวอ่อนของมนุษย์ ซึ่งประเด็นดังกล่าวโยงกับการทำลายชีวิตมนุษย์หรือไม่ แม้การวิจัยดังกล่าวบางส่วนจะเป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหาภาวะมีลูกยาก และอาจต้องมีการผสมไข่มากกว่าจำนวนที่ฉีดกลับเข้าไปในมดลูก เพื่อเพิ่มอัตราการตั้งครรภ์ และการอุ้มบุญนั้นอาจต้องทำหลายรอบ ซึ่งอาจทำให้ตัวอ่อนที่ไม่ได้ใช้ถูกทำลายไปมากกว่าจำนวนเด็กที่ได้จากการอุ้มบุญ (Michael, 2015) และอีกอย่างหนึ่งคือข้อบกพร่องทางด้านการเกิด เพราะถ้าคู่สามีภรรยาป่วยจากโรคจนไม่สามารถให้กำเนิดได้ การที่แพทย์จะทำการช่วยเหลือด้วยวิธีการนี้ก็ถือเป็นการช่วยชีวิตเด็กด้วยการให้เขาเกิดขึ้นมาอย่างน้อยก็หนึ่งคนมากกว่าจะมองไปว่าเขาฆ่าเชื้อเซลล์ต้นกำเนิดอื่นใด และดูจะมีคุณธรรมมากกว่าการจะไม่ให้เด็กได้มีโอกาสเกิดขึ้นมาเลย กรณีนี้เช่นเดียวกับการเห็นเด็กจำนวนมากจมน้ำ แม้เราจะว่ายน้ำไม่เป็นแต่ก็เป็นไปได้ที่เราจะไปเรียกให้คนมาช่วย แต่การที่คนมาช่วยอาจช่วยไม่ได้ทั้งหมด เราไม่ควรถือว่าเขาผิดที่ช่วยไม่ได้ทั้งหมด แต่ควรยกย่องเขาเหล่านั้นว่าเป็นผู้รักษาหรือมีเมตตาธรรมมากกว่าจะเรียกเขาว่าฆาตกรผู้ฆ่าหรือทำลายชีวิต

1.3 ปัญหาทางด้านจริยธรรม เป็นการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยทำให้สถานะของความเป็นแม่เป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่สามารถซื้อขายได้ ไม่สนใจว่าหญิงที่ตั้งครรภ์นั้นจะมีความผูกพันกับเด็กเพียงใด หญิงที่รับตั้งครรภ์แทนจึงถูกปฏิบัติเหมือนกับเป็นเครื่องจักรที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ หรืออารมณ์ความรู้สึก และถูกใช้เป็นสถานที่รับเลี้ยงตัวอ่อนเพื่อผลิตเด็กขึ้นมาเท่านั้น (Recht, 1998) และเป็นการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากผู้หญิง แม้ในบางกรณีหญิงที่รับตั้งครรภ์แทนอาจเป็นญาติสนิทกับคู่สมรสที่มีบุตรยาก แต่อย่างไรก็ตาม หญิงที่อาสารับตั้งครรภ์แทนผู้อื่นจะเป็นหญิงที่มีฐานะทางการเงินไม่ดีนัก หญิงเหล่านั้นมักจะยอมเข้ารับตั้งครรภ์แทนก็ต่อเมื่อได้รับค่าตอบแทนจากการตั้งครรภ์แทนเท่านั้น การรับตั้งครรภ์แทนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสวงหาประโยชน์จากเนื้อตัวร่างกายของหญิง หรือจากศักยภาพในการสืบพันธุ์ของหญิงนั้น (O'Brien, 1986) การพิจารณาปัญหาบนฐานของจริยธรรมของหญิงที่รับตั้งครรภ์แทนเป็นหลัก

2. หลักพุทธจริยธรรมกับปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทย พุทธจริยธรรมสามารถพิจารณาผ่านหลักเกณฑ์ทางบริบททางสังคมไทย โดยเกี่ยวข้องกับปัญหาอุ้มบุญ 3 ด้าน คือ ด้านกฎหมาย ด้านการแพทย์ และด้านจริยธรรม ดังนี้

2.1 พุทธจริยธรรมกับการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านกฎหมาย ดังนี้

2.1.1 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญด้านสัญญาด้วยศีล ในสังคมไทยนั้นมองเรื่องสัญญารับตั้งครรภ์แทนเป็นสัญญาที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะตามมาตรา ๑๕๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พิจารณาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เนื่องจากการตั้งครรภ์ทำให้ลดศักดิ์ศรีแห่งความเป็นแม่ของหญิงนั้นลงอย่างสิ้นเชิง คงเหลือแต่ความเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นการทำลายระบบครอบครัวที่มีการสืบสายโลหิตและเผ่าพันธุ์ที่ชัดเจน ส่วนประเด็นที่ว่า

เด็กที่เกิดจากการตั้งครรภ์แทนควรจะเป็นบุตรของใคร วิเคราะห์ในแง่มุมกฎหมายแล้วเด็กนั้นจะต้องเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงผู้ให้กำเนิด ชายหญิงที่เป็นเจ้าของอสุจิและไข่ย่อมไม่อาจที่จะอ้างตนเป็นบิดาและมารดาโดยชอบด้วยกฎหมายได้ แม้ว่าจะเป็นบิดามารดาทางสายเลือดก็ตาม เว้นแต่จะขอจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม (Mahakul, 1994) โดยในพุทธธรรมพิจารณาพื้นฐานระบบศีลธรรมทางสังคม (social morality) ผ่านศีล โดยพิจารณาว่าอะไรควรไม่ทำ และอะไรควรทำ โดยในแง่ของศีลนั้นจึงมีข้อไม่ควรทำ คือ ศีล 5 เพื่อเป็นการป้องกันทั้งในส่วนของการเบียดเบียนกันระหว่างคู่สามีภริยากับแม่อุ้มบุญและเด็กที่จะเกิดขึ้นมา และข้อความทำตามหลักมรรค คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ (Prabuddhakosâthêra, 1997) การมีสัญญารับตั้งครรภ์แทนอาจถูกมองว่าเป็นค้าขายมนุษย์ (Thai Tripitakas 22/177/295) และผิดต่อหลักสัมมาอาชีวะที่ต้องการให้การเลี้ยงชีวิตนั้นเป็นไปด้วยความถูกต้องไม่นำปัญหามาสู่ตนเองและสังคม

2.1.2 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญด้านสิทธิด้วยหลักเมตตา ปัญหาด้านสิทธิมาจากเจตนาของสามีภรรยาและเจตนาของผู้อุ้มบุญ โดยพิจารณาจากเจตนาในพระพุทธศาสนานั้นอาจประกอบด้วยตัณหา เมื่อมีผู้ต้องการมีบุตร ก็มีผู้มารับจ้างอุ้มบุญเป็นธรรมดา เมื่อหญิงขายสิทธิการสืบพันธุ์ยิ่งส่งเสริมทัศนคติการมองเด็กเป็นสินค้า ทัศนคตินี้ทำให้ความเป็นพ่อแม่เสื่อมทราม ซึ่งปทัสถานของความรักของพ่อแม่คือความคิดที่ว่าลูกเป็นสิ่งที่โอนให้แก่กันมิได้ การขายลูกถือเป็นความผิด ซึ่งนำไปสู่การอนุญาตสืบพันธุ์นั้นเป็นการปั่นทอนความเป็นพ่อแม่ (Michael J. Sandel, 2013) พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าเจตนาประกอบด้วยตัณหานั้นทำให้เกิดปัญหาตามมา แต่เจตนาที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยฉันทะและเมตตาคือมุ่งประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสร้างประโยชน์เป็นหลัก (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2016) โดยสามีและภริยาที่ต้องการบุตรและผู้รับอุ้มบุญต้องมีเจตนาที่ตรงกันคือมุ่งหวังประโยชน์ให้แก่เด็กมากกว่าตนเอง โดยถือเป็นโอกาสที่เด็กจะได้มีโอกาสเกิดเป็นมนุษย์ และสามีภรรยาและผู้อุ้มบุญจะต้องสื่อให้เห็นเจตนาที่มีฉันทะและเมตตาเป็นองค์ประกอบจึงจะถือว่ามีสิทธิในการดำเนินการอุ้มบุญตามลักษณะดังกล่าวนี้

2.2 พุทธจริยธรรมกับการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านการแพทย์ ได้พิจารณาประเด็น 2 ด้าน คือ

2.2.1 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญทางด้านเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ด้วยสัมมาทิฏฐิ เป็นการพิจารณาปัญหาทางด้านเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์อันถือเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ด้วยการฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในช่องคลอดของหญิงนั้นอาจถูกมองว่าเป็นการผิดต่อหลักหลักพืชนิยามคือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์มีพันธุกรรม เป็นต้น (Thai Tipitakas and Atthakatha 1/2/81) พระพุทธศาสนาอธิบายวิธีการเกิดของทารกในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ บิดามารดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และมีจิตหรือวิญญาณ (คันธัพพะ) มาปฏิสนธิในครรภ์มารดา (Thai Tripitakas 13/411/514) ฉะนั้น การใช้เทคโนโลยีนี้เป็นวิธีการที่แตกต่างจากธรรมชาติ แต่เป็นวิธีการที่เป็นไปได้ระบบหนึ่งเนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบ แบบแผนของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ เพราะเทคโนโลยีทางด้านการเจริญพันธุ์ที่นำมาใช้เป็นเพียงเทคนิคและวิธีการทางการแพทย์วิธีหนึ่งซึ่งอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางชีววิทยา และกฎเกณฑ์ทางชีววิทยาก็เป็น

กฎเกณฑ์ที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่เป็นระบบ แบบแผนของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยการใช้เทคนิคและวิธีการนี้เป็นการกระทำภายใต้กฎเกณฑ์ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ตามหลักพืชนิยาม เมื่อพิจารณาผ่านแนวทางนี้พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเกิดด้วยการใช้เทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ โดยข้อสรุปนี้เกิดจากการใช้หลักสัมมาทิฏฐิคือความเห็นถูกต้องที่เกิดจากการรับฟัง (ปรโตโฆสะ) และการพิจารณาในใจอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2016) โดยหลักการเกิดนั้นกล่าวไว้ภายใต้กฎเกณฑ์ของพระพุทธศาสนาในแง่หนึ่ง แต่หลักการสำคัญนั้นจำต้องอาศัยการคิดแบบโยนิโสมนสิการเนื่องจากเหตุการณ์เกิดนั้นมีมากกว่าหนึ่งอย่าง เช่นเดียวกับการเกิดของสุวรรณสามที่เกิดจากการที่พราหมณ์ลูบท้องนางพราหมณี (Thai Tipitakas and Atthakatha 4/2/176) หรือการเกิดแบบผุดเกิดเป็นมนุษย์ของอาภัสสรพรหมตามที่ปรากฏในอัคคัญสูตร (Thai Tripitakas 11/199-126/88-93) จึงถือว่าการแพทย์ก็เป็นวิธีหนึ่ง แต่การเข้าใจวิธีการเกิดได้อาจไม่ใช่ปัญหาสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แต่สำคัญที่ผู้ที่ใช้เทคโนโลยีการเจริญพันธุ์คือแพทย์ควรเข้าใจปัญหาให้รอบด้านทั้งปัญหาทางจริยธรรม กฎหมายและศีลธรรม อีกทั้งสามีภรรยาผู้รับผิดชอบเด็กที่เกิดมาต้องมีความเห็นที่ถูกต้องเป็นกุศลคิด เพราะเทคโนโลยีมีทั้งดีและไม่ดีอาจทำให้เด็กเกิดมาพิการก็ได้ สามีภรรยาจึงต้องมีพรหมวิหารธรรมต่อบุตรเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์นั้นช่วยทำให้คุณธรรมในทางกุศลธรรมเกิดขึ้น ดังพุทธพจนว่า บิดามารดาเป็นพรหม เป็นอรหันต์สำหรับบุตร (Thai Tripitakas 25/106/485)

2.2.2 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญด้านจริยธรรมทางการแพทย์ด้วยหลักสัปปุริสธรรม การอุ้มบุญนั้นมีข้อกำหนดการบริการด้านนี้ต้องมีทีมแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ พยาบาล สถานที่ เครื่องมือและอุปกรณ์การแพทย์ที่ได้มาตรฐาน มีหลักวิชาการและข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ที่ต้องมีกรรมการควบคุมคุณภาพและจริยธรรม บันทึกทางการแพทย์และที่สำคัญต้องมีใบยินยอมและแบบคำอธิบายให้คู่สมรสทำความเข้าใจและลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน ทั้งนี้กำหนดให้ราชวิทยาลัยสูติแพทย์แห่งประเทศไทย เป็นผู้กำกับดูแลให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประกาศฉบับนี้ สถาบันที่ต้องการให้บริการเกี่ยวกับเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ จะต้องยื่นคำขอหนังสือรับรองต่อราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย ในปัจจุบันมีสถาบันที่ได้รับการรับรองทั้งสิ้น 27 แห่ง (Kunathikom, S., 2002) ปัญหาที่เกี่ยวโยงกับหลักการและข้อกำหนดต่างๆ เหล่านี้จึงสัมพันธ์กับหน่วยงานจำนวนมาก เนื่องจากมีหลายหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบ เพื่อพิจารณาในรายละเอียดผ่านการคิด พิจารณาแก้ไข ตัดสินใจ ไม่ใช่ปัญหาทางด้านเทคโนโลยี แต่เป็นปัญหาเชิงจริยธรรมที่ต้องการผู้มีความรู้ เพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านั้นว่าเหมาะสมหรือไม่ (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2008) พุทธจริยธรรมได้เสนอหลักสัปปุริสธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักการ เหตุผล และบุคคลผ่านแนวคิด 7 ประการ คือ 1) ธัมมัญญู ผู้รู้จักเหตุ ปัญหาการอุ้มบุญในทางการแพทย์นั้นพิจารณาหาสาเหตุเรื่องการเกิด โดยเกี่ยวพันธ์กับเรื่องกายกับใจในแง่ของการเกิดนั้น พระพุทธศาสนามองชีวิตเป็นระบบเดียวกัน เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เข้ามาอิงอาศัยกัน การเกิดในแง่ของความเป็นความเป็นจริงทางธรรมชาติ ไม่ได้เกี่ยวกับค่านิยมอื่นๆ ว่า การเกิดนั้นถูกหรือผิด 2) อัตถัญญู ผู้รู้จักผล คือรู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ ปัญหาการอุ้มบุญในทางการแพทย์ต้องการผล

คือความดับทุกข์หรือความสุข ในแง่ของกายคือการมีบุตร แต่ในแง่ทางใจคือส่งผลให้เกิดความเมตตากรุณาในบิดามารดา ความเสียสละของแพทย์ เป็นต้น 3) อัตตัญญู ผู้รู้จักตน คือรู้หน้าที่ โดยปัญหาการอุ้มบุญนั้นเกี่ยวข้องกับหลากหลายอาชีพ ใครรับผิดชอบหรือมีหน้าที่อะไรจึงต้องกำหนดให้ชัดเจน เช่น สูตินรีแพทย์มีความรู้ในการให้คำปรึกษาและแนะนำเกี่ยวกับเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ และบุคลากรอื่นที่ควรมีวิสัญญีแพทย์ ศัลยแพทย์ระบบปัสสาวะ นักจิตวิทยา นักพันธุศาสตร์ เป็นต้น แต่ละหน่วยจะต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนและต้องถูกประเมินได้ผ่านคุณภาพและจริยธรรมโดยความเข้าใจหลักที่ตนกระทำ พระพุทธศาสนาจึงถือว่า มนุษย์มีกรรมเป็นของตน และตนก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ (Thai Tripitakas 22/334/368) ความตรงกันระหว่างหน้าที่กับความรับผิดชอบทางศีลธรรม 4) มัตตัญญู ผู้รู้จักประมาณ คือรู้ความพอเหมาะพอดี ถ้าเราเชื่อว่าการที่แพทย์ไม่สามารถทำบางอย่างหรือสนับสนุนให้ทำบางอย่าง เช่น การมีบุตร เป็นต้น มาจากความเป็นจริงตามธรรมชาติที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม โดยกรรมนั้นอาจทำให้เห็นท่าทีการปล่อยวางจากการยึดถือว่า เป็นเพราะกรรมทำให้เราไม่มีในสิ่งที่ควรมีหรือเป็นธรรมชาติการวางท่าทีจึงควรเป็นไปในท่าทีของการปล่อยวาง 5) กาลัญญู ผู้รู้จักเวลา แพทย์ต้องเข้าใจว่า การเกิดและตายไม่มีใครกำหนดได้ ถ้าจะเกิดก็เกิด ถ้าจะตายก็ตายถ้าเหตุปัจจัยพร้อม เช่นเดียวกับกรณีการอุ้มบุญที่กล่าวถึงการเกิดนั้นอาจเป็นช่วงเวลาที่เทคโนโลยีทำได้ แต่เหมาะสมกับยุคสมัยของพระพุทธศาสนาที่เน้นความเจริญด้วยธรรมะ และผู้ที่เป็นสามีภรรยา แม่ผู้อุ้มบุญ แพทย์และผู้เกี่ยวข้องต้องแสดงให้เห็นถึงการมีธรรมะ มีคุณธรรมความดีหรือจริยธรรมในการดำเนินชีวิต 6) ปริสัญญู ผู้รู้จักชุมชน ปัญหาการอุ้มบุญต้องเข้าใจกระแสวัฒนธรรมสังคมหรือข้อปฏิบัติในชุมชนนั้นๆ ในสังคมไทยมีชุมชนที่มีพระพุทธศาสนาที่มองว่าปัญหาการอุ้มบุญนั้นขัดแย้งกับหลักศีลธรรม เช่น การฆ่าตัวอ่อนในการทำปฏิสนธิเป็นการผิดศีลข้อ ๑ หรือการฉีดตัวอสุจิของฝ่ายชายเป็นการผิดศีลข้อ ๓ เป็นต้น สังคมจะต้องรับรู้ถึงข้อคิดทางด้านพระพุทธศาสนาว่าทั้งสองกรณีนั้นไม่ผิดด้วยหลักของศีลด้วยองค์ประกอบการทำผิดยังไม่ครบตามหลักของศีล (Thai Tipitakas and Atthakatha 3/2/397) 7) ปุคคลัญญู ผู้รู้จักบุคคล การอุ้มบุญนั้นเชื่อมโยงกับบุคคลหลากหลายตั้งแต่สามีภรรยา หญิงรับอุ้มบุญ แพทย์ นักกฎหมาย แต่ละบุคคลต้องเข้าใจวิธีปฏิบัติต่อกัน เช่น สามีให้เกียรติยกย่องภรรยา หรือ ภรรยารักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ (Thai Tripitakas 11/269/214) พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลด้วยหลักธรรม เช่น ทำต่อกันด้วย พูดกันด้วยเมตตา คิดด้วยเมตตา เสียสละ (Thai Tripitakas 10/141/87-88) เป็นต้น การที่สามีภรรยากับหญิงอุ้มบุญ แพทย์ นักกฎหมายมาเกี่ยวข้องกันจึงจำเป็นต้องมีมาตรฐาน ข้อกำหนด การควบคุม และบันทึกอย่างสม่ำเสมอให้เห็นหลักคุณธรรมและจริยธรรมที่ปฏิบัติต่อกัน ไม่เน้นผลประโยชน์เรื่องเงินทองหรือความอยากของสามีภรรยาอย่างเดียวเท่านั้น เพื่อแก้ไข ปัญหาอย่างครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3 พุทธจริยธรรมกับการแก้ปัญหาการอุ้มบุญในสังคมไทยด้านจริยธรรม มี 2 ประเด็น คือ

2.3.1 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญด้านจริยธรรมสังคมด้วยพรหมวิหาร 4 และหลักทิศ การแก้ปัญหาทางด้านจริยธรรมทางสังคม พุทธจริยธรรมได้เสนอปัญหาการอุ้มบุญภายใต้กรอบการสร้างความสุขที่เกิดบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งสามีภริยา นักกฎหมาย และแพทย์ผู้เกี่ยวข้องได้พิจารณากรอบแนวคิดทางพุทธ

จริยธรรมว่าได้สร้างธรรมะเหล่านี้ให้เกิดขึ้นได้ ผู้เป็นบิดามารดาจึงต้องมีหลักธรรมคือพรหมวิหารธรรมช่วยรับรองความเป็นบิดามารดาของเด็กได้ เพราะว่า “พรหม นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า บุรพาจารย์ นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า อาหุไนยบุคคล นี้เป็นชื่อของบิดามารดา ข้อนั้นเพราะบิดามารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร และการบำรุงเลี้ยงบุตรตามหลักทิศ มารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2. ให้ตั้งอยู่ในความดี 3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้ 5. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร (Thai Tripitakas 11/267/212-213) ทั้งแพทย์ นักกฎหมาย พระสงฆ์ ผู้นำจิตวิญญาณ ควรมีการตั้งองค์กรขึ้นมาดูแลรับผิดชอบ ไม่ควรปล่อยให้ทำตามความต้องการของปัจเจกบุคคล เช่นเดียวกับการสร้างครอบครัวล้วนมาจากสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ชัดเจนถึงหน้าที่ของ พ่อ แม่ และลูกอันแสดงให้เห็นสถาบันครอบครัวที่มั่นคง พุทธจริยธรรมมองปัญหาทั้ง 2 นั้นเกี่ยวข้องกับจริยธรรมสังคมบนการเชื่อมโยงบุคคลด้วยหลักธรรมส่งเสริมให้เกิดความสุขหรือประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากการปฏิบัติ

2.3.2 การแก้ปัญหาการอุ้มบุญด้านจริยธรรมส่วนบุคคลด้วยหลักการออกบวช หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมส่วนบุคคลคือการแก้ปัญหาความทุกข์ของแต่ละบุคคล กล่าวคือ การแก้ปัญหาการอุ้มบุญบนพื้นฐานของการมีบุตรใน 2 ด้านด้วยกัน คือ 1) ปัญหาเรื่องกรรม การอุ้มบุญเป็นปัญหาเรื่องการมีบุตรและไม่มีบุตร ซึ่งกรณีนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาเรื่องกรรม คือ การกำเนิดขึ้นของมนุษย์ในแง่หนึ่งนั้นเป็นความทุกข์ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การละความทุกข์จากเงื่อนไขของการเกิดจึงเป็นการไม่ยุ่งเกี่ยวกับความทุกข์ และสิ่งที่สำคัญของความทุกข์ในแง่ของการเกิด เมื่อมองผ่านแนวคิดของนักบวชจะพยายามหลีกเลี่ยงการเกิดโดยการไม่ยุ่งเกี่ยวกับกามราคะ เพื่อสร่างความเมา เพื่อดับความกระหายเพื่อถอนความอาลัย เพื่อตัดวัฏฏะ เพื่อความสิ้นตัณหา เพื่อคลายความกำหนัดเพื่อดับทุกข์ เพื่อนิพพาน ละกามการระงับความกลัดกลุ้มเพราะกามไว้โดยประการต่างๆ (Thai Tripitakas 1/39/27) 2) ปัญหาเรื่องคุณค่า พุทธจริยธรรมพิจารณาคุณค่าสังคมในแง่ของความสุขในการอยู่ร่วมกัน เมื่อต้องการสุขในการอยู่ร่วมก็ต้องสร้างบุคคลที่อยู่ร่วมกัน แต่ความสุขตามคุณค่าที่บุคคลสร้างนั้นไม่ได้เป็นจริงหรือเป็นก็เพียงชั่วคราว เช่นเดียวกับที่สังคมให้คุณค่าเรื่องการมีครอบครัวอันสร้างความยึดติดสร้างสมมติตัวตนขึ้น เมื่อต้องการดับทุกข์ในส่วนของจริยธรรมส่วนบุคคล จึงเป็นการพิจารณาให้เห็นการออกจากเรือนเพื่อไม่ยึดติดในตัวตน และพัฒนาตัวเองไปสู่ความอิสระหรือปล่อยวางตัวตนจากความยึดมั่น การแก้ปัญหาแบบนี้จึงไม่พิจารณาปัญหาการอุ้มบุญว่าไม่ควรทำตั้งแต่ต้น และควรหาวิธีการดับความเกิดของตนเอง และเรียนรู้จะอยู่อย่างปล่อยวางจากตัวตน

สรุป

ลักษณะการอุ้มบุญในสังคมไทย ในสังคมไทยมีการแก้ปัญหาการมีบุตรยาก ด้วยการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ทำให้เกิดปัญหาทางด้านต่างๆ คือ ปัญหาด้านกฎหมาย พูดถึงสิทธิการเป็นพ่อแม่ที่ไม่อาจพิจารณาได้จากโลกทัศน์แบบชายที่ไม่สนใจพิจารณาโลกทัศน์แบบหญิงที่มองความสัมพันธ์ระหว่างแม่อุ้มบุญกับเด็กด้วย และปัญหาด้านสัญญาการอุ้มบุญ ปัญหาด้านการแพทย์ที่ใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์และการฆ่าเซลล์ในการวิจัยต้นกำเนิดถือเป็นการผิดศีลหรือไม่ ปัญหาด้านจริยธรรมที่ทำให้เห็นถึงปัญหาศีลธรรมอันดีของสังคม และทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นการแสวงหาประโยชน์ เมื่อนำพุทธจริยธรรมมาแก้ไขปัญหาอุ้มบุญในสังคมไทย คือ การแก้ไขปัญหาทางด้านกฎหมาย ใช้หลักศีลอันเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามหลักมรรค แก้ปัญหาเรื่องสิทธิด้วยหลักเจตนาอันประกอบด้วยฉันทะและเมตตา แก้ปัญหาทางด้านแพทย์ด้านเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ด้วยสัมมาทิฏฐิ และแก้ปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ด้วยหลักสัปปุริสธรรม แก้ปัญหาจริยธรรมทางสังคมด้วยหลักพรหมวิหาร 4 หลักทิศ แก้ปัญหาจริยธรรมส่วนบุคคลด้วยการไม่ทำการอุ้มบุญแต่ควรปล่อยวาง

References

Arcaravibulaya, C. and Chaidachsuriya, S. (1982). *The civil and commercial code book V.* Bangkok: charalsanitwong publishing.

Bunyadech, P. (1988). Morther in Surrogacy. *Dulaphaha.* 35 (1), 281-282.

Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto). (2008). *Modern medicine in the perspective of Buddhism.* (6th ed.). Bangkok: Sahadhammigga.

_____. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (31th ed.). Bangkok: Plitamma.

_____. (2016). *Buddhadhamma*. (46th ed). Bangkok: Sahadhammigga.

Prabuddhaghosâjâraya. (2013). *Thai Tipitakas and Atthakatha*. Bangkok: MCU Press.

_____. (1997). *Visutthimakka.* Bangkok : Mahamaku University Press.

MahachulalongKornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas.* Bangkok: MCU Press.

Mahamakut University. (1984). *Thai Tipitakas and Atthakatha.* Bangkok : Mahamakut University Press.

Sukhothai Thammathirat Open University. (2006). *Thammaanamaya*. (3rd ed.). Nontaburi: STOU Press.

Michael J. Sandel. (2015). *Public Philosophy: Essays on Morality in Politics*. Trans. by Achavanantakul, S. Bangkok: Openbook.

_____. (2013). *What Money Can't Buy : The Moral Limits of Markets*. Trans. by Achavanantakul, S. Bangkok: Openbook.

Mahakul, V. (1994). Morality and Law in Human origin with Assisted Reproductive Technologies. *Journal of Laws*. 15(1), 10-20.

Promta, S. (2005). *Buddhist Philosophy*. (2nd ed.). Bangkok: Siam.

_____. (2007). The view of Buddhism in Human Cloning. *Journal of Buddhist Studies*. 14(2), 74.

Kunathikom, S. (2002). *Infertility and Assisted Reproductive Technologies.* Bangkok: P.A. Living Publishing.

Pramoch, S. (1984). *The civil and commercial code book I.* Bangkok: Thaivattanapanich.

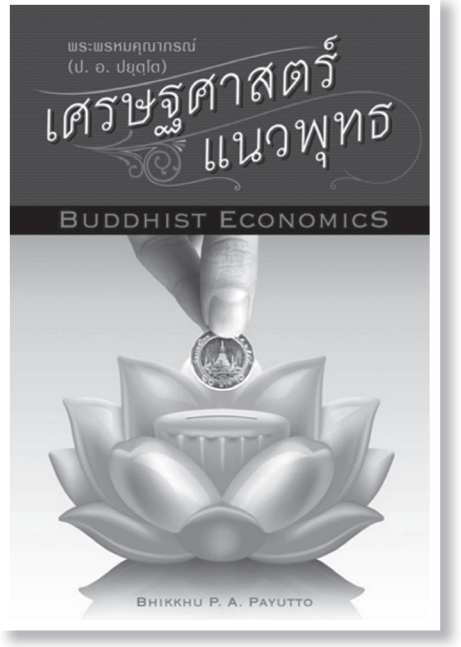
Sanongchat, S. (2004). *The law of legal transactions and contracts*. 8th edition. Bangkok: The Law publishing.

Recht S. (1998). "M" is for Money : Baby M and the Surrogate Motherhood Controversy. *The American University Law Review*. 37 (2), 1022-1023.

O'Brien, S, (1986). Commercial Conceptions: A Breeding Ground for Surrogacy. *North Carolina Law Review.* 65 (3), 142.

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ
Buddhist Economics

กรรณิการ์ ขาวเงิน
Kannikar Khaw-ngern
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

ผู้เขียน : พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
ปีที่พิมพ์ : พ.ศ.2558
จำนวนหน้า : 145 หน้า
สำนักพิมพ์ : ธรรมะอินเทรนด์
ครั้งที่พิมพ์ : พิมพ์ครั้งที่ 14

บทนำ

ในยุคปัจจุบันวิกฤตการณ์ทางการเงิน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงมากขึ้น เป็นผลมาจากแนวคิดบริโภคนิยมที่กระตุ้นให้เกิดการบริโภคอย่างไร้ขอบเขต รวมถึงการสร้าง ค่านิยมใหม่ๆ ให้กับผู้บริโภค นำมาสู่การแย่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจนละเลยคุณค่าทางชีวิตและจิตใจ จึงไม่ต้องสงสัยเลยที่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics – BE) ได้มีการพัฒนาขึ้นในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาดังกล่าว หนังสือเล่มนี้เขียนโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์พิเศษ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา การนำเสนอในครั้งแรกนั้นเป็นปาฐกถาธรรม ต่อมามีการตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรกในปีเดียวกันช่วงกลางปี 2531 ส่วนฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษนั้นใช้ชื่อว่า “Buddhist Economics” ตีพิมพ์ครั้งแรกในช่วงกลางปี 2535 อีกทั้งยังมีการตีพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันในปี 2542 อีกด้วย จนกระทั่งปี 2543 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการพิมพ์ครั้งที่ 7 ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้เพิ่มบทพิเศษต่อท้าย ฉบับภาษาไทย จึงทำให้มีเนื้อหามากกว่าฉบับแปลภาษาอังกฤษเดิม หนังสือเล่มนี้มีการตีพิมพ์ฉบับล่าสุดเป็นครั้งที่ 14 เมื่อเดือนตุลาคม 2557 ความหนา 88 หน้า สำหรับเนื้อหาในภาพรวมนั้นเป็นการนำเสนอความเป็นมาและลักษณะของแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ รวมถึงการชี้ให้เห็นข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก หรือที่พระพรหมคุณาภรณ์เรียกว่าเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม โดยได้นำเสนอทางออกจากข้อจำกัดนั้นด้วยแนวทางของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา ที่ส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา ตรงกันข้ามกับการบริโภคในยุคสมัยนี้ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยการโฆษณาและกลยุทธ์ทางการตลาดไว้ได้อย่างน่าสนใจ

หนังสือเล่มนี้ถูกแบ่งออกเป็น 5 ส่วน โดยส่วนที่หนึ่งเรียกว่า “ข้อคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” เนื้อหาในส่วนนี้เริ่มด้วยการอธิบายว่าเหตุใดการพูดถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นจึงเป็นการพูดถึงพระพุทธศาสนาด้วยภาษาเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ภายในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก อีกทั้งยังได้กล่าวถึง อี.เอฟ. ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher) ในฐานะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกผู้มีอุปการคุณที่ทำให้คนจำนวนมากทั้งในตะวันออกและตะวันตกเกิด ความสนใจพระพุทธศาสนาในด้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ขึ้นมา เนื้อหาเป็นการจับที่เรื่องของมรรคซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา และสัมมาอาชีวะเป็นองค์ประกอบข้อหนึ่งในมรรคนั้น จึงเป็นที่ชัดเจนว่าจะต้องมีเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในตอนท้ายของส่วนนี้เป็นการนำเสนอลักษณะทั่วไปของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธผ่านเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ในครั้งพุทธกาลให้ผู้อ่านได้ตีความกันเอง

ส่วนที่สองเรื่อง “ข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม” เนื้อหาโดยรวมชี้ให้เห็นข้อจำกัดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกว่ามีจุดอ่อนอยู่หลายประการ แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้ข้อจำกัดเหล่านี้สามารถประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขหรือหาทางออกให้กับข้อจำกัดซึ่งเป็นจุดอ่อนเหล่านั้นได้ เนื้อหาได้แบ่งการนำเสนอเป็น 4 ข้อย่อย

ข้อจำกัดประการแรกคือ “การแยกตัวโดดเดี่ยวเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” เนื้อหา ในข้อนี้ชี้ให้เห็นลักษณะของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก ที่ได้แยกเอากิจกรรมทางเศรษฐกิจออกมาจากกิจกรรมด้านอื่นๆ ของชีวิตมนุษย์และจากวิทยาการด้านอื่นๆ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งแตกต่างจากพุทธทัศนะที่เห็นว่าเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่อิงอาศัยกันกับวิทยาการด้านอื่นๆ ในระบบความสัมพันธ์ของชีวิตและสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จึงไม่แยกโดดเดี่ยว จากกิจกรรมด้านอื่นๆ ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ภายใต้ข้อจำกัดนี้พระพรหมคุณาภรณ์ได้เสนอ แนวทางที่ทำให้วิทยาการนั้นเกิดประโยชน์ขึ้นอย่างแท้จริง โดยการจับจุดให้ได้ว่าเศรษฐศาสตร์ จะโยงกับศาสตร์อื่นๆ หรือกิจกรรมอื่นๆ ของมนุษย์ที่จุดไหนในการร่วมกันแก้ปัญหาของมนุษย์ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสัมมาอาชีวะหรือเศรษฐกิจอย่างมาก พระพุทธองค์จึงจัดไว้เป็นองค์มรรคข้อหนึ่งในแปดข้อ และเมื่อมองในทางกลับกัน สัมมาอาชีวะหรือเรื่องราวทางเศรษฐกิจนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งในบรรดาองค์ประกอบหลายอย่างของ วิถีชีวิตที่ถูกต้องที่จะแก้ปัญหาของชีวิต ซึ่งมีองค์ประกอบถึง 8 ประการด้วยกัน

ข้อจำกัดประการที่สองหนังสือเล่มนี้เรียกว่า “ไม่เป็นอิสระจากจริยธรรมแต่ไม่ใส่ใจจริยธรรม” เนื้อหาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมในฐานะเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิตของมนุษย์กับเศรษฐกิจ สภาพทางจริยธรรมนั้นมีผลต่อเศรษฐกิจทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ที่ส่งผลต่อการเพิ่มผลผลิตรวมทั้งความมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความรักงาน ความตรงต่อเวลา มีผลต่อการเพิ่มผลผลิตและความมีประสิทธิภาพ ในทางตรงข้าม ความเบื่อหน่าย การคดโกง ทุจริต ความรู้สึกแปลกแยก ท้อถอย ความขัดแย้ง แม้แต่ความกลุ้มใจกังวลในเรื่องส่วนตัว ล้วนส่งผลลบต่อการเพิ่มผลผลิตได้

ข้อจำกัดประการที่สามหนังสือเล่มนี้เรียกว่า “อยากเป็นวิทยาศาสตร์ ทั้งที่ไม่อาจและ ไม่น่าจะเป็น” เนื้อหาได้เน้นย้ำว่า ธรรมนอกจากจะมีผลเกี่ยวข้องสัมพันธ์และสำคัญต่อเศรษฐกิจ ในด้านจริยธรรมนั้นแล้ว ธรรมนั้นยังมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นไปอีก ในฐานะเป็นเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์เอง กล่าวคือ เป็นความจริงในแง่ของกระบวนการแห่งเหตุและปัจจัยตามธรรมชาติที่เศรษฐศาสตร์ต้องรู้ ต้องเข้าใจ และสามารถปฏิบัติการอย่างทั่วถึงไปตลอดกระบวนการ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อวิชาการเศรษฐศาสตร์ คือ สามารถแก้ปัญหาและสร้างผลดีให้สำเร็จตามความประสงค์ได้ และการพยายามที่จะเป็นวิทยาศาสตร์นี้เอง เศรษฐศาสตร์จึงพยายามตัดเรื่องคุณค่าที่เป็นนามธรรมออกไปให้หมด เพราะคำนวณไม่ได้ โดยพยายามทำให้ตนเองเป็นศาสตร์ที่เป็นอิสระปราศจากคุณค่า แต่บางฝ่ายกลับเห็นว่าเศรษฐศาสตร์นี้เป็นสังคมศาสตร์ที่ขึ้นต่อคุณค่ามากที่สุดในบรรดาสังคมศาสตร์ทั้งหลาย และไม่สามารถเป็นวิทยาศาสตร์ได้ เพราะจุดเริ่มของเศรษฐศาสตร์นั้นอยู่ที่ความต้องการ และจุดหมายของเศรษฐศาสตร์ยังคงเป็นไปเพื่อสนองความต้องการให้เกิดความพอใจ ทั้งความต้องการและความพอใจนี้ล้วนเป็นคุณค่าอยู่ในจิตใจของคน เศรษฐศาสตร์จึงทั้งขึ้นต้นและลงท้ายด้วยเรื่องคุณค่าในจิตใจ

ข้อจำกัดประการที่สี่หนังสือเล่มนี้เรียกว่า “ขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์” เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงแนวทางแก้ปัญหาของวิทยาการต่างๆ ที่ต้องมี ฐานสำคัญคือ การเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างถูกต้องจึงจะสามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้จริง โดยเริ่มต้นจากการชี้ให้เห็น

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ แบ่งเป็น 6 ประเด็นย่อยคือ ความต้องการ การบริโภค งานและการทำงาน การแข่งขัน-การร่วมมือ สันโดษ-ค่านิยมบริโภค และการผลิต ในสองประเด็นแรกคือ ความต้องการและการบริโภคนั้น ตามคำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์แบบยุคอุตสาหกรรม การบริโภคคือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้เกิดความพอใจเป็นจุดหมาย ส่วนคำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์ แบบพุทธนั้น การบริโภคคือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจ โดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น จึงจะถือได้ว่าเป็นการบริโภคที่เป็นผลสำเร็จ ในประเด็นที่สามเรื่องงานและการทำงาน เนื้อหาเป็นการชี้ให้เห็นถึงรากฐานของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่ถือว่างานกับความพึงพอใจจึงเป็นคนละเรื่องกัน โดยมองการทำงานเป็นเรื่องจำใจ เมื่อทำงานแล้วได้เงินมาบริโภค จึงมีเวลาเหลือที่จะหาความสุขสำราญแล้วจึงได้รับความพึงพอใจ ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์ แนวพุทธเพราะเป็นการทำงานด้วยความต้องการคุณภาพชีวิต รวมทั้งต้องการพัฒนาตนหรือพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ผลที่ได้จากการทำงานจึงตรงกับความต้องการทันที การทำงานนั้นจึงเป็น ความพอใจ ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องการผลิตนั้น ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิตแท้ที่จริงนั้นเป็นการแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดสภาพใหม่โดยทำลายสภาพเก่า อีกทั้งการผลิตนี้ มีผลทั้งในทางบวกและในทางลบ คือมีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิตและในทางทำลายคุณภาพชีวิต การผลิตจึงถือเป็นเรื่องใหญ่ในพุทธทัศนะ ที่ไม่ใช่เพียงคำนึงถึงการผลิต และการเข้าใจธรรมชาติ ของมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้างด้วย

ส่วนที่สามเรื่อง “ลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” เนื้อหาโดยรวมนำเสนอลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ และแนวทางการนำลักษณะดังกล่าวมาใช้อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ จึงถือเป็นแนวทางใหม่และเป็นทางออกในการทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก เนื้อหาส่วนนี้เริ่มจากการนำเสนอแนวทางที่เรียกว่า “เศรษฐกิจมัชฌิมา” เป็นการนำแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ทางสายกลาง” มาประยุกต์ใช้กับเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้เกิดการบริโภคแต่พอประมาณ เป็นจุดที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุ “คุณภาพชีวิต” คือมีความสุขมากที่สุดและมีความทุกข์น้อยที่สุด ภายใต้เงื่อนไขของการไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและธรรมชาติ แนวทางของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธดังกล่าวนี้ จึงถือเป็นกลยุทธ์ที่เป็นไปได้ในการลดความรุนแรงของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยเน้นที่วิธีการมอง ชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์กับกฎธรรมชาติด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจน รวมทั้งความตั้งใจที่จะใช้ชีวิต อย่างมีความสุขและมีสติปัญญาให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินี้ แนวความคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ดังกล่าวนี้ได้ส่งผลที่สำคัญคือ ทำให้การมองปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และกฎเกณฑ์ธรรมชาติใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น แต่ทั้งนี้ต้องวางอยู่บนหลักการที่สำคัญคือ วิทยาการทุกแขนงจะต้องเข้าใจธรรมชาติมนุษย์เป็นรากฐาน หากเข้าใจผิดพลาดวิทยาการนั้นจะไม่เข้าถึงความจริงโดยสมบูรณ์ และไม่สามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้จริง

ส่วนที่สี่เป็น “ส่วนสรุป” เนื้อหาส่วนนี้เป็นการเน้นย้ำถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธโดยชี้ให้เห็นว่าผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์นั้นไม่ใช่เป็นจุดหมายในตัวเอง หากแต่เป็นฐานสนับสนุน

กระบวนการพัฒนาตนของมนุษย์ เศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลที่ตามมานั้น เป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ ดีงาม รวมถึงการพัฒนาตนและสังคมมนุษย์ด้วย พร้อมกันนี้พระพรหมคุณาภรณ์ได้เสนอแนวทางที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน เพื่อทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริงในการที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ อีกทั้งแสดงความเห็นโดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาถือว่าเศรษฐกิจมีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะในแง่ที่ว่าสัมมาอาชีวะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมีองค์ 8 เท่านั้น แต่การสร้างความพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจนับว่าเป็นภารกิจที่สำคัญด้วยเช่นกัน ที่ต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นไปอย่างสัมพันธ์กับจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ทำให้มนุษย์พร้อมที่จะปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์เพื่อชีวิตที่ดีงาม

ส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้คือส่วนที่ห้า ซึ่งเป็น “บทพิเศษ” เนื้อหาโดยรวมชี้ให้เห็นลักษณะของเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา พระพรหมคุณาภรณ์ได้นำเสนอหลักการทั่วไป 5 ประการ ประกอบด้วย (1) การบริโภคด้วยปัญญา ซึ่งถือเป็นหัวใจของเศรษฐกิจแบบสัมมา เพราะทำให้ได้รับความพึงพอใจและคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย (2) การไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพราะมนุษย์ในฐานะเป็นส่วนร่วมอยู่ในระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด จะอยู่ดีมีสุขได้นั้น ต้องเป็นส่วนร่วมที่ดีที่เกื้อกูลไม่ก่อความเสียหายต่อระบบที่ตนอยู่อาศัย (3) การใช้เศรษฐกิจเป็นปัจจัย โดยการทำให้เศรษฐศาสตร์มีบทบาทสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษย์ (4) การบริหารจัดการในทางสังคมให้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ว่ามีความเข้าใจตรงกับหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่พระพุทธศาสนามองเรื่องนี้แตกต่างออกไป และการมองในแง่แตกต่างกันนี้เอง ที่นำไปสู่แนวทางการจัดการเรื่องนี้ให้ประสบผลสำเร็จได้ และ (5) การบูรณาการในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ พระพุทธศาสนามองเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่และดำเนินไปในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นมีลักษณะเป็นองค์รวม การบูรณาการกับสรรพวิทยาการและกิจกรรมด้านอื่นๆ ของมนุษย์นั้น มีคนเป็นจุดโยงเรื่องของคนและสังคมของมนุษย์ให้อยู่ในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ

บทวิจารณ์และประเมิน

หนังสือเล่มนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากปาฐกถาธรรม ส่งผลให้รูปแบบการนำเสนอมีลักษณะของภาษาพูดมากกว่าจะเป็นภาษาวิชาการ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้ไม่ยาก แม้ว่าจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์หรือทางพระพุทธศาสนามากมายก็ตาม เพราะพระพรหมคุณาภรณ์ใช้ภาษาที่อ่านง่าย พร้อมทั้งมีการยกตัวอย่าง ที่มีทั้งเรื่องราวในครั้งพุทธกาลและเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั่วๆ ไปในวิถีชีวิตประจำวันมาประกอบ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจตามเนื้อหาที่นำเสนอได้ตลอดเล่ม

จุดเด่นของหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้อยู่ที่เนื้อหาสาระที่ให้ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้อย่างเต็มที่ ส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาที่คน ในสังคมยุคปัจจุบันต้องเผชิญ

ร่วมกัน อันมีรากฐานมาจากเศรษฐศาสตร์ที่มีจุดกำเนิดมาจากอารยธรรมตะวันตก พระพรหมคุณาภรณ์ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก ที่เป็นจุดอ่อนและนำมาสู่วิกฤตการณ์ในหลายด้าน ที่สำคัญคือวิกฤตการณ์เหล่านั้นสามารถ แก้ไขได้โดยใช้แนวทางพุทธธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา อีกทั้งยังได้สะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ในชีวิตของคนว่ามีความถูกต้อง เหมาะสมแล้วหรือไม่อย่างไร ที่สำคัญคือพระพรหมคุณาภรณ์ได้นำเสนอแนวทางการแก้ปัญหา รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ โดยการสอดแทรกความรู้ที่เป็นหลักคิด หลักปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันให้ดีขึ้นได้ เป็นแบบแผนที่ดีในการสร้างอุปนิสัยการอุปโภคและบริโภค ที่เน้นคุณภาพของชีวิตและการไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติไปพร้อมๆ กัน

เนื้อหาใน “บทพิเศษ” ซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับพระพรหมคุณาภรณ์ที่ว่า แม้ว่าเศรษฐศาสตร์ที่มีรากฐานมาจากอารยธรรมตะวันตกนั้นจะมีข้อจำกัด แต่ก็สามารถประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้เพื่อหาทางออกให้กับข้อจำกัดเหล่านั้นได้ ด้วยหลักเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 5 ประการดังกล่าวมาแล้ว โดยมีหลักการสำคัญคือการส่งเสริมให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การทำงาน การบริโภค และการแจกจ่ายนั้น เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไปพร้อมๆ กันด้วย จึงจะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหามนุษย์ เป็นเครื่องมือส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ที่สำคัญคือทำให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตที่ดีงาม มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่ดี และมีความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถสร้างความพอใจสูงสุดทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมได้อย่างยั่งยืน พร้อมกับสร้างศานติสุขให้กับโลกใบนี้ได้อย่างแท้จริง

แต่ด้วยข้อจำกัดของหนังสือที่มีจำนวนเพียง 88 หน้า และมีจุดเริ่มต้นมาจากปาฐกถาธรรม จึงทำให้ไม่สามารถนำเสนอเนื้อหาในรายละเอียดได้ทั้งหมด มีการกล่าวถึงหลักธรรมต่างๆ ไว้แบบสรุปรวบรัด และไม่ได้นำเสนอกระบวนการหรือแนวทางการพัฒนาลักษณะของเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาว่าจะทำให้เกิดขึ้นกับบุคคลและสังคมส่วนรวมได้อย่างไร การที่เนื้อหาของหนังสือขาดประเด็นต่างๆ เหล่านี้ อาจส่งผลให้ผู้อ่านซึ่งมีฐานความคิดหรือฐานความรู้ที่แตกต่างกัน นำหลักการดังกล่าวไปปรับใช้แตกต่างกันไปตามความเข้าใจ อาจส่งผลให้แนวทางที่พระพรหมคุณาภรณ์นำเสนอไว้ ไม่บรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อจำกัดเหล่านี้ หนังสือเล่มนี้ ก็ยังถือได้ว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่า ให้ความรู้ความเข้าใจ รวมถึงแนวทางการเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นๆ และเสนอทางออกจากข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรมไว้ได้อย่างชัดเจน

จึงไม่น่าแปลกใจที่หนังสือเล่มนี้จะได้รับการยอมรับจากผู้อ่านมาอย่างต่อเนื่องตลอด ช่วงเวลา 29 ปีที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากการตีพิมพ์หนังสือในฉบับภาษาไทยถึง 14 ครั้ง อีกทั้งยังมีการตีพิมพ์ในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมัน สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความมีคุณค่าของหนังสือเล่มนี้ ที่นอกจากจะทำให้ผู้คนในสังคมไทยได้ตระหนักรู้และหันมาสนใจเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในฐานะเป็นเครื่องมือ

ร่วมสมัยที่นำเสนอแนวคิดทางเลือกใหม่เพื่อเป็นทางออกจากปัญหาแล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ยังได้นำเสนอแนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับหลักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติไว้ได้อย่างลงตัว การอ่านหนังสือเล่มนี้จึงก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้การทำกิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปพร้อมๆ กันได้ อย่างสัมฤทธิ์ผลและเป็นรูปธรรม

บทสรุป

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เป็นปัญหาทับซ้อนและจำเป็นต้องเร่งค้นหาทางออก หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้จึงเป็นคำตอบให้กับหลากหลายประเด็นที่กำลังเป็นปัญหาและถึงทางตันได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือร่วมสมัยที่จำเป็นสำหรับทุกคนและสังคมในยุคปัจจุบัน ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งครองเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตมนุษย์ ให้ดำเนินไปท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายและซับซ้อนได้อย่างมีทิศทางและขอบเขตที่เหมาะสม และถึงแม้ว่าเศรษฐศาสตร์ที่มีต้นกำเนิดมาจากอารยธรรมตะวันตกนั้นจะมีข้อจำกัดที่ทำให้มีจุดอ่อนอยู่หลายประการ แต่หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอทางออกที่เป็นไปได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหามนุษย์